ARMANDS PAEGLIS

«PĒRKONkrusts» pār Latviju

/1932-1944/

1932. gadā izveidojās Latviešu tautas apvienība "Ugunskrusts" (vēlāk — "Pērkonkrusts"), kuru 12 gadus vadīja Brīvības cīņu dalībnieks, Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris G. Celmiņš. Apvienība cīnījās par "latviešu Latviju" — kritizēja trūkumus Latvijas Republikas Satversmē un Saeimas darbā, pievērsa uzmanību faktiem par korupciju, brīdināja par nepietiekamu valsts aizsardzību utt., īsā laikā kļūstot par vērā ņemamu politisku spēku. Gan pēc valsts apvērsuma 1934. maijā, gan padomju un vācu laikā G. Celmiņš un viņa domubiedri bija uzticīgi savam ideālam. Šī grāmata ir par viņu gaitām un likteņiem.



GUSTAVS CELMIŅŠ

947.43.074
Pa 060

MĀKSLINIEKS AIVARS SPRŪDŽS

ISBN—5—405—01497—4

Mūžam zili ir Latvijas kalni,
Mūžam nav miera zem Latvijas bērziem,
Mūžam raud taure pār Latvijas kalniem.

(K. Skalbe)

PRIEKŠVĀRDS

Latvijas vēsturē joprojām mazaplūkots jautājums ir tā dēvēto galēji labējo vai radikāli nacionālo organizāciju darbība 20.—30. gados. Padomju varas laikā galvenā uzmanība tika pievērsta komunistiskajai partijai un ar to saistīto problēmu izpētei. Viss pārējais daudzos gadījumos ieguva tikai pakārtotu un sekundāru nozīmi, bet vispārēja noklusēšana pārklāja nevēlamu cilvēku vārdus un notikumus.

Taču arī pašreiz Latvijā nav viegli runāt par tām organizācijām, kas ļoti aktīvi vērsās pret jebkura veida kreisajiem politiskajiem spēkiem, asi kritizēja demokrātisko iekārtu, prasīja būtiski ierobežot tiesības Latvijas minoritātes un plaši deklarēja antisemītiskus uzskatus. Ļoti iespējams, ka arī šodien Latvijā atradīsies ļaudis, kas jebkuru mēģinājumu dziļāk ieskatīties *Pērkonkrusta* vēsturē steigsies tulkot kā politiskā ekstrēmisma, nacionālisma, fašisma utt. propagandu. Bet tas lai paliek uz to cilvēku sirdsapziņas, kam vēsture vienmēr bijusi tikai ideoloģiskās cīņas lauks un visa veida dogmu apoloģijas fronte. *Pērkonkrusts,* gribam to vai negribam, ir Latvijas vēstures problēma un kā neatņemama sastāvdaļa pieder tai.

Pērkonkrusts (sākotnējais nosaukums — *Ugunskrusts*) atspoguļoja un pārstāvēja politisku strāvojumu, kuru Latvijā iezīmēja 1922. gadā dibinātais *Latvju Nacionālais klubs.* 1927. gadā klubu slēdza, taču tā idejas, darbības pamatprincipus, organizatoriskās formas u. c. lielā mērā pārņēma 30. gadu sākumā dibinātais *Ugunskrusts*[1]. Zīmīgi, ka G. Celmiņš — organizācijas vadītājs bija darbojies klubā kā kopvedis.[2]

Prominentais vēsturnieks E. Andersons rakstīja, ka šāda tipa organizācijām «nebija lielas nozīmes Latvijas vēsturē».[3]

[1] *Silde A.* Latvijas vēsture. 1914.—1940. — Daugava, 1976. — 563. lpp.
[2] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 116. l. — 11. lp.
[3] *Andersons E.* Latvijas vēsture. 1920.—1940. — Ārpolitika, I. d. — Daugava, 1982. — 396. lpp.

Tomēr tas nenozīmē, ka tām vispār nebija nekādas lomas. Latvijas politiskā dzīve 20.—30. gados parāda, ka to darbībai nebija konjunktūras vai nejaušu apstākļu sagadīšanās raksturs — tām vienmēr bija vairāk vai mazāk izteikta vieta politisko spēku spektrā, atkal un atkal tās atjaunoja savas struktūras — klubus, biedrības, apvienības un turpināja ņemt dalību sabiedriski politiskajās norisēs.

Vēstures literatūrā pastāv atšķirīgi un pat diametrāli pretēji viedokļi par *Pērkonkrustu*. Memuāru literatūrā simpātijas, antipātijas vai zināma neitralitāte tiek balstīta uz autora personīgo politisko pieredzi. Tā, piemēram, sociāldemokrāts F. Cielēns *Pērkonkrustu* un tā priekšnieku G. Celmiņu dēvēja par «īstiem fašistiem».[1]

Profesionāli vēsturnieki — E. Andersons, E. Dunsdorfs, A. Švābe tādu terminu nelietoja, uzsverot, ka pērkonkrustieši pēc sava rakstura bija labēja un radikāli nacionāla organizācija.[2]

Dīvainā kārtā zināms haoss valdīja Latvijas PSR vēsturnieku uzskatos par *Pērkonkrustu* — neskatoties uz vispārējo centralizāciju un vēstures shematizāciju, kad vārds «diskusija» nozīmēja kaut ko ļoti nelāgu. I. Šteimanis rakstīja, ka *Pērkonkrusts* bija «sīka, mazietekmīga fašistiska organizācija» ar «klaji prohitleriskiem lozungiem», kas «nespēja aizraut plašus sīkburžuāzijas slāņus», jo tie esot baidījušies, ka Latvijā tiks «atjaunota vācu muižnieku un kapitālistu vara»[3]. Grāmatā «Latvijas PSR vēsture» (akadēmiķa A. Drīzuļa redakcijā) teikts, ka *Pērkonkrusts* bija «fašistiska grupa», kas «sadarbojās ar militāri fašistisko aizsargu organizāciju, lai kopēji apspiestu strādnieku kustību»[4]. J. Krastiņš savukārt atzīmēja, ka pērkonkrustieši bija «buržuāziska fašistu organizācija», kurai bija labas attiecības ar *Zemnieku savienību* un kura atklāti sludināja draudzīgas attiecības ar hitlerisko Vāciju[5]. V. Samsons konstatēja, ka šajā organizācijā apvienojušies «ekstrēmistiskie

---

[1] *Cielēns E.* Laikmetu maiņā. Atmiņas un atziņas. — 3. sēj. — Memento, Sweden, 1964. — 224. lpp.

[2] *Dunsdorfs E.* Kārļa Ulmaņa dzīve. — Daugava, 1978. — 572. lpp.; Latvju enciklopēdija / *A. Švābes* red. 2. sēj. — Stokholma. 1952. — 53. — 1896.—1897. lpp.

[3] *Šteimanis J.* Latvijas komunistiskās partijas taktika. 1920.—1940. — R., 1965. — 160. lpp.

[4] Latvijas PSR vēsture. Saīsināts kurss. — R., 1967. — 437. lpp.

[5] *Krastiņš J.* Latvija fašistiskās diktatūras laikā (1934—1940). — R., 1949. — 8., 22.—23. lpp.

elementi» G. Celmiņa — «latviešu šovinisma virtuoza» vadībā, ka *Pērkonkrusta* necilā vēsture nebūtu pelnījusi «tik daudz vērības», ja vien tajā nebūtu pārstāvēts «viens no posmiem latviešu nacionālisma evolūcijā»[1]. E. Žagars pērkonkrustiešus tēlaini nosauca par «pelēkos kreklos ģērbtu rīkļurāvēju armiju»[2]. I. Silabriedis un B. Arklāns (šķiet, tie nebija profesionāli vēsturnieki) raksturoja *Pērkonkrustu* kā «padibeņu organizāciju» ar jo daudziem «itāļu-vācu fašistu algotņiem».[3] PSRS Valsts drošības komitejas 1990. gadā izdotajā materiālā par antikomunistisko pagrīdi Latvijā *Pērkonkrusts* kvalificēts kā profašistiska organizācija.[4]

Ceru, ka plašs vai īss komentārs šiem citātiem nav nepieciešams un lasītājs, iepazīstoties ar šo darbu, būs guvis savu priekšstatu par to, kāds bija *Pērkonkrusts,* kādu vērtējumu un apzīmējumus tas pelnījis savā 12 gadus ilgajā darbībā.

Galvenais avots tēmas izpētē bija Latvijas Valsts Vēstures arhīva (LVVA) un Latvijas Valsts arhīva (LVA) dokumenti, periodiskā prese (gan Latvijā, gan ārzemēs izdotā), Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas, vēsturnieku darbi un memuāru literatūra.

Autors

---

[1] *Samsons V.* Ekstrēmā latviešu nacionālisma sabiedriski politiskie un filozofiskie uzskati un tā virzība uz fašismu. // Apcerējumi par sabiedriskās un filozofiskās domas attīstību Latvijā (1920—1940). — R., 1982. — 54.—80. lpp.

[2] Latvijas liktеņgadi. II. d. — R., 1988. — 56. lpp.

[3] *Silabriedis J., Arklāns B.* «Politiskie bēgļi» bez maskas. — R., 1963. — 14. lpp.

[4] Известия ЦК КПСС. — 1990. — Nr. 11. — С. 114.

SAISINĀJUMI

cb — cīņas biedri
cbk — cīņas biedru kandidāti
G.C. — Gustavs Celmiņš
GCT — Gustava Celmiņa triecienniekі
is — iesaukuma sanāksmes
kiv — kandidātu iesaukuma vadītāji
LKJS — Latvijas Komunistiskās Jaunatnes savienība
L.K.o.k. — Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris
LKP — Latvijas Komunistiskā partija
LNK — Latvju Nacionālais klubs
L.t.a. — «Latviešu tautas apvienība «Ugunskrusts»»
LVVA — Latvijas Valsts Vēstures arhīvs
LVA — Latvijas Valsts arhīvs
NKVD (Народный Коммисариат Внутренних Дел) — Iekšlietu Tautas komisariāts
OGPU (Объединенное Государственное политическое управление при Совете Народных Коммисаров СССР) — PSRS politpārvalde
SSS — «Strādnieku sports un sargs»
T!S! — «Tēvijas Sargs»
T grupas — trauksmes grupas
UK — «Ugunskrusts»
VABS — «Igaunijas atbrīvotāji»

«UGUNSKRUSTA» IZVEIDOŠANĀS UN DARBĪBAS PAMATPRINCIPI. 1932. gads

Vēsturnieku darbos pastāv nopietnas atšķirības jautājumā par «Latviešu tautas apvienības *Ugunskrusts*» dibināšanas gadu. Veselā virknē publikāciju uzrādīts 1930. gads.[1] Tajā pašā laikā, piemēram, H. Biezais[2], Ž. Unāms[3] u. c.[4] autori runā par 1932. gadu. Šo gadu kā *Ugunskrusta* darbības sākumu vienprātīgi uzskata šīs organizācijas līderi — G. Celmiņš, Ā. Šilde, E. Puksis.[5] Turklāt Latvijas Valsts Vēstures arhīva fondos un it īpaši tādas kompetentas iestādes kā Latvijas Republikas toreizējā drošības dienesta — Politiskās pārvaldes dokumentos man nav izdevies atrast citu *Ugunskrusta* dibināšanas gadu — visur fiksēts tikai 1932. gads. Citiem vārdiem, runa ir par 1932. gada 19. janvāri, kad «Latviešu tautas apvienības *Ugunskrusts*» statūtus reģistrēja Rīgas apgabaltiesā.[6]

---

[1] Latvju enciklopēdija / *A. Švābes* red. 2. sēj. — 1896. lpp. Latvju enciklopēdija / *E. Andersona* red. — Rockville, 1962—1982, 3. sēj. — 428. lpp.
Aleksandrs. Neredzamā divīzija. — Toronto, 1964. — 66. lpp.
Dunsdorfs E. Kārļa Ulmaņa dzīve, 343. lpp.
Freivalds O. Latviešu politiskās partijas 60 gados. — Imanta, 1964. — 127. lpp.

[2] *Biezais H.* Gustava Celmiņa pērkonkrusts dokumentu gaismā. — Treji Vārti, 1989. — Nr. 127. — 29. lpp.

[3] Žaņa Unāma atmiņas par vācu okupācijas laiku Latvijā. — Laiks, 1967. — 8. nov.

[4] *Maldonis H.* Pirmie cīnītāji. — Daugavas Vēstnesis, 1941. — 23. okt.; *Mednis I.* Latvijas neproletāriskās partijas (1920—1934). — Grām: Pretstatu cīņā. — R., 1990. — 140. lpp.

[5] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 922. l. — 325. lp.; *Šilde Ā.* Ardievas Rīgai. — Grāmatu Draugs, 1988. — 73. lpp. LVVA. — 3235. f. — 1. apr. — 118. l. — 194. lpp.

[6] LVVA. — 2906. f. — 1. apr. — 1. l. — 1. lpp.

Līdzās divām versijām par *Ugunskrusta* dibināšanas gadu pastāv arī divas dažādas šī notikuma interpretācijas. Aleksandrs grāmatā «Neredzamā divīzija» raksta, ka Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris J. Greble 1930. gadā «licis pamatus» kustībai, kas vēlāk kļūst pazīstama kā *Ugunskrusts*. J. Greble kļuvis par pirmo tā priekšnieku un tikai tad, kad kustībai bija pievienojušies prof. J. Plāķis, prof. J. Vītols, latviešu nacionālās ideoloģijas sludinātāji J. Bīne, E. Brastiņš u. c., par apvienības priekšnieku kļuvis Gustavs Celmiņš.[1] Savukārt «Latvju enciklopēdijā» (E. Andersona redakcijā) teikts, ka 1930. gadā dibinātā *Ugunskrusta* vadību G. Celmiņš pārņēmis 1932. gada novembrī un pārvērtis to par «cīņas organizāciju».[2] Līdzīga versija pastāv «Latvju enciklopēdijā» A. Švābes redakcijā un citos iepriekš norādītajos darbos.

G. Celmiņš Cīrihē iznākošajā avīzē «Die Front» 1938. gadā rakstīja, ka pirmā sanāksme ar mērķi dibināt *Ugunskrustu* (tobrīd tam vēl nebija nosaukuma) notikusi 1931. gada 5. novembrī un no šī laika sākusies *Ugunskrusta* politiskā darbība.[3] Ā. Šilde savā atmiņu grāmatā «Ardievas Rīgai» detalizētāk atspoguļo apstākļus, kad 1932. gadā J. Greble bija apņēmies savākt kopā *Latvju Nacionālā Kluba* paliekas un sasauca Rīgas Latviešu biedrībā sapulci jaunas «cīņas organizācijas» dibināšanai. «Sanāca ap 80 interesentu, kas nolēma dibināt organizāciju, dodot tai nosaukumu *Latviešu tautas apvienība*. Kolīdz jaunās organizācijas priekšdarbi bija paveikti, Jāņa Grebles vietā nostājās Gustavs Celmiņš. Viņš nebija mierā ar organizācijai sākotnēji doto nosaukumu *Latviešu tautas apvienība*. Viņš šiem trim vārdiem piekāra vēl klāt ceturto, proti, *Ugunskrusts*. Nosaukumam esot jābūt īsam un latviskam. Ugunskrusta zīme toreiz patiešām parādījās ne tikai tautiskajos rakstos, tā bija ūdenszīme Latvijas iekšzemes pasēm un rotāja Latvijas lidmašīnu spārnus. Tomēr šo ornamentu citā variantā bija pagrābis arī Hitlers savai partijai. Lai no šīs ārējās līdzības paglābtos, mākslinieki Jēkabs Bīne un Ernests Brastiņš ieteica ugunskrusta vietā izvēlēties labāk pērkonkrusta zīmi, jo

---

[1] *Aleksandrs*. Neredzamā divīzija, 66.—67. lpp.
[2] Latvju enciklopēdija / *E. Andersona* red. 3. sēj. — 428. lpp.
[3] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 922. l. — 325. lp.

ar to saistoties seni latviešu ticējumi, ka šī zīme atvairot visus ļaunos garus. Tā no *Ugunskrusta*, kā vārdā bija nosaukta Gustava Celmiņa vadītā organizācija un ar šo nosaukumu sākumā iznāca arī laikraksts, tapa *Pērkonkrusts*. Bīni un Brastiņu vēlāk neredzēju pērkonkrustiešu rindās, tikvien laikam bija, ka viņi kļuva par šīs vēlāk daudzinātās organizācijas krusttēviem, vismaz vārda došanā».[1] Tā liecināja Ā. Šilde, taču šķiet, ka viņš ir nedaudz neprecīzs, rakstot, ka J. Grebles iniciatīva dibināt jaunu nacionālu organizāciju sevi pieteikusi 1932. gadā. Sava atmiņu stāsta turpinājumā viņš pats norāda, ka priekšdarbi tika uzsākti tūlīt pēc ceturtajām Saeimas vēlēšanām, t. i., 1931. gada novembrī: «Man ar to saistās kāda spilgta atmiņa. Satiku Gustavu Celmiņu Brīvības un Elizabetes ielas stūrī. Viņš bija manāmi iereibis, uzvalks bija nekārtīgi sapogāts, kuplie mati izspūruši. Viņš man teica, ka ar Bergu nav vērts tālāk maisīties, jo viņa partijai tautā nav pievilcības. Jāiet masās ar trauksmainu darbību, jāatrod pievilcīgi saukļi. Atvadoties no viņa, izvērtēju viņa uztraukumu. Man bija skaidrs, ka viņš bija cerējis caur *Nacionālo apvienību* iekļūt Saeimā, jo tieši tādēļ viņš bija mēnešiem ilgi norāvies ar aģitāciju un rakstiem «Latvī», bet vēlēšanu iznākumā saņēmis pats tiešu triecienu. Viņa satrauktajos vārdos taču izpaudās skaidra reakcija uz tikko notikušo Latvijas politiskajā dzīvē.»[2]

Jau pieminētajā rakstā Šveices avīzei (tas saucas «Atjaunošanas kustība Latvijā, cīņas savienība *Pērkonkrusts*») G. Celmiņš arī uzsvēra, ka tieši pēc parlamenta vēlēšanām, kad galējī labā spārna kandidāti nespēja iekļūt Saeimā, radās nodoms ķerties pie jaunas organizācijas dibināšanas.[3] Starp citu, *Nacionālā apvienība* (kandidātu saraksts Nr. 15) izvirzīja šādus cilvēkus: Arveds Bergs, Longins Ausējs, Gustavs Celmiņš, Jānis Endzelīns, Felikss Krusa, Žanis Pērkons, Juris Plāķis.[4]

E. Puksis politpārvaldei 1937. gada rudenī sniegtajā liecībā paskaidroja, ka *Ugunskrusts* dibināts 1932. gada janvāra beigās Rīgas Latviešu biedrībā un dibināšanas sapulcē piedalī-

[1] *Šilde Ā.* Ardievas Rīgai, 73.—75. lpp.
[2] Turpat, 74. lpp.
[3] LVVA — 3235. f. — 1/22 apr. — 922. l. — 325. lp.
[4] Turpat. — 776. l. — 114. lp.

jušies ap 50 cilvēku. E. Pukša lietai ir pievienota arī fotogrāfija, kurā redzami 49 šīs sapulces dalībnieki tumšos uzvalkos.[1] E. Pukša norādītās janvāra beigas acīmredzot sakrīt ar *Ugunskrusta* valdes vēlēšanām 24. janvārī,[2] bet pirmā valdes sēde, kā liecina ieraksts valdes sēžu protokola grāmatā, notikusi 25. janvārī Rīgā, Brīvības ielā 4. Tajā piedalījās G. Celmiņš, V. Jursons, E. Andersons, J. Oliņš, F. Krusa, O. Freivalds, Arv. Bērziņš.[3]

Politpārvaldes sagatavotajā ziņojumā par *Ugunskrusta* izveidošanos un darbības sākumu teikts sekojošais: bijušā *Tēvijas Sarga* un *Latvju Nacionālā kluba* dalībnieki G. Celmiņš, F. Krusa, E. Andersons, J. Greble, H. Broders, E. Igenbergs u. c. 1931. gada beigās ievietojuši uzaicinājumu iepriekš minēto organizāciju dalībniekiem savākt vienkopus «izkliedēto nacionāli domājošo jaunatni». Īsā laikā *Nacionālā apvienībā* Brīvības ielā 4 ieradās ap 50 personu, no kurām 20 tika uzaicinātas piedalīties apspriedēs un statūtu izstrādāšanā. No 1931. gada decembra katru svētdienu *Nacionālās apvienības* biroja telpās notika sapulces. Dibināšanas sapulcē (pēc statūtu reģistrācijas Rīgas apgabaltiesā) piedalījās 69 cilvēki. Tā notika Rīgas Latviešu biedrības telpās.[4] Visos politpārvaldes dokumentos valda pilnīga vienprātība par to, ka par pirmo *Ugunskrusta* priekšnieku ievēlēja G. Celmiņu — «Latviešu tautas apvienības *Ugunskrusts*» dibinātāju. G. Celmiņš visās nopratināšanās norādīja, ka viņš ir organizācijas dibinātājs.[5]

Tāds īsumā ir ieskats dokumentos un faktos, un šobrīd grūti pateikt, kas vēstures literatūrā izraisījis domstarpības par *Ugunskrusta* sākumposmu. Piemēram, A. Švābes rediģētā «Latvju enciklopēdija» iznāca no 1952. gada līdz 1953. gadam, G. Celmiņš mira emigrācijā 1968. gadā. Kāpēc, viņam un vēl citiem pērkonkrustiešiem dzīviem esot, netika precizēts faktu materiāls (vai nu vienas, vai otras puses labā), nav saprotams.

Ugunskrusta veidošanā bija nopietnas grūtības, un tās ra-

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 118. l. — 192. lp.
[2] LVVA. — 2906. f. — 1. apr. — 2. l. — 7. lp.
[3] Turpat, 2. lp.
[4] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 701. l. — 23. lp.
[5] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 133. l. — 1. lp.

dīja ne tikai teorētiskas vai cita veida domstarpības vien. *Ugunskrustu* organizēja cilvēki ne tikai no dažādām slēgtām un savu darbību pārtraukušām organizācijām, bet arī no tādām, kas bija ļoti nelielas, bet eksistēja, pretendējot uz svarīgu politisku lomu tuvākā vai tālākā nākotnē. *Nacionālo aktīvistu klubā* 1931. gadā darbojās — vairāk gan laikam skaitījās — 148 biedri, *Mūsu frontē* — 50, *Imantas apvienībā* — nav zināms.[1] Šo organizāciju vadītāji, protams, nevēlējās zaudēt «līderu» oreolu un savu statusu līdz ar jaunas organizācijas dibināšanu. Pakāpeniski izkristalizējās divi galvenie varianti:

1) visām nacionālajām organizācijām un cilvēkiem, kas nacionāli domāja, apvienoties vienā organizācijā;

2) veidot jaunu organizāciju.

Pirmajā brīdī abi varianti šķiet identiski, jo abos gadījumos veidojas jauna organizācija. Taču šāds priekšstats ir mānīgs, jo priekšroku guva otrais variants ar pamatieceri — vienkārša apvienošanās nestu līdzi visus tos trūkumus, kādi līdz pašam pēdējam laikam bija raksturīgi nacionālajām organizācijām: nosliece uz dažādiem ekscesiem, vāja disciplīna, nepietiekami autoritatīvi līderi, kas sabiedrības acīs diskreditēja ne tikai sevi, bet arī pašu vadītās organizācijas. Tātad otrais variants paredzēja, ka jānotiek stingrai jauno biedru atlasei un nekāda iepriekšēja vai pašreizēja piederība pie nacionāla rakstura organizācijas nevar nozīmēt automātisku uzņemšanu *Ugunskrustā*.

Pērkonkrustieši 1934. gada februārī izdotajā «Ziņojumā», atcerotics organizācijas formēšanās procesu, rakstīja, ka pašā sākuma posmā dominēja triju noskaņojumu cilvēki:

1) tie, kas pēc veca paraduma bija tajās domās, ka aktīvs, radošs nacionālisms ir obligāti saistīts ar ebreju veikalu logu aptraipīšanu, *siseņu*[2] piekaušanu vai citu tamlīdzīgu «svētīgu» darbību;

2) tie, kas turējās pie ieskata, ka vajag veidot kaut kādu mistisku, brīvmūrnieku ložām līdzīgu organizāciju, ieskaitot attiecīgus rituālus;

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 701. l. — 15.—17. lp.

[2] Strādnieku sports un sargs (SSS), sociāldemokrātu jaunatnes organizācija.

3) tie, kas it nopietni iedomājās, ka *Ugunskrusts* būs jauna politiska partija, kas ar jauniem paņēmieniem centīsies nostāties līdzās savām vecākajām māsām — pilsoniskām politiskajām partijām.

Tomēr, neskatoties uz to, kā teikts tālāk «Ziņojumā», ka *Ugunskrusta* biedru sastāvs «bij visai dažāds sociālā stāvokļa, izglītības, vecuma un pat nodomu ziņā, pēc ļoti īsa laika visas pretišķības izzuda un dažādu novirzienu cilvēku sakopojuma vietā bij radies neliels, bet ļoti dzīves spējīgs un aktīvs latvietības kodols»[1].

Problēmas tiešām bija, un, kā liecina E. Puksis, jau pirmajos *Ugunskrusta* darbības mēnešos organizācija zaudēja veselu virkni potenciāli vērtīgu biedru — O. Freivalds aizgāja, jo vēlējās ieņemt redzamāku vietu, turklāt augstprātības dēļ to ne pārāk labi ieredzēja; H. Broders bija iestājies Saeimas deputāta A. Bļodnieka uzdevumā, lai iegūtu informāciju par *Ugunskrustu*; Laiders bija aktīvs biedrs, taču ar komunistiskām nosliecēm, un tāpēc viņu nācās izslēgt...[2]

Arī vienā no politpārvaldes ziņojumiem teikts, ka ar G. Celmiņa vadību neapmierināti aktīvi *Ugunskrusta* biedri — Roberts Kroders, Eriks Ingenbergs, Jānis Bankavs u. c.[3] Acīmredzot arī viņi atstāja *Ugunskrustu*, jo aktīvu biedru rindās viņi vairs netiek pieminēti.

Ugunskrusta formēšanās notika lēni, un pirmajos darbības mēnešos biedru skaits nepārsniedza 200.[4] Tas izskaidrojams ar organizācijas vadības centieniem veikt rūpīgu jauno biedru atlasi un tādējādi ielikt pamatus *Latviešu tautas apvienībai*, kas nekad neatkārtotu ar tiesas lēmumu slēgto nacionālo organizāciju kļūdas un trūkumus. Akadēmiskais žurnāls «Universitas» šādi redzēja *Ugunskrusta* izveidošanos: «Latvijas valsts pirmajos gados nacionālās apziņas izkopšanā, sevišķi jaunatnē, piekrita izcilus nozīme aktīvām nacionālajām organizācijām, kāds bija *Latvju Nacionālais klubs* un *Tēvijas Sargs*. Kreisās valdības žņaugiem izdevās šīs organizācijas iznīcināt, bet aktīvā nacionālā doma turpināja augt spēkā un plašumā.

---

[1] LVAA. — 3235. f. — 3. apr. — 121. l. — 173. lp.
[2] Turpat. — 118. l. — 192. lp.
[3] Turpat. — 1/22 apr. — 701. l. — 19. lp.
[4] Turpat, 23. lp.

Vecie tautieši gan sadrumstalojās daudzās aktīvā nacionālisma organizācijās, kas kavēja efektīvu darbu, bet drošie nacionālie centieni gāja tautā. Tos centās pašā pēdējā laikā gremdēt demagoģijas dzīti viļņi, bet arī tie kļuvuši pat aklākajam redzami kā mākslīgi ziepju burbuļi, kuru neizbēgamais liktenis ir katram zināms. Pašā pēdējā laikā sākusies aktīvo nacionālo organizāciju konsolidācija un tādā pat nolūkā dibinājusies «Latviešu tautas apvienība *Ugunskrusts*», kas apvieno ap sevi bijušos *LNK* un *Tēvijas Sarga* tautiešus. *Ugunskrusta* iekšējās iekārtas stingrā disciplīna un atklātie darba principi pārliecina par šīs organizācijas, pareizāk sakot, aktīvās nacionālās kustības, drošu augšanu un drīziem panākumiem...»[1]

Latviešu tautas apvienības *Ugunskrusts* statūtos, kurus Rīgas apgabaltiesa reģistrēja 1932. gada 19. janvārī, pirmie pieci punkti skanēja šādi.

1) Biedrības mērķis ir apvienot latvju tautu patriotiskā organizācijā nacionālas saimniecības un uzņēmības veicināšanai, stingras nacionālas valsts varas izveidošanas atbalstīšanai, jaunatnes audzināšanai noteikti nacionālā garā un sporta un kārtības mācības piekopšanai.

2) Augšējo mērķu sasniegšanai biedrībai ir tiesības:

sarīkot, sasaukt kongresus, konferences, apspriedes, tautas sapulces;

sarīkot disputus, kursus, jautājumu vakarus, izstādes, koncertus, teātra izrādes, izrīkojumus, ekskursijas, nometnes un publiskus gājienus;

ierīkot un uzturēt bibliotēkas, lasītavas, sporta laukumus un telpas, un citus līdzīgus pasākumus;

izdot un izplatīt laikrakstus, brošūras, žurnālus, skrejlapas un citus likumos atļautus drukas darbus;

dibināt naudas fondus un stipendijas, rīkot bazārus, loterijas un ziedojumu vākšanu;

iegūt un atsavināt nekustamu īpašumu, slēgt līgumus, uzņemties saistības un visāda veida darījumus, kā arī sūdzēties tiesās caur saviem pilnvarniekiem.

3) Lai sekmīgāk sasniegtu savu mērķi, biedrības valde pēc vajadzības atver visā Latvijā nodaļas. Nodaļas pārvalda vietējās valdes, kuru sastāvu, dibināšanas kārtību, darbības robežas, kā arī nodaļās ienākošo naudas summu izlietošanu noteic biedrības pilnas sapulces apstiprinātas instrukcijas.

4) Biedrībai ir savs karogs, ārējie tērpi, nozīmes un zīmogs, kuru projektu apstiprina biedrības Centrālā valde.

5) Biedrības darbības rajons ir visa Latvija ar Centrālās valdes sēdekli Rīgā.

[1] Universitas. — 1932. — Nr. 4. — 63. lpp.

Statūti noteica, ka par biedrības biedru var kļūt Latvijas pilsoņi (neraugoties uz aroda un reliģisko pārliecību), ne jaunāki par 18 gadiem. Tajā pašā laikā statūti atļāva dibināt pie biedrības sieviešu sekciju, kurā var uzņemt Latvijas pilsones, ne jaunākas par 18 gadiem. *Ugunskrusta* biedrus sadalīja trīs pakāpju gradācija a) biedra kandidāts; b) aktīvs biedrs; c) pilntiesīgs biedrs. Kandidāta pārbaudes laiks bija 3 mēneši, un par aktīvu biedru varēja kļūt, ja par to balsoja vismaz puse no uzņemšanas komisijas locekļiem.

Par pilntiesīgu biedru uzņēma, ja uzņemšanas komisija deva $^3/_4$ balsu. Centrālajā valdē un revīzijas komisijā varēja ievēlēt tikai pilntiesīgas kategorijas biedrus. Vēl statūti noteica, ka Centrālās valdes lēmumi ir saistoši visiem organizācijas biedriem un valdi ievēlē pilntiesīgu biedru (delegātu) sapulce uz 3 gadiem. Katru gadu jāpārvēlē $^1/_3$ no valdes locekļiem. Tā kā Centrālo valdi veidoja priekšnieks un 6 valdes locekļi, bet uz pirmo šis statūtu punkts neattiecās, tas nozīmēja, ka gada laikā jānomaina vismaz 2 no 6 valdes locekļiem.[1] Tādi bija *Ugunskrusta* statūtu pamatprincipi, un tādus tos reģistrēja Rīgas apgabaltiesa 1932. gada 19. janvārī. *Ugunskrustam* bija savs karogs un emblēma, cīņas biedri valkāja pelēkus kreklus un tumši zilas beretes. Karogs bija ķiršu brūnā krāsā, samērs 3:5 ar centrā iešūtu baltu ugunskrustu, virs tā dzeltens vai zeltīts pērkonkrusts.[2]

No statūtiem izriet, ka *Ugunskrusta* organizatoriskā struktūra it kā vienkārša, taču politpārvaldes iegūtā informācijā parādās arī cita veida struktūrvienības — politiskā nodaļa, finansu nodaļa, propagandas nodaļa, goda tiesa, galvenā izmeklēšanas kolēģija un trieciena grupa.[3] Jāsaka atklāti, ka par pirmajām politpārvaldes materiālos nekāda informācija nav atrodama, toties par tā sauktajām *T grupām* tā plūst sistemātiski. Šo grupu eksistence vienā ziņā *Ugunskrustam* bija liktenīga. Latvijas Republikas varas iestādes, pirmām kārtām Iekšlietu ministrija, kuras pakļautībā strādāja politpārvalde, uzskatīja, ka šo grupu organizēšana iecerēta ar mērķi veidot tādus

---

[1] LVVA. — 2906. f. — 1. apr., — 1. l. — 1. lp.
[2] Ugunskrusts. — 1932. — 25. dec.
[3] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 701. l. — 29. lp.

formējumus, kas būtu spējīgi arī ar bruņotu spēku vērsties pret pastāvošo valsts iekārtu. E. Puksis liecināja, ka tā saucamās *T grupas* sāktas veidot 1932. gada vasarā un to nosaukums bijis *trauksmes grupas*. To veidošana balstījusies uz nepieciešamību aizsargāt *Latviešu tautas apvienības* organizētos pasākumus no «kreiso politisko novirzienu» pretdarbības. Par citiem šo grupu organizēšanas mērķiem viņam nekas nav bijis zināms.[1] Par šīm *T grupām* būs jārunā arī turpmāk, jo *Ugunskrusta* darbībā tās ieņēma patstāvīgu vietu, vismaz tajā nozīmē, ka *Latviešu tautas apvienības* pasākumus centās aizstāvēt saviem spēkiem.

Tātad organizācijas uzbūve lielā mērā paliek noslēpumā tīta, ja neskaita informāciju par Centrālo valdi, nodaļām dažādos Latvijas rajonos un *T grupām*. Tāpēc jo lielāku interesi izraisa *Ugunskrusta* izdotais aģitācijas materiāls, kas veidots jautājumu un atbilžu formā (nav datēts):

«Kas ir *Ugunskrusts*? *Ugunskrusts* ir cīņas organizācija tiem latviešiem, kas grib un prot strādāt savas tautas labā, neprasot, kas tiem par to tiks, un nebīstoties no tā, ko varētu ar to zaudēt.

Ko grib *Ugunskrusts*? *Ugunskrusta* mērķis ir Latviešu Latvijas valsts, kurā valda goda prāts, darbs un taisnība.

Kāpēc ir vajadzīga jauna organizācija *Ugunskrusts*? *Ugunskrusts* ir nepieciešams, lai latviešu tautai būtu noorganizēts, ideju un tiešo mērķu saskaņots, disciplinēts dzīvā spēka kodols ar tādām pat šūniņām visās Latvijas vietās, sabiedriskās vienībās un sociālos nogrupējumos, kas vienmēr un visur līdz pēdējai konsekvencei būtu modrs par latviešu tautu un valsti.

Kur ir *Ugunskrusta* darbības lauks? Visur, kur skan un kādreiz ir skanējusi latviešu valoda: lauku sētās, fabrikās, skolās, laboratorijās, iestādēs, darbnīcās, uzņēmumos, kantoros, veikalos, mākslas un zinātnes noliktavās, klausītavās, biedrībās — visur tur, kur latvietis cīnās pret sveštautiešiem un citām naidīgām varām par latviska gara, tikuma un darba tiesību.

Kas *Ugunskrustā* darbojas? Visi latvieši bez aroda, mantas stāvokļa, izglītības izšķirības, kam tauta, valsts un nacionālā pašcieņa stāv augstāk par pašlabumu.

Kā darbojas *Ugunskrusts*? Atklāti, disciplinēti, neatlaidīgi, balstoties uz mērķa skaidru apziņu, drosmi, darbu un nemeklējot lētu popularitāti.

Kam *Ugunskrusts* tic? Latviešu tautas izcilām intelektuālām īpašībām, darba spējām un pirmatnējam zemes spēkam. Viņas augstai nacionāli kulturālai misijai Austrumu Eiropas tautu saimē, Latvijas valsts neiznīcībai. *Ugunskrusta* mērķu un darba sekmēm.

[1] LVVA — 3235. f. — 3. apr. — 118. l. — 194. lp.

Kam *Ugunskrusts* netic? Latvijas pašreizējās valsts iekārtas lietderībai, Saeimas darba spējām, sveštautiešu lojalitātei pret Latvijas valsti, politisko partiju nesavtībai, iespējamībai, ka sociāldemokrāti un citi marksisti ieaugs valstiskā izpratnē. Tautu Savienības varai un nākotnei, Paneiropai, mūžīgā miera sapnim.

Ko *Ugunskrusts* atzīst un ciena? Vīra drosmi, atklātu vārdu un darbu, sātību, neatlaidību.

Ko *Ugunskrusts* nicina? Gļēvulību, vienaldzību nacionālos jautājumos, pārgudru spriedelēšanu un kritizēšanu, nacionālos Pietuka Krustiņus un Švaukstus.

Kas *Ugunskrusta* pastāvēšanu apsveic? Neatkarības cīņu veterāni, lauku un pilsētu, darba un mācošās jaunatne, darba inteliģence, gara un saimniecisko vērtību ražotāji — visi latvieši, kas Latviju grib redzēt latvisku, stipru un lietderīgi izkoptu, bet vairs netic, ka to spēs politisko partiju sistēma pie pašreizējās iekārtas.

Kam *Ugunskrusts* netīk? Žīdiem un viņu sabiedrotiem — marksistiem, sveštautiešiem, veikalu partiju līderiem, mazdūšīgiem.

Kas sniedz tuvākas ziņas par *Ugunskrusta* darbību un iestāšanās noteikumiem? Galvenā Nometne Rīgā, Zigfrīda Meierovica bulvārī Nr. 11, ik dienas no 16—20.»[1]

Tas bija aģitācijas materiāls par *Ugunskrustu* un tā mērķiem. *Ugunskrustā* no iekšpuses nedaudz ļauj ieskatīties instrukcija «Kandidātu iesaukuma vadītājiem» (*kiv*). No tā izriet, ka «cīņas biedru kandidātiem» (*cbk*) jāiegaumē, «ka tie neatrodas biedrībā, kurā spriedelē, izsaka vēlēšanās un katrs darbojas pēc savas patikas, bet gan organizācijā, kura prasa un kurai jāpaklausa». Iesaukumā bija no 15 līdz 20 cilvēki un iesaukuma sanāksmes (*is*) laikā *cbk* jāievēro sekojošais:

1) ierodoties vadībai, *cbk* jāpieceļas un jāpaliek miera stājā;

2) *kiv* uzrunā *cbk* vārdiem: «Vienmēr un visur», uz ko *cbk* atbild — «Latviju latviešiem, latviešiem darbu un maizi». Pēc tam pēc *kiv* norādījuma tiek ieņemtas vietas;

3) *is* beidzas ar trīskārtīgu «Cīņai sveiks!».

Nodarbību laikā *cbk* diskutēja un klausījās referātus par aktuālām problēmām — Latvijas politiskā vēsture, Latvijas Satversme, Latvijas politiskās partijas, sociāli politiskās problēmas, žīdu jautājums u. c. No šī dokumenta redzamas arī dažas pamattēzes, kuras bija jāapgūst jaunajiem *Ugunskrusta* biedriem:

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 701. l. — 20. lp.

LR Satversmes trūkumi: Saeimas kaitīgi plašās kompetences un valdības pilnīga atkarība no tās; deputātu lielais skaits un faktiskā neatbildība; valsts prezidenta bezvaras stāvoklis;

valsts saimniecības plāna nepieciešamība līdzās budžetam, tā neatkarība no politiskajām partijām. Latvijas Bankas, Zemes Bankas u. c. atbrīvošana no politiķu ietekmes;

no politiskām partijām sociāldemokrāti ir «lielākā latviešu pretvalstiskā partija» ar lielu ietekmi no sveštautiešiem un no ārpus Latvijas stāvošām varām;

Strādnieku—zemnieku frakcija Saeimā raksturota kā «*Komunistiskās Internacionāles* izpildu orgāns Latvijā». Par *Zemnieku savienību* teikts, ka tā ir partija bez nopietnām «sociālām tendencēm».

Interesi izraisa ieteicamās literatūras saraksts (ap 70 autoru grāmatas): J. Akuraters, E. Blanks, J. Jansons-Brauns, Fr. Roziņš, A. Brigadere, M. Skujenieks, A. Plensners, K. Goppers, A. Kroders, Sp. Paegle, B. Kalniņš, A. Deglavs, Fr. Zālītis, P. Bērziņš, A. Krastkalns, K. Kautskis, G. Pļehanovs, J. Samarins, A. Rozenbergs, H. Fords u. c. Daļa literatūras bija vācu valodā.[1]

Ugunskrusta valdes sēžu protokolu grāmata (iesākta 1932. gada 25. I, pabeigta 1933. gada 10. IV) dod visai maz liecību par organizācijas darbību, jo visi ieraksti ir ārkārtīgi lakoniski. Pirmo sēdi atklāja 25. janvārī plkst. 20.10 Brīvības ielā 4, dz. 1. Sekretāra pienākumus veica Arv. Bērziņš. Valde nolēma, ka līdz «turpmākam lēmumam neviens nedrīkst sniegt oficiāli ziņas par biedrības mērķiem bez priekšnieka zināšanas». Tāds lēmums pamatojās uz nepieciešamību «izvairīties no pārpratumiem»[2]. Nolēma arī iespiest 2000 eksemplārus biedrības statūtu. Trešā sēde (1932. gada 2. februārī) notika jaunās telpās — Z. Meierovica bulvārī 11, dz. 14. Šīs telpas izīrēja par 120 latiem mēnesī. G. Celmiņš informēja, ka no ārpus biedrības stāvošiem cilvēkiem *Ugunskrusts* ziedojumu veidā ik mēnesi saņems 30 Ls. Esot arī izredzes saņemt no Rīgas pilsētas domes līdz 4000 Ls lielu pabalstu.[3] Pirmā summa, protams, bija visai niecīga un turpmākos darbības mēnešos tika daudzkārt

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 710. l. — 2.—4. lp.
[2] Turpat. — 2906. f. — 1. apr. — 2. l. — 1.—2. lp.
[3] Turpat, 3. lp.

pārsniegta, taču tad atklāti vairs ziedojumu summas (un pašus ziedotājus) nenosauca.

Rīgas pilsētas dome organizācijai tiešām sniedza tik lielu pabalstu. No 1. augusta *Ugunskrusts* īrēja jaunas telpas Bruņinieku ielā 25 (viena liela un piecas mazākas istabas) par 90 Ls mēnesī.[1]

Protokolu grāmatas ieraksti liecina, ka valde veica rosīgu organizatorisku darbu. 1932. gada oktobrī biedrība atklāja nodaļas Ventspilī un Valmierā (dibināšanas sapulcēs piedalījās G. Celmiņš), pirms tam, 11. septembrī, nodibinājās Rīgas Jūrmalas nodaļa.[2] Ventspilī valdi ievēlēja šādā sastāvā: priekšnieks Rolands Freivalds (žurnālists, dz. 1905. g.), priekšnieka biedrs — Antons Venšans (tehniķis, dz. 1907. g.), sekretārs — Ādolfs-Aleksandrs Dangbergs (ierēdnis, dz. 1908. g.), kasieris — Fricis-Arturs Kohs (tirgotājs, dz. 1907. g.) un valdes loceklis — Teodors Sukatnieks (sporta treneris, dz. 1894. g.)[3] Valmieras nodaļā par priekšnieku ievēlēja Voldemāru Zīrāku, priekšnieka biedru Franci Morovski, sekretāru — Andreju Jēkabsonu, kasieri — Kārli Pilsumu, valdes locekli — Jēkabu Gustavu. Valdes telpas atradās Valmierā, Peldu ielā 8.[4]

Rīgas Jūrmalā par nodaļas valdes priekšsēdētāju kļuva Ansis Krūklis (22 gadus vecs), priekšsēdētāja biedru — Rūdolfs Švānfelds (27 gadi), sekretāru — Alfreds Akermanis (23 gadi), kasieri — Kārlis Īvāns (22 gadi), valdes loceklis — Kristaps Ozoliņš (23 gadi). Valdes mītne atradās Majoros, Konkordijas ielā 22.[5]

No *Ugunskrusta* pirmā darbības gada tomēr ir maz informācijas par sociālajiem slāņiem, uz kuriem balstījās un tiecās balstīties šī organizācija. Turpmāk par to runās pat Saeimā, taču sākotnēji jāapmierinās ar dažiem jau nosauktajiem vārdiem, faktu, ka *Ugunskrusts* kļuva populārs jaunatnē, un akadēmiskā žurnāla «Universitas» rakstīto, ka apvienība «neatzīst savu locekļu grupēšanu pēc izglītības, mantas stāvokļa, agrākiem nopelniem utt. Vienīgā mēraukla ir griba, spēja un

---

[1] LVVA. — 2906. f. — 1. apr. — 2. l. — 8. lp.
[2] Turpat, 11. lp.
[3] Turpat, 3.—8. lp.
[4] Turpat, 7. lp.
[5] Turpat, 2. lp.

neatlaidība aktīvi darboties līdz patiesa nacionālisma radīšanā. Tāpēc arī nevienam neliekas dīvaini, ka L.U. profesors mainās dežūrās Galvenā nometnē ar mehāniķi, skolnieks ar veikala kalpotāju, korporants ar strādnieku, ierēdnis ar uzņēmēju.»[1]

Ugunskrusts meklēja atbalstu strēlnieku un Brīvības cīņu dalībnieku vidū. Par to liecina arī avīžu ziņa, ka Tīreļpurvā atrastas 60 latviešu karavīru mirstīgās atliekas: «Nav miera varoņu trūdiem zemē, kur nevalda latvietis. Vai atrastie ģindeņi nav mēms mājiens tautai atcerēties seno cīņu dienas? Ģindeņu rokās atrastas cieši sažņaugtas šautenes... No viņu tukšajiem acu dobumiem skan mēms uzmudinājums visiem tiem, kas mīl Latviju: «Atbrīvojiet Latviju vēlreiz, kamēr nav par vēlu. Lai latvietis top kungs savā zemē.»»[2]

No Daugavpils rajona politpārvaldē ienāca ziņas, ka atvaļinātais pulkvežleitnants E. Graudiņš (dzīvoja Kaplavas pagasta «Ozolu» mājās) sastāv organizācijā, saņem un izplata tās literatūru, kā arī uzaicinājis vairākus aizsargu nodaļu priekšniekus iestāties *Ugunskrustā*.[3]

Nav zināma organizācijas ekonomiskā programma, tāpēc jāizmanto šķietami mazāk svarīgi avoti. Organizācijas laikraksts informēja: «Katram latvietim vienmēr jāzina, ka, atbalstot savus latviešu uzņēmējus, mēs dodam darbu un maizi latviešiem un stiprinām savas valsts pamatus. Dodiet darbu latviešu rokām! Pērkat latviešu ražojumus!»[4] *Ugunskrusta* nostāju spilgti raksturoja izteikts antisemītisms, kas cieši balstījās uz pārliecību, ka ebreju saimnieciski politiskā darbība atstūmusi latviešu nāciju uz otršķirīgu vietu svarīgās tautsaimniecības nozarēs. Organizācija publicēja speciālu izdevumu «Mazā rokas grāmata latviešiem», kurā uzrādīja Rīgas latviešu uzņēmumus, veikalus, firmas un aicināja atbalstīt un sadarboties tikai ar tām: tas nepieciešams, «lai lauztu žīdu un citu sveštautiešu virskundzību»[5]. Parādījās informācija, ka izveidots «Darba un starpniecības birojs ar darba pieprasījumiem un piedāvājumiem»[6].

---

[1] Universitas. — 1932. — Nr. 8. — 126. lpp.
[2] Ugunskrusts. — 1932. — 4. sept.
[3] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 808. l. — 5. lp.
[4] Ugunskrusts. — 1932. — 18. sept.
[5] Turpat, 21. aug.
[6] Turpat.

2*

Nav šaubu, ka birojs centās iekārtot darbā latviešus pie latviešiem.

Starp citu, *Ugunskrusts* publicēja arī ebreju un vācu uzņēmumu sarakstus, bet kā alternatīvu piedāvāja atbalstīt Armijas Ekonomisko veikalu — tajā tirgojas ar latviešu ražojumiem un peļņu savām vajadzībām izmanto Latvijas armija.[1] Avīze reklamēja kafejnīcu Vērmaņdārzā (lētas un labas pusdienas), Rīgas ciemiņiem piedāvāja izmantot viesnīcu Palasta ielā 5.[2] Tajā pašā laikā *Ugunskrusts* brīdināja, ka K. Barona ielā tabakas un koloniālpreču tirgotava zem izkārtnes «Brāļi Bērziņi» īstenībā pieder diviem ebrejiem — Hercam un Izraelam. Protams, sekoja arī aicinājums latviešiem tur neiegriezties.[3] Ne tik akcentēti aicināja nepirkt «žīdu importieru» ievestos ārzemēs ražotos mākslas priekšmetus, jo «katrs lats, ko atdodam saviem tautiešiem par patiesi vērtīgiem un glītiem darbiem, ir ķieģelis topošā nacionālās kultūras templī»[4]. Šo aicinājumu stiprināja ideoloģiska rakstura nopamatojums: «Latvju tauta vēl it kā nav pamodusies no tumšiem, no ciešiem murgiem. Ir laiks atmest svešo, bet brīvi pielūgt savus dievus, godināt savus varoņus, varenāku runāt savu mākslas valodu, izmantot savas kultūras augļus par svētību sev un dzimtenei.»[5]

Ugunskrusts, sekojot idejai par «Latviešu Latvijas» radīšanu, asi vērsās pret sveštautiešiem, bez aplinkiem norādot, ka tie ir «būtnes, kam galvas atrodas tālu aiz Latvijas robežas, vienīgi vēders pie Daugavas».[6] Tomēr «...neesam aicinājuši, neaicinām un neaicināsim uz sveštautiešu graušanu. Mēs gribam vienīgi ierādīt tiem pienākošos vietu mūsu valstī. Un tas ir ne tikai *Ugunskrusta* mērķis, bet visas latviešu tautas griba.»[7] Kā šo mērķi realizētu dzīvē, ja *Ugunskrusts* iegūtu varu, nebija skaidrs ne 1932. g., ne vēlākajos gados. Skaidrs ir tikai tas, ka tika plānots radikāli samazināt sveštautiešu politisko un ekonomisko ietekmi, radīt tādu situāciju, ka daļa nelatviešu lab-

---

[1] Ugunskrusts. — 1932. — 27. nov.
[2] Turpat, 18. nov.
[3] Turpat.
[4] Turpat, 18. dec.
[5] Turpat, 23. okt.
[6] Turpat.
[7] Turpat, 30. okt.

prātīgi atstāj Latviju, bet palikušie kļūst simtprocentīgi lojāli valsts pilsoņi un pakāpeniski zaudē savu nacionālo identitāti. A. Šilde rakstīja, ka, pēc G. Celmiņa uzskatiem, pirmdzimtības tiesības Latvijā ir latviešiem (arī lietuviešiem un igauņiem), bet vācieši, žīdi un krievi — «svešinieki un Latvijai nevēlami elementi», turklāt viņam «bija vienaldzīgi, vai tie ir jaunpienācēji vai zemes iedzīvotāji no paaudžu paaudzēm. Šādā nostājā parādījās krass šovinisms un šaursirdība, zinot, ka Latvija sava iedzīvotāju sastāva dēļ ir nacionalitāšu valsts, kur toreiz tikai 75% bija latviešu. Ja šāda cittautiešiem naidīga nostāja tomēr atrada sevišķi latviešu jaunatnē piekrišanu, tad tādēļ, ka saimnieciskā vara Latvijā vēl lielā mērā atradās žīdu un vāciešu rokās, tāpat brīvajās profesijās (ārsti, advokāti) dominēja citu tautību piederīgie.»[1]

Ugunskrusta izdotā prese parāda, ka divas minoritātes izpelnījās «īpašu ievērību» — vācieši un ebreji. Krievi, poļi u. c. mazākumtautības atradās it kā divu pirmo grupu aizsegā un ēnā. *Ugunskrusts* paziņoja: «...mūsu lasītājiem un visai latvju tautai mēs varam mierīgi un atklāti apliecināt: nekad mēs neaizmirsīsim to, ar kādu nežēlību un viltu vācieši mūsu zemē ir ienākuši, cik nekrietni viņi atmaksāja mūsu sentēviem par viesmīlību, ko tie sākumā svešiniekiem parādīja, ar miestiņu un medu tos Daugavas krastā sagaidīdami, vienmēr un visur būsim modri un nepamanītu nepalaidīsim garām nevienu vāciešu soli, ar kuru tie varētu apdraudēt mūsu tautu un mūsu valsti.»[2]

Antivācisku noskaņojumu pamatā, kā to redzējām, bija ne tikai neapmierinātība ar vācu ekonomisko un vispār sabiedriski politisko ietekmi Latvijā. Klāt nāca arī tautas vēsturiskā atmiņa, bažas, ka no vāciešiem un Vācijas atkal izriet draudi Latvijai. Turklāt organizācijas biedrus (un ne tikai viņus) nepatīkami aizskāra vācu korporeļu izaicinošā uzvedība un demonstratīvi augstprātīgā izturēšanās, kas izraisīja atbildes reakciju pat rupju draudu formā: «Drīz pienāks brīdis, kad *Ugunskrusts* tos ieslaucīs tanī pat mēslainē, no kuras viņu priekšgājēji vācu vanderzeļļi uzsāka savas gaitas uz mūsu zemi.»[3]

[1] *Silde A.* Ardievas Rīgai, 76. lpp.
[2] Ugunskrusts. — 1932. — 30. okt.
[3] Turpat, 21. aug.

Vēl spilgtāk tika demonstrēts antisemītisms, un gadu gājums neko nemainīja — izteikti negatīva attieksme pret ebrejiem saglabājās konsekventi. Organizācijas izdevumi rakstīja, ka «žīdi ieperinās namos, kurus paši nebija cēluši, un laukos un dārzos, kurus viņi nebija iekopuši», ka viņi ir «galvenie vainīgie» par ekonomisko sairumu Latvijā, latviešu tautas materiālajām grūtībām un «garīgo nevarību».[1] Šādu pozīciju stiprināja statistika — pēc 1930. gada tautas skaitīšanas datiem bija redzams, ka Latvijā gandrīz 5% no iedzīvotājiem ir ebreji (Igaunijā un Somijā attiecīgi 0,4 un 0,05%). Tas, pēc *Ugunskrusta* domām, liecināja par Latvijas varas iestāžu īpašo labvēlību pret ebrejiem, kuri lielā skaitā ierodas Latvijā no citām valstīm un bez problēmām apmetas šeit uz pastāvīgu dzīvi. Statistika parādīja, ka no 100 latviešiem, ieskaitot vecus ļaudis un bērnus, algotu darbu strādā 64 cilvēki, no 100 ebrejiem — 39. Zemes īpašumi, tirdzniecības vai rūpniecības uzņēmumi piederēja 36,3% ebreju tautības iedzīvotājiem, latviešiem attiecīgi 19,7%[2]. Ar nožēlu tika konstatēts, ka Latvijas pilsētās labākie nami, gandrīz visi lielākie uzņēmumi un lieltirdzniecība koncentrējusies ebreju rokās.[3] Avīze šķietami bezkaislīgi konstatēja, ka, pēc valsts statistikas pārvaldes datiem, no visiem, kas praktizē zobārstniecībā, 66% ir ebreju tautības cilvēki.[4]

Ugunskrusts regulāri uzsvēra, ka ebreji kā nacionāla minoritāte darbojas pretēji Latvijas valsts interesēm, jo dažādos komunistiska rakstura mītiņos, demonstrācijās, nelegālās sapulcēs u. c. aizturētie galvenokārt ir tikai ebreji (pat 90% no aizturēto skaita). Informācija no citiem avotiem liecināja, ka kļūdas nosauktajā procentā nav.[5]

Latvijas Komunistiskās partijas, LKJS, Sarkanās Palīdzības (tās uzdevums bija sniegt palīdzību ieslodzītajiem biedriem un viņu ģimenes locekļiem) dokumenti jau 20. gadu vidū pauda trauksmi par «nenormālu» nacionālo sastāvu — daudzās organizācijās (it īpaši Latgalē) 80% un pat vairāk no biedru skaita

---

[1] Ugunskrusts. — 1932. — 21. aug.

[2] Universitas. — 1932. — Nr. 8. — 115.—117. lpp.

[3] Ugunskrusts. — 1932. — 11. sept.

[4] Turpat, 30. okt.

[5] LVVA. — 3235. f. — 1/22. apr. — 924. l. — 25., 113. lp.; LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 282. l. — 79. lpp.

bija ebreji.[1] Šāda situācija dažkārt atturēja no iestāšanās kādā no organizācijām komunistiski noskaņotus latviešus. Ebreji Latvijā materiālā ziņā bija labi situēts slānis, un to, kāpēc ievērojama daļa pievērsās komunistiskai ideoloģijai, nav viegli izskaidrot. Varbūt daļa atbildes jāmeklē apstāklī, ka sociālistiskajā kustībā viņi ieņēma ļoti redzamu vietu: Mordohajs (K. Markss), Volfsons (F. Lasals), Bronšteins (Ļ. Trockis), Finkelšteins (M. Ļitvinovs), Apfelbaums (G. Zinovjevs), Cobelsons (K. Radeks), Libermans (Černovs), Gimers (Suhanovs) utt.[2] Komunistiskajā ideoloģijā un vispār jebkura veida sociālistiskās teorijās vai internacionālismā *Ugunskrusts* saskatīja tiešus draudus latviešu tautai, centienus sekmēt šķiru naidu un vājināt Latvijas valsti. Tomēr nebija nekāda pamata visus ebrejus apvainot graujošā un valstij kaitīgā darbībā. Nav iespējams noticēt, ka visa šī minoritāte darbojās kāda velnišķīga plāna īstenošanā. Tāds uzskats bija galējība, līdzīgi kā centieni visur saskatīt brīvmūrnieku slepenos tīklus — pat Latvijas valsts ģerbonī esot brīvmūrnieku simboli — trīs piecstaru zvaigznes (kombinācijā ar sauli tas nozīmējot Latvijas valsts bojāeju).[3]

G. Celmiņam bija visas iespējas nepieļaut šāda rakstura publikācijas, taču viņš to nedarīja, un šos «Ugunskrustā» teiktos vārdus varam uzskatīt par viņa atbildi šodienas pārmetumiem: «Svešu zemju gudrajo mācības par tautu brīvību, vienlīdzību konfesiju un rasu starpā, par nepretošanos ļaunumam un taml. mums nav no svara, lai tās arī desmit reiz būtu «vajadzīgas» kultūras, laika gara, modernisma vārdā un uzdevumā. Mūsu brāļi ir latvieši, vienalga kādu tie piekopj arodu, kāds ir viņu sociālais vai izglītības stāvoklis, latviešu nācija ir mūsu ticība, robeža mūsu sajēgai par rasi. Vēl mazāk mūs interesē tas, ko par mums teiks un kā pret mums izturēsies citas tautības, kas latviešu zemē atradušas patvērumu, tikpat tās, kas ar 700 gadu nodzīvošanas cenzu domā ieguvušas še pilsoņu tiesības, kā arī tās, kas pēc dažu gadu izdevīgas veikalo-

[1] LKJS Vislatvijas konference. Protokoli (febr. 1925. g.). — Spartaks, 1925. — 26. lpp.
[2] Ugunskrusts. — 1932. — 11. dec.
[3] Turpat, 27. nov.

šanās ir pratušas apgādāties ar formāli neapšaubāmām uzturēšanās apliecībām.»[1]

Ugunskrusta politikā principālu vietu ieņēma attieksme pret Saeimu, tās lomu un vietu Latvijas Republikā. Jau pirmajā avīzes numurā 1932. gada 21. augustā uzsvērts, ka Latvijas parlaments nerēķinās ar latviešu tautas gribu un savā darbībā vadās no partiju un deputātu personīgajām interesēm. Tā rezultātā radusies plaisa starp tautu un parlamentu.[2] Jākonstatē, ka Saeimas kritika nesaraujami saistīta ar partiju kritiku un nereti kā identi jēdzieni tika lietoti vārdi «Saeima» un «politiska partija». Lūk, piemērs alegoriskā formā: «...partiju vadoņi kā zināmas sugas ērgļi lidinās pār viņu pašu radīto jucekli un pa laikam pakampj kādu treknāku laupījumu.»[3] Kā parādīja turpmākie notikumi, *Ugunskrusts* tiešām strikti norobežojās no politiskajām partijām, nemeklēja tajās sabiedrotos un atbalstu un samaksāja par to augstu cenu. Darbība būtībā risinājās pēc shēmas — «slikta partija = slikta Saeima» (vai otrādi). Ļoti bieži «sliktās» partijas loma bija atvēlēta sociāldemokrātiem: «...savā saturā jau izkurtējušās mācības kā sociālisms un komunisms ir guvušas savai vērtībai neatbilstošu rezonansi...» un, neskatoties uz to, ka šīs idejas guvušas uzvaru Krievijā, «kalst un nīkst Mordochaja uzpotējums uz latviešu tautas miesas», jo Latvijas sociāldemokrāti ir «mirstoša partija».[4] Gluži bojā iet sociāldemokrāti vis netaisījās; 1920. gada Satversmes sapulces vēlēšanās viņi guva savu spožāko panākumu — 57 vietas, pēc tam visās Saeimas vēlēšanās gan pēc iegūto mandātu, gan pēc saņemto balsu skaita sekoja nopietna lejupslīde.[5] *Ugunskrusts* pret Saeimu uzstājās no konceptuālām pozīcijām — ne tikai kritizēja, bet arī piedāvāja savu problēmas risinājuma variantu. Ā. Šilde rakstīja: «Ļaunākais, kas mūsu satversmē iemiesots, ir tīši vājinātā valsts vara. Mūsu Valsts prezidenta kompetences neko neatšķiras no monarha stāvokļa konstitucionālās parlamentārās mo-

[1] Ugunskrusts. — 1932. — 21. aug.
[2] Turpat.
[3] Turpat, 16. okt.
[4] Turpat, 2. okt.
[5] *Šilde Ā.* Latvijas vēsture. 1914—1940, 394. lpp.

narhijās, kas izpilda tikai reprezentatīvas funkcijas, bet kurām trūkst gandrīz katras faktiskas varas pielietošanas tiesības. ... Tagad visu varu savās rokās tur simtgalvainā Saeima, kas līdzīgi savām māsām citās zemēs sirgst ar pļāpāšanas māniju, kas ir parlamentārisma hroniskā un neatsavināmā vājība.»[1] Raksta autors piedāvāja sekojošo: stingru valsts varu; tautas vēlētu Prezidentu ar plašām pilnvarām, t. i., tiesības ne tikai ierosināt atlaišanu, bet arī atlaist Saeimu, iecelt no partijas untumiem neatkarīgu izpildu varu; izpildu varai jābūt neatkarīgai no Saeimas; ministriem jābūt atbildīgiem tikai Valsts prezidenta un tiesas priekšā. Noslēgumā Ā. Šilde secināja, ka: «Pašreizējā Satversme savā tagadējā veidā mums nav piemērota ... dažus trūkumus novērst — to spējam un tas jādara.»[2] *Ugunskrusta* izdevumi aicināja izveidot «tautas valdību partiju valdības vietā»[3], piedāvāja konkrētu alternatīvu — sekot Itālijas paraugam un parlamentu veidot nevis uz partiju, bet uz arodu pārstāvju bāzes (strādnieku, zemnieku, rūpnieku utt.).[4] Nevar neatzīmēt pietiekami izteiksmīgu un tēlainu valodu tālejošu mērķu pieteikumā: «Mūsu ceļš iet pa stigām, kas nav politikāņu kājām izbradātas, un tikai retu reizi tas krusto lielās politikas lielceļu. Mums ir savi mērķi, savi ideāli, savas gaitas. Nav mūsu vaina, ka tie stāv latviešu tautas mērķiem, ideāliem un gaitām tuvāk nekā tā darbība un tie «reālie» mērķi, pēc kā censas politikāņi un viņu palīga orgāni.»[5]

Saeimas un partiju kritika Latvijas sabiedrībā un politiskajās aprindās rosināja domu, vai *Ugunskrusts* gadījumā nav fanātiķu un fašistu organizācija. Vielas pārdomām netrūka — «Ugunskrusts», «Universitas» publicēja daudzus rakstus par valsts politisko sistēmu Itālijā, ieskaitot B. Musolini rakstus, dažādu ceļojumu iespaidus Apenīnu pussalā utt., turklāt tonis bija izteikti labvēlīgs. Ā. Šilde («Universitas» galvenais redaktors) neslēpa, ka viņa simpātijas bija Itālijas fašisma pusē, jo tas Itāliju paglāba no komunisma.[6] Un tomēr problēma nebija

[1] Universitas. — 1932. — Nr. 8. — 113. lpp.
[2] Turpat.
[3] Turpat, 16. okt.
[4] Turpat, 4. dec.
[5] Turpat, 23. okt.
[6] *Šilde Ā.* Ardievas Rīgai, 85. lpp.

tik vienkārša, jo «Universitas» rakstīja arī tā: «Maldīgi būtu *Ugunskrustu* sajaukt vai vest pilnīgā analoģijā ar hitlerismu Vācijā vai fašismu Itālijā. *Ugunskrusts* ievada kustību, kas tīri nacionālā ideoloģijā pamatojas uz pastāvošās kapitālistiskās iekārtas pamatiem, bet nebaidās izgriezt augoņus no tās ķermeņa, kas traucē mūsu nacionālās saimniecības un labklājības plaušām.»[1] Tika paziņots: «Mēs neesam un nekad nebūsim ne Hitlera nacionālisti, ne Štelmachera nacionālšvauksti, bet disciplinēti, apvaldīti un izturīgi latviešu lietas cīnītāji».[2]

Vēl viena darbības līnija, kas reljefi raksturoja organizācijas darbību pirmajā gadā un arī turpmāk, bija attieksme pret PSRS — Padomju Sociālistisko Republiku Savienību. Atšķirībā no daudziem Latvijas preses izdevumiem, kā arī daudzām politiskām organizācijām *Ugunskrusta* pozīcija nepazina svārstības, tā bija nepārprotama: «Mēs, latvieši, nevaram noskatīties uz šo «eksperimentu» ar neieinteresētu zinātnieku skatu, jāpieliek visas pūles, lai izprastu, kas tur īsti notiek, jo tas ir simtprocentīgs dzīvības jautājums. ... Savā starpā ēdoties un plūcoties ap valsts pīrāga kumosiem, mūsu politiķi liekas nemaz nemanām tos sagatavošanas darbus, kas steidzīgi tiek vesti viņpus robežas, ar nepārprotamu nodomu noslaucīt mūs kā tautu no zemes virsas.»[3] Šajos vārdos izpaudās viena no pamatnostādnēm attiecībā pret Padomju Savienību — skaidra apziņa, ka «sociālisma zeme» pilnīgi reāli apdraud Latvijas valsts neatkarību, ka padomju jaunatne tiek audzināta ar domu par drīzu uzbrukumu rietumiem, bet sociālistiskās kultūras propaganda filmās un rakstnieku darbos tikai slēpj «komunisma īsto seju».[4] OGPU (vairāk pazīstama ar nosaukumu «čeka») 15 gadu pastāvēšanas jubilejā *Ugunskrusts* rakstīja, ka tā ir «inkvizīcijas un slepkavību institūta» gadskārta, ka šī iestāde ir atbildīga par miljoniem «tautas vērtīgāko dēlu» noslepkavošanu.[5] Šodien reti kuru var pārsteigt ar tik viennozīmīgu attieksmi pret padomju režīmu. Toreiz šī balss skanēja visai vientuļi un pat ievērojama daļa Eiropas inteliģences — R. Rolāns,

---

[1] Universitas. — 1932. — Nr. 4. — 63. lpp.
[2] Ugunskrusts. — 1932. — 18. sept.
[3] Turpat, 6. nov.
[4] Turpat.
[5] Turpat, 25. dec.

L. Aragons, L. Feihtvangers, A. Barbiss un daudzi citi (ne tikai Eiropā) uz laiku vai uz visu mūžu bija maldināti savos priekšstatos par «komunisma īsto seju». Zīmīgi izskanēja secinājums, ka reiz tomēr krievu tauta gan par Staļinu un viņa palīgiem, gan par opozicionāriem G. Zinovjevu, K. Kameņevu un citiem teiks: «Visi labi, bāz tik maisā.»[1] Nav grūti pamanīt, ka prognoze pēc daudziem gadiem tomēr piepildījās un komunisti zaudēja varu ne tikai Krievijā. *Ugunskrusts* uzskatīja, ka var saimnieciski sadarboties ar PSRS, taču Latvijai nav jāaizmirst, «ar ko ir darīšana», citiem vārdiem sakot, ar zemi, kurai nekad nebūs patiešām labas kaimiņattiecības ar Latviju.[2] «Ugunskrusts» ironiski rakstīja, ka L. Laicens (ļoti kreisi noskaņots Latvijas rakstnieks) un citi tam līdzīgie «Padomijas labumus mēģināja ieskaidrot vienīgi vientiesīgajiem muļķiem, bet paši pa lielākai daļai «atpūtās» tai pašā Musolīni valstībā — Itālijā»[3].

Ne bez pamata tika apgalvots, ka padomju tirdzniecības iestādēm — «Vņeštorg», «Dobrflot» u. c. — jāatņem eksteritoriālais statuss, jo šīs organizācijas ir «ļoti svarīgs placdarms pret Latvijas valsti vērstai darbībai»[4]. Tā tiešām bija, jo *Komunistiskā Internacionāle* ar savu aģentu — Latvijas komunistu palīdzību nežēloja pūles, lai, izmantojot iepriekšminētos atbalsta punktus, destabilizētu situāciju Latvijā. Turklāt *Ugunskrusts* bija pārliecināts, ka PSRS prece ir «aptraipīta krievu strādnieku verdzības asinīm» un tāpēc vajadzētu aizliegt to pārdot Latvijas tirgū.[5]

Kopumā organizācijas prese reti pieskārās PSRS ekonomiskās attīstības jautājumiem, neaizrāvās ar dažādu skaitļu analīzi, bet tomēr spēja īsi un precīzi uzrakstīt, ka Dņepras hidroelektrostacijas (Dņeprogess) celtniecībai nav ekonomiska pamata, ka saražotā enerģija pārsniegs reģiona vajadzības utt.[6] Jāatceras, ka šie fakti kļuva vispāratzīti tikai 80. gadu otrajā pusē, un tāpēc jāizsaka visa cieņa varbūt ne tik daudz ekonomiskai, cik politiskai *Ugunskrusta* intuīcijai.

---

[1] Ugunskrusts. — 1932. — 16. okt.
[2] Turpat, 6. nov.
[3] Turpat, 13. nov.
[4] Turpat, 4. sept.
[5] Turpat.
[6] Turpat, 16. okt.

Noslēdzot apskatu par organizācijas darbības pirmo gadu, jākonstatē zināmi panākumi studentu aprindās. Protams, tā bija liela uzvara — izdevās piesaistīt organizācijai jaunatni, turklāt inteliģentu. Ne jau tikai pateicoties Ā. Šildem kā galvenajam redaktoram, «Universitas» paziņoja: «Tagadējā laikā, kur katrai politiskai partijai un šķirai ir savs laikraksts, jauna laikraksta izdošana vairs nav nekas sevišķs. Arī šis laikraksts paliktu neievērots, ja šai parādībai kā neizdzēšams zīmogs netiktu uzspiests deklaratīvi brīvas, bet patiesībā būtībā apspiestas un pretišķībās novājinātas tautas izmisuma kliedziens. ... Katrā ziņā *Ugunskrusta* virziens un drošā valoda apsveicami. Akadēmiskā sabiedrībā tas, bez šaubām, atradīs daudzus saprātīgus un aktīvus darba sekmētājus, tālab novēlēsim līdzīgas sekmes pārējos latviešos.»[1] Ne jau velti arī «Students» (akadēmiskās dzīves laikraksts) aicināja protestēt pret dažāda veida uzbrukumiem organizācijai un pārmeta atsevišķām studentu korporācijām negatīvu izturēšanos pret to.[2]

Kā *Ugunskrusta* darbības panākums jāvērtē fakts, ka Latvijas Universitātes padomes vēlēšanās no 40 vietām viņi ieguva vienu.[3] Mandātu ieguva Aleksandrs Riekstiņš, un jāapzinās, ka jaundibinātas organizācijas pat viens mandāts liecināja par jau vērā ņemamu atsauksmi studentu aprindās. Tā nebija sagadīšanās — jaunatne *Ugunskrustā* vienmēr veidoja aktīvu un ietekmīgu sociālo slāni. Ar studējošo jaunatni saistās viens no retiem, sabiedrisku rezonansi guvušiem konfliktiem. 1932. gada 11. septembrī Armijas sporta laukumā pēc spēles starp futbola komandu «Universitātes Sports» un žīdu sporta biedrības «Hakoa» futbolkomandu (pēdējie uzvarēja ar 2:1) izcēlās plaša mēroga nekārtības, kas turpinājās arī ārpus stadiona teritorijas. No politpārvaldes ziņojuma izriet, ka sabiedriskās kārtības traucēšanā piedalījās ap 2000 cilvēku (turklāt no dzīvojamo namu logiem uz viņiem meta pudeles, ābolus, gurķus utt.), kas iesaistījās dažādos incidentos ar žīdu tautības piederīgajiem. Esot skanējis lozungs «Sit žīdus!» un izplatīta *Ugunskrusta* izdotā literatūra. Tomēr organizācijas biedri var uzņemties tikai daļu

[1] Universitas. — 1932. — Nr. 11. — 183. lpp.
[2] Students. — 1932. — 27. sept.
[3] Universitas. — 1932. — Nr. 17. — 276. lpp.

no konflikta izraisītāju vainas, jo tas pats politpārvaldes ziņojums min ne tikai viņus sakarā ar incidenta izprovocēšanu, bet arī nacionālsociālistus, bijušos *Latvju Nacionālā kluba* biedrus, nacionālās organizācijās neorganizētus studentus un pašus ebrejus.[1] Šķiet, apmēram no šī brīža par *Ugunskrustu* sāka rakstīt un pārstāja ignorēt tā darbību ietekmīgs un populārs Latvijas laikraksts «Jaunākās Ziņas».

Pagāja pirmais darbības gads, un tā noslēgumam jādod vārds arī G. Celmiņam: «Par *Ugunskrusta* organizāciju īsumā varu teikt, ka tā ir vienīgā nacionālā organizācija, kurai nepiemīt visi tie trūkumi, kuru dēļ līdzšinējās organizācijas kā *Tēvijas Sargs, LNK* u. tml. priekšlaicīgi savu darbību izbeidza. Lietderīgi, racionāli izveidotā centrālā vadība, kas visnotaļ darbojas uz vienvaldības principu pamatiem, rūpīgā darbinieku izlase un pārbaude, piemērotā taktika un darba sadalījums to ir pacēluši pāri visām līdzīgi domātām organizācijām, ir nodrošinājis tai jau pirmajā pastāvēšanas gadā labu vārdu un iespaidu visās latviešu sabiedrības šķirās.»[2]

Tie bija vārdi no G. Celmiņa 1932. gada 28. decembrī rakstītās vēstules zvērinātajam mērniekam A. Mednim.

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 251. l. — 1.—16. lp.
[2] Turpat. — 114. l. — 148. lp.

«UGUNSKRUSTA» POLITIKA

1933. gada 1. janvāris—12. aprīlis

1933. gada sākumā *Ugunskrusta* darbība kļuva ievērojami aktīvāka, organizācija bija iekšēji nostiprinājusies, strauji auga jaundibinātu nodaļu un līdz ar to arī biedru skaits. Ne mirkli neapsīka aģitācija un aicinājums apzināties, ka «galvenais un vienīgais mērķis ir aizstāvēt latviešu tautas intereses: «Atbildības sajūta organizācijas iekšējā dzīvē, atbildība pret tautu ir viens no *Ugunskrusta* ... spēcīgiem ieročiem.»[1] «... divas lietas ir ieliktas *Ugunskrusta* šūpulī, kas to pasargā un pasargās no visām likstām un nejaušībām: atbildības sajūta pret savu tautu un neatšķaidītas īstenības izpratne.»[2] *Ugunskrusta* darbības pamatā ir «naids pret visu liekulīgo, nelatvisko, netīro».[3]

Tomēr jāatzīst, ka ne līdz *Ugunskrusta* slēgšanai, kas notika ar Rīgas apgabaltiesas lēmumu 1933. gada 12. aprīlī, ne arī vēlāk līdz pat 1934. gadam politpārvaldes materiālos un arī arhīva fondos nav atrasta apkopojoša informācija par biedru skaitu, piemēram, Rīgā. Dati no citām Latvijas vietām parasti aprobežojās ar nodaļas valdes locekļu nosaukšanu (ne vairāk kā desmit cilvēki kopā ar kasieri). Ziņas par ierindas biedru skaitu izpalika. Tikai 1934. gada sākumā politpārvaldē parādījās plaši pērkonkrustiešu saraksti, ieskaitot no dažādiem Latvijas rajoniem sniegtos datus. Situāciju veidoja šādi faktori — nodaļas valde bija obligāti jāuzrāda, lai oficiāli reģistrētos un uzsāktu ar likumu atļautu darbību, taču varas iestādes acīmredzot nepieprasīja regulāri ziņot, cik un kādi cilvēki nodaļā

---

[1] Ugunskrusts. — 1933. — 15. janv.
[2] Turpat. — 1933. — 22. janv.
[3] Turpat. — 1933. — 8. janv.

darbojas. No savas puses organizācija nebija ieinteresēta informēt presi vai kādu iestādi par savu iekšējo dzīvi, pamatoti uzskatot, ka to sekmīgi var izmantot politiskie pretinieki un tāpēc tai jābūt pēc iespējas konfidenciālai.

Kāds dokuments liecina, ka 1933. gada martā *Ugunskrusta* budžets (biedru naudas, ziedojumi, ienākumi no preses) bija 700—1000 Ls.[1] Domājams, ka šie skaitļi attiecas tikai uz Rīgu, un arī tad summa liekas samazināta. Šo apgalvojumu balstu galvenokārt uz faktu, ka lielākas ziedojumu summas vadība saņēma tā teikt «no rokas rokā», kas nekādos grāmatvedības dokumentos uzrādītas netika (tāpat arī materiālā pabalsta sniedzēju uzvārdi un citi dati).

Precizēt *Ugunskrusta* biedru skaitu politpārvaldei droši vien traucēja fakts, ka tā paspārnē 1933. gada martā darbību atsāka «Sporta un morāliski-fiziskās audzināšanas biedrība *Tēvijas Sargs*», kas aktīvi darbojās 20. gadu pirmajā pusē.[2]

1927. gadā par biedrības *Tēvijas Sargs* valdes priekšsēdētāju kļuva prof. J. Plāķis. Taču 30. gadu sākumā tās darbība bija pilnīgi apsīkusi, lai gan oficiāli darbību tā nepārtrauca.[3] Veicot nebūtiskas izmaiņas statūtos, biedrība atkal atgādināja par sevi, un statūtu pirmais paragrāfs skanēja tā: «Biedrības mērķis: attīstīt Latvijas pilsoņos nacionāli-valstisku apziņu, morālisku un fizisku izturību, veicināt dažādas sporta nozares.»[4] Statūti deva tiesības organizēt sporta sekcijas, pasākumus, izdot presi. Par biedru varēja kļūt no 18 gadiem, bet no 16 gadiem par biedru interesentu. Kandidāta stāžs bija trīs mēneši. Pēc tā sekmīgas izturēšanas uzņēma aktīvu biedru skaitā.[5] Interesanti ieskatīties *Tēvijas Sarga* iekšējās kārtības noteikumos, kas lielā mērā ļauj spriest par šīs organizācijas raksturu:

«*TIS! cbb* pienākums uzticīgi pildīt doto solījumu; jābūt taisnīgiem, izpalīdzīgiem, disciplinētiem, brašiem, drošsirdīgiem, vīrišķīgiem un bez kurnēšanas jāpanes visas grūtības un trūkumu, ziedojot pat savu dzīvību; jā-

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 701. l. — 29. lp.
[2] Latvis. — 1933. — 23. marts.
[3] LVVA. — 3235. f. — 2. apr. — 5092. l. — 4. lp.
[4] Turpat. — 3. apr. — 113. l. — 1. lp.
[5] LVVA. — 3. apr. — 113. l. — 1. lp.

pilda bez iebildumiem savu priekšnieku dienesta rīkojumi, organizācijas noteikumi, neņemot vērā ne draudzību, ne naidu, ne radniecību, ne šķiru, nekādus personīgus labumus; aizliegts nopelt un kritizēt priekšnieku pavēles un rīkojumus; nevar aizbildināties ar organizācijas noteikumu nezināšanu; visi *T!S!* organizācijas noslēpumi *cbb* jātur pilnīgā slepenībā; *cbb* savā starpā jādzīvo saticīgi, savstarpēji jāizpalīdzas un dienesta pienākumi jāveic ar kopēju centību un uzticību darbā; noteikti laikā jāierodas uz sanāksmēm, apmācībām, trauksmēm u. c., iztrūkšana atļauta tikai sevišķi svarīgos gadījumos, paziņojot iepriekš savam tuvākam priekšniekam; dienesta laikā aizliegts lietot alkoholiskus dzērienus; un vispār jābūt ar stingru un godīgu raksturu un jāuzvedas priekšzīmīgi, lai visur un vienmēr par *T!S!* paliktu labākais iespaids; visas ziņas un novērojumi par *T!S!* pretiniekiem nekavējoties jāpaziņo savam tuvākam priekšniekam, kas savukārt ziņo pēc piederības.»[1]

Kā redzam, līdzība ar *Ugunskrusta* uzbūves principiem ir izteikta, un tas bija loģiski, jo *Tēvijas Sarga* uzdevums bija pildīt tā palīgorganizācijas funkcijas.

Par cīņas biedru savstarpējām attiecībām noteikumos rakstīts, ka jābūt savstarpēji, «kā arī pret citiem līdzpilsoņiem» pieklājīgiem, jo «sveicināšana ir *T!S! cbb* pieklājības un vienotības izteiksme». Saņemot rīkojumu, aizrādījumu, sniedzot ziņojumu utt., jānostājas «mierā», dienesta darīšanās augstākstāvoša persona jāuzrunā «priekšnieka kungs», cīņas biedri savstarpēji viens otru uzrunā par «cīņas biedru», nosaucot konkrēto uzvārdu. Priekšnieks sasveicinās «Sveiki, latvieši!», atbilde «Cīņai sveiks!». Svinīgais sveiciens — pleca augstumā pacelta, uz priekšu izstiepta labā roka; parastais — pleca augstumā taisnā leņķī elkonī saliekta labā roka. *Cbb* nesasveicinās, atkārtoti sastopoties ierobežotās telpās (teātros, izstādēs, uz staciju peroniem utt., kā arī dievnamos un pavadot mirušos). *Tēvijas Sarga* nometnē —, t. i., valdes telpās — *cbb* un viesi sarunājas tikai latviešu valodā. Par kārtību atbild nometnes dežurants, komendants, dieninieki.[2]

Šis dokuments apstiprināja Iekšlietu ministrijas pārliecību, ka *Ugunskrustā* un *Tēvijas Sargā* valda militāra kārtība, kas liecina par šo organizāciju darbību pretēji statūtos deklarētiem mērķiem. Arī *Tēvijas Sargā* veidoja tā sauktās *T grupas* (tāpat kā iepriekš, arī šis politpārvaldes rokās nokļuvušais doku-

[1] LVVA. — 3235. f. — 2. apr. — 5092. l. — 14. lp.
[2] Turpat.

ments par *T grupu* organizēšanu nebija datēts, nebija uzrādīti tā autori) ar uzdevumu rūpēties par kārtību sapulcēs un gājienos. Tās gan nerīko militāras apmācības, neapbruņo savus biedrus, neveido militāras vienības, un to sagatavošana balstās uz 1926. gadā izdoto likumu par biedrībām, savienībām un politiskām organizācijām, kas atļauj veikt «kārtības mācību», nodarboties ar sportu un vingrošanas treniņiem.[1]

Organizācijas struktūras pamatvienību veidoja grupa, kas sastāvēja no 7—10 *cbb*; trīs līdz piecas grupas veidoja iecirkni vai posmu; divi iecirkņi vai posmi — rajonu vai kopu.[2] Neiedziļinoties plašā komentārā, jāatzīmē, ka *Tēvijas Sargs,* šķiet, attaisnoja valdības ieceri, jo, lai gan Iekšlietu ministrijas ierosinājumos, Saeimas sesijās, Rīgas apgabaltiesā *Ugunskrusta* darbības apturēšanas un slēgšanas jautājumi vienmēr tika skatīti kontekstā ar *Tēvijas Sargu*, abas organizācijas tomēr neslēdza vienlaicīgi.

Tēvijas Sarga nodaļu formēšana notika strauji — īsā laikā tās nodibinājās Cēsīs, Jelgavā, Rūjienā, Mazsalacā, Valmierā, Rīgas Jūrmalā u. c.[3] Šī steiga cieši saistīta ar faktu, ka iekšlietu ministrs 21. martā bija ierosinājis Rīgas apgabaltiesai *Ugunskrustu* slēgt.[4] Jau 24. martā *Tēvijas Sargs* Bruņinieku ielā 25 (tur atradās arī *Ugunskrusta* Centrālās valdes miteklis) ieņēma tam atvēlētās telpas.[5] Risināt šādas problēmas nebija grūti, jo abas organizācijas galvenokārt veidoja vieni un tie paši biedri.

Politpārvaldes ziņojumos norādīts, ka G. Celmiņš, A. Melliņš, E. Andersons, F. Kronbergs, G. Zauers, E. Plāķis, Ā. Silde, K. Pētersons, M. Eihe skaitās vienkārši *Tēvijas Sarga* biedri, bet īstenībā ir «galvenie šīs biedrības darbības noteicēji».[6] Mazliet apsteidzot notikumus, jāpavēsta, ka par *Tēvijas Sarga* valdes priekšsēdētāju G. Celmiņu ievēlēja 1933. gada jūnijā. Par priekšsēdētāja pirmo palīgu — A. Bērziņu, otro palīgu —

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 2. apr. — 5092. l. — 13. lp.
[2] Turpat.
[3] Pērkonkrusts. — 1933. — 23. aprīlis.
[4] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 123. l. — 32. lp.
[5] Turpat.
[6] Turpat. — 114. l. — 20. lp.

A. Šildi, sekretāru — V. Bērziņu, sekretāra palīgu — M. Eihi.[1] Nav zināms, kā «ievēlēja» G. Celmiņu un viņa biedrus šajā vai kādā citā amatā, šķiet, ka šo jēdzienu lietoja ne jau tradicionālā izpratnē, jo priekšnieka norādījumi organizācijas dzīvē bija pavēle.

Starp citu, pēc politpārvaldes domām, *Tēvijas Sarga* veidošana bija iecerēta ne tikai ar mērķi nezaudēt «legālās darbības bāzi un saturēt kopā savus jau *Ugunskrustā* apvienotos biedrus», bet arī piesaistīt ar *Tēvijas Sarga* palīdzību *Ugunskrustam* karavīrus, robežsargus, policijas ierēdņus, nepilngadīgas personas, kas ar likumu nevarēja atrasties un ņemt dalību politiska rakstura organizācijās[2] (kā atceramies, *Tēvijas Sargs* bija tikai sporta un morāliski-fiziskas audzināšanas biedrība). Tā tas varēja būt, taču, izskatot daudzas lietas, neizdevās atrast materiālus, kas būtu veltīti tieši šai problēmai — cik karavīru, robežsargu, policijas ierēdņu darbojās vai bija cieši saistīti ar iepriekš minētajām organizācijām. Ir tikai atsevišķi fakti vai liecības, un varbūt tas nozīmē to, ka neizdevās dziļi iespiesties šajās struktūrās. Tajā pašā laikā nevajadzētu noliegt arī zināmus panākumus šajā darbā. Par tiem daudz runāja Saeimā sociāldemokrātu deputāts B. Kalniņš, bet par to nedaudz vēlāk.

Tēvijas Sarga nodaļu veidošana bija svarīgs, taču ne jau vienīgais darbības virziens 1933. gada pirmajā pusē. Politpārvaldes ziņojumā par politisko stāvokli Gulbenes robežās 1933. gada februārī atzīmēts, ka Alūksnē, Alsviķos, Madonas apriņķī, kā arī Annas un Litenes pagastos «atsevišķas personas iestājušās biedrībā *Ugunskrusts* un uzsākušas aģitāciju pret strādnieku organizācijām un žīdiem. *Ugunskrusta* ļaudis aicina iedzīvotājus nepirkt žīdu tirgotavās. Viņi traucē *Latvijas Sociāldemokrātu strādnieku partijas* un citu strādnieku organizāciju rīkotos atklātos izrīkojumus.»[3] 1933. gada aprīlī no Gulbenes ziņoja, ka *Ugunskrusta* biedri attīstījuši «intensīvu darbību», kas izpaudusies dažādos ekscesos un neaprobežojās tikai ar sociāldemokrātu plakātu noraušanu. Šoreiz kāds Litenes pamatskolas skolnieks bija izgatavojis uzsaukumu ar aicinājumu «Si-

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 5092. l. — 8. lp.
[2] Turpat. — 123. l. — 32. lp.
[3] Turpat. — 1/22. apr. — 778. l. — 159. lp.

tat sociķus un žīdus! ... Latvija mosties!». Savukārt *Ugunskrusta* biedri sarīkojuši vairākus skandālus dzērumā, taču «šiem skandālistiem vietējā sabiedrībā nav nekāda iespaida un uz viņu dzērumā izkliegtiem aicinājumiem «Sitat žīdus!» vai «Sitat sociķus!» ... vietējie iedzīvotāji skatās kā uz ikdienišķo huligānu nedarbiem.[1]» Šie fakti liecināja, ka *Ugunskrusta* antisociālistiskā un antisemītiskā propaganda dažkārt izvērsās parastā huligānismā, tomēr nav tiešu pierādījumu, ka organizācijas vadība atbalstītu vai sekmētu tādas akcijas. Drīzāk jāņem vērā, ka jebkura daudzmaz masveidīga organizācija nespēja pilnībā izvairīties no dauzonīgu elementu ieplūšanas un šie cilvēki laiku pa laikam atgādināja par savu eksistenci. Tomēr grūti būs noliegt faktu, ka demonstrēt «ietekmi» varēja arī ne visai pievilcīgā ceļā, un ne velti 1933. gada aprīļa ziņojumā no Gulbenes apriņķa teikts, ka Saeimas ierosinājumu slēgt *Ugunskrustu* (pieņēma 17. martā) sociāldemokrāti un tiem tuvu stāvošās aprindas «uzņēma ar lielu prieku»[2]. Tādu pašu prieku droši vien izjuta arī ebreji.

Tomēr arī pēc Saeimas pieņemtā lēmuma kāds politpārvaldes aģents ziņoja (28. marts), ka «biedru pieplūdums turpinās, kā vīriešu, tā sieviešu, bet uzņemšana tiek izvesta ar samērā stingru izlasi, lai izvairītos no provokācijas un nevēlamām, biedrību kompromitējošām personām. Sievietes ir izrādījušās par labām propagandistēm un biedru vervētājām.»[3]

Saistībā ar *Ugunskrustu* jāaplūko arī kādas citas pietiekami populāras organizācijas darbība, tās nosaukums — «Lāčplēša Kara ordeņa kavalieru un brīvības cīnītāju biedrība *Leģions*». Latvijas Republikas varas iestādēs abām pārmeta gatavošanos gāzt pastāvošo iekārtu, neizslēdzot bruņota spēka lietošanu. Tādēļ tās pēc saviem nolūkiem bija it kā radniecīgas, bet tajā pašā laikā arī atšķirīgas, jo darbojās neatkarīgi viena no otras. *Leģiona* statūtus Rīgas apgabaltiesa reģistrēja 1932. gada 6. decembrī. To galvenais saturs bija šāds:

1) apvienot L.K.o.k. (t. i., Lāčplēša Kara ordeņa kavalierus — *aut.*), latviešu strēlniekus, 1905. gada cīnītājus, atbrīvo-

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 778. l. — 161. lp.
[2] Turpat.
[3] Turpat. — 701. l. — 27. lp.

šanās kara dalībniekus, nacionālās armijas atvaļinātos karavīrus, lai idejiski sargātu brīvības cīņu ieroču guvumus — Latvijas patstāvību un tautas brīvību pret visiem ārējiem un iekšējiem ienaidniekiem;

2) aizstāvēt latvju tautas suverēnās tiesības;

3) modināt Latvijas pilsoņos valstiski sabiedrisku apziņu;

4) rūpēties par tautas labklājību, gādāt par savu biedru un viņu piederīgo tiesiskā un materiālā stāvokļa uzlabošanu, sevišķi rūpēties par sakropļotiem un slimiem cilvēkiem;

5) nodibināt ciešas un draudzīgas Latvijas valsts attiecības ar Igauniju un Lietuvu. *Leģiona* telpas atradās Andreja Pumpura ielā 3, dz. 13.[1]

1933. gada 29. janvārī par *Leģiona* biedrības valdes priekšnieku kļuva Voldemārs Ozols, par priekšnieka biedru — Pēteris Apinis, sekretāru — Kārlis Baumanis, locekļiem — Eduards Plan-Dubrovskis, Nikolajs Pūliņš u. c.[2] Pēc dažām dienām šī valde lūdza Rīgas apgabaltiesu reģistrēt *Leģiona* nodaļas 48 apdzīvotās vietās Latvijā.[3] Pēc mēneša Iekšlietu ministrija ierosināja slēgt *Leģionu* kā politisku organizāciju, kas nodarbojas ar valsts iekārtas graušanu, «nonicina Saeimu, valdību, pastāvošo iekārtu.[4]» Pierādījumu pietika: 1933. gada 5. marta runā V. Ozols aicinājis Saeimu «iet mājās» un sacījis, ka drīz jānāk jaunam virzienam, kas pārvērtīsies «visas tautas kustībā». Pirms tam, 19. februārī Amatnieku biedrības telpās Ķēniņa ielā 30, kur notika *Leģiona* organizētā sabiedriskā tiesa pret Latvijas politiskajām partijām, V. Ozols norādīja, ka drīz «nākšot atmaksas rīts», bet K. Baumanis izteicās, ka Latvijā valdot «simts patvaldnieku», kuri iedzīvojas uz tautas rēķina. «Sabiedriskajā tiesā» runāja arī Saeimas deputāts Leikarts, kas lielos vilcienos piekrita «leģionāru» tēzēm, jo nebija pret vienas daļas Saeimas deputātu padzīšanu «ar akmeņiem».[5]

Pēc 17. marta Saeimas lēmuma, kad dienas kārtībā izvirzījās jautājums par abu organizāciju slēgšanu, iezīmējās pirmie

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 2. apr. — 5133. l. — 2. lp.
[2] Turpat.
[3] Turpat, 4. lp.
[4] Turpat, 14. lp.
[5] Turpat.

sadarbības mēģinājumi kopīgai rīcībai. Politpārvaldes aģentūra ievāca informāciju (21. marts), ka «visu pēdējo laiku tika vestas sarunas par *UK (Ugunskrusta — aut.)* un pulkvežleitnanta Ozola kopdarbību». V. Ozols «visas pūles pieliek, lai *UK* piesaistītu savai organizācijai»[1]. 28. martā seko ziņojumi par to, ka abu organizāciju attiecības kļuvušas vēsākas, neskatoties arī uz Saeimas deputāta V. Sandera mēģinājumu nodibināt ciešākas attiecības ar *Ugunskrustu,* pat solot aizstāvību Saeimā. Daži *Ugunskrusta* cilvēki iestājās *Leģionā,* lai iegūtu informāciju.[2]

Tā bija tikai neliela daļa no abu organizāciju savstarpējām attiecībām, taču arī šeit redzama pilnīga neveiksme, veidojot sadarbību. Šādu rezultātu noteica vairāki faktori:

G. Celmiņš un V. Ozols kā personības nespēja būt tolerantas attiecībā viena pret otru, īsāk sakot, ambīcijas bija augstas un to realizācijas ceļi pārāk atšķirīgi;

Ugunskrusts reāli un ne tikai pēc saviem statūtiem apvienoja ievērojami plašākus latviešu sabiedrības slāņus un tiecās izaugt par visas tautas kustību. *Leģions* orientējās uz cilvēkiem, kas bija guvuši militāru pieredzi un tāpēc bija daudz mazāk saistīts ar latviešu tautu;

Leģiona iecere, cik noprotams arī no tā darbības turpmāk, bija realizēt valsts apvērsumu. *Ugunskrusts* gatavojās Saeimas vēlēšanām, kas nenotika pēc 15. maija apvērsuma;

pēc padomju preses ziņām, V. Ozols bija PSRS speciālo dienestu aģents, un viņš darbībā diez vai spēja atrast kaut ko kopīgu ar ideālistu G. Celmiņu, kurš savus spēkus veltīja būtībā utopiskam mērķim — izcīnīt «Latviešu Latviju».

Par *Ugunskrusta* un *Leģiona* attiecībām būs jārunā vēl un šie četri faktori savu nozīmi nezaudēs arī turpmāk.

Galvenajās līnijās tika saglabāts 1932. gada kurss. Tas izpaudās, piemēram, ekonomiskajās prioritātēs — boikotējot ebreju veikalus, atbalstīt latviešu uzņēmējus, atmaskot korupciju utt. Šādā kontekstā *Ugunskrusts* atgādināja, ka iznākusi «Rokas grāmata latviešiem», kurā nosaukti vairāki tūkstoši latviešu

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 701. l. — 28. lp.
[2] Turpat, 27. lp.

rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumu adresu, «lai visi latvieši varētu zināt, kur iepirkties un ar ko veikt saimnieciskus darījumus».[1] Skanēja aicinājums: «Latvieši! Lieldienu iepirkumus izdarot, ne santīma sveštautiešu veikalniekiem!»[2]

Pieskaroties ārpolitikas jautājumiem, organizācijas prese uzsvēra šādus momentus: 1) ārējā politikā Latvija nav sasniegusi politisku pilngadību; 2) Latvija nevar gaidīt grūtā brīdī nekādu reālu palīdzību no Tautu Savienības; 3) tikai Maskavas komunistu nespēka dēļ Latvija vēl eksistē kā neatkarīga valsts; 4) tikai pati latviešu tauta un tās vienotā dzīvotgriba «mūs iznesīs cauri tām pārvērtībām, kas kā draudoši padebeši aug pasaules politiskā apvārsnī».[3] G. Celmiņš žurnālā «Universitas» rakstīja: «Mūsu neatkarības vienīgā ķīla ir politiska, militāra un saimnieciska Baltijas valstu savienība. No citām valstīm Latvijas sabiedrotie var būt Somija un Polija, jo ar šīm zemēm «būs kopēji likteņi un kopējas briesmas».[4] Pēc Ā. Hitlera nākšanas pie varas bez aplinkiem tika paziņots, ka «jaunā Vācija būs mūsu ienaidnieks».[5] Starptautisko attiecību perspektīvu *Ugunskrusts* redzēja precīzi un asi izjuta Latvijai draudošās briesmas. Taču no vispārcilvēciskā viedokļa nevar attaisnot pozitīvo attieksmi pret ebreju grautiņiem Vācijā, kaut arī tad nebija pilnīgas informācijas par izvērstā terora raksturu. Jāatceras, ka Padomju valstī koncentrācijas nometnes pastāvēja jau no 1918. gada un trīsdesmitajos gados pasaulei bija visai minimāls priekšstats arī par tām.

Tāpat kā 1932. gadā, ļoti negatīvā attieksme pret Saeimu saglabājās. Antipātijas bija abpusējas un izpaudās arī sīkās detaļās. Tā, piemēram, Saeimas prezidija 13. februāra sēdē tika noraidīts laikraksta «Ugunskrusts» redakcijas lūgums akreditēt tās korespondentu Saeimā. Motivācija bija vienkārša — «vietu trūkuma dēļ».[6]

Plašu sabiedrisku rezonansi izraisīja Leonīda Breikša

---

[1] Ugunskrusts. — 1933. — 5. marts.
[2] Pērkonkrusts. — 1933. — 9. aprīlis.
[3] Turpat.
[4] Universitas. — 1933. — Nr. 7. — 98. lpp.
[5] Ugunskrusts. — 1933. — 5. februāris.
[6] Turpat, 19. februāris.

raksts «Viņu laiks ir klāt!»[1]. Tā autoram nācās stāties pat tiesas priekšā. Tiesas lēmums bija attaisnojošs. Autors pauda pārliecību, ka Latvijas valsts iekārta ir «panīkusi un izvirtusi», bet Saeima «zaudējusi cieņu tautas acīs», un tāpēc jaunatnei laiks cīnīties par «vienotu un stipru valsti ... par tīrību un godīgumu mūsu politiskā dzīvē, par tikumības un morāles restaurāciju, par cieņu pret reliģiju un ģimeni un beidzot — par cieņu pret latviešiem, kas ir šās zemes īstie kungi un īpašnieki no senseniem laikiem un kam par tādiem arī jāpaliek, nostumjot pie malas svešiniekus, kas ar netaisnību un viltu, un slepenu atbalstu no ārienes ir paguvuši ieņemt vietas, kas viņiem nepienākas...»[2]

Kā tiešus draudus sociāldemokrāti vērtēja *Ugunskrusta* paziņojumu, ka «uz Tautas nama cīņas karogs būs»[3], un nepalika atbildi parādā. 17. martā Saeima pēc sociāldemokrātu ierosinājuma pieņēma lēmumu uzdot valdībai: 1) izraidīt no Latvijas visus Latvijas demokrātiskai republikai naidīgus fašistus — ārzemniekus un slēgt viņu organizācijas; 2) slēgt *Latvijas nacionālsociālistu partiju*, biedrības *Ugunskrusts* un *Leģions*, un citas līdzīgas fašistu organizācijas un viņu laikrakstus. Par balsoja 41 deputāts, pret — 14.[4] V. Sanders *(Kristīgais darba bloks)* bija viens no retajiem deputātiem, kas centās pretdarboties šāda lēmuma pieņemšanai. Viņš uzsvēra, ka nav vēl pierādīta *Ugunskrusta* un *Leģiona* pretvalstiskā darbība, ka par atsevišķu cilvēku izlēcieniem un valdības ķengāšanu nevar padarīt atbildīgu visu organizāciju.[5] Taču viņa balss skanēja vientuļi un vairākuma atbalstu neguva. Tūlīt pēc Saeimas lēmuma 20. martā Rīgas apgabaltiesa apturēja laikraksta «Ugunskrusts» izdošanu (avīzes 31. numuru apķīlāja).[6]

Tomēr šajā *Ugunskrustam* visnotaļ nepatīkamajā situācijā notika negaidītais — Rīgas apgabaltiesa daļēji noraidīja Saei-

[1] Universitas. — 1933. — Nr. 5. — 71.—72. lpp.
[2] Turpat, 72. lpp.
[3] Ugunskrusts. — 1933. — 12. marts.
[4] Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas V sesija. — R., 1933. — 508. sl.
[5] Turpat, 482.—483. sl.
[6] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 123. l. — 32. lp.

mas lēmumu un slēdza tikai *Latvijas nacionālsociālistu partiju.*[1] Šo 27. marta spriedumu Rīgas apgabaltiesa pārskatīja jau 12. aprīlī un *Ugunskrustu* slēdza,[2] taču tieši demokrātiskā iekārta ar neatkarīgu tiesu radīja šo precedentu, kas nekad nebūtu iespējams autoritāra režīma apstākļos. Citiem vārdiem, demokrātija šoreiz aizstāvēja *Ugunskrustu,* lai gan *Ugunskrusts* nesaudzīgi to kritizēja, pieprasot tās radikālu sašaurināšanu. Starp citu, jau pirms tiesas lēmuma 1933. gada 26. martā iznāca pirmais laikraksta «Pērkonkrusts» numurs.[3]

[1] Latvis. — 1933. — 28. marts.
[2] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 123. l. — 32. lp.
[3] Turpat.

«PĒRKONKRUSTA» GAITU SĀKUMS

1933. gada 12. maijs—1934. gada janvāris

Pēc *Ugunskrusta* slēgšanas 1933. gada 12. aprīlī (tiesa savu lēmumu motivēja ar faktu, ka *L.t.a.* sistemātiski pārkāpj statūtus un darbojas pretrunā ar tiem) organizācijas saglabāšanas funkciju veica *Tēvijas Sargs*. Pārgrupēšanās laiks bija īss, un jau 12. maijā Rīgas apgabaltiesa reģistrēja Latviešu tautas apvienību *Pērkonkrusts*.[1] Lieki teikt, ka jaundibinātā organizācija pilnībā pārņēma *Ugunskrusta* struktūru un darbības principus, nemainīgi saglabājās arī iepriekš deklarētie mērķi, būtiskas izmaiņas neskāra vadošo un ierindas biedru sastāvu. Atšķirībā no *Ugunskrusta* pamatdokumentiem vienīgais jaunums bija oficiāli reģistrēta *Pērkonkrusta* programma, kas sastāvēja tikai no četriem punktiem.

1. Par Latvijas valsti savu turpmāko paaudžu un citu tautu priekšā atbild latviešu tauta.
2. Gādība par latviešu tautas godu, vienību un labklājību ir augstākais uzdevums.
3. Latvija ir un paliek lauksaimniecības valsts. Viņas saimnieciskai politikai jāatbilst vienīgi šim uzdevumam.
4. Baltijas valstu militārā politika un saimnieciskā savienība ir Latvijas valsts ārējās politikas pamats.[2]

Pērkonkrusts pieņēma savu himnu (*V. Plūdoņa* vārdi), kuru dziedāja svinīgos brīžos.

Mēs gribam būt kungi mūsu dzimtajā zemē,
Mēs gribam te paši sev likumus lemt:
Tā zeme ir mūsu, tās pilsētas mūsu, —
Mēs negribam lūgt to, kas mūsu, bet jemt.

---

1 LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 708. l. — 1. lp.
2 Turpat. — 2. apr. — 5210. l. — 4. lp.

Tā zeme ir mūsu, tās pilsētas mūsu, —
Un mūsu šī Baltajā jūra mūždien,
Mūsu tēvi te cieta, mūsu asins te lieta —
Viss, viss pie šīs zemes simtu saitēm mūs sien.
Mūsu tēvi te cieta, mūsu asins te lieta, —
Tā zeme ir mūsu, ir mūsu — jā gan!
Caur simtgadu vaidiem, zem varmāku spaidiem
Šo baltdien vēl dzidri mūsu mēle te skan.

Tā zeme ir mūsu. Tā Dieva un Laimas
Latvju tautai sensenis līdzdotais pūrs.
Tā zeme ir mūsu. To nedos vairs svešiem
Ne zemgals, ne latgals, ne sēlis, ne kūrs![1]

Pērkonkrustieši saglabāja arī savu vizuālo izskatu — formas tērpus: pelēks krekls, melna berete (*Ugunskrustam* bija tumši zila), tumšas bikses, gari zābaki un kāšu krusta nozīme pie krekla vai beretes. Politpārvalde turpināja rūpīgi sekot *T grupu* veidošanai, atzīmēja centienus organizēt transporta vienības (velosipēdi, motocikli, smagās automašīnas) un turējās pie ciešas pārliecības, ka *Pērkonkrustā* valda «militāra iekārta» un «armijas parauga» rīkojumi. Jaunums bija 1933. gada beigās ienākusī ziņa, ka uzsākta īpašu *T grupu* formēšana, kurās uzņem tikai sevišķi uzticamus biedrus pēc zvēresta nodošanas. Tas nozīmējot apņemšanos «bez kādām pārdomām uz pirmo aicinājumu sekot savam vadonim, iepriekš nezinot un neprasot, kur viņiem jāiet un kas jādara».[2]

Organizatorisks jaunums bija pāreja uz bloku sistēmu, t. i., nelielu, līdz 6 cilvēkiem, grupu veidošanu, kas būtu «autonoma šūniņa» un saviem spēkiem patstāvīgi spētu pildīt organizācijas vadības norādījumus, nepārkāpjot iepriekšziņoto instrukciju robežas.[3] Viens no svarīgākajiem bloka uzdevumiem — radīt latviešu Latvijas kustībai labvēlīgu noskaņojumu iedzīvotāju vidū, iesaistīt organizācijā jaunus, aktīvus cīnītājus par latviešu Latviju.[4] Politpārvalde šī pasākuma ideju uzskatīja par aizgūtu no komunistiem, uzskatot, ka sākta gatavošanās nelegālai, konspiratīvai darbībai, jo skaitliski nelielu grupu atklā-

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 110. l. — 47. lp.
[2] Turpat, 76. lp.
[3] Turpat, 115. l. — 1. lp.
[4] Turpat.

šana bija visai apgrūtinoša. Šī prognoze pilnā mērā apstiprinājās pēc 15. maija apvērsuma, kad pērkonkrustieši pārgāja uz nelegālām darbības formām.

Pērkonkrusta Centrālo valdi ievēlēja uzreiz pēc statūtu reģistrācijas. Līdzās priekšsēdētājam G. Celmiņam ievēlēja vēl 89 Centrālās valdes locekļus — pēc nodarbošanās 15 no viņiem bija ierēdņi, 8 studenti, bija arī ārsti, skolotāji, galdnieki u. c. profesiju pārstāvji, ieskaitot vienu bezdarbnieku.[1] Saglabājās *Ugunskrusta* devīze «Latviju latviešiem, latviešiem darbu un maizi!», taču drīz vien parādījās vēl cita, kas pauda apņēmību nenovirzīties no uzsāktā cīņas ceļa: «Mēs iesim līdz galam!»[2] *Pērkonkrusts* lielu uzmanību veltīja jaunu nodaļu atklāšanai, un nereti tas notika paralēli ar *Tēvijas Sarga* nodaļu dibināšanu. Tā, piemēram, nodaļa Valmierā nodibinājās 21. aprīlī un valdē, ieskaitot nodaļas priekšsēdētāju V. Zīrāku, bija seši pērkonkrustieši. 19. jūnijā *Tēvijas Sarga* nodaļa noformējās Limbažos, jūlijā — Cēsīs, kur darbojās ap 60 cilvēku.[3] Liepājā *Pērkonkrusta* un *Tēvijas Sarga* dibināšanas sapulces notika vienā dienā — 28. maijā Latviešu biedrības telpās. Abu organizāciju mītne atradās vienās telpās — Rožu laukumā 3. Par *Pērkonkrusta* nodaļas priekšsēdētāju ievēlēja A. Rihteru (ceļu inženieris, dz. 1909. g.), par priekšnieka biedru A. Heisteru (students, dz. 1907. g.), sekretāru J. Pētersonu (Liepājas dzelzceļa kasieris, dz. 1905. g.), valdes locekļiem: A. Venškevicu (virpotājs Liepājas kara ostas darbnīcās, dz. 1905. g.), K. Apini (namdaris, dzimšanas gads nav norādīts). Revīzijas komisijā darbu uzsāka M. Bergmanis (Latvijas Bankas Liepājas nodaļas jaunākais grāmatvedis, dz. 1903. g.), L. Blane (bez nodarbošanās, dz. 1911. g.), O. Ievnieks (kara invalīds, dz. 1904. g.). Par Liepājas *Tēvijas Sarga* nodaļas priekšsēdētāju kļuva V. Sakss (Liepājas savstarpējās kredītsabiedrības ierēdnis, dz. 1907. g.), priekšsēdētāja biedru J. Pētersons, (viņš arī *Pērkonkrusta* valdes sekretārs), valdes locekli Ā. Urkovski (namsaimnieks, dz. 1890. g.)[4]. *Pērkonkrustā* un *Tēvijas Sargā*

[1] LVVA. — 3235. f. — 2. apr. — 5210. l. — 7. lp.
[2] Turpat. — 3. apr. — 117. l. — 109. lp.
[3] Turpat. — 1/22 apr. — 701. l. — 45. lp.
[4] Turpat, 35. lp.

darbojās attiecīgi 200 un 150 biedri, taču lielākā daļa no viņiem sastāvēja kā vienā, tā otrā organizācijā. Pēc Liepājas politpārvaldes sniegtā raksturojuma abās organizācijās darbojās, «sākot ar vienkāršiem strādniekiem un beidzot ar lielākiem vietējiem namsaimniekiem».[1] 1933. gada novembrī no Liepājas rajona vēstīja, ka *Pērkonkrusta* nodaļa rajona robežās darbojas tikai Liepājā, bet *Tēvijas Sarga* nodaļas arī Aizputē, Kuldīgā, Kalvenē, Rucavā. Vairākos pagastos izveidoti tā sauktie *Tēvijas Sarga* atbalsta punkti. Biedrībā iestājušies samērā daudz aizsargu, it īpaši Aizputes nodaļā.[2]

Tēvijas Sarga nodaļa Daugavpilī nodibinājās 1933. g. 31. augustā. Valdes priekšsēdētājs bija V. Vītoliņš (dz. 1909. g.), priekšsēdētāja biedrs E. Sovers (dz. 1907. g.), sekretārs T. Engvers, revīzijas komisijā sāka darbu M. Dreimanis (dz. 1903. g.). R. Petholcs (dz. 1900. g.) un A. Mucenieks (dz. 1906. g.). Valdes sēdeklis atradās Zaļā ielā 45 dz. 1. Vēlāk Miesnieku ielā.[3]

Kacēnu pagastā nodaļa reģistrējās 15. oktobrī (dibināšanas sapulci vadīja Andrejs Švēde, kurš bija ieradies no Rīgas).[4] Rugāju pagastā 29. oktobrī nodibinājās *Pērkonkrusta* nodaļa (sapulcē piedalījās 8 personas).[5]

Oktobrī *Tēvijas Sarga* nodaļa izveidojās Rēzeknē. To vadīja Rēzeknes valsts komercskolas skolotājs Arvīds Bērziņš, nodaļas valdē darbojās vēl divi skolotāji, viens ceļu meistars un vairāki jaunieši.[6]

Tomēr jaunu nodaļu atklāšana neveicās tik gludi, kā varētu likties. Pēc *Tēvijas Sarga* nodaļas dibināšanas Krāslavā 25. jūnijā politpārvalde brīdināja pērkonkrustiešus Kirilu Ozoliņu un Teodoru Unguru, ka pret viņiem var piemērot 1917. gada 2. augusta likumu. Politpārvaldes dusmas droši vien izraisīja fakts, ka 25. jūnija sapulces rīkošana nebija pieteikta policijā, citiem vārdiem, notika nelegāli.[7] Pēc *Tēvijas Sarga* likvidācijas komi-

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 35. lp.
[2] Turpat, 774. l. — 159. lpp.
[3] Turpat, 808. l. — 14. lp.
[4] Turpat, 778. l. — 179. lpp.
[5] Turpat, 174. lpp.
[6] Turpat, 1/22 apr. — 779. l. — 211. lpp.
[7] Turpat. — 808. l. — 50. lp.

ijas grāmatas redzams, ka nodaļas tika izveidotas arī Slokā, Kuldīgā, Raunā, Jelgavā, Jaunjelgavā, Jaunpilī, Rucavā, Džūkstē, Barkavā, Cērauksté un citās apdzīvotās vietās.[1] Taču trūkst datu par biedru skaitu. Izņēmums ir Daugavpils; no šīs pilsētas politpārvaldes darbinieki ziņoja uz Rīgu, ka *Pērkonkrusta* nodaļā 1933. gada decembrī darbojās 91 cilvēks, *Tēvijas Sargā* — 103.[2] Šie skaitļi nav īpaši iespaidīgi, tomēr tas nenozīmē, ka tos varētu raksturot kā niecīgus vai pilnīgi nenozīmīgus.

Pērkonkrusts parādīja lielu aktivitāti dažādu pasākumu organizēšanā, un to galvenais mērķis bija piesaistīt sabiedrības uzmanību *Pērkonkrustam* un tā idejām, gūt plašāku atbalstu tautā. Laikraksts aicināja — kam rūp latviešu tautas nākotne, lai nāk uz latviešu sanāksmi svētdien, 21. maijā plkst. 12 dienā, Rīgas Latviešu biedrības telpās. Runās prof. J. Plāķis par tematu «Vienīgi nacionālismā tautas labklājība», J. Upenieks par jautājumu «Kāpēc marksisti nevar būt latviešu strādnieku aizstāvji?», G. Celmiņš — «Kas mēs esam, ko gribam, kā cīnāmies».[3] Ā. Šilde raksta, ka 1933. gada vasaras vispārējo Dziesmu svētku laikā *Pērkonkrusts* savus uzsaukumus izplatījis pat ar lidmašīnas palīdzību.[4] Akcijas skāra dažādus Latvijas rajonus. Politpārvalde izrādīja lielu interesi par Sīpeles pagasta G. Zauera «Klaipiņu» mājās Jāņu dienā organizēto nometni, kurā piedalījās ap 100 cilvēku un puse no viņiem bija viesi no citām *Tēvijas Sarga* nodaļām. Politpārvaldes darbiniekus uztrauca ne tikai notikušās «kārtības mācības», bet arī aģentūras ziņojumi, ka nometnes dalībnieki pārsprieduši Rīgas ieņemšanu, respektīvi, valsts varas sagrābšanu savās rokās, dibinājuši slepenas kaujas grupas.[5]

No 5. līdz 6. augustam Valmierā, Gaujas malā pie J. Daliņa mājām pērkonkrustieši un *Tēvijas Sarga* biedri organizēja nometni, kurā piedalījās ap 90 cilvēku (galvenokārt no Rīgas un Cēsīm). Nometnes dalībnieki organizētā kārtībā ieradās baznīcā

---

[1] LVVA. — 4083. f. — 1. apr. — 6. l. — 1.—5. lp.
[2] Turpat. — 3235. f. — 1/22 apr. — 808. l. — 22. lp.
[3] Pērkonkrusts. — 1933. — 21. maijs.
[4] *Šilde Ā.* Ardievas Rīgai, 84. lpp.
[5] LVVA. — 3235. f. — 2. apr. — 7152. l. — 1.—5. lp.

uz dievkalpojumu un nolika ziedus Brāļu kapos. Tirgotāju un rūpnieku biedrības zālē 200—250 klausītāju klātbūtnē runāja L. Breikšs un F. Kronbergs. Abi runātāji uzsvēra, ka *Pērkonkrusts* negatavo valsts apvērsumu un netaisās Latviju atdot vāciešiem, bet gan pirmajās rindās cīnīsies pret vācu agresiju.[1] Valmieras akcijai uzmanību pievērsa arī «Sociāldemokrāts» (1932. gadā *Ugunskrustu* šī avīze ignorēja) un interesējās, vai J. Daliņš devis atļauju viņam piederošā teritorijā rīkot šādu pasākumu.[2]

1933. gada 20. augustā lielāka pērkonkrustiešu sapulce notika Priedainē. Piedalījās ap 300 cilvēku, kā arī viesi no Jelgavas.[3] Viena no visplašāk apmeklētajām sapulcēm notika 17. septembrī Rīgas Amatnieku biedrības zālē (piedalījās ap 2200 cilvēku). Par organizācijas darbības mērķiem runāja G. Celmiņš, J. Plāķis, A. Šilde. Tajā dienā pērkonkrustieši organizēja sapulces arī Bolderājā, Mīlgrāvī, Sarkandaugavā, Čiekurkalnā, Grīziņkalnā, Torņkalnā, Āgenskalnā, Iļģuciemā, Maskavas ielā un Pleskodālē.[4]

Vispār šajā laikā tika izvērsta plaša aģitācija un par to liecina G. Celmiņa rīkojums noskaidrot «brīvo brandmūru īrēšanas iespējas gaismas reklāmai» un atrast vietas skaļruņu uzstādīšanai.[5]

1933. gada 23. decembrī laikraksta «Pērkonkrusts» redakcija rīkoja liturģisku dievkalpojumu Māras baznīcā. Tajā piedalījās ap 150 līdz 200 formas tērpos ģērbtu pērkonkrustiešu. Politpārvaldes darbinieks par šo pasākumu ziņoja: «... Pēc beigu liturģijas baznīcā viena daļa apgaismošanas elektriskās spuldzes tika nodzēstas un špalerās stāvošie pērkonkrustieši iededzināja eglīšu svecītes un turēja tās rokās, kādas izdalīja arī blakus esošai publikas vienai daļai. Pēc dievkalpojuma ar degošām svecītēm rokās kā pērkonkrustieši, tā arī pārējā publika sāka iet no baznīcas laukā, pie kam viena daļa nodzēsa svecītes jau baznīcā, bet citi, iznākdami no baznīcas, bet viena daļa turpi-

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 776. l. — 154. lp.; 1/22 apr. — 710. l. — 7. lp.

[2] Sociāldemokrāts. — 1933. — 8. aug.

[3] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 110. l. — 34. lp.

[4] Pērkonkrusts. — 1933. — 24. sept.

[5] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 115. l. — 1. lp.

nāja iet ar degošām svecītēm pa ielu, kuras gan tur dzisa nost. ... (pērkonkrustieši) negāja projām organizēti rindās jeb citādi kā, bet gāja pakāpeniski kopā ar pārējo publiku, un tikai uz beigām gāja projām lielāks pulciņš, skaitā kādas 30—40 personas, pie kam arī nevarēja tieši atšķirt pie ielas apgaismojuma, kas kurš ir. Nekāda drūzmēšanās un incidenti nenotika ne baznīcā, ne arī ārpus tās uz ielas.»[1]

1933. gada vasarā iznāca skaņuplate, kuras vienā pusē bija G. Celmiņa uzruna latviešiem un latvietēm, otrā pusē organizācijas dubultkvartets atskaņoja pērkonkrustiešu dziesmas «Mosties, tauta, ir pienācis laiks» (L. Breikša vārdi, mūzikas autors G. Verners) un «Aust latvju tautai slavas rīts» (A. Upenieka vārdi, G. Vernera mūzika). Plate maksāja Ls 2,50.[2]

Pērkonkrusta ideju propaganda noritēja arī šādi: 30. augustā Salienas pagastā no Rīgas ieradās dzelzceļu aizsargu grupas priekšnieks Gerhards Beķeris, dzelzceļu aizsargu pulka aizsargs Voldemārs Veilands un Ernests Galviņš, kuri apstaigāja vietējos pagasta iedzīvotājus un ievāca ziņas, vai viņi ir apmierināti ar pastāvošo iekārtu, kādus laikrakstus lasa, kā patīk *Pērkonkrusts.* Viesībās pie Salienas ārstes Elizabetes Mauriņš viņi kritizēja «onkuļu būšanas» valdībā un pacēla glāzes «uz jauno Latvijas revolūciju».[3]

1933. gada otrā puse bija visaktīvākais posms visā *Pērkonkrusta* pastāvēšanas vēsturē. Tāpēc vēlreiz jāpieskaras jautājumam, kas bija šie cilvēki pēc sava sociālā statusa, nodarbošanās, izglītības utt., kuri atrada vietu tā rindās. Dažādi autori dažādi atbild uz šo jautājumu. Ž. Unāms raksta, ka *Pērkonkrusts* neizvērtās par visas tautas kustību, bet tajā darbojās daudz studentu un skolnieku, nedaudz strādnieku un pat komunistiski noskaņoti elementi, kas to darīja ar «zināmu nolūku» (autors nenorāda, tieši ar kādu nolūku). Taču *Pērkonkrusta* izvirzītais mērķis — stipras varas radīšana uz nacionāliem pamatiem — bija tas, kas šai organizācijai piesaistīja tās vērtīgāko sekotāju daļu — nacionālo inteliģenci.[4] Aleksandrs norāda, ka G. Celmiņa vadītajā kustībā iestājās daudz Latvijas patriotu,

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 113. l. — 89. lp.
[2] Pērkonkrusts. — 1933. — 11. jūn.
[3] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 808. l. — 12. lp.
[4] Laiks. — 1967. — 8. nov.

taču tikpat daudz arī «nepiedzīvojušu politiķu».[1] B. Kalniņš, absolutizējot dažu pērkonkrustiešu kriminālo pagātni, Saeimas VII sesijā (1933. gada 15. decembrī) izsaucās: «Tādi ir tie latviskās Latvijas nesēji un nacionālās lietas izkopēji, kas ir salasījušies *Pērkonkrustā* un *Tēvijas Sargā*! Tie ir zagļi un huligāni!»[2] Pēc vairākiem gadu desmitiem šai domai ne tikai pievienojās, bet pat gāja tālāk Latvijas PSR autori, kuriem pērkonkrustieši kļuva par «padibeņu organizāciju», «savedēju un klaidoņu bandu»[3].

Pastāvēja arī šāds vērtējums: *Pērkonkrustā* un citās līdzīga rakstura organizācijās «darbojās dažādi neveiksminieki, kas kapitālisma apstākļos nebija varējuši vai nebija pratuši izdevīgi iekārtoties dzīvē, nevēlējās strādāt godīgu darbu. To vidū bija arī diezgan daudz mantīgo aprindu jaunatnes, it īpaši tā sauktie mūžīgie studenti. Pat latviešu turīgās aprindas diezgan skeptiski raudzījās uz šiem dauzoņām. Tie spēki, kas atbalstīja K. Ulmani 1934. gada apvērsuma sagatavošanas gaitā un arī pēc tam, neuzskatīja par lietderīgu sadarboties ar šīm plašās iedzīvotāju masās sevi diskreditējušām organizācijām.»[4] Kā redzam, viedokļi ir patiešām atšķirīgi, un tāpēc jo nozīmīgāks ir ieskats to dienu liecībās.

Īpašu interesi par *Pērkonkrusta* sociālo sastāvu izrādīja laikraksts «Socialdemokrāts». 1933. gada 28. jūlijā tas rakstīja: «*Ugunskrusta* vīri labi zina, ka strādnieku un darba tautas simpātijas un piekrišanu viņi neiekaros. Pēc tā viņi arī sevišķi necenšas, bet savu plānu un nodomu izvešanai gatavo mantīgās pilsonības vienotu fronti. Aizsargos, armijā un valsts iestādēs pērkonkrustieši vervē savus piekritējus gandrīz vienīgi no tirgotāju, namsaimnieku, rūpnieku un lielo vecsaimnieku dēliem. Pie jaunu biedru uzņemšanas un jo sevišķi viņu nozīmēšanas kādam svarīgākam postenim vai uzdevumam izšķirošo lomu spēlē tas, no kādām aprindām attiecīgais biedrs nāk. Pats Cel-

---

[1] *Aleksandrs.* Neredzamā divīzija, 67. lpp.

[2] Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas. Ārkārtējā un VII sesija, 790. sl.

[3] *Silabriedis J., Arklāns B.* «Politiskie bēgļi» bez maskas, 206. lpp.

[4] *Straume A.* Starpnacionālās attiecības Latvijā (1920—1940) // Pretstatu cīņā. — R., 1990. — 171. lpp.

miņš, tāpat Plāķi un visi citi barveži ir bagāti cilvēki, lielu namu un kapitālu īpašnieki. Tas pats arī visās provinces nodaļās. Ja arī *Pērkonkrustā* iemaldās kāds vienkāršs zemāks ierēdnis, kaut kādā amatā viņš tomēr nekad netiek.»[1] Un vēl citāts no šī paša raksta: «Atšķirībā no *LNK* un tā vadītāja I. Pones, kurš līdzekļus savai «kustībai» vāca ar šķīvjiem L. Ģildes sapulcēs ... *Ugunskrusta* Celmiņi, Plāķi, Leonidi Breikši un Greblas ir gudrāki un tālredzīgāki. Viņi jau iepriekš un visā klusībā nodrošinājuši sev materiālo bāzi bagātās pilsonības aprindās. Daļa lielo latviešu rūpnieku, namsaimnieku un tirgotāju ziedojuši lielas vienreizējas summas un izdara arī kārtējās iemaksas *Pērkonkrusta* kasē. Naudas budži prasa tikai vienu — lai *Pērkonkrusts* apkaro strādnieku organizācijas, palīdz likvidēt saimnieciskus streikus un nesaudzīgi ēd konkurentus — žīdu tirgotājus un rūpniekus. *Pērkonkrusta* politiskā programma mantīgai pilsonībai pieņemama bez iebildumiem, jo tā jau ir tā pati programma, kuru Arv. Bergs sludinājis gadiem ilgi.»[2]

«Jaunākās Ziņas» no savas puses informēja, ka G. Celmiņš tikai «pagaidām» ir *Pērkonkrusta* priekšgalā, jo īstie vadītāji šai kustībai ir «lielpilsonība».[3] Savukārt G. Celmiņš intervijā organizācijas izdotajam laikrakstam «Rīgas Telegrammas» konstatēja, ka pērkonkrustiešu vairākums pilsētās ir strādnieki, bet uz laukiem — zemnieki.[4] Tātad nonāca tiešā pretrunā ar to, ko rakstīja vairākas Latvijā ietekmīgas avīzes. Tajā pašā laikā politpārvaldes aģents ar segvārdu «X» ziņoja, ka uz laukiem *Pērkonkrustam* «pieslejas tie, kas stipri iestiguši parādos, un vispār cilvēki, kam nekas nav ko zaudēt. Tātad savā ziņā te ieplūst arī tīri komunistisks elements.»[5] Aģentu ziņojumus ir grūti pierādīt ar konkrētiem faktiem, tomēr tā ir ļoti nopietna liecība, it īpaši, ja ņem vērā, ka šī aģenta segvārds ziņojumos redzams līdz pat 30. gadu beigām.

«Sociāldemokrāts», turpinot uzsākto līniju, 10. augustā publicēja rakstu «Tieslietu ministrs A. Ozols *Pērkonkrusta* biedrs—

---

[1] Sociāldemokrāts. — 1933. — 28. jūl.
[2] Turpat.
[3] Jaunākās Ziņas. — 1933. — 9. aug.
[4] Rīgas Telegrammas. — 1933. — 7. okt.
[5] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 110. l. — 38. lp.

atbalstītājs». Tajā izvirzīta politiskajam brīdim smaga apsūdzība: 1) A. Ozols no *Ugunskrusta* dibināšanas dienas ir «šīs fašistu organizācijas biedrs-atbalstītājs un visu laiku kārtīgi maksājis nodevas minētai organizācijai», 2) A. Ozols ir iespaidojis vairākus Tieslietu ministrijas darbiniekus stāties *Pērkonkrusta* atbalstītāju rindās, kā arī sarunās izteicies, ka šī «nacionālā un patriotiskā organizācija jāatbalsta katram īstam latvietim», 3) A. Ozols devis padomus saviem *Pērkonkrusta* biedriem, kā «vieglāk izvairīties no soda». Raksts noslēdzas ar lūgumu prasības veidā, t. i., ka šoreiz «... Latvijas valdības ministru prezidents, pārliecinājies par tieslietu ministra gaitām, nevienu stundu nevilcināsies ar Ozola atsvabināšanu no tieslietu ministra un ģenerālprokurora amata»[1]. Jau nākamajā dienā, turpinot «melno sarakstu», «Sociāldemokrāts» nosauca par *Pērkonkrusta* aizmuguri zvērinātos advokātus A. Krastkalnu, A. Zebergu, H. Rūsi, notāru K. Sumbergu, jo tie visi esot ziedojuši lielas summas «diktatūras sludinātājiem un apvērsuma rīkotājiem». Sarakstā nosaukts arī Latvijas Universitātes profesors J. Plāķis, kura iespaidā vairāki bezpartejiski docenti un asistenti iestājušies *Pērkonkrusta* biedru-atbalstītāju rindās.[2]

«Sociāldemokrāts» zināmā mērā sapinās savā skandalozo atmaskojumu sērijā, jo bija spiests atzīt, ka «daži laikraksti apšauba» informāciju par tieslietu ministra darbošanos *Pērkonkrusta* interesēs. Pēc šo laikrakstu domām, ne jau tieslietu ministra, bet kāda cita A. Ozola paraksts stāv «G. Celmiņa ziedojumu grāmatā».[3]

«Sociāldemokrāts», atsaucoties uz «G. Celmiņa papīriem», kā *Pērkonkrusta* ziedotājus nosauca arī Fr. Lasmani, Rīgas pilsētas domnieku; V. Sanderu — Saeimas deputātu un mācītāju; V. Baiži — bagātu tirgotāju; V. Cerbuli — aptiekaru un slimo kasu grāvēju.[4]

Un atkal, kā zināmu atkāpi un vārda brīvības izpausmi, publicēja zvērinātā advokāta vēstuli, kurā teikts: «Neesmu nekad uzņēmies nekādu idejisku, ne organizatorisku darbu organizā-

---

[1] Sociāldemokrāts. — 1933. — 10. aug.
[2] Turpat, 11. aug.
[3] Turpat, 12. aug.
[4] Turpat.

cijas *Ugunskrusts* un *Pērkonkrusts*, tādēļ arī nekad nevarēju uzņemties advokātu saistīšanu šo organizāciju atbalstīšanā. *Pērkonkrustam* neesmu maksājis kārtējās mēnešiemaksas Ls 60 apmērā, jo šī organizācija man nav tuva un tādēļ man nebija iemesla atdarīt savu naudas maku plaši priekš šīs organizācijas vajadzībām.» Sekoja paraksts — zv. adv. Heinrihs Rusis, Rīgā, Kr. Barona ielā Nr. 5, 1933. gada 11. augustā.[1]

Šobrīd nav nekādu faktu, kas apstiprinātu šo sociāldemokrātu versiju, nav arī datu, kas liecinātu pretējo. Var tikai konstatēt, ka pastāvēja uzskats par labi situētu (gan materiāli, gan politiski) sociālo slāņu atbalstu pērkonkrustiešu kustībai.

Jāaplūko vēl viena «Sociāldemokrāta» aktivitāte, kas guva īpaši akcentētu raksturu. Runa ir par bailēm (lietot jēdzienu bažas būtu nevietā), ka pērkonkrustieši rod arvien lielāku iespaidu policijā, armijā un aizsargos. Pēc sociāldemokrātu informācijas beidzamā laikā esot dots rīkojums aizsargiem-pērkonkrustiešiem slēpt un neizpaust savu piederību pie *Pērkonkrusta*. Organizācijas štābā, pēc Plāķa izteicieniem, neviens velns neatradīšot to biedru sarakstus, kurus nedrīkst atrast. Tajos ievesti tie biedri, kas ieņem redzamus amatus valsts, pašvaldības un sabiedriskās iestādēs, kā arī policijā, armijā un aizsargos.[2] «Sociāldemokrāts» norādīja, ka daudzi aizsargu komandieri ir *Pērkonkrusta* biedri un notur slepenas sapulces, kurās apspriež apvērsuma plānus.[3] Asu kritiku saņēma iekšlietu ministrs Mīlbergs, jo, pēc viņa uzskata, šajā organizācijā esot tikai daži desmiti aizsargu, turpretī G. Celmiņš apgalvojis, ka ap 500 lielāku un mazāku aizsargu visā Latvijā, citiem vārdiem, «pietiekoši liela banda, lai tai piegrieztu vajadzīgo vērību». «Sociāldemokrāts» izteica pārliecību, ka «pērkonkrustiešiem nav piekrišanas plašās tautas aprindās, bet tas nebūt vēl nenozīmē, ka demokrātiskās iekārtas grāvējiem — kaut arī daudzsimtiem — jāļauj brīva vaļa un viņi jāapbruņo ar aizsargu ieročiem».[4] 1933. gada 10. augustā «Jaunākās Ziņas» atzīmēja, ka *Pērkonkrusta* vadība devusi īpašu rīkojumu saviem

---

[1] Sociāldemokrāts. — 1933. — 12. aug.
[2] Turpat, 26. jūl.
[3] Turpat.
[4] Turpat, 28. jūl.

biedriem izstāties no visām citām, izņemot aizsargu, skautu, studentu un izteikti sportiska rakstura organizācijām.[1]

Pērkonkrustā aktīvi darbojās daudz gados jaunu cilvēku, ievērojama viņu daļa bija studenti. Kustība nežēloja pūles, lai gūtu atsaucību jaunatnē, un guva panākumus šajā jomā. «Universitas» rakstīja, ka tieši «jaunatnes tīrās rokas var daudz ko labot tur, kur savtības kāpurs iekodis savus zobus».[2] Pērkonkrustiešu prese pastāvīgi atgādināja, ka Latvijas brīvības cīņās jaunatnei bija ievērojama loma. Tādā nozīmē Felikss Krusa publikācijā «Atsevišķo studentu rotu pieminot» ne velti rakstīja: «Kādā jaukā dienā tikai kapi vēl atgādinās tautu lielo upurgājienu. Visas kara pēdas būs jau izzudušas, un jaunbūves darbi būs noslēdzies. Nebūs vairs kara laika paaudzes. To būs nomainījušas citas. Arī daba būs veikusi savus remontdarbus. Jaunās atvases, kas tagad iežogo kailos šrapneļu saskrambātos stumbrus, reiz pilnīgi paslēps lielo šausmu pēdas. Tāpat te jaunā ģenerācija vairs neko nezinās par iepriekšējās smago likteni.»[3] Analoģija ar I pasaules karu un Brīvības cīņām bija izteikta, ne mazāk spilgts bija zemteksts — G. Celmiņš bija Atsevišķās studentu rotas cīnītājs un kaujās pret Latvijas brīvības ienaidniekiem tika apbalvots ar Lāčplēša Kara ordeni.

Lāčplēša Kara ordeņa III šķiru G. Celmiņš saņēma par kauju pret lieliniekiem Kurzemē 1919. gada 4. martā, kad viņš atradās slēpnī un pirmais ievēroja ienaidnieka tuvošanos un tiešā šāviena attālumā atklāja uguni. Viņš deva iespēju mūsu spēkiem sakārtoties un ar sekmēm atsist ienaidnieku.[4] Tā rakstīts Lāčplēša Kara ordeņa Domes lēmumā.

Savdabīgu versiju sniedza slepenais politpārvaldes aģents «Cielaviņš» — pēc viņa domām, jaunatni *Pērkonkrusta* rindās saista īpaša «noslēpumainība, ka kaut kas gatavojas». Tā *Pērkonkrusta* darbībai piešķirot «zināmu romantismu».[5]

Jebkura organizācija meklēja atbalstu jaunatnē un varēja lepoties, ja guva atsaucību un atbalstu jaunajā paaudzē. *Pērkon*

---

[1] Jaunākās Ziņas. — 1933. — 10. aug.
[2] Universitas. — 1933. — Nr. 15. — 261. lpp.
[3] Turpat. — Nr. 14. — 229. lpp.
[4] LVVA, — 3235. f. — 3. apr. — 120. l. — 5. lp.
[5] Turpat, 69. lp.

krusta pretinieki šo apstākli ignorēja pilnībā un sistemātiski uzsvēra, ka «zaļā jaunatne», «zaļie studenti» utt. veido cīņas biedru rindas. *Pērkonkrusta* valdē, kuru ievēlēja 40 cilvēku sastāvā (1933. gada jūlija dati), politpārvaldei bija zināmi 39 valdes locekļu dzimšanas gadi. No aprēķina izriet, ka viņu vidējais vecums bija 34,2 gadi.[1] Politpārvaldes sastādītajā aktīvo pērkonkrustiešu sarakstā (1934. gada dati) uz burtu «A» alfabēta kārtībā 46 cilvēkiem uzrādīti dzimšanas gadi — viņu vidējais vecums 30,9 gadi.[2] Tātad var runāt par gados jauniem cilvēkiem, taču ne jau par «zaļknābjiem» un nenobriedušiem prātiem.

Var teikt, ka pērkonkrustiešu vidējais vecums bija tā saukto spēka gadu robežās — virs 30, bet zem 40. Salīdzinoši lielais studentu skaits liecināja, ka *Pērkonkrusts* reprezentēja zināmu daļu Latvijas inteliģences.

«Sociāldemokrāts» rakstīja, ka korporāciju *Selonija, Talavija* u. c. filistri lielā skaitā ir *Pērkonkrusta* biedri-atbalstītāji, bet korporeļi — aktīvi pērkonkrustieši un «ir ziņas, ka arī dažu augstu un pat pavisam augstu valstsvīru dēliņi saistījušies šajā fašistu midzenī, nezinam tikai — ar vai bez tēvu ziņas».[3] H. Kalniņš Saeimā ziņoja, ka korporācijā *Selonija* gandrīz 90% ir pērkonkrustieši (G. Celmiņš bija *Selonijas* korporants), bet daudz to esot arī *Talavijā,* kā arī korporācijās *Patria* un *Lettonia.*

Latvijas Universitātes studentos *Pērkonkrustam* bija vērā ņemama ietekme un tā visādā ziņā saistījās ar studentu padomes locekļa pērkonkrustieša A. Riekstiņa aktivitāti. Aprīļa beigās studentu padomē viņš ierosināja pieņemt lēmumu, ka studentu skaitam procentuāli jāatbilst attiecīgās tautības skaitam valstī (t. s. *numerus clausus*) un tuvākos divus gadus, lai noregulētu disproporciju — neuzņemt ebreju tautības studentus. Studentu padome šo ierosinājumu gan nepieņēma.[4] Oktobrī studentu padomes plenārsēde izskatīja A. Riekstiņa un ķīmijas fakultātes studentu ierosinājumu (tas tika pieņemts), ka minori-

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 113. l. — 302. lp.
[2] Turpat. — 2. apr. — 5640. l. — 1. lp.
[3] Sociāldemokrāts. — 1933. — 11. aug. — Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas. Ārkārtējā un VII sesija, 787. sl.
[4] Pērkonkrusts. — 1933. — 30. apr.

tāšu procentuālais sastāvs fakultātēs nekādā ziņā nedrīkst pārsniegt minoritātes procentuālo lielumu valstī. Kā arguments nosaukts fakts, ka latvieši valstī ir 73,42%, ķīmijas fakultātē tikai 71,1%, krievi attiecīgi 12,52% un 1,6%, vācieši 3,68% un 11,1%, ebreji 4,97% un 14,1%.[1] Interesanti, ka šo ierosinājumu atbalstīja arī krievu studentu pārstāvis, norādot, ka «pamats priekšlikumam ir». Studentu padome pieņēma arī divus nākamos ierosinājumus — lūgt Universitātes padomi pieņemt lēmumu, ka ar nākamo gadu lekcijas notiks tikai latviešu valodā; lūgt, lai Universitātes padome aizliedz ebreju studentiem anatomikuma praktikumā izmantot kristīgo cilvēku līķus.[2] Nav grūti iedomāties, ka Universitātes padome šīs prasības noraidīja kā neatbilstošas Latvijas Universitātes satversmei.[3]

Labus panākumus studentu padomes vēlēšanās pērkonkrustieši guva 1933. gada decembrī. Tad mandātus ieguva 4 studenti — Aleksandrs Riekstiņš, Oļģerts Spunde, Aleksandrs Zīlens-Zīlītis un Edgārs Rencis. No 40 vietām studentu padomē tas it kā nebija daudz, taču šie 4 mandāti veidoja trešo lielāko frakciju studentu padomē.[4]

Pēc studentu padomes vēlēšanām B. Kalniņš 15. decembrī Saeimā paziņoja, ka vēlēšanu dienā — 3. decembrī «Universitātes vestibilā bija 20—30 pērkonkrustiešu, arī auditorijās atradies lielāks skaits uniformētu pērkonkrustiešu, tomēr Universitātes priekšniecība nav vērsusies pret viņiem, arī rektors nav pret to protestējis. Bija pat tā, ka studentu padomes vēlēšanu komisija bija spiesta sastādīt 16 protokolus pret atsevišķiem pērkonkrustiešiem par vēlēšanu gaitas traucēšanu...»[5].

1934. gada 8. janvārī studentu padomes prezidijs Universitātes rektoram profesoram Auškapam iesniedza protesta memorandu ar šādu saturu: «1934. gada 6. janvārī politiskās pārvaldes ierēdņi apcietināja piecus Latvijas Universitātes studentus: Evaldu Andersonu, Alfredu Zebaueru, Augustu Peciņu, Jāni Dumpi un Kārli Pētersonu. Apcietināšanas iemesli nav paskaid-

---

1 Universitas. — 1933. — Nr. 12. — 202. lpp.
2 Turpat, 203. lpp.
3 Universitas. — 1933. — Nr. 15. — 272. lpp.
4 Turpat. — Nr. 14. — 269. lpp.
5 Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas. Ārkārtējā un VII sesija, 791. sl.

roti. Tanī pašā dienā bez savas rīcības pamatojuma politiskā pārvalde apcietinājusi arī Latvijas Universitātes ķīmijas fakultātes asistentu Frici Kronbergu. Pagājušā gada decembra mēnesī nakts laikā vairākas stundas kratīts Latvijas Universitātes mācību spēka, bijušā prorektora un Universitātes padomes locekļa profesora Jura Plāķa dzīvoklis sakarā ar aizdomām pretvalstiskā darbībā, kaut gan kratīšanas rezultāti nedeva tam ne mazāko apstiprinājumu. Pirms dažām dienām arestēts bijušais Latvijas Universitātes studentu padomes priekšsēdētājs un bijušais Universitātes padomes loceklis students Jānis Raiska, kā arī akadēmiskā laikraksta «Universitas» atbildīgais redaktors Adolfs Šilde. Apcietināto vidū atrodas arī viens no pirmajiem studentu rotas brīvprātīgiem karavīriem cand. philos. Gustavs Celmiņš, kas par nopelniem atbrīvošanas cīņās apbalvots ar Lāčplēša ordeni.

Visi minētie Universitātes mācības spēki un studenti bez izņēmuma pazīstami ar savu nacionālo pārliecību un sabiedrisko darbību, kas pilnīgi izslēdz kaut mazākos viņiem pierakstītos apvainojumus. Daudzi no viņiem savu drosmi pierādījuši arī dažādās frontes daļās. Latvijas Universitātes studentus sāpīgi pārsteidz ne ar ko neattaisnojamās valdības aizdomas un rīcība, kas plašās studentu aprindās izsaukušas dibinātu rūgtumu, tāpēc studentu padome izsaka savu neapmierinātību par Latvijas Universitātes mācības spēku, studentu un brīvības cīnītāju apvainojošu pielīdzināšanu valsts naidniekiem un cer, ka minēto personu aizturēšana ir nepatīkams pārpratums, kas tiks visdrīzākā laikā likvidēts, līdz ar to arī galīgi izbeigsies Latvijas Universitātes mācības spēku un studentu vajāšanas.» Šo memorandu studenti iesniedza arī Ministru prezidentam Ā. Bļodniekam.[1]

Savukārt «Sociāldemokrāts» informēja, ka sociālistisko studentu organizācijas *Zemgalija, Klints, Vilnis,* žīdu studentu biedrība *Cukunst* un progresīvo žīdu studentu organizācija *Hašmes* uzskata studentu padomes prezidija memorandu par nelikumīgu, jo starpsesiju laikā drīkst kārtot tikai saimnieciskas un administratīvas lietas. Neskatoties uz to, studentu padomes prezidija locekļi atklāti solidarizējušies ar likuma pārkā-

[1] Latvis. — 1934. — 9. janv.

pējiem un pastāvošās valsts iekārtas grāvējiem. Tas metot ēnu ne tikai uz studentu padomi, bet arī uz visiem Universitātes studentiem, jo sabiedrībā var rasties iespaids, ka studenti ir naidīgi noskaņoti pret demokrātisko republiku. Tāpēc Universitātes rektoram nekavējoties jāsper «represīvi soļi».[1]

Visus arestētos drīz vien atbrīvoja, un tas zināmā mērā bija arī studentu nopelns. 1934. gada 30. janvārī Universitātes studentu padomes plenārsēde noraidīja sociālistisko studentu prasību izteikt neuzticību studentu padomes prezidijam. Sēdē piedalījās ap 100 pelēkos kreklos tērpti pērkonkrustieši (arī sievietes). Debates ilga trīs stundas, izcēlās arī skandāls, kurā «gāja pa gaisu krēsli un dūres». *Pērkonkrustu* atbalstīja studentu un studenšu korporācijas, un tas izšķīra balsošanas rezultātu.[2] Starp citu, pērkonkrustieši studentu padomē nemeklēja konkrētu sadarbību ar studentu organizācijām vai frakcijām, jo bija izdots rīkojums, kas aizliedza jebkādas «pārrunas vai sarunas» ar tādu mērķi.[3] Tātad *Pērkonkrusts* arī studentu aprindās palika uzticīgs sev, t. i., rūpīgi izvairījās no ciešas sadarbības ar citiem grupējumiem un organizācijām.

Tas bija īss ieskats jautājumā par to, kādi cilvēki veidoja *Pērkonkrusta* rindas, un var droši teikt, ka tie nāca no visdažādākajiem sociālajiem slāņiem un pārstāvēja dažādu profesiju cilvēkus. Līdzās strādniekiem, ierēdņiem, studentiem, pārdevējiem, skolotājiem, atvaļinātiem karavīriem, jūrniekiem, šoferiem utt. dažas profesijas vienā no politpārvaldes sastādītajiem sarakstiem skanēja visai odiozi, piemēram, «dāmu veļas šuvēja».[4]

Kā apstiprinājums šim secinājumam jāvērtē politpārvaldes ziņotāja ar segvārdu «X» 1933. gada septembrī sniegtā liecība, kurā teikts, ka galvenais, kas nāk par labu pērkonkrustiešiem, ir tas, ka *Pērkonkrusts* satvēris iniciatīvu savās rokās par to mērķu realizēšanu, par kuriem dienu no dienas tika pausts sabiedrībai, t. i., sliktās saimniekošanas novēršana, korupcijas iznīdēšana, bezdarba likvidēšana. Trūcīgajiem slāņiem simpa-

---

[1] Sociāldemokrāts. — 1934. — 13. janv.
[2] Jaunākās Ziņas. — 1934. — 1. febr.
[3] Pērkonkrusts. — 1933. — 10. dec.
[4] LVVA. — 3235. f. — 2. apr. — 5640. l. — 26.—44. lp.

tizē aicinājums — latviešiem darbu un maizi, idejiskie iestājās par nacionālismu praksē — Latviju latviešiem. Un tiešām, tie strādnieki, kas pieslejas *Pērkonkrustam*, ir cerībā dabūt caur šo organizāciju darbu. Tādu pašu dziņu dēļ *Pērkonkrusta* rindās ierakstās arī studējošā jaunatne.

Tālāk aģents izklāstīja savu viedokli, kā pareizi jācīnās pret *Pērkonkrustu* — ja ar represijām to nav iespējams iznīcināt pilnībā, tad iziet uz puslīdzekļiem nav nozīmes, tā tikai norūda vajātos un, galvenais, nostāda viņus mocekļu lomā, jo viņi ir par ideju cietušie. Pareizāka taktika būtu nevis pusrepresijas, bet viņu donkihotisma atmaskošana tautas priekšā, pie tam darīt to nevis ar naidu un dusmām, bet ar ironiju un humoru. Lai ironija un humors sasniegtu mērķi, protams, labi jāizstudē *Pērkonkrusta* vājās un stiprās puses.[1]

Kādas bija «stiprās un vājās» puses, parāda *Pērkonkrusta* attieksme pret nacionālām, ekonomikas, iekšpolitikas un ārpolitikas problēmām. Tajā pašā laikā jāņem vērā, ka nekādas principiāli jaunas idejas salīdzinājumā ar *Ugunskrusta* laiku, t. i., 1932. gadu, nav redzamas.

A. Silde rakstīja: «Ne žīds, ne krievs, nedz vāciets necels Latviju, tā jāceļ pašam latvietim. Latvietim jāpalīdz savam tautas brālim, vienalga kādai šķirai tas piederētu. Latviešu strādnieks, latviešu zemnieks, latviešu jūrnieks un tirgotājs, latviešu inteliģents veido mūsu tautas kopumu. Šim kopumam jābūt stipram, attiecībām jābūt viņu starpā taisnīgām un saskaņotām...»[2] *Pērkonkrusts* izteica bažas par latviešu tautas nākotni un vērsās pret visu, kas bija pretrunā ar «Latviešu Latvijas» un «latviskas Latvijas» ideju. Šī darbības līnija bija pietiekami pamatota, un par to liecināja dažādi informācijas avoti. Politpārvalde no Rēzeknes (1933. g.) ziņoja, ka Ludzas vidusskolā krievu izlaiduma klases skolēnus eksāmenam latviešu valodā nereti gatavo latviešu pamatskolas 5. klases skolnieki — «Šis apstāklis pats par sevi liecina, kā pieminētā vidusskolā skatās uz latviešu valodas prašanu.»[3] «Jaunākās Ziņas» publicēja rakstu «Latvieši Ilūkstes apriņķī kļūst par poļiem», kurā atklāja

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 110. l. — 38. lp.
[2] Universitas. — 1933. — Nr. 9. — 149. lpp.
[3] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 779. l. — 191. lp.

faktu, ka kristību laikā latviešu bērniem dokumentos tiek ierakstīta katoļu ticība un poļu tautība.[1] *Pērkonkrusta* līderi bija bieži ciemiņi Latgalē. 8. oktobrī G. Celmiņš Daugavpilī uzstājās ar runu, kurā uzsvēra, ka «Daugavpils līdzīgi Cēsīm būs latviešu pilsēta!» Pēc dažām dienām Rēzeknē G. Celmiņš paziņoja: «Mēs visi esam latvieši ar vienādu asins sastāvu. Latgalieti no latvieša nekas vairs nedrīkst šķirt. Partiju līderiem — šķiru naida cēlājiem tas vairs neizdosies. Latviešu Latvija nāk!»[2]

Starp citu, visai savāda situācija ar latviešu valodas lietošanu bija Saeimā — baltvācu deputāti P. Šīmanis un citi konsekventi runāja vāciski, viņu piemēram sekoja arī ebreji M. Nuroks, M. Dubins u. c., krieviski runāja krievu zemnieku frakcijas pārstāvis S. Trofimovs, vecticībnieks M. Kaļistratovs u. c., ieskaitot komunistu frakcijas pārstāvi L. Jeršovu. Par to nav grūti pārliecināties, ieskatoties IV Saeimas stenogrammās. Pēc *Demokrātiskā centra* ierosinājuma 1. decembrī Saeima apsprieda jautājumu par to, lai darbs visās plenārsēdēs un komisijās notiktu tikai latviešu valodā. Par šo lēmumu balsoja tikai 28 deputāti...[3] Šis fakts ir liecība tam, ka vairāk nekā desmit gadus pēc neatkarības izcīnīšanas latvieši visai jūtami saskārās ar pagātnes mantojumu, t. i., nelatviešu spēcīgo ietekmi dažādās sabiedriski politiskās un ekonomiskās dzīves sfērās.

Tomēr arī 1933. gada otrajā pusē *Pērkonkrusts* nepiedāvāja detalizētu programmu latviskās Latvijas veidošanai un nebija skaidri ieskicēti ceļi, kā panākt mērķa realizāciju. Tā, piemēram, Rēzeknē savā runā G. Celmiņš galveno uzmanību pievērsa latviešu tautas problēmām un interesēm, tikai garāmejot piezīmēja, ka krieviem un poļiem jākļūst par «simtprocentīgi lojāliem pilsoņiem», ja nē, tad lai brauc, kur labāk.[4] Politpārvaldē ienāca ziņojums, ka G. Celmiņš aicinājis «atkratīties» no ebrejiem.[5] Grūti iedomāties, kā tas varētu notikt praksē. Šķiet, ka lielāko konceptuāla rakstura runu G. Celmiņš teica 1933. gad

---

[1] Jaunākās Ziņas. — 1933. — 21. aug.
[2] Pērkonkrusts. — 1933. — 15. okt.
[3] Latvis. — 1933. — 2. dec.
[4] Сегодня Вечером. — 1933. — 10 окт.
[5] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 110. l. — 34. lp.

17. septembrī Amatnieku biedrības zālē, un tāpēc nacionālām problēmām veltītā daļa atreferēta pilnībā:

«Latviešu Latvijā minoritātu jautājuma nemaz nebūs. Būs viena tauta latvieši, kas neierobežoti pārvaldīs sevi un to tautību atliekas, kas še vēl kādu laiku uzturēsies. Tas nozīmē, ka mēs uz visiem laikiem un bez mazākā ierobežojuma atkratāmies no pilsoniski-liberāliem aizspriedumiem nacionālā jautājuma uztverē, atsakāmies no it kā vēsturiskiem, humanitātes vai citiem ierobežojumiem par labu vienam mērķim — latviešu tautas labumam. Mūsu Dievs, mūsu ticība, mūsu dzīves jēga, mūsu mērķis ir latviešu tauta, kas viņas labklājību mūsu zemē neveicina, ir mūsu pretinieks. (Ilgi aplausi.)

Mūsu attiecībās pret dažādām tautībām, kas pagaidām mūsu zemē vēl mīt, nav nekādu gradāciju pēc viņu vērtības vai noderības. Divās grupās mēs dalām: I) igauņi un leiši, kurus mēs par svešām tautībām nemaz neuzskatām (ilgi aplausi); II) žīdi, vācieši, poļi, krievi.

Visi otrā grupā ir «nelatvieši», un kā tādiem tiem L.L. (Latviešu Latvijā — *aut.*) nav paredzēta nekāda loma. Un, lai radītu skaidrību mūsu viedoklī nacionālā jautājumā, es izlietoju šo vietu, lai deklarētu, ka, ja kāda no minētām tautībām, piem., vācieši, iedomā sevi pie *Pērkonkrusta* valdības ar priekšrocībām apveltītu, tad lai tādas ilūzijas uz visiem laikiem atmet. (Ilgstoši aplausi.)

Es kategoriski noraidu visāda veida provokācijas, kādas izplata par mums minoritātu jautājumā. Un, ja deputāts Breikšs, apgalvodams *Ugunskrusta* vadoni, ka tam vai viņa ģimenei esot sakari un attiecības ar vāciešiem, ir domājis mani, tad es izlietoju šo vietu, lai apliecinātu, ka Saeimas deputāts, *Demokrātiskā centra* līders Jānis Breikšs melo. (Ilgi nerimstoši aplausi un piekrišanas saucieni.)

Tāpat kā nekas mūsu programmā nav mākslīgi, aģitācijas vajadzībām radīts, tā arī šis viedoklis ir no visām pusēm pamatots.

1. Mēs uzskatām, ka latviešu tautai visā plašā pasaulē ir tikai viena vieta, kur tā var apmesties, — Latvija, kurpretīm citām tautībām ir savas dzimtās zemes.
2. Lai savu nacionālo patstāvību un neatkarību noturētu īpatnējos ģeogrāfiskos apstākļos, ir vajadzīga viengabalainība.

Vai tas saskan ar ētiku un kādiem tur demokrātiskiem principiem, tas mums ir gluži vienalga, mums no svara ir tikai latviešu tautas labums. Ar vienu vārdu — Latviešu Latvijā būs tikai latvieši. (Aplausi.)

Kā to sasniegt? Fiziski iznīcināt visus nelatviešus, kā to Krievijā dara ar krieviem, kur 10 miljoni šurp vai turp nespēlē lomu, to neizturētu mūsu paaudzes nervi, un tas arī nemaz nav vajadzīgs, jo naida pret kādu tautību viņas tautības dēļ mums nemaz nav. Ir daudzi un dažādi līdzekļi, ar kuriem var panākt to pašu. Pamazām pēc noteikta plāna mēs atjemsim nelatviešiem politiskas tiesības un eksistences iespējamības. Atkal bez izjēmumiem. Rezultātā viena daļa izceļos uz savām pamata zemēm, viena daļa atgriezīsies latviešu tautas klēpī, no kura tā dažādos laikos un apstākļos ir atrauta vai aizgājusi (piem., baltkrievu un poļu Kruminski, Lapinski utt.)

Mēs nevaram uzstādīt prasību pēc bioloģiskas rases tīrības, jo tīra latviešu tipa nemaz nav. Bet gan mēs varam panākt, ka tāds, no svešu nāciju ietekmēm atbrīvots, ar laiku kristalizējas. Uz to *Pērkonkrusts* strādās. Mūsu ceļš šai laukā būs garāks un grūtāks kā daudzām citām tautām, bet taisni tāpēc tas ir jāsāk plaši, sistemātiski, jo bez tā mēs nemaz nevaram domāt savu patstāvību pasaules lielceļa malā noturēt. ... Mēs atsakāmies no individuālās brīvības tiesībām par labu savai nācijai un viņas izpaudumam — valstij. Latviešu Latvijā atsevišķs indivīds ir tikai tik daudz vērts, cik tas ir derīgs nācijai.»[1]

Īsi komentējot G. Celmiņa teiktos vārdus, jāatzīmē, ka *Pērkonkrusta* valdība (ja tāda būtu izveidojusies) ķertos pie visai radikāliem līdzekļiem nacionālā jautājuma risināšanā un tas notiktu «sistemātiski», taču demokrātiskām normām neatbilstošā ceļā. Pēc šīs G. Celmiņa runas vācu prese izteica atklātu nepatiku, taču *Pērkonkrusta* pozīcija palika nemainīga «... netērējiet laiku prātojumos, vācu kungi. Latviešu Latvijā jums vietas nav, tas mūsu pēdējais paskaidrojums jums.»[2] No politpārvaldes aģentūras ienāca ziņas, ka *Pērkonkrustam* «žīdi un vācieši vienādi mīļi»[3].

Pret ebrejiem vērstajā politikā viena no pamattēzēm bija uzskats, ka ebreji sekmē nekārtības valstī — kūda uz streikiem, sēj naidu partiju starpā, tiecas nobīdīt pie malas valsts līderus un ieņemt viņu vietu utt., turklāt tiecas to panākt gan atklātām, gan slepenām cīņas metodēm, jo juku laikos un vājā valdībā «žīds ir kungs»[4]. *Pērkonkrusta* neapmierinātību uzturēja fakts, ka ebreji (4,97% no Latvijas iedzīvotāju skaita) veido 31% no visiem tirdzniecībā nodarbinātajiem, vācieši (3,68%) attiecīgi 11,5% no tirdzniecībā nodarbinātajiem. No šiem datiem, kas balstījās uz Latvijas statistikas pārvaldes informāciju, izrietēja, ka 100 latviešiem (neatkarīgi no vecuma) pieder 1 veikals, vāciešiem 4,5, ebrejiem 10[5]. Kas attiecas uz vāciešu un ebreju ekonomiskajām pozīcijām, tad tās neizveidojās vienā dienā, un neatkarīgas valsts apstākļos latviešiem it kā nebija mazāk iespēju kā citām tautībām stiprināt savu labklājību. Sarežģītāk bija ar tēzi par ebreju graujošo darbību, jo

---

[1] Pērkonkrusts. — 1933. — 24. sept.
[2] Turpat, 1. okt.
[3] LVVA. — 3235. f. — 3 apr. — 110. 1. — 56. lp.
[4] Universitas. — 1933. — Nr. 13. — 221.—222. lpp.
[5] Turpat. — Nr. 14. — 269. lpp.

komunistiskajā kustībā viņi veidoja prāvu daļu. «Latvis» rakstīja, ka «komunistiskā kustība izvērtusies par tipiski žīdisku», un O. Vīcupa dati parāda, ka par pretvalstisku darbību notiesāto latviešu skaits ir samazinājies no 73% uz 47%, bet ebreju procents sasniedzis 41% no visa notiesāto skaita[1].

Starpnacionālās problēmas aspektā interesi izraisa «Latvī» publicētais raksts «Aziāta Avota» atbilde «kulturāliem žīdiem», kurš tapa pēc vairāku ebreju avīžu asa uzbrukuma «Latvim» par A. Avota iepriekšējo publikāciju «Vai Latvija ir Palestīnas province». «Atbildē» teikti šādi vārdi: «Var šo žīdu lamāšanos uzņemt no demokrātiskā viedokļa, bet ir tai arī sava nopietnā puse. Tā rāda, cik vareni un stipri jau jūtas Latvijā tie žīdi, kas pēc Latvijas atbrīvošanas salasījušies te no dažādām pasaules malām, ilgu laiku dzīvojuši gan kā Lietuvas, gan Baltkrievijas, gan arī Meksikas un Brazīlijas pavalstnieki, izvairīdamies no kara klausības un citu Latvijas pilsoņu pienākumu pildīšanas, līdz beidzot, kad dzīve Latvijā tiem šķita pietiekami stabila, tie pieņēmuši ar Dubina gādību Latvijas pavalstniecību. Man personīgi ir viena alga, vai žīdi mani sauc par aziātu vai par austrālieti, bet, ja šie pasaules klaidoņi iedrošinās, Latvijā dzīvodami un Latvijas viesmīlību baudīdami, tai pašā laikā apvainot Latvijas brīvības cīnītājus, ka tie ir skūpstījuši baronu zābakus, tai laikā, kad žīdu jaunekļi mācījuši jaunos latviešus taisīt revolūcijas un celt Latviju, tad šiem zaimiem tik vienaldzīgi nevar vairs paiet garām. Te izpaužas jau tas cinisms, ar kādu žīdi izturas pret katru Latvijas brīvības cīnītāju, pret katru Latvijas sabiedrisku darbinieku, kas stājas ceļā žīdu tieksmēm un nodomiem. Es tamdēļ konstatēju minēto žīdu laikrakstu izturēšanos, lai arī latvju sabiedrība būtu informēta, ko un kā apraksta žīdi savos laikrakstos par latviešiem.»[2] Polemikā ar oponentiem A. Avots varbūt izteicās visai parupji, tomēr tas nevar atsvērt rakstā akcentētās problēmas, kas pastāvēja divu Latvijā dzīvojošu tautu starpā.

1934. gada 12. janvārī Rīgas 3. kriminālnodaļa iztiesāja *Pērkonkrusta* ierosināto lietu pret laikraksta «Segodņa» atbildīgo redaktoru A. Kruminski. Laikrakstā «Segodņa» ievietota-

[1] Latvis. — 1934. — 5. janv.
[2] Turpat, 10. nov.

jos rakstos *Pērkonkrusts* bija nosaukts par pretvalstisku organizāciju ar «starptautiski huligānisku raksturu», kas aicinājusi uz žīdu grautiņiem Krāslavā sakarā ar kādas jaunietes traģisko nāvi. «Latvis», komentējot laikrakstā «Segodņa» uzaicināto liecinieku uzstāšanos, rakstīja, ka «... dep. Vittenbergs runāja tikai par to, kas rakstīts laikrakstos. Arī pārējie liecinieki atsaucās vienīgi uz to, ko viņi dzirdējuši. Piemēram, laikraksta «Segodņa» līdzstrādnieks Teifelbaums plaši un gari stāstīja par savām sarunām gan ar iekšlietu ministru, gan ar deputātiem. Visi atsaukušies viens uz otru, bet neko konkrētu neviens nav zinājis.»[1] Tiesa A. Kruminski sodīja ar 3 dienām aresta un naudas sodu 183 latu un 50 santīmu apmērā.

Runājot par aicinājumu rīkot žīdu grautiņus, nevar noliegt, ka atsevišķiem pērkonkrustiešiem bija tāds noskaņojums, taču nav atklāti dokumenti, kas liecinātu par kaut vienu *Pērkonkrusta* vadības rīkojumu ar tādu saturu. Zīmīgi, ka politpārvaldes pārskatā par politisko stāvokli Rēzeknes rajona robežās 1933. gada jūlijā atspoguļots šāds gadījums: 6. jūlijā Rēzeknē uz Latgales prospekta pie vairāku māju sienām tika izkārti plakāti ar ugunskrustu un tekstu «Bej židov, spasaj Latviju!» Uz citiem bija uzraksts «Heil Hitler!» Politpārvaldei izdevās vainīgo aizturēt — tas bija 21 gadu vecais Jānis Bogdanovs, *LKJS* Rēzeknes organizācijas biedrs. Politpārvalde secināja, ka, «spriežot pēc lietas apstākļiem, rodas noteikta pārliecība, ka pieminēto plakātu izgatavošana un izplatīšana ir *LKP* organizācijas dalībnieku provokācija nolūkā izsaukt policijas represijas pret nacionāli domājošiem Rēzeknes iedzīvotājiem». 15. jūlijā līdzīga satura plakātus izplatīja atkal, taču šoreiz tie bija ar parakstu «Gitlers».[2] Ļoti iespējams, ka arī šī akcija bija līdzīga satura provokācija.

Ekonomiskajā sfērā *Pērkonkrusta* aktivitātes palika iepriekšējās — neiepirkties sveštautiešu veikalos, atbalstīt latviešu uzņēmumu saimniecisko darbību, latviešiem dot darbu latviešiem, atmaskot saimniecisko korupciju valsts aparātā. Rosīgi *Pērkonkrusts* iestājās par Armijas Ekonomiskā veikala nodaļas atvēršanu Liepājā. Tur no 23. jūlija līdz 6. augustam apmēram

---

[1] Latvis. — 1934. — 13. janv.

[2] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 779. l. — 194.—195. lp.

5000 cilvēku parakstījās, atbalstot šo prasību.[1] Ar laikraksta starpniecību par to informēja kara ministru ģenerāli Balodi.[2] Drīz vien Liepājā atvēra Armijas Ekonomiskā veikala nodaļu.

1933. g. 17. septembra runā G. Celmiņš, komentējot vienu no organizācijas politiskās bāzes pamatpunktiem, t. i., atziņu, ka iekšējā kolonizācija ir valsts saimniecības priekšnoteikums, sacīja, ka saimnieciska nepieciešamība prasa, «lai pilsētās mākslīgi savilinātās un ieplūdušās darba rokas tiktu lietātas tur, kur pēc tām ir lielākais pieprasījums». Pēc G. Celmiņa domām: «Mūsu pilsētas, tikpat no saimnieciskā, kā arī no nacionālā viedokļa raugoties, ir mums par lielu, kurpretīm zemes, ja to plašākā mērā kultivētu, pietiktu visiem. Bez sevišķām pūlēm varētu kādus 100 000 latviešus izjemt no pilsētām un nodrošināt ar zemi un maizi uz laukiem. Ar to jūtami regulētos darba tirgus tikpat pilsētās, kā arī uz laukiem. (Aplausi.) Protams, tāda pārvietošana ir tikai priekšnoteikums racionālai saimnieciskai politikai, bet bez tā arī nav domājams to ievadīt pareizās sliedēs. Ja visas tās milzu summas, ko valdība 12 gadu laikā ir atvēlējusi mākslīgai bezdarbnieku armijai, būtu izlietotas zemes kultivēšanai un jaunas zemniecības nometināšanai un nostiprināšanai, krīze šodien nemaz nebūtu. ... Mēs dosim gandarījumu visiem darba darītājiem. Lai strādniekam vai uzjēmējam, brīvo profesiju darbiniekam vai ierēdnim, tirgotājam vai mākslīniekam tiktu nodrošināti viņa darba augļi. Lai dakteram vai inženieram, kas ar neticamu atsacīšanos no dzīves ērtībām bija veicis savas studijas, nebūtu jāredz, ka viņa vietu aizjem žīds vai sveštautietis.

Mēs dosim gandarījumu jaunajai latviešu paaudzei, lai tā, dzīves ceļā dodoties, pēc gada nesaplaktu aplauztiem spārniem inteliģento bezdarbnieku kadros.»[3] Tomēr G. Celmiņš atzina, ka deklarētos mērķus «var uzskatīt par ļoti vispārīgiem». Tā nav nejaušība: «Mēs savus mērķus formulējam līdz ar mūsu augšanu, proporcionāli mūsu spēkam. Ja no sākuma pietika ar Latviju latviešiem — latviešiem darbu un maizi, tad šodien jau drīkstam sniegt norādījumus par to, kā to izvest..»[4]

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 701. l. — 35. lp.
[2] Pērkonkrusts. — 1933. — 15. okt.
[3] Turpat, 24. sept.
[4] Turpat.

Ārpolitikas sfērā divus principiālus norādījumus sniedza 1933. gadā izdotā brošūra «Kas ir? Ko grib? Kā darbojas? *Pērkonkrusts»,* kur lasām, ka Latvijas sūtniecībām jābūt tikai tajās valstīs, kas var kļūt par sabiedrotajām, — pārējās jāatstāj ģenerālkonsulāti; ārlietu resorā nav vietas nelatviešiem.[1] Starptautiskā situācija tika raksturota samērā bieži, un uzmanības centrā parasti atradās attiecības ar divām valstīm — Vāciju un PSRS. Tās bija divas valstis, kuru politika un nodomi attiecībā pret Latviju izsauca pastāvīgas bažas pērkonkrustiešu rindās. Ā. Šilde rakstīja, ka Ā. Hitlera «Mein Kampf» ir «jāuztver kā briesmu signāls».[2] Arī G. Celmiņš 17. septembra runā visai negaidīti saimnieciskas problēmas saistīja ar ārpolitisko situāciju: «Drošība prasa, lai mūsu zemē nebūtu tukšums, lai iespējami lielāks latviešu skaits būtu novadīts atpakaļ pie zemes un ar to saaudzis. Tas tāpēc, lai kāda zināma lielvalsts netiktu iekārdināta tukšumu aizpildīt ar saviem «baueriem».[3] Nav šaubu, ka domāta Vācija.

Neskatoties uz to, «Sociāldemokrāts» tiecās iztēlot *Pērkonkrustu* par Vācijas un vispār fašistu «piekto kolonnu» Latvijā. Tātad par spēku, kas izšķirošā brīdī sekmēs un pilnībā atbalstīs iespējamo Vācijas agresiju pret Latviju, būs Latvijas valsts neatkarības ienaidnieks. Sociāldemokrātu centrālorgāns rakstīja: «Hitlera panākumi Vācijā no jauna atdzīvināja mūsmāju fašistus. Nodibinājās *Ugunskrusts* (tagad *Pērkonkrusts*), kas visas savas idejas un «garīgos spēkus»... smēla no hitleriešiem. Pārņēmuši hitleriešu ugunskrusta zīmi, tos pašus kreklus, tikai brūno vietā pelēkus, pērkonkrustieši «latviskoja» arī gandrīz visu Hitlera programmu un taktiku.»[4] 1933. gada 26. jūlijā sociāldemokrāti atzīmēja, ka savus biedrus pērkonkrustieši «uzmudina ar Itālijas fašistu, Vācijas hitleriešu, Somijas lapujiešu un līdzīgiem paraugiem»[5]. Uz šiem apvainojumiem netieši atbildēja A. Bergs, publicējot rakstu «Nacionālsociālisti un Baltijas valstis» — tā bija atsauksme «Maskavas valdnieku» oficiālā

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 2. apr. — 4923. l. — 20. lp.
[2] Universitas. — 1933. — 15. dec. — 260. lpp.
[3] Pērkonkrusts. — 1933. — 24. sept.
[4] Sociāldemokrāts. — 1933. — 28. jūl.
[5] Turpat, 26. jūl.

laikrakstā «Izvestija» publicētajam K. Radeka vēstījumam «Vācu imperiālisms un Baltijas apgabala fašistizēšana». Pēc A. Berga domām, K. Radeks (starp citu, redzams *Komunistiskās Internacionāles* darbinieks, kas savu biedru aprindās bija pazīstams kā sarkastiska humora speciālists) pilnīgi aplami uzskata, ka *Pērkonkrusta* un *Igaunijas atbrīvotāju (VABS)* darbība ir «tilts no vietējās fašistu kustības uz vācu fašismu», respektīvi, uz Baltijas valstu pievienošanu Vācijai. A. Bergs norādīja, ka šis «specs ārlietu jautājumos» pamatoti konstatējis vācu «uzmācību» Baltijas valstīm un centienus «pietaisīties klāt», piemēram, *Igaunijas atbrīvotājiem*; ka var pat piekrist «zināmai idejiskai radniecībai», jo idejas neaprobežojas ar valstu robežām un Vācija, tāpat kā Baltijas valstis, cieš no demokrātisma pārspīlējumiem. Taču Vācijas nacionālsociālisti ļoti drīz sapratīs, ka šādas kustības Baltijas valstīs nav iespējams izmantot vācu ārpolitisko mērķu realizācijā, jo visas šīs kustības «ir stingri nacionālas un patriotiskas, ne par kādu pakļaušanos kādai citai varai vai arī tikai kādam svešam iespaidam viņas ir nedomā. Šo kustību vienīgās rūpes ir padarīt savas valstis iekšēji stipras, lai tās arī uz ārieni spētu būt stipras un atgaiņāt katru uzmācību, ko tās ļoti labi redz un saprot. Taisni aiz šī iemesla viņas cenšas grozīt novecojušās un nederīgās satversmes un izskaust nebūšanas, kas ieperinājušās to ēnā.» Raksta noslēgumā A. Bergs secināja, ka «Izvestijā» publicētā raksta mērķis bija diskreditēt Baltijas valstis, izmantojot apgalvojumu par Vācijas ietekmes paplašināšanos uz neatkarīgo valstu fašizācijas rēķina (A. Bergs lietoja terminu «fašistizēšana»).[1]

Attieksmē pret Padomju Savienību un par attiecībām ar šo «sociālisma zemi» pērkonkrustiešiem nebija ilūziju — jaunās sabiedrības celtniecības prakse (sabiedrības militarizācija, terors, kultūras vērtību iznīcināšana utt.) ir nepārprotams drauds Latvijas valstij. Prese rakstīja, ka Latviju var piemeklēt «Gruzijas liktenis» un tomēr tādā gadījumā «norēķinu prasīs no latviešiem, kas neprata nosargāt savu neatkarību»[2]. Visu cieņu pelna *Pērkonkrusta* atklātais vārds, ka PSRS nevar būt Bal-

[1] Latvis. — 1933. — 22. dec.
[2] Pērkonkrusts. — 1933. — 11. jūn.

tijas neatkarības garants un absolūti naivi izskan šīs valsts nodoms «sargāt Baltijas valstu neatkarību»[1].

1933. gada 28. jūlijā politpārvaldes ziņojumā iekšlietu ministram teikts, ka *Pērkonkrusts* demokrātijas vietā grib «stingru nacionālu varu», no tautas uz 5 gadiem vēlētu Valsts prezidentu, kurš sastāda valdību un ir augstākais izpildu orgāns; deputātu skaits Saeimā jāsamazina uz 50, jāsamazina arī ministru skaits. Pēc *Pērkonkrusta* uzskata, Saeimas deputāti esot «tautas grašu izsaimniekotāji», piekopj korupciju un ved tautu postā, rūpējas tikai par savu personīgo labklājību un savas partijas interesēm, pārdevušies žīdiem un sociālistiem. Par to, vai *Pērkonkrustam* «...būtu kāds slepens plāns vai nopietns nodoms jau tuvākā nākotnē izvest bruņotu apvērsumu pret pastāvošo valsts iekārtu, nekādu ziņu nav»[2].

G. Celmiņš intervijā avīzei «Rīgas Telegrammas» izteicās, ka nevar atbildēt ne apstiprinoši, ne noliedzoši, vai *Pērkonkrusts* gatavo revolūciju: «Mēs atzīstam, ka ar satversmes reformu vien mūsu dzīvi nevar uzlabot un mūsu valsti glābt no bojā ejas. Vajadzīgs mainīt arī vadoņus un visu politisko saturu un tikumus. Mums tas nebūs jādara varas ceļā tādēļ, ka tautas vairākums ir mūsu pusē.» Vēl G. Celmiņš atzīmēja, ka viņa organizācija neuzstājas pret demokrātiju, bet gan pret neierobežoto partiju patvaļu ar nolūku atdot tautai tās tiesības.[3] 1942. gada 12. janvārī G. Celmiņš, komentējot organizācijas darbību 30-tajos gados, rakstīja: «Ko Latvijā katrs rasiski vesels un nacionāli jūtošs latvietis juta un ko visvairāk saprata un kas noveda pie *Pērkonkrusta*, bija parlamentārā demokrātiskā režīma bezspēcība nokārtot visvienkāršākos tautiskas un saimnieciskas dabas jautājumus, kas atļāva valstī dažādām centrifugālām tieksmēm brīvību un pašu režīmu pārvērta par pašlabuma konjunktūras un oportūnisma sērgas kliķi.»[4]

Ā. Šilde savās atmiņās uzsvēra, ka G. Celmiņš jau pirms *Ugunskrusta* dibināšanas Latviešu biedrībā paudis viedokli, ka

---

[1] Pērkonkrusts. — 1934. — 13. janv.
[2] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 940. l. — 10. lp.
[3] Rīgas Telegrammas. — 1933. — 7. okt.
[4] *Biezais H.* Gustava Celmiņa Pērkonkrusts dokumentu gaismā. — Treji Vārti. — 1989. — Nr. 127. — 33. lpp.

tagadējā Saeima ir vēlēta uz vēlēšanu likuma pamata, kas nācijas pozitīviem spēkiem gandrīz nekad nevar dot absolūtu vairākumu. Izšķirošais vārds ir nodrošināts pretvalstiskiem, nelatviskiem un oportūnistiskiem elementiem.» Pēc Ā. Šildes domām, *Pērkonkrusts* «...nevērsās pret pašu parlamentāro iekārtu, bet vēlējās tautas vēlētu Valsts prezidentu un plašākas kompetences izpildu varai»[1].

Avīze «Pēdējā Brīdī» informēja, ka piektajām Saeimas vēlēšanām visātrāk aģitācijas kampaņu uzsācis *Pērkonkrusts* un šī organizācija jau saņēmusi atļaujas sarīkojumiem Latviešu biedrībā un vēl 10 sapulcēm Rīgas nomalēs.[2] Pēc Marģera Skujenieka domām, *Pērkonkrustam* Saeimas vēlēšanās bija cerības iegūt 8 mandātus, taču G. Celmiņš cerējis iegūt lielāko pusi no vietām.[3]

Šķiet, ka *Pērkonkrustam* līdz Saeimas vēlēšanām tiešām nebija nekādu apvērsuma plānu (politpārvaldes iefiltrētie vai savervētie aģenti būtu ziņojuši), tomēr zināmas bažas valsts drošības sargātājos varēja izraisīt G. Celmiņa dzīvoklī atrastais manuskripts (kratīšana notika 1933. gada 29. jūlijā), kurā teikts: «...zinat, ka šai pēdējai cīņai zem *Pērkonkrusta* karoga rindas jau slēdzas, stājas rota aiz rotas, pulks aiz pulka, lai, tāpat kā pirms daudziem gadu simtiem kaujā pie Saules, dotu izšķirošu triecienu svešajām varām.»[4] Politpārvaldes ziņu piegādātāji vēstīja, ka E. Plāķis esot teicis: ja *Pērkonkrusts* nākšot pie varas, tad «tagadējiem varas vīriem — tautas paverdzinātājiem nebūšot nekādas žēlastības — tie katrs saņemšot savu pelnīto sodu, neizslēdzot pat nāves sodu»[5]. 1933. gada novembrī politpārvaldes aģentūra ziņoja, ka organizācijā ietekmīgs pērkonkrustietis O. Verners izteicies, ka Saeimā vajagot tikai ienākt 5—6 pelēkiem krekliem un uzaicināt deputātus «pašiem», lai tas tā arī notiktu.[6]

---

[1] *Šilde Ā.* Pirmā Republika. Esejas par Latvijas valsti. — 2. izd. — Grāmatu Draugs. — 1989. — 307. lpp.
[2] Pēdējā Brīdī. — 1933. — 15. sept.
[3] *Šilde Ā.* Ardievas Rīgai, 93. lpp.
[4] LVVA — 3235. f. — 2. apr. — 5210. l. — 29. lp.
[5] Turpat. — 3. apr. — 110. l. — 41. lp.
[6] Turpat, 76. lp.

Zināmā mērā veidojās arī loģiska pretruna — pēc kādas «Jaunāko Ziņu» informācijas (tā, protams, nebija vienīgā) izrietēja, ka G. Celmiņš un *Pērkonkrusts* netīko «pēc labi apmaksātiem valsts amatiem» un «ziedo savu laiku un darbu tikai latviešiem»[1]. Pēc *Pērkonkrusta* pārliecības visas politiskās partijas — gan valstiskās, gan pretvalstiskās — darbojas savtīgu interešu vadītas[2], bet tajā pašā laikā, pretendējot uz Saeimas mandātiem, arī *Pērkonkrustam* vistiešākajā veidā nācās nodarboties ar politiku, un ne jau apvienības vai kustības statuss veidoja kardinālu atšķirību no Latvijas politiskajām partijām. Iekļūstot Saeimā, ja būtu notikušas Saeimas vēlēšanas, pērkonkrustieši ieņemtu augstus un labi apmaksātus amatus... Citiem vārdiem, viņi bija radikāla opozīcija, un tagad ir grūti pateikt, kas notiktu, ja pērkonkrustieši kļūtu par varas nesējiem Latvijā.

«Pērkonkrusts» rakstīja: «Cīņa jānožēlo tikai tad, ja viņas mērķis ir bijis pretējs sirdsapziņai, pretējs tautas labumam, pretējs tās zemes labklājībai, kuras ceļu putekļos savu pirmo pēdu ieminis tavs solis. Bet, ja tu esi cīnījies par savas tautas uzvešanu uz taisnā ceļa, atpestot viņu no neskaitāmām politiskām akciju sabiedrībām, lai atpestītu to no politiskā partiju sindikāta kalpības, tad zini: tava cīņa ir bijusi goda ceļš, par kuru nav jākaunas ne Dieva, ne cilvēku priekšā.»[3]

Pērkonkrusta negatīvā attieksme pret politiskajām partijām uzskatāmi izpaudās *Zemnieku savienības* un sociāldemokrātu kritikā. Tās bija divas Saeimā visplašāk pārstāvētās partijas, un loģiski, ka tās «dabūja» vairāk par citām. Lūk, kā G. Celmiņš raksturoja *Zemnieku savienības* līderi Kārli Ulmani: «...neviens no latviešu tautas Kerenska laikmeta politiķiem tik atbilstoši un vispusīgi to neiemieso, neviens nespēj uzrādīt tik plašu gļēvulības, maziskuma, tukšas pašreklāmas un šaursirdības sakopojumu vienā personā kā korupcijas dižais krusttēvs Kārlis Ulmanis.»[4] Pirms *Pērkonkrusta* slēgšanas *Zemnieku savienības* konferencē K. Ulmanis no savas puses atzīmēja, ka

---

[1] Jaunākās Ziņas. — 1933. — 21. aug.
[2] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 115. l. — 59. lp.
[3] Pērkonkrusts. — 1933. — 23. apr.
[4] Turpat. — 16. dec.

ilgi cietuši, taču tagad *Pērkonkrustam* «beigas».[1] Tomēr politisko pretinieku attiecības nebija tikai noliedzošas. Ā. Šilde atzīmēja, ka pērkonkrustieši juta «zināmas simpātijas» pret *Zemnieku savienības* labējo spārnu — Hugo Celmiņu, Kārli Pauļuku, Eduardu Laimiņu. Arī H. Celmiņš esot izteicies, ka *Pērkonkrustam* var piekrist, taču tā taktika nav pareiza — nedrīkst nozākāt vecos vadoņus.[2]

Pret sociāldemokrātiem *Pērkonkrusts* īpašu aktivitāti parādīja 1. maijā, kad atzīmēja Satversmes sapulces pirmo darba dienu (1920. gada 1. maijs), bet sociāldemokrāti attiecīgi darbaļaužu solidaritātes dienu. *Pērkonkrusts* asi nosodīja «māžošanos ar sarkanām lupatām» un «Krievijas slavināšanu» no sociāldemokrātu un žīdu puses.[3] Ar rūgtumu laikraksts konstatēja, ka 1. maijs no valsts svētku dienas pārvērties par «valsts vienības grāvēju svētkiem».[4] Sistemātiski sociāldemokrātus identificēja ar komunistiem, tā, piemēram, *SSS* biedrus apzīmēja kā Latvijas komunistu «gaudenos brāļus siseņus».[5]

Pērkonkrusts deklarēja, ka strādnieki korupcijas dēļ atstāj sociāldemokrātu rindas, ka centieni panākt *Pērkonkrusta* un *Tēvijas Sarga* slēgšanu ir sociāldemokrātu «pēdējais glābiņš pirms nāves» un tāpēc tas ir «Bruno jājamais zirgs Saeimā» (Bruno — B. Kalniņš).[6] «Universitas» 1933. gada novembrī publicēja Ā. Šildes rakstu, kurā lasām: «Latviešu sociāldemokrāti vienādi tīši izvairījušies no visa nacionālā, tie bijuši ortodoksi internacionālisti, kādēļ nav brīnums, ka latviešu jaunatnē, kas savā vairākumā ir nacionāli noskaņota, tā zaudē atbalstu... Tādēļ dibināti var teikt, ka latviešu sociāldemokrātija mirst dabīgā nāvē, nevarēdama uzkrāt jaunus spēkus.»[7]

Sociāldemokrāti tiecās nepalikt atbildi parādā — tā, piemēram, pēc pērkonkrustiešu rīkotās nometnes Valmierā, tikai nedēļu vēlāk (13. augustā), ieradās B. Kalniņš un sapulcē Valmieras tirgus laukumā piedraudēja, ka *SSS* biedri ar «pelēkiem

---

1 Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas. Ārkārtējā un VII sesija, 602. sl.
2 *Šilde Ā.* Ardievas Rīgai, 84. lpp.
3 Pērkonkrusts. — 1933. — 7. maijs.
4 Turpat, 30. aprīlis.
5 Turpat, 23. jūl.
6 LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 115. l. — 60. lp.
7 Universitas. — 1933. — Nr. 9. — 149. lpp.

krekliem un citiem līdzīgiem viegli tikšot galā». Politpārvaldi savukārt aizskāra fakts, ka B. Kalniņš par slepeno dienestu «izrunājies stipri aizskaroši».[1] Polemika pieņēma asu izteiksmi no abām pusēm, bet «Sociāldemokrāts» rakstīja: «Neesam teikuši, ka pērkonkrustieši būtu uzstājušies pret Latvijas valsti kā tādu, bet gan esam pārliecinoši pierādījuši, ka Celmiņu—Plāķu kompānija organizē sazvērestību pret Latvijas valsts demokrātisko iekārtu un kopdarbībā ar bermontiešiem un vācu baroniem apdraud Latvijas agrārreformu un citus Brīvības cīņu ieguvumus.»[2]

Runājot par *Pērkonkrusta* un komunistu attiecībām, jāatzīmē to visai īpatnējais raksturs. Pērkonkrustieši, kā jau to redzējām iepriekš, izjuta un demonstrēja dziļas antipātijas pret komunistiem un to ideoloģiju. Taču legāli *Latvijas Komunistiskā partija* nedarbojās, lai gan tiecās plaši izmantot visas iespējamās legālās formas — arodbiedrības, dažādas kultūras organizācijas, presi utt., tāpēc tieša konfrontācija vai polemika faktiski nebija iespējama (izņēmums bija Saeimas *Strādnieku un zemnieku frakcija*, kuru pazina kā komunistisku, pie tam pēdējā, izmantojot deputātu statusu, arī necentās to slēpt vai noliegt). Tieši tāpēc *Pērkonkrusts* visu aktivitāti, pretdarbojoties kreisajiem spēkiem, veltīja atklātam un legālam pretiniekam — sociāldemokrātiem. Latvijas komunisti savukārt, staļinisko dogmu vadīti, par savu galveno pretinieku arī uzskatīja sociāldemokrātus, tos dažādi ķengāja un tiecās panākt sociāldemokrātijas kā politiska virziena kapitulāciju.

Acīmredzot tas bija viens no cēloņiem, kāpēc tikai 1932. gada oktobrī *LKP* vadība ziņoja uz Maskavu Ārzemju birojam (šī biroja rokās atradās galvenās sviras komunistu darbības regulēšanā — tā bija *LKP* sekcija *Komunistiskajā Internacionālē,* kuru kontrolēja *Vissavienības Komunistiskā (boļševiku) partija* un, tautas valodā runājot, arī čeka).[3] Šajā ziņojumā teikts īsi — «... noorganizējusies arī mums sava ... žīdu pogromu biedrība *Ugunskrusts*»[4].

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 776. l. — 154. lp.
[2] Sociāldemokrāts. — 1933. — 28. jūlijs.
[3] LVA. — 240. f. — 1. apr. — 551. l. — 107. lp.
[4] Turpat.

1933. gada pavasarī *LKP* CK Ārzemju birojs pieņēma rezolūciju, kurā teikts, ka hitlerisma uzvara Vācijā ļoti sekmējusi fašisma ideju izplatību Latvijā un vācu minoritātes turīgākā daļa finansē «fašistisko algotņu organizācijas» — *Ugunskrustu*, leģionārus un nacionālsociālistus.[1] *LKP* centrālorgāns «Cīņa» uzsvēra, ka pērkonkrustieši kopā ar sociāldemokrātiem un citu partiju līderiem «pasludināmi kā cīņas (domāta cīņa par darba tautas interesēm — *aut.*) nodevēji un fabrikantu dienderi»[2], «Cīņa» pauda arī uzskatu, ka *Zemnieku savienība* atbalsta pērkonkrustiešus un *Tēvijas Sargu*, jo cenšas šīs organizācijas «pakļaut sev un savai kaujas organizācijai — aizsargiem»[3]. Vienā no *LKP* dokumentiem rakstīts, ka pērkonkrustieši vairākās pilsētās centušies noorganizēt ebreju grautiņus un bandītiskus uzbrukumus strādnieku organizācijām, kā arī mēģinājuši slepkavot (!?) atsevišķus strādniekus. Šos plānus *Pērkonkrusts* esot gatavojis «pilnīgā kontaktā ar policiju»[4]. Var teikt, ka ziņojumu mērķis bija attaisnot *LKP* sistemātiskās neveiksmes «revolucionārās situācijas» organizēšanā. Tā jāvērtē arī Maskavai nosūtītā vēsts, ka «darbu» traucējot apstāklis, ka «aktīvākos izspiego sociāldemokrātu līderu rokaspuiši, demcentristi, karlsonieši (Saeimas deputāta vārdā nosaukts politisks grupējums — *aut.*), pērkonkrustieši un tamlīdzīgi fašisti un pusfašisti»[5]. 1933. gada novembrī *LKP* CK pieņēma rezolūciju «Par pretfašisma un intervences cīņu», kas spilgti raksturoja komunistu maldīgos priekšstatus par sociālpolitiskajām realitātēm Latvijā. Tajā teikts: «Pastiprinot fašizējošā valsts aparāta teroru, ar hitleriskās Vācijas aģentu un naudas palīdzību tika dibinātas jaunas fašistiskas organizācijas pēc Hitlera parauga (*Pērkonkrusts*, Štelmahera nacionālsociālisti, leģionāri u. c.), kuru uzdevums ir ar vēl nekaunīgāku demagoģiju ievilināt fašisma tīklos no sociāldemokrātiem aizejošās un vēl neorganizētās, no krīzes apspiestās, vīlušās masas un palīdzēt valdībai pāriet uz vēl zvēriskāku teroru pret revolucionāro strādnieku. *Nacionālās apvienības* apvērsuma ideologiem un gatavotājiem,

---

[1] LVA. — 240. f. — 2. apr. — 696. l. — 135. lp.
[2] Turpat. — 1. apr. — 581. l. — 153. lp.
[3] Turpat, 135.—136. lp.
[4] Turpat. — 585. l. — 49. lp.
[5] Turpat, 581. l. — 83. lp.

kuri atbalstās uz pērkonkrustiešiem, tēvijas sargiem u. c. pievienojusies arī *Zemnieku savienība,* kura sākusi draudēt ar varas sagrābšanu. Pēkšņa fašistiska apvērsuma draudi ļoti reāli sakarā ar intervences kara gatavošanu pret PSRS.» Vēl rezolūcijā secināts, ka «Ulmanis sludina nacionālsociālismu», ka Latvijā dota «pilnīga rīcības brīvība» Hitlera aģentiem un «hitleriešu atbalstītājiem pērkonkrustiešiem».[1] Nav grūti saskatīt, ka šie secinājumi bija aplami un ir aplami.

Pērkonkrusts atklāti rakstīja, ka PSRS avīzes «Pravda» un «Izvestija» melo par tautas labklājību sociālisma zemē, un aicināja 150 000 Padomijā badā mirstošos latviešus apmainīt pret 95 000 Latvijas žīdu, komunistu un sociāldemokrātu līderiem: «Neliegsim latviešiem atgriešanos tēvzemē, bet žīdiem, komunistiem un puskomunistiem ceļu uz «savu» valsti.»[2]

Saspīlētas attiecības saglabājās ar leģionāriem, un visi abu organizāciju tuvināšanās un kopdarbības mēģinājumi bija pilnībā pārtraukti. To pietiekami uzskatāmi ilustrēja G. Celmiņa vārdi, ka *Leģiona* valdē no 7 cilvēkiem 4 ir ar kriminālu pagātni.[3] *Leģiona* darbībā parādījās jaunas mīklainas epizodes. 4. jūlijā Rīgā arestēja ārvalsts spiegu, pie kura atrada Latvijas robežu plānus, šifrētas vēstules un saraksti ar kādu rotmistru — *Leģiona* biedru.[4] 27. augustā «Sociāldemokrāts» rakstīja, ka noticis «pretfašistu disputs», kurā līdzās leģionāram S. Baumanim runājis arī komunistu frakcijas deputāts F. Bergs. Abi runātāji asi uzstājušies pret sociāldemokrātiem. «Sociāldemokrāts» secināja, ka komunisti nodibinājuši vienotu fronti ar «fašistiem-leģionāriem».[5] Kā redzam, Latvijā netrūka «fašistu» un arī «cīnītāju» pret viņiem.

A. Bergs norādīja, ka tā sauktās «fašistiskās organizācijas» raksturīgas ar to, ka «viņas ir neapmierinātas, pat ne tik daudz ar tagadējo valsts iekārtu, cik ar tiem atklāti koruptīvajiem paņēmieniem, kādiem valsti vada. Šai ziņā viņas atrada dzīvu atbalsi ļoti plašās aprindās... Protams,... ne visi to darbinieki pelna sabiedrības simpātijas, bet saule taču nav vainīga, ka

---

[1] LVA. — 240. f. — 1. apr. — 581. l. — 20.—22. lp.
[2] Pērkonkrusts. — 1933. — 9. jūl.
[3] Jaunākās Ziņas. — 1933. — 21. aug.
[4] Pēdējā Brīdī. — 1933. — 5. jūl.
[5] Sociāldemokrāts. — 1933. — 27. aug.

viņa atspīd arī peļķē, un neviena liela, pareiza un cēla ideja nav vainīga, ka to izmanto necienīgi ļaudis.»[1]

«Sociāldemokrāts» komentēja A. Berga un G. Celmiņa attiecības šādi: ja *Pērkonkrusta* līderis «noliedz» A. Bergu (kā savā laikā apustulis Jēzu), tad tas ir pilnīgi saprotams, jo atzīt A. Bergu par savu līderi vai kandidātu diktatora amatam nozīmētu «galīgi sagandēt» visu «jauno kustību». Taču starp *Pērkonkrustu* un «berģistiem» pastāv ne tikai idejiskās, bet arī citas, «daudz reālākas saites» — A. Berga *Nacionālās apvienības* biedri darbojas arī *Pērkonkrustā*, jo «tā ir viens kauls un viena miesa». Sociāldemokrātu avīze konstatēja, ka *Pērkonkrusta* galvenais uzdevums ir apvienot visus «nacionāli (resp. fašistiski) domājošos»[2].

Tajā pašā laikā pērkonkrustieši uzsvēra, ka «...mēs neesam fašistu kustības vai hitlerisma kalpi, bet gan nacionālie latvieši, kas nesavtīgi cīnījās, cīnās un cīnīsies par latviešu Latviju, par viņas spožāku nākotni»[3]. «Pēdējais Brīdis» 22. septembrī atsauca informāciju, ka *Pērkonkrusts* būtu saņēmis kādu naudu no Vācijas ne pirms, ne pēc Hitlera.[4] 1934. gada 11. janvārī Rīgas apgabaltiesa izskatīja G. Celmiņa celto sūdzību pret laikraksta «Centra Balss» atbildīgo redaktoru H. Termani. Viņa vadītais laikraksts bija publicējis rakstu, kurā teikts, ka *Pērkonkrusts* veic draudošu darbību», gatavojas apvērsumam, uztur sakarus ar nacionālsociālistiem. Tiesa apsūdzēto attaisnoja (viņa intereses aizstāvēja bijušais tieslietu ministrs, zvērinātais advokāts A. Ķeniņš; G. Celmiņa intereses aizstāvēja zvērinātā advokāta palīgs J. Preisbergs), taču konkrēti pierādījumi par *Pērkonkrusta* sakariem ar nacistiem izpalika, jo balstījās tikai uz liecinieka J. Ratnieka sniegto liecību, ka Vācijā Šlezvigas—Holšteinas akadēmiskās sekcijas vadītājs Jesmens viņam esot teicis, ka Latvijā pēc nacionālsociālistu ieskatiem ir divi «tuvi cilvēki» — G. Celmiņš un J. Štelmahers. Par pēdējo viņi nesot sevišķi labās domās, bet G. Celmiņu uzskatot par «drošu cilvēku».[5]

[1] Latvis. — 1933. — 15. apr.
[2] Sociāldemokrāts. — 1933. — 28. jūl.
[3] Pērkonkrusts. — 1933. — 18. jūn.
[4] Pēdējā Brīdī. — 1933. — 22. sept.
[5] Jaunākās Ziņas. — 1934. — 12. janv.

1934. gada 19. janvārī Rīgas apgabaltiesa iztiesāja G. Celmiņa ierosināto prāvu pret *Zemnieku savienības* avīzes «Brīvā Zeme» atbildīgo redaktoru R. Vildi. «Brīvā Zeme» vienā no publicētajiem rakstiem apgalvoja, ka pērkonkrustieši ir pretvalstiski elementi un murgotāji, kas kopē hitleriešu kustību, cenšas kūdīt aizsargus, ka Sīpeles pagasta aizsargu priekšnieks G. Zauers vada arī *Pērkonkrusta* nodaļu Sīpelē un esot dienējis vācu armijā, kā arī uzturējis sakarus ar bermontiešiem. Apgabaltiesa atzina, ka publicētā informācija nav balstīta uz faktiem, un sodīja R. Vildi ar vienu dienu aresta un naudas sodu Ls 162,5 apmērā.[1]

Turpinot *Ugunskrusta* tradīciju, arī *Pērkonkrustam* veidojās sarežģītas vai, īsāk sakot, sliktas attiecības ar Saeimas deputātu vairākumu. Jau dažas nedēļas pēc *Pērkonkrusta* statūtu reģistrācijas 1933. gada 9. jūnijā, Saeimas sociāldemokrātu frakcija pieprasīja lietot pret šo «neapšaubāmi aktīvākās un noziedzīgākās par visām līdz šim pastāvošajām fašistiskajām organizācijām un to vadītāju G. Celmiņu un viņa tuvākiem palīgiem» 1917. gada 2. augusta likumu.[2] Tobrīd sociāldemokrāti acīmredzot uzskatīja, ka uz citu, ievērojami demokrātiskāku likumu pamata *Pērkonkrusta* darbība netiks traucēta pietiekami nopietni. Vēstures ironija — pēc 1934. gada 15. maija arestēja gan B. Kalniņu, gan G. Celmiņu, un abi ieslodzījuma vietās pavadīja 3 gadus, abi bija spiesti atstāt Latviju — viņus izraidīja uz 1917. g. 2. augusta likuma pamata.

1933. gada 21. jūnija Saeimas sēdē B. Kalniņš ziņoja, ka pērkonkrustieši «attīsta nelegālu noziedzīgu darbību policijā, aizsargos un karaspēkā», ka politpārvaldē ir vairāki cilvēki (ierēdņi), kas faktiski ir *Pērkonkrusta* biedri. B. Kalniņš konstatēja, ka Dziesmu svētku laikā pērkonkrustiešu uzsaukumu palīdzējuši izplatīt arī policisti un tas savukārt liecinot par iekšlietu resora «nepielaižamu» atbalstu *Pērkonkrustam.*[3]

Īpašu uzmanību šai organizācijai «Augstā nama» deputāti veltīja ārkārtējā sesijā 1933. gada 22. augustā, kur visai negaidīti parādījās jauni akcenti — labējā spārna deputāti (lai ga

---

[1] Latvis. — 1934. — 20. janv.
[2] Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas, VI sesija. — 407. sl.
[3] Turpat, 805. sl.

nebija par *Pērkonkrustu* sajūsmā) vienlaicīgi centās panākt arī sociāldemokrātu organizācijas *Strādnieku sports un sargs* slēgšanu, jo, pēc viņu uzskata, arī *SSS* grauj demokrātiskās valsts pamatus. Bez tam tieslietu ministrs A. Ozols jau 16. augustā bija ierosinājis *SSS* slēgt. Sociāldemokrāti neatteicās no jūnijā ieņemtās pozīcijas — uzturēja prasību nekavējoties pielietot Kerenska likumu un līdz tiesai apcietināt *Pērkonkrusta* līderus, apgalvoja, ka Ministru prezidenta Ā. Bļodnieka valdība apzināti nesper un negatavojas spert represīvus soļus.[1] Nemainījās arī tēze, ka pērkonkrustieši ieņem atbildīgus amatus dažādos valsts resoros, ieskaitot armiju un politpārvaldi. Tomēr parādījās arī jauns akcents — nievājošo toni pret *Pērkonkrustu* nomainīja nevis nicinājums, bet gan bažas.

B. Kalniņš no Saeimas tribīnes teica: «Mēs baidāmies, ka mēneša laikā tā lieta (t. i., cīņa pret fašismu — *aut.*) Ministru kabinetā izlīdzināsies tā, ka visi būs fašisti!»[2] Komentējot šos vārdus, vēlreiz jākonstatē, ka sociāldemokrāti nebija vienīgie (viņus turklāt pārspēja komunisti), kuri vietā un nevietā lietoja draudīgo terminu «fašisms» un «fašisti», tā noskaņojot pret sevi Latvijas cilvēkus, kuri nebija un nekad arī nekļuva par fašistiem ne šī vārda pirmatnējā nozīmē (ja domājam Itālijas fašismu), ne arī vācu nacionālsociālisma izpratnē. Deputāti A. Zaķis *(Miera, kārtības un ražošanas apvienība)*, J. Bērziņš *(Zemnieku savienība)* u. c. runātāji vērtēja sociāldemokrātu mēģinājumu slēgt «fašistiskās» organizācijas kā antidemokrātisku soli, jo tādā gadījumā likumdošanas vara Saeimā uzņemtos arī izpildu varas un tiesu funkcijas. Šie deputāti atzīmēja, ka nedrīkst atlaist cilvēkus no darba par to, ka tie darbojas organizācijās, kas vēl nav slēgtas. Runātāji no labējā bloka teica, ka «fašisti» sociāldemokrātu izpratnē ir visi tie politiskie spēki, kuri nedomā sociāldemokrātiski.[3] Galveno iniciatīvu ārkārtējās sesijas organizēšanā B. Kalniņa piekritēji veikuši ar nolūku ne jau cīnīties pret fašismu, bet gan, lai slēptu bailes

---

1 Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas. Ārkārtējā un VII sesija, 13.—17. sl.
2 Turpat, 30. sl.
3 Turpat, 35.—36. sl.

no savu vēlētāju vienaldzības un novēršanos no sociāldemokrātu pozīcijām: 1931. gada Saeimas vēlēšanās, salīdzinot ar 1928. gadu, sociāldemokrāti zaudēja 40 000 balsu.[1] Saeimas deputāti nobalsoja pret *Pērkonkrusta* slēgšanu, bet «Sociāldemokrāts» piezīmēja, ka vācu frakcija arī atbalstījusi šādu lēmumu ar nodomu sagatavot ceļu Hitlera ārpolitiskiem un vietējo baltvācu iekšpolitiskajiem plāniem Latvijā.[2]

Saeimas ārkārtējās sesijas laikā var pievērst uzmanību vairākiem kuriozi em vai smaidu izraisošām situācijām. Jau pieminētajā 22. augusta runā B. Kalniņš, atbildot uz pārmetumiem, ka *SSS* nodarbojas ar militāro apmācību, teica, ka likumdošanā ir atļauta fiziskās audzināšanas biedrībās piekoptā «kārtības mācība». Reaģējot uz šiem vārdiem, *Zemnieku savienības* deputāts J. Bērziņš izsaucās, ka *SSS* šajās mācībās lieto arī granātas. B. Kalniņš neapmulsa un attrauca: «Par tām granātiņām, kolēga Bērziņ, es drīz minēšu, dabūsit jūs arī to granātiņu — tad jūs redzēsit, cik lielā mērā tā sprāgs!»[3] Uz kādu K. Ulmaņa starpsaucienu (nav stenografēts) sociāldemokrāts F. Menders atsaucās: «Ulmaņa kungs, no jums visu var sagaidīt! Starp diktatoriem notiek strīdus. *Pērkonkrusts* jūs nelaiž klāt.»[4] Lasot šīs liecības, var pasmaidīt par deputātu izteikumiem un apskaust politiskās dzīves raibos toņus.

Varbūt atsaucoties uz šo polemiku, «Sociāldemokrāts» ievietoja diktatora karikatūru, izveidojot to no visiem potenciālajiem kandidātiem: A. Berga seja, K. Ulmaņa mati un vēders, M. Skujenieka bārda un pīpe, G. Celmiņa krekls un zābaki (un vēl daži citus politiķus raksturojoši atribūti)...[5]

1933. gada 15. decembrī Saeima izskatīja sociāldemokrātu iesniegto lēmuma projektu:

«1. politiskā partija *Pērkonkrusts* un biedrība *Tēvijas Sargs* un laikraksts «Pērkonkrusts» ir slēdzami kā Latvijas demokrātiskai republikai naidīgi;
2. uzdot valdībai spert vajadzīgos soļus, lai nedēļas laikā šo lēmumu izvestu dzīvē;

---

[1] *Freivalds O.* Latviešu politiskās partijas 60 gados, 129. lpp.
[2] Sociāldemokrāts. — 1933. — 25. aug.
[3] Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas. Ārkārtējā un VII sesija, 31. sl.
[4] Turpat, 12. sl.
[5] Sociāldemokrāts. — 1933. — 25. aug.

3. neatļaut reģistrēt politiskās partijas un biedrības un izdot periodiskos izdevumus ar līdzīgiem mērķiem un raksturu;
4. uzdot valdībai saukt *Pērkonkrusta* un *Tēvijas Sarga* vadošos darbiniekus pie likumīgas atbildības.»[1]

Sociāldemokrātu ierosinājumu balstīja ļoti gara B. Kalniņa runa, kurā deputāts akcentēja galvenos argumentus, kas tieši liecināja pret *Pērkonkrustu*:

— *L.t.a.* un tās palīgorganizācijas veikušas veselu virkni nelikumību un noziegumu pret Latvijas valsti,

— dažas pilsoniskas organizācijas (vārdā nosaukta tikai *Zemnieku savienība*) nonākušas zināmā Pērkonkrusta ideoloģiskā iespaidā,

— *Pērkonkrusts* iestājas par fašistisku diktatūru, kuru iecerējis panākt «nacionālās revolūcijas» ceļā, un savā presē atklāti izsaka «draudus ar varas darbiem»,

— *Pērkonkrusta* un *Tēvijas Sarga* organizācijām ir militārs raksturs, un tajās pastāv militāra iekārta,

— pret abām organizācijām ir pietiekami daudz materiālu, kas pierāda to darbības pretvalstisko raksturu, un tāpēc tās jāslēdz ar attiecīgu Saeimas lēmumu.[2]

Deputāts A. Lūkins *(Kristīgais darba bloks)*, aizstāvēja *Pērkonkrustu*, norādot, ka sociāldemokrāti vismazāk būtu tiesīgi prasīt tā slēgšanu, jo paši nodarbojas ar valsts graušanu — tikai no citas, kreisās puses. Viņš citēja vairāku sociāldemokrātu līderu izteikumus, to skaitā F. Mendera 25. maijā Saeimā teiktos vārdus: «Jūs, kungi, zināt, ka to iekārtu, kurā mēs dzīvojam, mēs neatzīstam, mēs esam tās principiāli ienaidnieki, un, ja mums būtu pietiekoši spēka, mēs to neciestu nevienu dienu.»[3]

A. Lūkins teica, ka pašiem sociāldemokrātiem pieder izteiciens — «par to, ko kāds domā, kamēr viņš nav mēģinājis to darīt, neviens tiesāt nevar». Tātad, pat ja pastāvētu nodoms gāzt pastāvošo iekārtu, iekams *Pērkonkrusts* nav veicis tādu

---

[1] Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas. Ārkārtējā un VII sesija. — 783. sl.
[2] Turpat, 783.—797. sl.
[3] Turpat, 797. sl.

mēģinājumu, nav pamata šo organizāciju slēgt.[1] P. Leikarts *(Jaunā zemnieku apvienība)* atzīmēja *SSS* graujošo darbību un deklarēja, ka sociāldemokrāti visvairāk baidās no tā, ka *Pērkonkrusts* «... ir radījis nacionālo kustību, kas sajauc jūsu Marksa baušļus. Jūsu (t. i., sociāldemokrātu — *aut.*) Marksa baušļu iespaids uz strādniecību mazinās ar katru dienu vairāk, bet nacionālisms iet savu uzvaras gājienu. Tāpēc jums bail no *Pērkonkrusta*»[2].

A. Deglavs *(Strādnieku un zemnieku frakcija)* izteicās galvenokārt pret sociāldemokrātiem, taču, pieskaroties *Pērkonkrusta* jautājumam, viņš kļūdījās, apgalvodams, ka jau 5—6 gadus atpakaļ viņi (t. i., komunisti) teikuši, ka *Pērkonkrusts* ir fašistiska organizācija.[3] Kā atceramies, *Ugunskrusts* dibinājās tikai 1932. gada sākumā...

A. Zaķis *(Miera, kārtības un ražošanas apvienība)*, aizstāvot *Pērkonkrustu*, norādīja: «Būtu laiks arī jums, sociāldemokrātu kungi, pierast pie parādības, ka Latvijas likumi rakstīti visiem pilsoņiem un ka mēs nevaram tos šķirot pēc tā, kas mums patīk un kas mums nepatīk. Mums *Pērkonkrusta* darbībā daudz kas var būt simpātisks, daudz kas antipātisks — tāpat kā jebkuras citas politiskas partijas darbībā; bet tas mums nedod iemeslu nostāties tādā žandarma pozīcijā, kādā esat nostājušies jūs, un brēkt pēc represijām tikai tāpēc, ka viena vai otra organizācija neglauda jūs pa spalvai, bet pret spalvu.» Balsojot par sociāldemokrātu priekšlikumiem, cieš «Saeimas prestižs un demokrātija» un, ja «šī neglītā andele Augstajā namā tiešām norisināsies, tad būs jāsāk domāt, ka *Pērkonkrusta* rakstiem un runām laikam gan ir daudz vairāk patiesības, nekā mēs to līdz šim esam domājuši»[4]. L. Šēlers *(Vācu baltiešu frakcija)* runāja īsi — frakcija *Pērkonkrusta* slēgšanu apsveiktu, taču Saeimai nevajadzētu steigties ar lēmumu pirms tiesas sprieduma.[5] P. Zālīte (prof. K. Baloža partija) atzīmēja, ka par G. Celmiņu viņam stāstīts kā par «ārkārtīgi godīgu»

[1] Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas. Ārkārtējā un VII sesija, 800. sl.
[2] Turpat, 801. sl.
[3] Turpat, 804. sl.
[4] Turpat, 806.—807. sl.
[5] Turpat, 808. sl.

cilvēku, tāpēc viņš nevar būt «Hitlera ideju» nesējs Latvijā: «Tas, kas man ir sacīts par G. Celmiņu, man neļauj balsot par šiem priekšlikumiem.»[1]

Neskatoties uz šīm runām, Saeima ar nomācošu balsu vairākumu (apmēram 60 balsu pārsvars) sociāldemokrātu ierosinājumu pieņēma.[2] Tas nebija negaidīti, jo šoreiz pilsoniskais spārns bija vienots ar sociāldemokrātiem un tam droši vien nav daudz precedentu Saeimas pastāvēšanas vēsturē. Turpmākā notikumu attīstība rāda, ka sociāldemokrātiem tā bija tikai Pirra uzvara, jo Saeimā aktualizējās jautājums ne tikai par *SSS* slēgšanu, bet vispār sociāldemokrātu kā sociālistiski orientētas partijas slēgšanu. Jāsecina, ka sociāldemokrātu radikālā uzstāšanās pret *Pērkonkrustu* bija stratēģiska kļūda un lielā mērā liecināja par šīs partijas vājumu, kas sevišķi spilgti izpaudās 15. maija apvērsuma dienās, kad sociāldemokrāti pat minimālā mērā nespēja traucēt Latvijas Republikas demokrātiskās iekārtas likvidētāju (K. Ulmaņa u. c.) darbību.

Sociāldemokrātu naids pret *Pērkonkrustu* bija neviltots — par to liecina arī B. Kalniņa politpārvaldei nosūtītā informācija, ka Rīgā, Elizabetes ielā 4, dz. 3 notikšot «nelegāla *Pērkonkrusta* sieviešu sekcijas sanāksme»[3]. Ziņots tika 1934. gada 11. maijā, un šodien tas šķiet ne tikai naivi, bet arī neētiski. Tādam politiskajam līderim kā B. Kalniņš nevajadzēja nolaisties līdz tik zemai rīcībai.

Rīgas apgabaltiesas administratīvā nodaļa 1933. gada 10. decembrī apturēja abu organizāciju darbību «līdz lietas izspriešanai pēc būtības»[4]. Zīmīgi, ka arī neilgi pirms Saeimas pieņemtā lēmuma *Pērkonkrusts* nemīkstināja «Augstā nama» kritiku un atzīmēja, ka 9 gadu laikā parlaments strādājis 1927 dienas un noturējis 651 sēdi, t. i., deputāti strādājuši caurmērā tikai katru piekto dienu mēnesī, saņemot atalgojumu līdz 500 latiem (100 latus par katru darba dienu). Turklāt netiekot prasīts, lai savās darba dienās «deputāts tiešām arī būtu kaut ko pastrādājis»[5].

[1] Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas. Ārkārtējā un VII sesija, 815.—816. sl.
[2] Turpat, 818. sl.
[3] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 110. l. — 95. lp.
[4] Turpat. — 2. apr. — 5092. l. — 24. lp.
[5] Pērkonkrusts. — 1933. — 19. nov.

Atgriežoties pie Saeimas lēmuma, vēl tikai jāpiezīmē, ka «Latvis» dienu pirms Saeimas nobalsojuma rakstīja, ka īpaši «muļķīgā lomā» nostājies *Demokrātiskais centrs*, pieņemot lēmumu uzstāties pret *Pērkonkrustu*. Tam nebūt nebija izdevīgi vērsties pret organizāciju, kas vājina *Zemnieku savienības* pozīcijas, tomēr vēlme spēlēt lomu «cīņā pret hitlerismu» ņēmusi virsroku.[1] 17. decembrī *Pērkonkrusts*, komentējot *Demokrātiskā centra* pozīciju, secināja, ka 80% latviešu (domāts *Demokrātiskā centra* nacionālais sastāvs), izrādījušies 100% nodevēji.[2]

Pēc Saeimas lēmuma politpārvalde no Valmieras rajona ziņoja, ka apturēta darbība *Tēvijas Sarga* nodaļās Cēsīs, Valmierā, Rūjienā, Mazsalacā un Limbažos. Kratīšanas izdarītas Valmieras *Tēvijas Sarga* valdes locekļu Voldemāra Zīrāka un Kārļa Pilsuma dzīvokļos, taču nekas kompromitējošs netika atrasts.[3] Jau 17. decembrī *Pērkonkrusta* un *Tēvijas Sarga* nodaļas Balvos pārtrauca darbību, un politpārvaldes ziņojumā norādīts, ka šo organizāciju biedriem «tiek sekots, lai darbību neturpina»[4]. Arī no citām Latgales apdzīvotajām vietām nāca analoģiska rakstura informācija.[5] «Sociāldemokrāts» pašās decembra beigās gan satraukti rakstīja, ka *Tēvijas Sargs* turpina neatļauti darboties, jo Konservatorijas vingrotavā šīs organizācijas basketbola komanda piedalījusies pilsoniskā sporta — basketbola meistarsacīkstēs savos formas tērpos.[6]

Tomēr vienas basketbola sacīkstes nemazināja Saeimas lēmuma smagās sekas — tās bija grūti kompensējamas, lai arī aktīva un mazāk aktīva darbība turpinājās līdz 1940. gada vasarai un pat pēc tās. 1933. gada 22. decembrī nopratināja J. Dumpi (Jānis Jāņa d. Dumpis, dz. 1897. g. 24. jūnijā Pēternieku pagastā), *Pērkonkrusta* laikraksta atbildīgo izdevēju. Nopratināšanā viņš paskaidroja, ka politika viņu neinteresē un tikai saimnieciskā, t. i., materiāli izdevīgā puse piesaistījusi viņu šim izdevumam. Politpārvaldes ierēdņi varēja pasmaidīt vai arī sadusmoties, jo J. Dumpis bija *Pērkonkrusta* Centrālās valdes

---

[1] Latvis. — 1933. — 14. dec.
[2] Pērkonkrusts. — 1933. — 17. dec.
[3] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 776. l. — 159. lp.
[4] Turpat. — 778. l. — 179. lp.
[5] Turpat, 179.—182. lp.
[6] Sociāldemokrāts. — 1933. — 29. dec.

loceklis. Vēl viņš paskaidroja, ka pēc nodarbošanās ir students un laikraksta tirāža bijusi 8000 eksemplāru.[1] Politpārvaldei bija arī citas ziņas — pirms laikraksta slēgšanas tirāža sasniegusi 20 000.[2] Protams, tirāža nevar būt svarīgākais politiskās ietekmes un popularitātes rādītājs, un tāpēc, ja neskaita Universitātes studentu padomes vēlēšanas, tikai Latvijas slimo kasu (tās pildīja sociālās nodrošināšanas funkciju) pilnvarnieku vēlēšanās *Pērkonkrusts* spēja demonstrēt savu potenciālu. 1933. gada novembrī Rīgas Centrālā slimo kasē pērkonkrustieši, pirmoreiz piedaloties, ieguva 3 pilnvarnieku vietas (sociāldemokrāti salīdzinājumā ar iepriekšējām vēlēšanām zaudēja 10 vietas, tomēr salīdzinājumā ar konkurentiem joprojām ieguva visvairāk — 27; komunisti 16 utt.). Labāki panākumi bija tirdzniecības darbinieku slimo kasu vēlēšanās — vienā no tām *Pērkonkrusts* ieguva 14 vietas.[3] Politpārvalde no Liepājas ziņoja, ka novembrī pilnvarnieku vēlēšanās ievērojamus zaudējumus cietuši sociāldemokrāti un kreisie arodnieki. Pēc pašu sociāldemokrātu izteikuma, viņi zaudējuši *Pērkonkrustam*, kuri vēlēšanās izgājuši ar atsevišķu sarakstu.[4]

Pērkonkrustieši atzīmēja, ka viņu kandidāti guvuši panākumus arī Jelgavā, Liepājā, Ventspilī, Talsos, Valmierā u. c.[5], bet G. Celmiņš konstatēja, ka šie panākumi nodrošinājuši «latviešu vairākumu» visos slimo kasu pārvaldes orgānos, līdz ar to ierobežojot «sveštautiešu un koruptīvo politisko grupu» darbību.[6]

Var strīdēties, vai šie panākumi bija tik nozīmīgi, kā to apgalvoja G. Celmiņš, taču nav pamata tos pilnīgi noliegt. Grūti izdibināt, cik jūtami Saeimas lēmums slēgt *Pērkonkrustu* un *Tēvijas Sargu* ietekmēja politisko spēku attiecības Saeimā un vispār Latvijā.

Nākamajā dienā «Latvis» atzīmēja, ka *Zemnieku savienības* aktīvie centieni panākt *Pērkonkrusta* slēgšanu saistīti ar pērkonkrustiešu iespaida pastiprināšanos partijas organizācijās —

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 113. l. — 291. lp.
[2] Turpat. — 1/22 apr. — 708. l. — 81. lp.
[3] Latvis. — 1933. — 28. nov.
[4] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 774. l. — 159. lp.
[5] Pērkonkrusts. — 1933. — 10. dec.
[6] Turpat.

vadība esot nobažījusies un nevēlas pieļaut šī procesa padziļināšanos.[1]

Nemitējās arī dažāda rakstura represijas no valsts varas iestāžu puses — 22. decembrī apcietināja laikraksta «Pērkonkrusts» atbildīgo redaktoru Alfredu Zebaueru un konfiscēja 12 000 jau iespiestos avīzes eksemplārus.[2] 28. decembrī «Latvis» informēja, ka sākusies *Pērkonkrusta* valdes locekļu — 40 cilvēku — pratināšana, bet Liepājā organizācijas vadītāji devuši parakstu par neizbraukšanu no pastāvīgas dzīves vietas.[3] Neskatoties uz to, ka Rīgas apgabaltiesa noraidīja Iekšlietu ministrijas ierosinājumu apķīlāt avīzes «Pērkonkrusts» tirāžu, politpārvaldes ierēdņi izjauca laikraksta salikumu. «Latvis» šo faktu komentēja tā: «Pēc notikušā, liekas, nav vairs nekā, ar ko Iekšlietu ministrija varētu vēl sabiedrību pārsteigt. Un nav vairs jābrīnās, ka visapkārt sabiedrībā dzird jautājumu: «Vai mēs vēl dzīvojam tiesiskā valstī?!»»[4] Rīgas apgabaltiesas administratīvās nodaļas atklātā tiesas sēdē *Pērkonkrusta* aizstāvis, zvērinātā advokāta palīgs J. Preisbergs teica, ka *Pērkonkrusta* lietā visā Latvijā veiktas ap 100 kratīšanas.[5]

Pērkonkrusts no savas puses centās dot pēc iespējas mazāk iemeslu varas iestāžu represīvajiem soļiem, un organizācijas vadītāji bieži atgādināja, ka nepieciešams «izsargāties no visa tā, kas varētu kompromitēt biedrības darbību, un neiejaukties grautiņu kustībā»[6]. Šos vārdus teica A. Švēde 1933. gada augustā Krāslavā. Šajā ziņā raksturīgs ir arī Kurzemes novada inspektora izdotais rīkojums visiem nodaļu priekšniekiem: «Mūsu pretinieki ir apņēmušies jaukt ar visiem viņu rīcībā atrodošamies līdzekļiem mūsu organizācijas svētīgo tautas apziņas atmodas darbu, pielietojot paņēmienus, līdz šim vēl neredzētus: atsevišķu cīņas biedru terorizēšanu, atklātu sadursmju provocēšanu, nometņu telpu demolēšanu, dažādu ļaunprātīgu, neticamu baumu izplatīšanu, vadības noniecināšanu utt. Uzdodu visiem nodaļu priekšniekiem pielietot visus rīcībā esošos līdzekļus un

---

1 Latvis. — 1933., — 24. dec.
2 Turpat, 23. dec.
3 Turpat, 28. dec.
4 Turpat. — 1934. — 6. janv.
5 Turpat, 10. janv.
6 LVVA. — 3235. f..— 1/22 apr. — 808. l. — 10. lp.

autoritāti, likvidējot uz vietas visas neskaidrības. Disciplīnu pieturēt visstingrāko, ziņojot man par tās pārkāpumiem vainīgo *cbb* izslēgšanai. Dubultot *cbb* dežurantu skaitu līdz turpmākam rīkojumam. Varbūtējos uzbrukumus nometnei atsist bez mazākās vilcināšanās, netaupot pretinieku. Rīkojumu nolasīt visiem vadošiem *cbb*. Rīkojums stājas spēkā ar saņemšanas dienu.»[1] Kurzemes novada inspektors šo rīkojumu parakstīja 1933. gada 8. decembrī.

Tomēr no sabiedriskās kārtības likumu pārkāpumiem neizdevās izvairīties. Viens no visplašāko rezonansi guvušiem incidentiem notika 1933. gadā naktī no 19. uz 20. jūniju (Dziesmu svētku laikā), kad *SSS* biedri uzbruka *Pērkonkrusta* galvenajai nometnei Bruņinieku ielā 25, apmētājot ēku ar valsts degvīna pudelēm «Dzidrais», kas bija pildītas ar sarkanu un melnu šķidrumu. Pērkonkrustietis V. Cīpars (aizsargu organizācijas biedrs) izšāva brīdinājuma šāvienu, un lode, rikošetējot no bruģa, trāpīja galvā vienam no uzbrucējiem — Midrim.[2] Ievainojums izrādījās viegls, un 1934. gada janvārī, trešo reizi izskatot šo lietu, tiesa piesprieda aizsargam un *Pērkonkrusta* biedram V. Cīparam 5 dienas aresta «par ieroča lietošanu ne visai svarīgā gadījumā»[3].

1933. gada 17. decembrī Rīgā Amatnieku biedrības zālē *Pērkonkrusta* sasauktajā sapulcē par sabiedriskās kārtības traucēšanu aizturēja pērkonkrustiešus Robertu Zvejnieku (27 gadus vecs) un Aleksandru Blūmu, kā arī piecus *SSS* biedrus. Sods visiem bija aptuveni līdzīgs — jāsamaksā 25 lati vai jāpavada 7 dienas arestā.[4]

Savdabīgs un Latvijai visai neraksturīgs gadījums notika 1933. gada 3. decembrī Bauskā Ekonomiskās sabiedrības zālē, kurā atradās 400 cilvēki. Pēc G. Celmiņa runas, kad uzstājās I. Plāķis — atskanēja neliels sprādziens... Politpārvalde atrada «elles mašīnu», kura neeksplodēja, jo detonators izrādījās par vāju. Sprādziena rezultātā varēja būt cilvēku upuri. Kā aizdomās turētos arestēja ebrejus D. Lapu un B. Ravicki (attiecīgi

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 121. l. — 333. lp.
[2] Turpat. — 113. l. — 271. lp.
[3] Latvis. — 1934. — 11. janv.
[4] Turpat. — 1933. — 23. dec.

32 un 25 gadus vecus). Izmeklēšana ieguva faktus, ka «elles mašīna» tikusi uzstādīta jau 2. decembrī. Abus apcietinātos nodeva prokuratūrai, un tiem draudēja sods līdz 8 gadiem spaidu darbos.[1] Diemžēl tiesas lēmums nav zināms.

1934. gada janvārī *Pērkonkrusta* darbība Rīgā bija cieši saistīta ar kafejnīcu «Kongress» Brīvības ielā 15 (politpārvalde tās novērošanu sāka 30. decembrī).[2] Tur regulāri pulcējās *Pērkonkrusta* vadītāji un publika, kas simpatizēja šai organizācijai. Politpārvaldes vecākais uzraugs par notikumiem «Kongresa» kafejnīcā 1934. gada 6. janvārī ziņoja:

«Nospiedošais vairākums, ienākot kafejnīcā, sasveicinājās, paceļot labo roku virs pleca un izsaucot «Cīņai sveiks». Tādā pašā kārtībā notika atsveicināšanās, dažiem aizejot. Apmeklētāji, kuriem zem žaketēm bija redzami pelēkie krekli, nosēdās grupiņās, sabīdot vairākus galdiņus kopā, un, cik bija vērojams, apspriedās. Varēja novērot, ka apmeklētāji, uzturoties kafejnīcā ilgāku laiku, ļoti maz patērēja. Apmēram plkst. 20 kafejnīcas telpas līdz beidzamam bija pārpildītas un vēl klātnākošo viesu vajadzībām tika atnesti papildu sēdekļi. Orķestrim spēlējot latvju tautas dziesmas, apmeklētāji dziedāja līdzi. Apmēram plkst. 20.30 kafejnīcā ieradās Gustavs Celmiņš, kuram ieejot zālē gandrīz visi apmeklētāji piecēlās kājās, un daži no tiem pacēla roku virs labā pleca. Celmiņš novietojās pie iepriekš rezervētā galdiņa. Pie Celmiņa no dažādām zāles vietām gāja dažādas personas un kaut ko sarunājās. Šāda kārtība kafejnīcā turpinājās apmēram līdz plkst. 22., kad sakarā ar saņemto rīkojumu izdarījām dokumentu kontroli. Kad policijas pārstāvis paziņoja apmeklētājiem, ka zālē tiks izdarīta dokumentu kontrole, publikā bija dzirdami protesta saucieni «Kauns!» un glāžu šķindoņa. Gandrīz visi piecēlās un sāka dziedāt kādu tautas dziesmu. Tikai uz vairākkārtēju policijas pieprasījumu dziedāšana tika pārtraukta. Pamatojoties uz doto norādījumu, pie dokumentu kontroles tika aizturēti sekoši: 1) Gustavs Celmiņš, 2) Kārlis Polis, 3) Arvīds Melliņš, 4) Andrejs Švēde, 5) Alfreds Zebauers, 6) Arnolds Bērziņš, 7) Evalds Andersons, 8) Kārlis Hermanis Pētersons, 9) Jānis Dumpis, 10) Fricis

---

[1] Jaunākās Ziņas. — 1934. — 8. janv.

[2] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 130. l. — 2. lp.

Kronbergs un 11) Kārlis Pētersons, kuri tika nodoti Jūsu tālākai rīcībai. Pēc izdarītās dokumentu kontroles, kura beidzās apmēram plkst. 23., un, aizvedot aizturētās personas uz ielas nogādāšanai automobilī uz Politisko pārvaldi, uz ielas pie kafejnīcas «Kongress» izejas un tuvākā apkārtnē lielāks ļaužu pūlis pēc Celmiņa izsauciena «Cīņai sveiks!» paceltām rokām vairākkārtīgi izsauca «Cīņai sveiks!». Sapulcējušies no policijas ierēdņiem tika raidīti prom. Pie dokumentu kontroles un aizturēto nogādāšanas Politiskā pārvaldē starpgadījumu nebija.»[1] «Jaunākās Ziņas» informēja, ka 6. janvārī kafejnīcā «Kongress» atradušies ap 200 «pelēko kreklu» un «visa kafejnīca bijusi pērkonkrustiešu okupēta». Kopā ar G. Celmiņu arestēti vēl 13 pērkonkrustieši. Kafejnīcas īpašnieks esot kāds Niedra, kurš neesot nokārtojis maksājumus pilsētas valdē, un vēl jānoskaidrojot, vai *Pērkonkrusta* sanāksmes notikušas ar kafejnīcas vadības ziņu.[2]

Divi vēl nenosauktie aizturētie bija Augusts Peciņš (*Pērkonkrusta* studentu kopas vadītājs) un O. Leitana drukātavas pārzinis Polis.[3] «Pērkonkrusts» šādi aprakstīja 6. janvāra arestus: «Paceltās rokas sveic priekšnieku: «Latviju latviešiem! Latviešiem darbu un maizi!» nodārd iela. Cauri ļaužu špalerām naktī aizslīd slepeno ielenktais auto. Ne noziedznieku, ne komunistu aizved, bet latvieti, Lāčplēsi, kalpakieti. Vēl ilgi plūst ļaužu straumes policijas patruļu apsargātā ielā... Mēs iesim līdz galam!»[4]

6. janvārī kafejnīcā «Kongress» aizturēja arī rūpnieku Raisku, kurš, nebūdams organizācijas biedrs, tomēr bija ģērbies pelēkā kreklā. Viņam piederēja linu apstrādāšanas fabrika, un pelēkais krekls mugurā bija tās ražojums. Gandrīz pēc 48 stundām Raisku no politpārvaldes aresta telpām atbrīvoja. «Latvis» informēja, ka rūpnieks Raiska jau 14 gadu vecumā kā brīvprātīgais iestājies Latvijas nacionālajā armijā un, piedaloties kaujās, apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni. Viņa tēvs kritis no boļševiku rokas, bet māte Brīvības cīņu laikā kopusi ar tīfu slimos nacionālās armijas karavīrus. «Latvis» ironizēja, ka Raisku

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 130. l. — 4. lp.
[2] Jaunākās Ziņas. — 1934. — 8. janv.
[3] Turpat.
[4] Pērkonkrusts. — 1934. — 13. janv.

tomēr iepriecinājis fakts, ka politiskās pārvaldes aresta telpās «komunistiski lozungi un uzvārdi tagad sākot pārklāties ar Latvijas nacionālistu lozungiem un uzvārdiem...»[1]. Vēl pēc dažām dienām telefona sarunā ar «Latvja» redakciju Raiska sacīja, ka Rīgā strauji pieaudzis pieprasījums pēc pelēkiem krekliem un par to «Lai veselība politiskai pārvaldei!»[2]

No politpārvaldes ziņojumiem redzams, ka pēc 6. janvāra situācija kafejnīcā «Kongress» būtiski nemainījās — bija daudz apmeklētāju, ievērojama daļa pelēkos kreklos, kas bija pavilkti zem žaketēm. Sasveicinoties skaļi skanēja «Cīņai sveiks!» un bija redzamas paceltas labās rokas. 13. janvārī politpārvaldes darbinieks savā ziņojumā rakstīja — kafejnīcā uzturas daudz sieviešu tautiskos tērpos un publika dzied tautiskas dziesmas. G. Celmiņa ierašanos apmeklētāji sveica, paceļot labo roku. 21. janvāra ziņojumā atzīmēts, ka ieradusies arī kāda kundze kopā ar apmēram 7 gadus vecu zēnu, tērptu pelēkā kreklā. 27. janvārī kafejnīcā atradās apmēram 100 pērkonkrustiešu. Piedalījušies arī daudzi studenti un studentes. Sievietes tērptas pelēkās blūzēs un melnās cepurītēs. Stipra dziedāšana atskanējusi no zāles labā stūra — tur atradies G. Celmiņš. Kafejnīcas apkalpotājas bija tērptas pelēkas krāsas ņieburos, melnos svārkos un baltās blūzītēs.[3]

Pēc *Pērkonkrusta* slēgšanas 1934. gada 30. janvārī pērkonkrustiešu aktivitātes «Kongresa» kafejnīcā sāka apsīkt, taču no politpārvaldes ziņojumiem redzams, ka 1934. gada aprīlī viņus tur vēl novēroja. Pēdējais ziņojums no šīs kafejnīcas datēts ar 1934. gada 4. maiju.[4]

Zināmā mērā to var izskaidrot tādējādi, ka pērkonkrustieši sāka aktīvi apmeklēt, piemēram, Švarca kafejnīcu un «Monu» sabiedriskās ēdināšanas vietas, kuras parasti apmeklēja ebreji. Pērkonkrustieši savas vizītes veica visai demonstratīvi, un daudzās reizēs daļa ebreju tautības apmeklētāju kafejnīcu telpas atstāja.[5]

[1] Latvis. — 1934. — 9. janv.
[2] Turpat, 11. janv.
[3] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 130. l. — 5.—94. lp.
[4] Turpat, 98. lp.
[5] Turpat, 84. lp.

Vēl tikai var piebilst, ka pilnīgā *Pērkonkrusta* ēnā bija palikušas daudzas galēji labējās pilsoniskās vai nacionālās biedrības. Pēc politpārvaldes datiem, tās bija:

Satversmes grozītāju apvienība;
Latviešu naciokrātu partija;
Aktīvā Latvijas atjaunošanas kustība «Zilais Ērglis»;
Nacionālo aktīvistu klubs;
Latvju aktīvo nacionālistu jaunatne;
Nacionālās Latvju valsts patriotu apvienība;
Latvju aktīvo nacionālistu savienība;
Latvju nacionālā kustība;
Latvijas Sargs.[1]

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 2003. l. — 6. lp.

«PĒRKONKRUSTA» DARBĪBA LĪDZ VALSTS APVĒRSUMAM

1934. gada 30. janvāris—1934. gada 15. maijs

1934. gada 30. janvārī Rīgas apgabaltiesas administratīvā nodaļa slēdza politisko partiju — Latviešu tautas apvienību *Pērkonkrusts* un biedrību *Tēvijas Sargs.*

Iekšlietu ministrijas ierosinājumā, kuru tiesa atrada par dibinātu, bija izvirzītas šādas apsūdzības:

organizācija nodarbojusies ar nelikumīgu ziedojumu vākšanu;

G. Celmiņa rakstā «Revolūcija» izteikts aicinājums uz valsts iekārtas graušanu, tas beidzas ar teikumu, ka *Pērkonkrusts* cels barikādes, «iekams tās cels no latviešu miesām»;

bijuši centieni iespiesties aizsargu organizācijā;

Pērkonkrusts nodarbojies ar sazvērestību organizēšanu un noziedzīgu aģitāciju.

Pērkonkrusta aizstāvis zvērinātā advokāta palīgs J. Preisbergs atvairīja inkriminētos likumpārkāpumus, jo neviens liecinieks nav apstiprinājis šos faktus. Raksta «Revolūcija» beigās norādīts, ka «Tautas nemiers jāievada veselīgā gultnē, bet nevis brāļu karā». Šis fakts apliecinot arī to, ka *Pērkonkrusts* nav nodarbojies ar sazvērestību organizēšanu un noziedzīgu aģitāciju.

Aizsargu priekšnieks K. Prauls zem zvēresta liecināja: «Esmu aizsargu priekšnieks. Aizsargos atsevišķas personas, cik man zināms, ir *Pērkonkrusta* organizācijas locekļi. Bet šādu personu ļoti maz. Atklāti viņi nedarbojas. Par *Pērkonkrusta* apspriedēm man ziņu nav nekādu. Gustavs Celmiņš bija aizsargu komandieris. ...Cik man zināms, Celmiņš tagad no pulka izslēgts. Nekāda propaganda aizsargos no *Pērkonkrusta* puses

apmācībās vai pēc apmācībām nav dzīta, nekāds ziņojums par to nav iesūtīts.»[1]

G. Celmiņš iestājās aizsargos un kļuva par sakaru vada komandieri 1929. gada 15. oktobrī. 1931. gada 5. maijā sāka komandēt aizsargu rotu. Izstājās no aizsargiem pirms *Pērkonkrusta* nodibināšanas.[2]

Biedrību *Tēvijas Sargs* slēdza, balstoties uz argumentiem, ka nav pieteikts valdes sastāvs, biedru skaitā uzņemtas nepilngadīgas personas. *Tēvijas Sargā* pastāv militāra iekārta un nelikumīga sieviešu sekcija, bez tam *Tēvijas Sargs* esot *Pērkonkrusta* sastāvdaļa. Aizstāvis J. Preisbergs norādīja, ka nevar motivēt piederību pie vienas organizācijas tikai ar atrašanos vienās telpās un lietojot vienu telefonu, bez tam nav aizliegts darboties vienlaicīgi vairākās organizācijās.[3]

Pēc īsas apspriešanās tika paziņots lēmums: «Rīgas apgabaltiesa Iekšlietu ministrijas ierosinājumu atradusi par dibinātu un nolēmusi slēgt sporta un audzināšanas biedrību *Tēvijas Sargs* un politisko partiju — Latviešu tautas apvienību *Pērkonkrusts* līdz ar visām šo organizāciju nodaļām.»[4]

Līdz ar to sākās jauns posms *Pērkonkrusta* vēsturē — darbību turpināja *Jaunā Latvija*, kas bija reģistrēta jau 1933. gada 15. augustā kā «iespējamā *Pērkonkrusta* mantiniece»[5] un 1934. gada 20. martā reģistrētā Kultūras un sporta veicināšanas biedrība *«Dzimtene»*.[6] Taču jāņem vērā, ka šie nosaukumi nevienu brīdi neaizsedza galveno un vēsturē visdziļāk palikušo — *Pērkonkrusts*.

1934. gada 4. februārī politpārvaldes aģentūra ziņoja, ka «Bauskā joprojām notiekot pērkonkrustiešu organizēšanās un gatavošanās uz kaut kādu izšķirošu cīņu»[7]. Pēc politpārvaldes datiem, laikraksts «Taurētājs» (sāka iznākt 12. februārī, atbildīgais redaktors P. Zutis, izdevējs R. Rušiņš — bijušais Ceraukstes pagasta aizsargu nodaļas priekšnieks) atradās *Pēr-*

---

[1] Latvis. — 1934. — 31. janv.
[2] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 23. lp.
[3] Turpat.
[4] Latvis. — 1934. — 31. janv.
[5] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 123. l. — 34. lp.
[6] Turpat. — 1/22 apr. — 921. l. — 20. lp.
[7] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 710. l. — 17. lp.

konkrusta idejiskā ietekmē. Apriņķī notikušas 4 *Jaunās Latvijas* dibināšanas sapulces, kas bija vāji apmeklētas — no 5 līdz 8 cilvēkiem.[1] 18. februārī *Jaunās Latvijas* nodaļa nodibinājās Krāslavā.[2]

No politpārvaldes ziņojumiem redzams, ka sevišķi rosīgu darbību *Jaunā Latvija* attīstījusi Alūksnē, Apē, Valkas apriņķī, Ziemera, Alsviķu, Kalncempju, vairākos Madonas apriņķa pagastos u. c. Pēc A. Švēdes ierašanās Jaunlatgales apriņķī tur nodibinājušās *Jaunās Latvijas* nodaļas. Nodaļa noorganizējusies arī Balvu pilsētā.[3]

Ne bez uztraukuma politpārvaldes ierēdņi ziņoja, ka Alūksnē dažu dienu laikā biedru skaits pieaudzis par 500%. Turklāt galveno papildinājumu dodot *Zemnieku savienības, Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partijas,* pat *Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas* biedri, iestājoties arī daudzi aizsargi.[4]

Alūksnes nodaļa nodibinājās 18. martā. Par tās priekšnieku kļuva Herberts Taube, sekretārs — Vilis Skroders, kasieris — Pēteris Ceplītis. Valdes sēdeklis atradās Lielā ezera ielā 8. Nodaļā darbojās ap 40 biedru.[5]

Šīm aktivitātēm garām nepagāja Latvijas varas iestādes — telpās Bruņinieku ielā 25, kur atradās Centrālā valde, un Rīgas nodaļas mītnē Merķeļa ielā 5, dz. 1a notika kratīšanas, kas gan neatklāja neko kompromitējošu.[6]

9. martā kā nelikumīgi organizētu politpārvaldes darbinieki slēdza sapulci (to vadīja M. Eihe) L. Kalēju ielā 56, dz. 7, kurā piedalījās ap 100 dalībnieku.[7]

Pēc Rīgas apgabaltiesas administratīvās nodaļas lēmuma 17. martā *Jaunās Latvijas* un visu tās nodaļu darbību apturēja. Šis lēmums noslēdza kratīšanu virkni Bruņinieku ielā 25 un L. Kalēju ielā 56, dz. 7.[8]

Jāpiebilst, ka vēl martā pēc A. Švēdes (Latgales apgabala

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 710. l. — 17. lp.
[2] Turpat. — 808. l. — 42. lp.
[3] Turpat.
[4] Turpat.
[5] LVVA. — 3235. f. — 1/10 apr. — 400. l. — 225. lp.
[6] Latvis. — 1934. — 25. febr.
[7] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 121. l. — 162. lp.
[8] Turpat. — 117. l. — 109. lp.

inspektora) vizītes *Jaunās Latvijas* nodaļa nodibinājās Kacēnu pagastā — tajā darbojās 9 cilvēki.[1] Aģentūras ceļā politpārvalde ieguva ziņas par to, ka organizācijas atbildīgs darbinieks J. Klammers izteicies, ka *Jaunā Latvija* esot revolucionāra organizācija, kas gāzīs «sapuvušo koruptantu un marksistu sistēmu», lai tās vietā nodibinātu nacionālu, latvisku valsts iekārtu.[2]

Vispār par *Jaunās Latvijas* darbību atrodam visai maz materiālu — šīs organizācijas pastāvēšana bija īslaicīga, un tās vadība centās nedot motīvus varas iestāžu represijām, kā arī aicināja jaunatnācējus nepamest, piemēram, *Zemnieku savienības, LSDSP, Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partiju* rindas nolūkā, lai tās sāk «runāt *Pērkonkrusta* mēlē»[3].

«Ziņojums» 1934. gada 21. februāra numurā rakstīja, ka pērkonkrustiešiem nav mērķa «ielavīties Saeimā», to varētu izdarīt, piekāpjoties principiālos jautājumos, un tad «maza kūkuma samešana būtu ieteicama». Taču *Pērkonkrusts* (atšķirībā no parlamentā pārstāvētajām partijām) nekad neslēgs pamieru ar *Zemnieku savienību,* pat ja tas būtu tikai taktisks solis:

«Mūsu lielākais pievilkšanas spēks latviešu tautā ir mūsu nesavtība, mērķu un līdzekļu skaidrība, tīra latviska doma un konsekvence.»[4] Pērkonkrustiešus šajā periodā raksturoja jau iepriekš novērotā politika — izvairīšanās no sadarbības ar Saeimā pārstāvētajām partijām, pat ja to idejas bija ļoti tuvas. «Sociāldemokrāts» aprakstīja gadījumu, kad vienā no *Demokrātiskā centra* rīkotām sapulcēm kinoteātrī «Lido» Saeimas deputāts J. Breikšs nosauca bijušo Latvijas banku direktoru par koruptantu.

A. Švēde, «koruptanta» dēls, atbildot uz tēva apvainošanu, iesita deputātam pa seju. Pērkonkrustieši mēdza ierasties *Demokrātiskā centra* sapulcēs visai bieži un kuplā skaitā, lai pierādītu, ka šī partija ir piesavinājusies *Pērkonkrusta* lozungus, piemēram, Latviju latviešiem!».[5]

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 400. l. — 223. lp.
[2] Turpat. — 1/22 apr. — 778. l. — 185. lp.
[3] Turpat.
[4] Ziņojums. — 1934. — 21. febr.
[5] Sociāldemokrāts. — 1934. — 13. aprīlis.

«Sociāldemokrāts» piezīmēja, ka ne jau *Demokrātiskais centrs* vai *Pērkonkrusts* būs tas, kas dos latviešiem darbu un maizi, — uz to cerēt varētu tikai muļķis.[1]

Traucējot *Demokrātiskā centra* sapulces, pērkonkrustieši uzvedās visai izaicinoši, jo tā paša deputāta J. Breikša runas laikā no viņu puses atskanēja saucieni «Ko nu tu pļūti!» utt. Par 9 pērkonkrustiešiem policija sastādīja protokolus.[2]

1934. gada 30. martā Rēzeknē Latviešu biedrības telpās visas Latgales pārstāvjiem no biedrības *Dzimtene*, G. Celmiņš pusotru stundu garajā referātā paziņoja, ka «tagadējā demokrātiskā valsts iekārta esot ne vairāk kā korupcijas valsts iekārta...», tā jāiznīcina, lai nodibinātu «stingru, īstu un godīgu latviešu valsts varu, neatkarīgu ne tikai vien no visu sugu kreisajiem politiķiem un minoritātēm, bet arī vispārīgi — no partijām un to līderiem.»[3]

Pērkonkrustiešu uzsaukumā (1934. gada 19. marts) teikts: «Priekškars paceļas pēdējam cēlienam... Vāciešu, žīdu, krievu, poļu svētības apveltīts, Latviešu Latvijas cīņas arēnā parādās Kārlis Ulmanis, drūmā pārejas laikmeta traģiskā figūra. Pelēkie krekli ar gandarījumu sveic atklātu pretinieku. Cīņai sveiks!»[4] Turpat lasām arī šos vārdus: «Vairāk kā $^2/_3$ no Saeimas pret *Pērkonkrustu* — tas kaut ko nozīmē. Mēdz teikt: jo vairāk ienaidnieku, jo vairāk goda. Šāda «goda» pērkonkrustiešiem patiesi ir pa pilnam un nekad neaptrūks.»[5] Tomēr negāja runa par absolūtu politisko pretinieku ignorēšanu — 30. aprīlī politpārvaldes priekšnieks ziņoja iekšlietu ministram, ka *Pērkonkrusta* vadība pieņēmusi lēmumu attīstīt darbību *Demokrātiskā centra, Progresīvās apvienības, Saimnieciskā centra* organizācijās, pie kam pēdējā esot gūti panākumi un tā daļēji nonākusi *Pērkonkrusta* ietekmē.[6] *L.t.a.* neapmierināja vienkārša ietekme uz kādas politiskas organizācijas darbu — no «Sociāldemokrāta» informācijas izriet, ka Saeimas deputāts Frišmanis pēc izstāšanās no deputāta Leikarta vadītās *Jaunās zemnieku*

---

[1] Sociāldemokrāts. — 1934. — 13. aprīlis.
[2] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 110. l. — 217. lp.
[3] Turpat. — 2. apr. — 5640. l. — 161. lp.
[4] Turpat. — 3. apr. — 110. l. — 206. lp.
[5] Turpat.
[6] Turpat. — 1/22 apr. — 921. l. — 20. lp.

apvienības nodibinājis savu grupu *Latviešu vara*, kas faktiski kļuvusi par pērkonkrustiešu filiāli.[1] Diemžēl nav datu par šīs grupas konkrēto darbību, turklāt to nevar būt pārāk daudz — līdz 15. maijam bija tikai nedaudz vairāk par divām nedēļām.

Zīmīgi, ka 17. marta lēmums par *Jaunās Latvijas* darbības apturēšanu Saeimas deputātiem šķita nepietiekams un 20. martā tika dots sevišķi smags trieciens — Saeima pieņēma sociāldemokrātu ierosinājumu uzdot valdībai viena mēneša laikā atlaist no dienesta valsts, pašvaldības un policijas darbiniekus, izslēgt no aizsargiem personas, kas sastāv vai sastāvējušas *Pērkonkrustā, Tēvijas Sargā* vai *Jaunajā Latvijā*.[2]

Šī lēmuma rezultātā simtiem pērkonkrustiešu zaudēja darbu, pilnīgi reāla iespēja kļūt par bezdarbnieku apdraudēja katru, kas vairāk vai mazāk aktīvi darbojās *Pērkonkrustā*. Iepriekšējā prakse (aresti, kratīšanas, izsekošana, telefona sarunu noklausīšanās utt.) nespēja dot tādu efektu — Saeimas deputāti zināja, ko dara. Pēc balsu skaitīšanas, kad izrādījās, ka sociāldemokrātu lēmumu atbalsta 53 deputāti, bet 13 atturas un 13 ir pret, zālē atskanēja sauciens: «Tikai divi velna duči par *Pērkonkrusta* saudzēšanu!»[3]

Šis lēmums saasināja cīņu Saeimā, un kā politisks rikošets jāuzskata 10 deputātu (V. Sandera, A. Lūkina, A. Gailīša, J. Bērziņa, A. Zaķa u. c.) ierosinājums: «Uzdot valdībai viena mēneša laikā atlaist no dienesta visās valsts un pašvaldības iestādēs darbiniekus, kas sastāvēja par biedriem *Strādnieku sports un sargs* organizācijā un sastāv tagad līdzīgās organizācijās.» Aizklātā balsošanā 1934. gada 11. maijā ar 29 balsīm par un 57 pret, 6 atturoties, ierosinājumu noraidīja.[4]

Starp citu, līdzīga rakstura situācija izveidojās arī 1934. gada februāra vidū, kad *Zemnieku savienības* deputāts Lalmiņš ierosināja atlaist no valsts un pašvaldību vēlētiem un algotiem amatiem visus, kas ir «pretvalstiski un kaitīgi valstij». Sociāldemokrāts V. Bastjānis šajā kontekstā norādīja, ka priekšlikuma pieņemšana dotu «iespēju izrēķināties arī ar de-

[1] Sociāldemokrāts. — 1934. — 28. aprīlis.
[2] Turpat, 21. marts.
[3] Turpat.
[4] Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas, IX sesija. — 219. sl.

mokrātiem» un kļūtu par savdabīgu «kompensāciju pērkonkrustiešiem».[1] Šī *Zemnieku savienības* iniciatīva gan tika noraidīta, taču tas netraucēja šīs partijas deputātam J. Bērziņam 1934. gada 4. maijā uzstāties ar aicinājumu Saeimai slēgt biedrību *Dzimtene,* kas darbojas «tanīs pašās telpās un ar tām pašām personām priekšgalā».[2]

Starp citu, 1934. gada 9. februārī Saeima noraidīja *Demokrātiskā centra* likumprojektu, kas paredzēja pirmām kārtām ar darbu nodrošināt latviešus valsts un cittautiešu privātos uzņēmumos, jo tieši latviešu vidū bija visaugstākais bezdarbnieku procents. Saeima likumprojektu noraidīja — «par» bija tikai 11 deputāti.[3]

Ļoti rosīgs pērkonkrustiešu darbības mēnesis bija aprīlis, un to ievadīja G. Celmiņš. Tā, piemēram, 8. aprīlī viņš ieradās Cēsīs uz biedrības *Dzimtene* sapulci pelēkos kreklos tērptu cīņas biedru pavadībā. Redzot, ka sapulcē gatavojas piedalīties policisti, lai novērstu iespējamās nekārtības, G. Celmiņš sarunā ar apriņķa policijas priekšnieku deva solījumu «neko pretvalstisku nerunāt, neaizskart valsts iekārtu un tiesu», uz ko policijas priekšnieks atbildēja, ka G. Celmiņa dotajam vārdam ticot, un policisti pēc viņa rīkojuma zāli atstāja.[4] Savā ziņā pērkonkrustiešiem bija labākas attiecības ar policiju nekā 20. gadu priekštecim *Latvju Nacionālajam klubam.* Pēc politpārvaldes dokumentiem spriežot, tā bija visai neapmierināta ar tādu apriņķa policijas priekšnieka lēmumu.

Interesi izraisa šis ziņojums: 1934. gada 15. aprīlī plkst. 9.20 «...Skrundas stacijā pienākot Rīgas vilcienam, uz perona nostājušies vienā rindā apm. 20 privātpersonas ar paceltām labajām rokām, pie kam viens no grupas dalībniekiem ar paceltu roku devies pretim kādam no vilciena izkāpušam vīrietim, kuram nodevis ziņojumu. Ziņojuma pieņēmējs bijis pērkonkrustiešu vadonis Gustavs Celmiņš, kurš ar Rīgas—Liepājas vilcienu atbraucis Skrundā»[5].

---

[1] Sociāldemokrāts. — 1934. — 15. febr.
[2] Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas, IX sesija. — 93. sl.
[3] Jaunākās Ziņas. — 1934. — 10. febr.
[4] LVVA. — 3235. f. — 2. apr. — 5635. l. — 24. lp.
[5] Turpat, 44. lp.

Politpārvaldes darbinieki no Liepājas rajona informēja savu priekšniecību, ka pēc *Jaunās Latvijas* darbības apturēšanas 20. aprīlī Liepājā, Uliha ielā 37 sapulcējušies ap 20 cilvēku, kuru nolūks bija uzsākt biedrības *Kursis* darbību (statūti tika iesniegti apgabaltiesā reģistrēšanai). Par biedrības organizatoriem bija uzrādīti 5 «nenozīmīgi» *Jaunās Latvijas* biedri.[1]

Naktī no 20. uz 21. aprīli sākās *Pērkonkrusta* propagandas nedēļa, kad «ļoti plašos apmēros» visā Latvijas teritorijā (pilsētās un ļoti daudzos pagastos) pērkonkrustieši izplatīja aģitācijas literatūru.[2] Daudzos gadījumos ne tikai izlīmēja iepriekš sagatavotus plakātus ar lozungiem: «Latviju latviešiem! Latviešiem darbu un maizi!», «Taisnība un godaprāts uzvarēs!», «*Pērkonkrusts* ir nomodā!», bet arī krāsoja analoģiska satura uzsaukumus un kāškrusta attēlus uz asfalta, namu sienām, stabiem, veikalu skatlogiem (ebrejiem piederošajiem) utt.[3] «Jaunākās Ziņas» rakstīja, ka visā Latvijā izlīmēti desmitiem tūkstošu pērkonkrustiešu uzsaukumu, bet Cēsīs «daudzi sevišķi lieli plakāti ar zīmējumiem un lozungiem uzlīmēti uz namu sienām otrā stāvā».

«Jaunākās Ziņas» vēstīja arī, ka Rīgā pērkonkrustiešu akcijā piedalījušās ap 200 personu, un publicēja naktī no 20. uz 21. aprīli aizturēto 53 personu sarakstu — uzvārdu, adresi un vecumu (tas bija robežās no 16 līdz 32 gadiem). Starp citu, «Jaunākās Ziņas», atzīmējot, ka pērkonkrustieši savā aģitācijas darbā izmantojuši arī automašīnas, neslēpa savu nievājošo vai, citiem vārdiem, negatīvo attieksmi pret *Pērkonkrustu,* ko pauda, piemēram, izteikumā, ka atņemtas «pindzeles un klīstera podi».[4] No 20. līdz 25. aprīlim Rīgā aizturēja 81 personu, kas bija piekērušās līdzdalībā «trieciennedēļas» īstenošanā.[5] Šajās dienās parādījās arī ekstrēma satura lozungi, piemēram, «Sit žīdus!», «Karātavas marksistiem!» «Heil Hitler!»[6], taču grūti pateikt, vai kāds no tiem bija no *Pērkonkrusta* vadības sankcionēts.

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/8 apr. — 341. l. — 7. lp.
[2] Turpat. — 3. apr. — 117. l. — 109. lp.
[3] Jaunākās Ziņas. — 1934. — 21. aprīlis.
[4] Turpat.
[5] LVVA. — 3235. f. — 2. apr. — 5635. l. — 44. lp.
[6] Turpat, 10.—23. lp.

Šķiet, ka šeit vairāk vai mazāk guvusi izpausmi pašdarbība, un (ja atskaita iespēju, ka provokatoriskos nolūkos tādus uzsaukumus izplatīja citas, ar *Pērkonkrustu* nesaistītas vai naidīgās attiecībās esošas organizācijas) jāsecina, ka *Pērkonkrusta* rindās darbojās arī cilvēki, kas acīmredzot nerēķinājās ar vadības norādījumiem.

Īpaši nikni «propagandas nedēļu» uztvēra «Sociāldemokrāts»: «Slēgtajam *Pērkonkrustam* sākusies «ķēzīšanās nedēļa». Apķēzītas namu sienas un trotuāri. Rīgā aizturēti 70 ķēzītāji. Kad rindas irst — ar klīsterpodu grib pacelt štimmungu.»[1] «Sociāldemokrāts» retoriski jautāja, vai valdošā partija — *Zemnieku savienība* — tiešām gatavojas «savaldīt Rīgas namsaimnieku dēliņus» — to esot viegli izdarīt, jo politpārvaldes priekšnieks nāk no *Zemnieku savienības* aprindām un tāpēc «Brīvās Zemes» uzstāšanās pret pērkonkrustiešu akciju «varbūt tikai jāsaprot kā tēvišķīgs brīdinājums piekāpties»[2].

«Jaunākās Ziņas» 23. aprīlī publicēja rakstu «Pērkonkrustiešu propagandas nedēļa saplok», lai gan piezīmēja, ka viens no aizturētajiem izteicies, ka «īstā lozungu un uzsaukumu nakts vēl tikai būs»[3]. Nākamajā dienā «Jaunākās Ziņas» ievietoja karikatūru, kurā attēlots pērkonkrustiešu formā tērpts puišelis, kas stāda kociņu ar ugunskrustiem lapu vietā. Liela auguma vīrs viņam sauc: «Veltas pūles, šie stādi mūsu zemē nepadodas!»[4]

No Liepājas politpārvaldē ienāca informācija, ka propagandas darbā pērkonkrustieši «strādā pēc komunistu metodes» un turklāt kā instruktorus izmanto dažus komunistus, kuri pārgājuši pērkonkrustiešu rindās.[5]

22. aprīlī pie Brīvības pieminekļa Rīgas prefektūras 2. iecirkņa dežūruzraugs aizturēja Robertu Skalbergu, kurš daudzu cilvēku ielenkumā, atskanot saucieniem «Lai dzīvo *Pērkonkrusts*!», «Heil Hitler!» u. c., izplatīja *Pērkonkrusta* uzsaukumus un svieda gaisā nozīmes. R. Skalbergu aizturēja, jo viņš turpi

---

[1] Sociāldemokrāts. — 1934. — 22. aprīlī.
[2] Turpat.
[3] Jaunākās Ziņas. — 1934. — 23. aprīlī.
[4] Turpat. — 24. aprīlī.
[5] LVVA. — 3235. f. — 1/8 apr. — 341. l. — 7. lp.

nāja slēgtas organizācijas darbību un traucēja satiksmi.[1] Nav skaidrs, vai R. Skalbergs bija pērkonkrustietis (šī lieta politpārvaldes materiālos neguva tālāku risinājumu).

28. aprīļa vakarā Brīvības bulvārī virs elektriskās papirosu reklāmas tika izkārts transparents «*Pērkonkrusts* ir nomodā» un pirms tam, lai pievērstu publikas uzmanību, tika inscenēta taksometra avārija. Bet naktī no 29. uz 30. aprīli pērkonkrustieši izkāra savu karogu radiofona tornī[2] (pēc citām ziņām, naktī no 30. aprīļa uz 1. maiju). Uz karoga bija rakstīts «Aust latvju tautai slavas rīts, no *Pērkonkrusta* iezvanīts»[3]. Karogs bijis 6 m garš un 2 m plats, sarkans ar balti dzeltenu kāškrustu.[4]

1934. gada 30. aprīlī politpārvaldes priekšnieks ziņoja iekšlietu ministram, ka *Pērkonkrusts* nolēmis aktīvi darboties *Demokrātiskā centra, Progresīvās apvienības* un *Saimnieciskā centra* organizācijās un panākt tajās savu dominējošu iespaidu.[5] Politpārvaldes aģentūra uzzināja, ka pērkonkrustieši gatavojas rīkot īpašus jautājumu un referātu vakarus, kuros paredzēts dot atbildes uz jautājumiem:

cik Saeimas deputāti saukti pie atbildības par noziedzīgiem nodarījumiem,

cik bankas Ulmanis nolaidis dibenā,

cik un kādas partijas saņēmušas pabalstu no Valsts bankas utt.[6]

Katrā ziņā *Pērkonkrusts* aprīlī demonstrēja atklātu uzstāšanos, un zināmā mērā tā bija atbilde «Sociāldemokrāta» pārmetumiem, ka Latvijas tiesu iestādes nav pietiekami aktīvas cīņā pret puslegālu pērkonkrustiešu uzsaukumu izplatīšanu — uz tiem netiekot norādīts izdevējs un tikai pērkonkrustiešu sauciens «Cīņai sveiks!» norāda uz autoru.[7] Šajā kontekstā pārsteidz tas, ka sociāldemokrātu centrālorgāns iestājās par komunistiem, atzīmējot, ka jebkuras komunistu sapulces atklā-

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 121. l. — 136. lp.
[2] Turpat, 312. lp.
[3] Turpat. — 2. apr. — 5640. l. — 44. lp.
[4] Turpat. — 1/22 apr. — 921. l. — 21. lp.
[5] Turpat, 20. lp.
[6] Turpat, 186. lp.
[7] Sociāldemokrāts. — 1934. — 28. marts.

šana būtu pilsoniskās preses lielas uzmanības centrā, bet tā nenotiekot cīņā pret *Pērkonkrustu*, ar kuru gan nevajadzētu rīkoties «kā ar jēlām olām»[1].

No Alūksnes ienāca ziņa, ka Jaunlatgales aizsargu nodaļas vada komandieris V. Eglītis uz motociklu pārbaudes komisiju atbraucis ar personīgo motociklu, kura abās pusēs ar dzeltenu krāsu bija uzkrāsots kāškrusts. Pērkonkrustieši esot ieradušies arī vairākos krogos un uzaicinājuši publiku stāties ar tiesas lēmumu slēgtajā *Pērkonkrustā* un *Dzimtenē*, piedāvājuši lasīt attiecīgu literatūru.[2]

1934. gada aprīlī Alūksnē viesojās *Jaunās Latvijas* centrālās valdes loceklis J. Klammers, kurš paziņoja, ka jādibina kaut vai kāda mednieku biedrība, lai zem tās izkārtnes varētu saglabāt organizāciju un turpināt darbību. Pēc politpārvaldes ziņām, kā aktīvi pērkonkrustieši Alūksnē darbojās tirgotāji Arvīds un Arnolds Olderi, kas gan formāli vietējā organizācijā neskaitījās, brāļu uzvārdi neparādījās arī ziedojumu grāmatā, lai gan finansiālu palīdzību organizācijai sniedza. Arvīds Olders esot noorganizējis vairākas slepenas sapulces Alūksnes saviesīgās biedrības telpās un organizējis pērkonkrustiešu aģitācijas materiālu izplatīšanu Alūksnē naktī no 20. uz 21. aprīli.[3] Starp citu, Arvīdu Olderu 1935. gada 11. februārī arestēja un 25. aprīlī uz 1917. g. 2. augusta likuma pamata izsūtīja no Latvijas. Nelīdzēja viņa mātes lūgums Ministru prezidentam K. Ulmanim dēlu apžēlot. A. Olders mājās atstāja sievu ar trim bērniem (viens no tiem bija tikko dzimis). Lielinieku laikā A. Olderam izdevās izbēgt, kad viņu lielinieki veda uz nošaušanu.[4] Tagad nācās Latviju atstāt, bet 1941. gada 14. jūnijā uz Sibīriju aizveda sievu un trīs bērnus, un citus tuvus cilvēkus.

20. aprīlī Rīgas apgabaltiesā izskatīja G. Celmiņa celto sūdzību pret «Sociāldemokrāta» atbildīgo redaktoru Pauli Melno. Tās pamatā bija avīzē ievietotie raksti «Fašisti slepkavo strādniekus», «*Pērkonkrusts* — fašistu miteklis Latvijā», «Mantīgās pilsonības, bermontiešu un baronu fronte». Tiesā kā liecinieki uzstājās bijušais iekšlietu ministrs Mīlbergs un amatā esošais

---

[1] Sociāldemokrāts. — 1934. — 28. marts.
[2] LVVA. — 3235. f. — 2. apr. — 5635. l. — 39. lp.
[3] Turpat, 21. lp.
[4] Turpat. — 2. apr. — 5863. l. — 1.—50. lp.

politpārvaldes priekšnieks Ozoliņš. Interesanti atzīmēt, ka, pēc viņa vārdiem, *Pērkonkrusts* bija un ir pretvalstiska organizācija, taču savulaik to slēdza tikai aiz formāliem iemesliem — atsevišķu likumu un statūtu pārkāpumiem. Tiesa atzina G. Celmiņa sūdzību par pamatotu un šai lietā piesprieda P. Melnajam 2 nedēļas cietumā un 186 latus soda naudas.[1]

Tomēr atbildīgā redaktora aizstāvis Petrevics pamatoti norādīja, ka avīzē ievietotie raksti par «noziedzīgās organizācijas darbību» sekmējuši šīs organizācijas slēgšanu.[2] Atliek secināt, ka Latvijā tobrīd tiesa bija neatkarīga un tās lēmums varēja nesakrist ar citu valsts varas institūciju viedokli. Pēc *Pērkonkrusta* slēgšanas ļoti loģiski būtu pieļaut, ka G. Celmiņš zaudēs ierosināto lietu.

3. maijā politpārvalde saņēma informāciju, ka uz Cēsu—Vecpiebalgas lielceļa redzēta pērkonkrustiešu smagā mašīna ar 18 cilvēkiem, kuri izplatījuši «Ciānas protokolus». Šis auto bija ieradies no Rīgas.[3] Līdzīga rakstura informācija darīja zināmu, ka 29. aprīlī Limbažu apkārtnē braukājis limuzīns ar 8 vai 9 cilvēkiem, kas bijuši tērpti pelēkos kreklos. Šīs «vizītes» laikā noplēsts viens plakāts, kurā izziņota sociāldemokrātu sapulce.[4] «Brīvā Zeme» maija sākumā rakstīja, ka Cēsu pilsdrupās blakus stārķu ligzdai izkārts pērkonkrustiešu karogs, ka pērkonkrustiešu proklamācijas izkaisītas arī Latgalē, bet Liepājā par *Jaunās Latvijas* lozungu rakstīšanu uz namu sienām un trotuāriem aizturēts nodaļas vadītājs Rihters.[5] Viļakas pagastā 7. maijā tika izplatīts uzsaukums: «*Pērkonkrusts* slēgts, bet Latviešu Latvija, kur valdīs goda prāts, darbs un taisnība, tomēr būs.»[6] Izdevējs bija norādīts — K. Dūņa tipogrāfija Cēsīs.

Maija sākumā A. Švēde apmeklēja pērkonkrustiešus Balvos, Rugājos un Lubānā, atveda arī aģitācijas literatūru. Kā pārvietošanās līdzekli viņš izmantoja motociklu.[7]

Politpārvaldē ienāca ziņas, ka pērkonkrustieši gatavojoties

---

[1] Sociāldemokrāts. — 1934. — 21. aprīlis.
[2] Turpat.
[3] LVVA. — 3235. f. — 2. apr. — 5635. l. — 26. lp.
[4] Turpat, 36. lp.
[5] Brīvā Zeme. — 1934. — 4. maijs.
[6] LVVA. — 3235. f. — 2. apr. — 5635. l. — 52. lp.
[7] Turpat. — 1/22 apr. — 710. l. — 24. lp.

7*

veikt teroristiska rakstura akcijas — 1. maijā, kad Ministru prezidents K. Ulmanis uznāks Esplanādē, apmētāt viņu ar smirdbumbām.[1] 5. maijā Pārdaugavā pērkonkrustieši sprieduši par jautājumu, kā «nolaist no kājas Ministru prezidentu Ulmani»[2]. Tomēr tā bija tikai runāšana, un nekādi konkrēti mēģinājumi veikt kādu no akcijām netika fiksēti. Var teikt, ka šādu jautājumu apspriešana pērkonkrustiešu vidū bija lokāla parādība un vadība katrā ziņā tāda rakstura darbību kaut vai sarunu līmenī nevarēja akceptēt. Politpārvaldes labi informētie aģenti pretējā gadījumā būtu ieguvuši daudz plašāku un apjomīgāku informāciju (ieskaitot pērkonkrustiešu līderu izteikumus un norādījumus). Atliek piekrist Ā. Šildes teiktajam, ka pērkonkrustieši gatavojās Saeimas vēlēšanām un vardarbīgā ceļā neplānoja gāzt Latvijas demokrātisko iekārtu. Par to liecina arī iepriekš aplūkotie materiāli.

1934. gada 10. maijā Ložmetējkalnā vairāki desmiti pērkonkrustiešu nodeva uzticības zvērestu G. Celmiņam un pieņēma lēmumu, ka 10. maijs kļuvis par «pērkonkrustiešu Latviešu Latvijas dibināšanas brīdi»[3]. Nākamajos gados tieši šajā dienā *Pērkonkrusts* centās organizēt dažādas akcijas un tādējādi atzīmēt savas «valsts» kārtējo gadskārtu.

15. maijā notika valsts apvērsums un Latvijā sāka atzīmēt citus svētkus... un pērkonkrustiešiem sākās jauni un grūtāki laiki. No 1934. gada janvāra līdz 15. maijam *Pērkonkrusts* nemainītā formā bija saglabājis savas nostādnes, un nebija arī zaudējis visai spēcīgu ietekmi studentu vidū. Saeimas deputāts Dukurs izteicās tā: «Augstskola visumā iet vecās sliedēs — tā pārvērsta par *Pērkonkrusta* perēkli un pērkonkrustiešu perētavu, Augstskola tāpēc nav veikusi savu uzdevumu.»[4] 1934. gada pavasarī politpārvalde informēja Latvijas Universitātes rektoru, ka Universitātes lasītavā atklāti tiek izplatīta pērkonkrustiešu literatūra, tā izlikta atklātā vietā kopā ar citiem preses izdevumiem.[5] Kaut kas tāds varēja notikt tikai līdz 1934. gada 15. maijam — valsts apvērsuma dienai.

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 921. l. — 21. lp.
[2] Turpat. — 3. apr. — 110. l. — 249.—250. lp.
[3] Turpat. — 2. apr. — 5640. l. — 226. lp.
[4] Latvis. — 1934. — 8. febr.
[5] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 118. l. — 230. lp.

«PĒRKONKRUSTS» PĒC VALSTS APVĒRSUMA

1934. gada maijs—decembris

Pēc K. Ulmaņa vadītā un sekmīgi realizētā valsts apvērsuma pērkonkrustiešu rindās valdīja zināms apjukums — tas bija negaidīts ļoti plašam politisko spēku spektram, sākot ar kreiso un beidzot ar labējo spārnu. Taču tas bija pavisam īsu brīdi, un drīz vien sāka izkristalizēties konkrēta attieksme pret notikušo. Pērkonkrustiešu direktīvā (31. maijs) norādīts: «Patiesā kroņa sajūsma par notikušo apvērsumu mazāk patiesībā skar darītāju Ulmani, bet gan pašu faktu (partiju iznīcināšanu, Saeimas atlaišanu, sociāldemokrātu apcietināšanu etc.) kā tādu. Pagaidām Ulmaņa rīcība pilnīgi saskan ar mūsu programmu. Bet, tā kā izeja no posta un Latvijas atdzimšana iespējama, vienīgi nodibinot Latviešu Latviju, bet mēs zinām, ka Ulmanis nav spējīgs to izdarīt, tāpēc arī viņa režīmā nepiedalāmies.» Tālāk tekstā norādīts, ka jāatturas no aktivitātēm, «lai tautai pašai atdarītos acis». Tajā pašā laikā laiks no 1. līdz 4. jūnijam tika izsludināts par līdzekļu vākšanas kampaņu latviešu Latvijas valsts fonda dibināšanai.[1]

Politpārvaldes aģentūra fiksēja G. Celmiņa izteikumu: «Ir radīta jauna iekārta un deklarēti jauni — kaut arī zagti lozungi. Taču jaunais vīns ieliets vecos maisos un saskābis.»[2] Te jau spilgti parādās, ka pērkonkrustieši nevarēja pieņemt apvērsumu un K. Ulmani ne tik daudz jaunās politikas dēļ, bet gan izteiktu antipātiju dēļ pret bijušo *Zemnieku savienibas* līderi. Attieksme pret apvērsumu kļuva nesaraujami saistīta ar šo Latvijas valstsvīru. Zīmīgi, ka Ā. Šilde trimdā rakstītajā darbā norāda, ka G. Celmiņš ātrāk par K. Ulmani teica vārdus, ka

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 114. l. — 1. lp.
[2] Turpat. — 1/22 apr. — 808. l. — 101. lp.

Latvijā jāvalda tiem, kas nesaraujamām saitēm saistīti ar šo zemi: «Latviju latviešiem!»[1] K. Ulmanis 1934. gada 4. februārī Ventspilī zemnieku svētkos teiktajā runā uzsvēra: «... Lai izdodas tas, ka Latvijā taisnība valda, un lai būtu latviska Latvija un Latvija latviešiem! Lai šajā Latvijā brīvi justos visas tautības, bet lai arī viņām Latvija stāvētu pirmā vietā domās un darbos.»[2]

Pērkonkrustiešu proklamācijā (ne vēlāk par 1934. gada novembri, pavairota mašīnrakstā) atzīmēts, ka 15. maijs nācis nevis Latvijas, bet gan K. Ulmaņa dēļ, lai viņš varētu teikt: «Valsts esmu es.»[3]

Tā bija sagadīšanās, ka 15. maija dienā Rīgas apgabaltiesa iztiesāja biedrības *Jaunā Latvija* slēgšanas lietu. Iekšlietu ministrijas sūdzību uzturēja zvērinātais advokāts Eglītis. *Jaunās Latvijas* intereses aizstāvēja zv. adv. palīgs Tīcmanis. Viņš noraidīja apsūdzību pretvalstiskā darbībā (neesot nozīmes politpārvaldes ziņām, ka biedrībā ietilpst visi agrākie *Pērkonkrusta* un *Tēvijas Sarga* biedri, ka vienu telpu lietošana Bruņinieku ielā 25 nepierāda *Jaunās Latvijas* pēctecību iepriekšminētajām organizācijām, ka valdē bija tikai 4 no agrākiem *Pērkonkrusta* un *Tēvijas Sarga* biedriem un arī tie vēlāk izstājušies, ka *Jaunajai Latvijai* tiekot pārmests tīri formāls pārkāpums par četru dienu laikā prefektūrai nepaziņotu valdes sastāvu utt.).

Savu runu aizstāvis noslēdza ar vārdiem: «*Jaunajā Latvijā* pulcējas to nacionālo latviešu patriotu un cīnītāju bērni, kuri gadu desmitiem cīnījās par nacionālu, neatkarīgu Latviju. Vai dēli būtu novirzījušies no tēvu pēdām? Nē! Viņi tikai turpina tēvu uzsākto ceļu, kas ved pretim nacionālai Latvijas atdzimšanai! Un par to organizāciju, kurā tie apvienojušies, nekādā ziņā nevar slēgt.»[4] Tiesa tomēr nolēma *Jauno Latviju* slēgt.

Pēc biedrības likvidācijas komisijas datiem redzams, ka nodaļas darbojušās Rīgā, Valmierā, Cēsīs, Liepājā, Kuldīgā, Lu

---

[1] *Silde Ā.* Pirmā republika. Esejas par Latvijas valsti, 307. lpp.
[2] Brīvā Zeme. — 1934. — 6. febr.
[3] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 114. l. — 10. lp.
[4] Latvis. — 1934. — 16. maijs.

bānā, Limbažos, Jēkabpilī, Valkā, Krāslavā, Jelgavā un citās apdzīvotās vietās.[1] Likvidācijas komisija darbu uzsāka 1934. gada 2. oktobrī un nākamā gada septembrī konstatēja, ka *Jaunās Latvijas* mantas turētāju, debitoru, kreditoru un citu ieinteresētu personu noskaidrošana pabeigta. Likvidācijas komisijas protokolā secināts, ka «biedrībai nekādas mantas nav» un «biedrības likvidācija noslēgta»[2].

Darbība dažādu represiju apstākļos pērkonkrustiešiem nebija jaunums, tomēr pāriet uz nelegālu stāvokli bija grūti. Līdz 1940. gada vasarai pērkonkrustiešiem nebija nekādas legālas bāzes, atskaitot darbību dievturu sadraudzē, bet par to nedaudz vēlāk. Pēc politpārvaldes datiem, G. Celmiņš devis rīkojumu: 1) vairāk un aktīvāk pievērsties nelegālajam organizācijas darbam, 2) nepārtraukt jaunpienākušo spēku komplektēšanu, 3) organizēt trieciena grupas, 4) veikt militāro apmācību un kāpināt disciplīnu, 5) nezaudēt cīņas sparu un stipru paļāvību vadībai. Šis rīkojums noslēdzās ar vārdiem: «Mēs iesim līdz galam! Cīņai sveiks!»[3]

Iespējams, ka arī šo rindu autors bijis G. Celmiņš (pavairots mašīnrakstā): Ulmaņa valdība ir viltus nacionāla, tās personālais sastāvs ir tāds, «kas savas pagātnes noziedzīgo darbu dēļ nedrīkstētu pat brīvi staigāt latviešu zemē». Bet «tagad šī noziedzīgā plejāde, bīdamās vēstures taisnīgās tiesas, metusi visnekaunīgāko izaicinājumu sejā latviešu Brīvības cīņu vēsturei un tās varoņiem, — no svinamo dienu sarakstiem svītrojusi varoņu piemiņas dienu — 22. jūniju, apmainīdama to ar 11. augustu, kad slēdza mieru ar SSSR. ... Tas noticis tāpēc, ka, pirmkārt, uz to pamudinājusi skaudība, jo šīs kaujas ir vadījuši viņi, ne Ulmaņa ļaudis, otrkārt, šeit bijušas bailes, ka nejautā, kur tagadējie balamutes bijuši latvju tautas grūtākos pārbaudījumu brīžos, un beidzot te parādās noteikta vēlēšanās izdabāt vāciešiem, lai, latviešiem svinot uzvaras svētkus, vāciem neuzpeldētu šī traģiskā atmiņa. ... Mijkrēšļa stunda nemēdz vilkties ilgi.»[4]

[1] LVVA. — 1977. f. — 1. apr. — 8. l. — 1. lp.; turpat, 3. l. — 96.—101. lp.

[2] Turpat. — 1. l. — 1. lp.

[3] Turpat. — 3. apr. — 117. l. — 108. lp.

[4] Turpat. — 114. l. — 9. lp.

Citā pērkonkrustiešu proklamācijā (ne vēlāk par 1934. gadu) norādīts, ka *Zemnieku savienība* ir piesavinājusies *Pērkonkrusta* ārējo ietērpu, bet faktiski ietur kursu uz labvēlību žīdiem, korupantiem un uz pseidonacionālismu. Neskatoties uz to, pērkonkrustieši uzvarēs, jo tikai vienu nacionālās enerģijas daļu «piesavinājies tagadējais režīms, bet šīs enerģijas kodolu sev iegūt viņš nespēj»[1]. Aģentūra savukārt arvien biežāk ziņoja savai vadībai, ka pērkonkrustieši K. Ulmaņa ceļu uzskata par nepareizu un līdz ar to «šis ceļš esot arī viņa valdīšanas bēru ceļš»[2]. Pērkonkrustietis E. Rudzītis sabiedriskā vietā esot skaļi nolasījis pērkonkrustiešu uzsaukumu un izteicies, ka «tagadējā valdībā ir tikai viens pareizs vīrs, bet arī tas ar alkoholā atmiekšķētām smadzenēm»[3]. Grūti pateikt, kurš no valdības vīriem tika domāts...

Daudzkārt vēl nāksies atgriezties pie pērkonkrustiešu attieksmes pret 15. maiju, bet jau tagad var teikt, ka principiālas vai, pareizāk sakot, pat nelielas izmaiņas tajā nebija vērojamas. Līdz ar to ir skaidra arī valsts varas iestāžu politika, kas izpaudās aktīvās un nepārtrauktās represijās. Jāņem vērā, ka K. Ulmanis pēc savas internēšanas 1940. gadā saviem padomju pratinātājiem norādīja, ka viņš un līdz ar to «visa *Zemnieku savienība* uzstājās pret *Pērkonkrustu*» līdz 1934. gada maija apvērsumam, bet pēc tā pērkonkrustiešus tiesāja un sodīja. K. Ulmanis liecināja, ka apvērsuma «netiešs cēlonis» bija mazskaitlīgu grupu aģitācija, kas sēja «vispārēju neuzticību». Viņš nosauca tikai vienu no tām — *Pērkonkrusts*.[4]

Atgriežoties pie pērkonkrustiešu pirmās reakcijas uz notikušo valsts apvērsumu, jācitē izvilkums no 23. maija rīkojuma:

«a) *Pērkonkrusta* cīņas organizācija š. g. maijā radītā Ulmaņa režīmā nepiedalās un kā organizācija tam ne aktīvu, ne pasīvu atbalstu nesniedz. b) Ārēji šī norobežošanās izpaužas atturīgā, korektā neitralitātē. ... Atsevišķiem *cbb*, ja tiem darbā ir dota iespēja līdzināt ceļu uz latviešu Latviju iznīdot marksismu, korupciju un laužot vāciešu, žīdu un citu sveštautiešu politisko un saimniecisko varu (kā tas, piem., jau notika, Tautas namu ieņemot un marksistus izkratot un apcietinot), turpināt to joprojām.

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 710. l. — 77. lp.

[2] Turpat. — 3. apr. — 117. l. — 138. lp.

[3] Turpat. — 1/22 apr. — 808. l. — 81. lp.

[4] Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. — 1991. — Nr. 1. — 134. lpp.; turpat, 1991. — Nr. 3. — 131. lpp.

... *Cbb* vadītājiem stingri raudzīties, lai paliktu neskarti viņu vienību viņas spars, disciplīna, neciestu organizatoriskums un apmācību darbs un netiktu pārtraukta jaunpienākušo spēku komplektēšana.»[1]

Netika atstātas novārtā tā sauktās «trauksmes» vai, pēc politpārvaldes domām, — «trieciena» grupas. Par tām vienā no rīkojumiem teikts, ka *T grupas* jāorganizē un tām jādarbojas pēc šāda principa:

1) 7—10 *cbb* pēc dzīves vietas veido grupu;
2) 3—5 grupas — iecirkni vai posmu;
3) 2 iecirkņi vai posmi — vienu rajonu vai kopu.[2]

Ieskatīsimies politpārvaldes ziņojumos par pērkonkrustiešu darbību, un, jādomā, tie sniedza pietiekami pilnīgu ainu par organizācijas darbību jaunajos apstākļos. No Liepājas ienāca informācija, ka tūlīt pēc 15. maija notikumiem pērkonkrustieši ieņēmuši nogaidošu pozīciju, bet to lielākā daļa solidarizējusies ar K. Ulmaņa valdības spertajiem soļiem. 17. jūnijā G. Zebauers Liepājas jūrmalas kāpās 25 pērkonkrustiešiem teicis, ka pašreizējā valdība piesavinājusies pērkonkrustiešu programmu, ka nepieciešams nostiprināt organizāciju iekšēji, atturēties no pārliekas aktivitātes un nepagurt cīņā. Turpat iecēla jaunu Liepājas nodaļas vadītāju — Arnoldu-Voldemāru Sproģi.[3]

No Rēzeknes ziņoja, ka pēc 15./16. maija apvērsuma daudzi pērkonkrustieši pārstājuši darboties organizācijā, «jo Ministru prezidents Ulmaņa kungs kā tautas Vadonis (sic! jūnijā politpārvaldes ierēdnis jau pareizi noorientējies) ir populārākais no populārākajiem valsts vīriem valstī, ne tik vien starp latviešiem, bet arī minoritātēm...»[4]

No Valkas apriņķa ienāca informācija, ka jūnijā Alūksnē notikušas slēgtā *Pērkonkrusta* sapulces (katrā no tām piedalījās ne vairāk kā 2 vai 3 cilvēki, konspirācijas nolūkā). Tās bijušas īsuras, bet toties pērkonkrustiešiem «pilnīgi uzticamas aprindās». Esot nolemts, ka pērkonkrustieši darbošoties «zem sporta biedrības maskas»[5].

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 129. l. — 111. lp.
[2] Turpat, 118. lp.
[3] Turpat. — 1/8 apr. — 741. l. — 12.—14. lp.
[4] Turpat. — 1/22 apr. — 779. l. — 224. lp.
[5] Turpat. — 728. l. — 188. lp.

Politpārvaldes priekšnieks iekšlietu ministram ziņoja, ka pērkonkrustiešu rindās esot uzņemti 150 jauni biedri. *Pērkonkrusts* esot izvirzījis sev uzdevumu apvienot visu opozīciju tagadējai valdībai. 4. jūnijā E. Plāķis Rīgā, Mežaparkā notikušajā sapulcē teicis, ka pērkonkrustiešiem jāorganizē visa politiskā opozīcija (karlsonieši, *Saimnieciskais centrs,* leģionāri, sociāldemokrāti), kas nav gatava nelegālai darbībai un nespēj to uzsākt. *Pērkonkrustam* jāizvēršas «par visas tautas kustību, kas vedīs pie uzvaras». Starp citu, sapulce notika volejbola laukumā un E. Plāķis tās laikā divreiz iebēdzis mežā — vienreiz, kad laukumā iebrauca motociklists, otrreiz, kad garām braucis automobilis, — abos gadījumos viņam šķitis, ka tā ir politpārvalde. Vēl ziņojumā atzīmēts, ka no 3. līdz 6. jūnijam izsludināto triecienlaiku līdzekļu vākšanai G. Celmiņš vērtējis kā izdevušos. Pērkonkrustiešos valdot arī uzskats, ka ģenerālis J. Balodis ir uzticīgs pērkonkrustiešu idejām, taču, ievērojot to, ka aizsargi ir uzticīgi Ulmanim, piekāpjas un piedalās apvērsumā, jo pretējā gadījumā būs iekšēja destabilizācija.[1] Šis ziņojums datēts ar 1934. gada 11. jūniju.

Interesants ziņojums pirmajās dienās pēc apvērsuma ienāca no Cēsīm un Valmieras — tajā secināts, ka sociāldemokrātu vidū «vēl arvien valda liels apjukums un tie cits citam neuzticas, pat labprāt savā starpā par notikušajām pārmaiņām nesarunājas»; «stiprs uztraukums un pārsteigums» valda komunistu aprindās; bet pērkonkrustieši «ar notikušo ir apmierināti»[2]. Taču jūnijā situācija mainās, jo — pērkonkrustieši «rosās». Sevišķi aktīva esot Cēsu nodaļa, kuras biedri «diezgan demonstratīvi un patstāvīgi pa vienam un arī diviem kopā staigā pa pilsētu savos pelēkajos kreklos un melnajās cepurēs». Pēc rajona priekšnieka ziņām, pērkonkrustiešus atbalsta «diezgan daudz dažādu redzamu valsts un sabiedrisko darbinieku»[3].

Ja atceramies, ka pēc 15. maija valstī tika noteikts karastāvoklis un visdažādākās legālās politiskās organizācijas tika slēgtas, ir skaidrs, ka šādas pērkonkrustiešu aktivitātes nevarēja palikt bez pretdarbības. Biedrības *Dzimtene* telpās Bruņinieku ielā 25 (kaut kāda pārpratuma dēļ oficiāli biedrību at

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 921. l. — 23.—24. lp.

[2] Turpat. — 776. l. — 161. lp.

[3] Turpat, 163. lp.

iekšlietu ministra pavēli slēdza tikai 1934. gada 30. jūnijā)[1] 13. jūnijā plkst. 19.15 sākās pērkonkrustiešu sapulce, kuras pamattēze bija — «cīņa jāturpina». Pēc tās vajadzēja notikt vadības sapulcei, kura apspriestu jautājumu par slēgto partiju «un citu masu pievilkšanas veidu *Pērkonkrusta* ievadītā darbībā pret valsts vadoni»[2].

Varas iestādes apcietināja 97 pērkonkrustiešus, to starpā pēc nodarbošanās 26 bijuši ierēdņi, 24 studenti, 2 universitātes asistenti, 2 ārsti, 14 aizsargi, kas bija ieradušies no dažādām Latvijas vietām (Rīgas, Jūrmalas, Suntažiem, Sīpeles, Cēsīm u. c.). Pērkonkrustieši centušies paskaidrot, ka sanāksmes iemesls ir bijis «sastādīt jūsmīgas telegrammas valdībai». Tas nevarēja maskēt šīs organizācijas ļoti naidīgo attieksmi pret valsts iekārtu. Par to liecina arī E. Plāķa izturēšanās, kurš «nopratināšanā nav pateicis nevienu vārdu»[3]. «Latvis» informēja, ka 87 arestētās personas sodīs administratīvā kārtā, 10 tiesās (trīs arestētās personas bija nepilngadīgas). Administratīvais sods nozīmēja atlaišanu no darba, izslēgšanu. Raksta noslēgumā secināts, ka, iespējams, pērkonkrustieši cenšas uzņemties «mocekļu» lomu, taču organizācijas vadība nedrīkstēja domāt, ka «valdība, kas pati sevi ciena, ...kas uzņēmusies ļoti nopietnus valsts uzdevumus un atbildību», pieļaus, ka tai «vienkārši klūp mugurā». Tā bijusi «nepiedodama un neattaisnojama rīcība»[4]. 15. jūlijā, kad no cietuma atbrīvoja 13 arestētos pērkonkrustiešus, brīvībā esošie H. Heine, I. Lūkins u. c. centās organizēt demonstrāciju, kā rezultātā policija aizturēja 14 personas.[5] Politpārvaldē ienāca informācija, ka cietumā sēdošais G. Celmiņš esot sašutis par savu biedru muļķīgo iekrišanu.[6] Abi pieminētie pērkonkrustieši bija studenti, taču H. Heinem bija jāuzņemas organizācijas vadība, bet I. Lūkinam jāizpilda E. Plāķa funkcijas un jākļūst par Rīgas inspektoru.[7] Var saprast G. Celmiņa sašutumu...

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 114. l. — 20. lp.
[2] Turpat. — 113. l. — 95. lp.
[3] Jaunākās Ziņas. — 1934. — 16. jūn.
[4] Latvis. — 1934. — 16. jūn.
[5] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 113. l. — 164. lp.
[6] Turpat, 179. lp.
[7] Turpat, 164. lp.

Redzam, ka jau pašā sākumā rodas problēmas ar organizācijas vadību, un, aizsteidzoties notikumiem priekšā, var teikt, ka tās nekad netika atrisinātas — daudzas personas šo posteni ieņēma tikai formāli (tām nebija nepieciešamās autoritātes) un visa vadība tomēr palika G. Celmiņa rokās. Skaidrs, ka tā nevarēja būt pietiekami efektīva, viņam atrodoties cietumā. Turklāt politpārvaldei netrūka ziņu pienesēju no pērkonkrustiešu vidus un, pēc visa spriežot, vairāki no tiem bija no G. Celmiņam vistuvāk stāvošajiem cilvēkiem.

Politpārvalde bija lieliski informēta — tā zināja gandrīz visas personas — 69 uzvārdus, vārdus un adreses, kas piedalījās Ložmetējkalnā notikušajā *Latviešu Latvijas* dibināšanā.[1] Tās materiālos var redzēt ziņojumus, ka ir iespējams viegli pierādīt kādas personas nelegālo darbību, taču «līdz ar to būtu iegāzti 2 ziņotāji»[2]. Politpārvalde centās nezaudēt «savus» cilvēkus. Kāda aģenta — organizācijas biedra ziņojumā atspoguļojas situācijas dramatisms — G. Zebauers, palicis ar viņu vienatnē, jautājis, vai atbilst patiesībai runas par tā sadarbību ar politpārvaldi.

18. jūnijā Liepājā, *Pērkonkrusta* mītnē Uliha ielā 37 policija arestēja Alfredu Zebaueru, Pēteri Sleikšu, Aleksandru Klammeru, Andreju Kalnu, Arnoldu-Voldemāru Sproģi, Vilhelmu Lackeli Lāci, Kārli Lackeli Lāci, Centoni Grosmani, Arnoldu Heisteru, Ādolfu Sprūdi. Telpās atrada apķīlātos *Pērkonkrusta* laikrakstus un kvīšu grāmatiņas par vāktiem ziņojumiem. Arestētajiem piesprieda aptuveni līdzīgus sodus — 1500 lati soda naudas vai trīs mēneši cietumā.[4]

Var teikt, ka ar šo brīdi plašāka pērkonkrustiešu darbība Liepājā izbeidzās, lai gan aizmirst par sevi pilnībā neļāva. Dažkārt tas izpaudās arī visai kuriozās formās. Tā, piemēram, 1934. gada 20. oktobrī Liepājas prefektūras piecpadsmit gadu pastāvēšanas svētkos parādes laikā pērkonkrustiete Ženija Arājs nicinoši izteicās par Ministru prezidentu K. Ulmaņa kungu. Par to Ž. Arāju apcietināja.[5]

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 709. l. — 113. lp.
[2] Turpat. — 3. apr. — 118. l. — 27. lp.
[3] Turpat. — 1/22 apr. — 710. l. — 42. lp.
[4] Turpat. — 774. l. — 165. lp.
[5] Turpat. — 774. l. — 174. lp.

Politpārvalde ziņoja 1934. gada jūlijā, ka apmēram 20 aktīvi pērkonkrustieši darbojas Kuldīgā (to vidū atsevišķa skolnieku grupa no pieciem cilvēkiem). Novēroti centieni tuvināties ar *Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partijas* biedriem. Piecos rajona pagastos darbojas pērkonkrustiešu atbalsta punkti — Padures pagastā pulkvedis Ķūķis uzturot sakarus ar centru Rīgā.[1]

14. jūlijā Alūksnes pilsētā bija ieradies no Rīgas Alfreds Indriksons, kurš brāļu Olderu dzīvoklī L. Ezera ielā 5 noturēja slepenu apspriedi. A. Indriksons izteicies, ka represijas gan vājina *Pērkonkrustu,* taču rada arī vairāk skaidrības, jo aiziet mazdūšīgākie, paliek uzticamākie. Patstāvīga uzstāšanās vēl neesot iespējama, jo «latviešu tauta vēl neesot atmodusies no ļaunā sapņa par nacionālu valsti ar Ulmani valdības priekšgalā». Jāgaida, kad tautai atvērsies acis un tā ieraudzīs viltus politiku. Tad būšot laiks otrās, īsti nacionālās revolūcijas izvešanai.[2]

1934. gada rudenī politpārvaldes ziņojumos arvien biežāk parādās vārdi, ka pērkonkrustiešu darbība «kļuvusi nenozīmīga», ka *Pērkonkrusts* «nav aktīvs»[3] utt., tomēr darbība neapsīka, lai gan, pēc pērkonkrustiešu domām, «arvien stiprāks naids un spaidi izpaužas pret tām nacionālajām aprindām, kas nav nopērkamas»[4]. Organizācijas vadība, lai pasargātu savus biedrus no represijām, centās pastiprināt konspiratīvas darbības metodes — izmantoja šifru, ar rīkojumiem iepazīstināja īpaši kurjeri, kas pēc saraksta apmeklēja organizācijas biedrus, nolasīja rīkojuma tekstu un devās tālāk. Par biedru naudas samaksām vairs neizsniedza kvītis, apspriedes organizēja kā dzimšanas vai vārda dienas, sava bloka biedri katram bija jāzina no galvas — nedrīkstēja sastādīt nekādus sarakstus, bija aizliegts bez vajadzības runāt par organizācijas lietām, lietot uzrunu «cieņas biedrs» un valkāt pelēku kreklu.[5] Pēc politpārvaldes ziņām, G. Celmiņa māsa no Rīgas Centrālcietuma iznesot slepenu korespondenci[6], arī Ž. Tālmaņa, K. Pilsuma u. c. pērkonkrus-

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 774. l. — 168. lp.
[2] Turpat. — 728. l. — 191. lp.
[3] Turpat, 211. lp.
[4] Turpat. — 3. apr. — 114. l. — 11. lp.
[5] Turpat, 70. lp.
[6] Turpat. — 116. l. — 1. lp.

tiešu sievas nereti veicot organizācijas uzdevumus.[1] Vidzemes inspektors Indriksons 1934. gada 4. jūlijā izdeva īpašu rīkojumu pērkonkrustietēm «nepiedalīties nekādās izpriecās un neapmeklēt izrīkojumus, kamēr cīņas biedri atrodoties cietumā. Vākt ziedojumus par labu apcietinātajiem un arī citādā veidā censties atvieglot apcietināto stāvokli.»[2]

Zūdot iespējām legāli izdot savu presi, dažus mēnešus pērkonkrustiešiem izdevās izmantot citu laikrakstu starpniecību. Tā, piemēram, Valmieras avīzē «Vietējā Dzīve» par laikraksta līdzstrādniekiem bija pērkonkrustieši V. Zīrāks un Ž. Tālmanis[3]. Politpārvaldē ienāca ziņas, ka pērkonkrustieši savās interesēs izmantojot «Ventspils Avīzi» un laikrakstu «Taurētājs», kas iznāca Jelgavā.[4] Protams, pastiprinoties cenzūrai un kadru nomaiņai dažādās sociāli politiskās dzīves sfērās, arī šī iespēja drīz vien atkrita. Vidzemes inspektora rīkojumā (1934. gada 23. augusts) teikts: «Uzdodu ikvienam *cbb* katram par sevi ievērojot vietu, laiku un apstākļus, pastāvošo situāciju kara stāvokļa laikā un stingri sargājoties no provokācijas, joprojām nest mūsu garu un domas tautā un joprojām saistīt jaunus latviešu Latvijas cīnītājus», atmaskot Ulmaniādi.[5] Jāpiezīmē, ka jaunā režīma kritika kļuva arvien neiecietīgāka. Vienā no uzsaukumiem teikts, ka «vadonis» staigā pa rautiem, bet «nav neviena, kas padomātu par satversmi, par visu valsts iekārtu, par pamatiem, uz kuriem tauta droši varētu celt savu nākotni... Latviešu Latviju! Ne rautus, ne runas, bet darbu tautas labā. Stipru, taisnīgu un godīgu varu, kas valda nevis ar ķēdēm, bet ar savu morālisko autoritāti! Valsts vara, kas paliks kurla pret šīm prasībām, sabruks tāpat, kā sabruka partiju vara.»[6]

Citā uzsaukumā, kas parakstīts kā *Pērkonkrusta* studentu kopas izdevums, K. Ulmanis dēvēts par pūsli un kritizēts «pūšļa režīms» Latvijā.[7] Pērkonkrustieši savai aģitācijai centās izmantot visas iespējas, ieskaitot pat tik oriģinālas kā ugunskrustu

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 710. l. — 72.—73. lp.
[2] Turpat, 45. lp.
[3] Turpat, 48. lp.
[4] Turpat, 286. lp.
[5] Turpat. — 3. apr. — 114. l. — 48. lp.
[6] Turpat. — 1/22 apr. — 720. l. — 95. lp.
[7] Turpat. — 3. apr. — 114. l. — 153. lp.

zīmēšanu smiltīs un stāvās klintīs vai gumijas zīmogu izgatavošanu ar *Pērkonkrusta* lozungiem. Tie bija jāiespiež bibliotēku grāmatu lappusēs, uz afišām, aploksnēm.[1] 1934. gada oktobra pirmajās dienās politpārvaldē ienāca informācija, ka Latvijas Universitātes lasītavā katru dienu ap 10 cilvēku nodarbojas ar pērkonkrustiešu aģitāciju.[2]

Pret K. Ulmaņa valdību vērstajā kritikā arvien asāk izskanēja apgalvojums, ka vairāki ministri ir brīvmūrnieki un līdz ar to viņu darbība nevar pelnīt nekādu uzticību. Par brīvmūrniekiem pērkonkrustieši sauca L. Adamoviču, L. Ēķi un V. Munteru.[3] Tā bija patiesība, jo šie cilvēki darbojās 1932. gada 22. martā dibinātajā brīvmūrnieku ložā *Rotary Club*.[4] Vispār tās dalībnieki bija prominenti Latvijas pilsoņi — G. Zemgals, A. Bīlmanis, A. Plensners, I. Benjamiņš, H. Celmiņš, V. Salnājs u. c.[5], bet diez vai viņiem varētu pārmest slepenu darbošanos pret Latvijas tautas interesēm. Tomēr sabiedrībā valdīja visai negatīva attieksme pret masonu tipa organizācijām. Starp citu, «Sociāldemokrāts» V. Munteram pārmeta ciešus sakarus ar citu brīvmūrnieku ložu *Jāņu ugunis* (dibināta 1924. g. 17. novembrī). Tās statūtos norādīts mērķis — «pretim tikumiskai krietnībai un gara brīvībai», tās biedri pārsvarā bija vācieši. Tajā darbojās aktīvā pērkonkrustieša Andreja Švēdes tēvs Edgars Švēde.[6] Pērkonkrustieši rakstīja, ka «viltīgā kārtā zem atbrīvotāju un pat lāčplēšu maskas slēpjas «spīdošie brāļi» un rotārieši...»[7], ka rotārieši sagrābuši vadības grožus ar Kārli Ulmani priekšgalā.[8]

Zināmā mērā mazinājās pērkonkrustiešu antisemītiskā nostāja. Tas bija izskaidrojams tādējādi, ka galveno aģitāciju nācās vērst tieši pret K. Ulmani, un tas it kā atbīdīja otrajā plānā ebreju jautājumu. Kā galējība jāuzskata pērkonkrustiešu paus-

---

1 LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 710. l. — 44., 57. lp.
2 Turpat. — 3. apr. — 113. l. — 34. lp.
3 Turpat. — 1/22 apr. — 710. l. — 94.—95. lp.
4 *Stranga A.* Arveds Bergs un Kārlis Ulmanis (1934—1940). — Zinātņu Akadēmijas Vēstis. — 1991. — Nr. 6. — 127.—128. lp.
5 LVVA. — 3235. f. — 6. apr. — 356. l. — 1.—2. lp.
6 Sociāldemokrāts. — 1934. — 19. janv.
7 LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 129. l. — 124. lp.
8 Turpat. — 1/22 apr. — 710. l. — 200. lp.

tais viedoklis, ka filma «Tautas dēls» nav nacionāla, jo tās radīšanā piedalījušies ebreji.[1]

Pat līdzcilvēki pērkonkrustieti K. Pilsumu uzskatīja par savādnieku, jo «viņš gribot redzēt Latviju brīvu no žīdiem»[2].

Pērkonkrustieši apzinājās, ka pienācis laiks, «kad nereti mums katram atsevišķi nākas uzstāties pret daudziem...»[3], tāpēc jo lielāka nozīme bija finansiālam atbalstam. Politpārvalde ieguva informāciju, ka pērkonkrustiešiem Kuldīgā ziedo «plaši pazīstami pilsoņi», kuri izteikušies, ka grib no *Pērkonkrusta* kustības redzēt «reālus panākumus».[4] Alūksnē galvenie ziedotāji esot tirgotāji brāļi Olderi[5], Jelgavā tekstilfabrikas īpašnieks K. Strazds[6], Rīgā tie bija J. Raiska, krāsu lieltirgotavas īpašnieks Ed. Rozīts, apavu rūpnieks R. Eglīts, manufaktūras tirgotājs J. Vanags.[7] Ja politpārvaldei bija precīza informācija, tad redzams, ka ziedojumi varēja sasniegt ļoti ievērojamas summas. Tā, piemēram, Alūksnes rūpnieks Šloss esot ziedojis 1200 latus.[8] Politpārvaldi sevišķi interesēja jautājums, vai pērkonkrustieši negatavojas veikt kādas teroristiska rakstura akcijas. Pēc tās rīcībā esošās informācijas organizācijas vadība esot pret tādu soļu speršanu[9], bet tomēr ierindas biedru vidū bija visdažādākie noskaņojumi. Tika izplatīta dzejas divrinde: Ulmanim un Klīves papam // Iemērosim vietu kapam[10], un tās modifikācija: Ulmanim un Klīvem abiem // Vieta būs pie tramvajstabiem.[11]

1934. gada septembrī pērkonkrustietis Voldemārs Jenne depo telpās uz sienas uzrakstīja līdzās tradicionālajiem lozungiem arī «Nāvi Ulmanim!»[12] Aģentūra ziņoja, ka pērkonkrustieši sek-

---

1 LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 114. l. — 12. lp.
2 Turpat. — 113. l. — 219. lp.
3 Turpat. — 1/22 apr. — 710. l. — 76. lp.
4 Turpat. — 1/8 apr. — 741. l. — 23. lp.
5 Turpat. — 1/22 apr. — 1990. l. — 404. lp.
6 Turpat. — 710. l. — 334. lp.
7 Turpat. — 710. l. — 300. lp.; 3. apr. — 113. l. — 253. lp.
8 Turpat. — 3. apr. — 114. l. — 19. lp.
9 Turpat. — 113. l. — 181. lp.
10 Turpat, 99. lp.
11 Turpat. — 114. l. — 124. lp.
12 Turpat. — 113. l. — 195. lp.

nīga valsts apvērsuma gadījumā K. Ulmani nošaus.[1] Pērkonkrustiešu vidū cirkulēja visdažādākās idejas — taču gandrīz nekas netika realizēts. Bija ideja atbrīvot arestētos *Pērkonkrusta* vadītājus, kad tos pārvedīs no cietuma uz tiesu. To esot noraidījuši paši arestanti.[2] Bija iecere 1934. gada 18. novembrī pārtraukt radiofona runu, pārgriežot antenu saturošos vadus (šo akciju vadība bija akceptējusi). Tā neizdevās, jo Ā. Greble nebija sagādājis nepieciešamās šķēres.[3] Kuldīgā pērkonkrustieši apsprieda iespēju, ka «zināmu teroru» varētu izvērst, pārgriežot telefona un telegrāfa vadus.[4] G. Celmiņa uzdevumā pērkonkrustieši ieradās kinoteātrī «Palladium» un svilpa, kad hronikā rādīja K. Ulmaņa runu.[5] Daži pērkonkrustieši uzskatīja, ka ar akmeņiem jāapmētā redzamāko politisko darbinieku dzīvokļi.[6]

Pērkonkrustieši vai nu apzināti (lai uzturētu optimismu), vai neapzināti izplatīja daudz baumu. Grūti noticēt, ka *T grupu* apbruņojumā būtu automātiskās pistoles «FN», ka notiek apmācības, izmantojot kaujas ieročus, utt.[7] Katrā ziņā neizdevās atrast nevienu materiālu, kurā būtu izmeklēta kāda ar ieročiem saistīta lieta — pērkonkrustiešiem vispār nebija ieroču, kas būtu iegādāti organizācijas vajadzībām.

1934. gada nogalē visai bieži parādījās informācija par pērkonkrustiešu un komunistu attiecībām. Pēc vienas no liecībām, komunisti iespiežas pērkonkrustiešos un konflikta gadījumā ar valdību centīsies padziļināt valstī jukas un, izmantojot Maskavas atbalstu, mēģinās nokļūt pie varas un proklamēt Padomju Latviju.[8] Pērkonkrustieši savukārt izlaiduši uzsaukumu «Dievs svētī sarkano Latviju!» ar parakstu «Spartaks» (komunistu tipogrāfijas nosaukums) un mudinājuši kreisos uz terora aktiem.[9]

Savu artavu deva arī anonīmie ziņojumi. No tiem izriet, ka pērkonkrustieši Ziemeļblāzmas teātrī esot izjau-

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 113. l. — 221. lp.
[2] Turpat. — 1/22 apr. — 710. l. — 62. lp.
[3] Turpat. — 709. l. — 138. lp.
[4] Turpat. — 741. l. — 18. lp.
[5] Turpat. — 3. apr. — 113. l. — 208. lp.
[6] Turpat. — 3. apr. — 114. l. — 56. lp.
[8] Turpat. — 19. lp.
[7] Turpat. — 113. l. — 219. lp.
[9] Turpat. — 114. l. — 3. lp.

kuši K. Ulmaņa runas radiotranslāciju.[1] Tomēr tā bija tīri tehniska rakstura kļūme, un pērkonkrustiešiem nebija nekādu nopelnu tās izraisīšanā.

G. Celmiņa ieslodzījuma laikā viņa autoritāte biedru vidū nemazinājās. 1934. gada nogalē pērkonkrustieši izdeva G. Celmiņam veltītu memorandu, kurā aplūkoja viņa dzīves gājumu, ieskaitot faktu, ka 1918. gada 18. novembrī pie Latvijas Universitātes viņš izkāris divus nacionālos karogus, ir apbalvots ar Lāčplēša Kara ordeni. Memorandā lasāmi arī šādi vārdi: «Kas pirmais zaudēja vietu? — *GC!* Kas pirmais uzvilka pelēko kreklu? — *GC!* Kas devās cīņas gājienam priekšgalā cauri visai Jūrmalai? — *GC!* Kuru apcietināja kā pirmo? — *GC!* Kas pirmais saņēma melu un izsmiekla šaltis? — *GC!*» Ir cilvēki, kurus par vadoņiem padarīt nevar, «jo viņi jau ir piedzimuši, lai citus vadītu». G. Celmiņš nepieder «pie tā vadoņu tipa, kas par vadoņiem kļūst tikai tad, kad ir pienācīgs apgaismojums, režija, tiek sūtītas telegrammas un celti goda vārti»[2].

Raksturīgs ir pērkonkrustieša Hermaņa Pētersona (dz. 1912. g.) izteikums, ka viņš G. Celmiņu pazīstot kā cilvēku, kurš vienmēr stāvēšot par Latviju latviešiem, un tādēļ viņš izpildīšot G. Celmiņa pavēles pirmā kārtā, bet tikai pēc tam valdības dotos rīkojumus, jo šīs personas varbūt nedomājot tāpat kā G. Celmiņš.[3] O. Leitana tipogrāfijā Rīgā iespieda plakātu «Vivat Gustavs!» ar ugunskrusta zīmi vidū (tas gan bija 1934. g. martā).[4]

Jāatzīmē, ka G. Celmiņš (cik redzams no dažādiem nopratināšanas protokoliem) nesniedza nevienu liecību, kas varētu kaitēt organizācijai. No G. Celmiņa atbildes izmeklētājam Petriņam pēc aresta 1934. gada 13. jūnijā izrietēja, ka biedrības *Dzimtene* pārstāvji gribējuši valdībai sūtīt apsveikumu un Bruņinieku ielā 25 viņš ieradies intereses pēc, jo *Dzimtenes* biedrs neesot, kad un kur tā dibināta, nezinot.[5]

1934. gada nogalē pērkonkrustieši savu biedru vidū sāka pārdot G. Celmiņa fotogrāfiju, kur viņš redzams cietumnieka

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 114. f. — 84. lp.
[2] Turpat. — 1/22 apr. — 710. l. — 88.—90. lp.
[3] Turpat. — 3. apr. — 114. l. — 128. lp.
[4] Turpat, 125. lp.
[5] Turpat, 127. lp.

tērpā un ar garu bārdu (cena Ls 1—2).[1] Pēc politpārvaldes ziņām, no Rīgas Centrālcietumā ieslodzītajiem pērkonkrustiešiem 1934. gada decembrī bārdu audzēja G. Celmiņš, Arv. Bērziņš, A. Šilde, G. Zauers, A. Melliņš, E. Andersons, F. Kronbergs, J. Javītis, H. Pētersons, E. Melbārdis.[2] Bārdas audzēšana bija savdabīga reakcija uz preses nemitīgajiem centieniem *Pērkonkrusta* darbību attēlot kā jaunekļu ālēšanos un tādējādi pasvītrot tās nenopietno raksturu.

Politpārvaldes slepenais ziņotājs «Zviedris» šādi atstāstīja sarunu ar G. Celmiņu Rīgas Centrālcietumā. Uz jautājumu, kāpēc tik neuzmanīgi rīkojušies un ļāvuši pārsteigt neatļautā sapulcē, G. Celmiņš atbildējis, ka tas darīts ar nolūku — beidzot gūt skaidrību, kā pret viņiem izturēsies valdība. Šī skaidrība esot vajadzīga gan *Pērkonkrustam*, gan sabiedrībai, gan pašai valdībai. Nopietnāku «spēku pārbaudi» un «varbūt arī kaut ko vairāk kā spēku pārbaudi» pērkonkrustieši domājuši rīkot jūlija mēnesī, kad Esplanādē tikšot uzvesta «kāda epopeja» (acīmredzot «Atdzimšanas dziesma», kas notika Esplanādē no 21. jūlija līdz 24. jūlijam[3]). Par šo «epopeju» G. Celmiņš izteicās ļoti nicinoši un izsmejoši, līdzi izsmiedams arī Ministru prezidentu K. Ulmani: «Un tad nāks pats Ulmanis baltā naktskreklā ģērbies un uzrunās savu tautu — pirmajās rindās sēdošus žīdus.» Es teicu: «Jūs esat kā nerātni bērni — dabūsiet pērienu — rimsieties.» Uz to G. Celmiņš atbildēja: «Cilvēki, kas nāk pat cietumā, — nenāk tikai savu iedomu dēļ. Tur ir savi dziļāki iemesli.» Vēl G. Celmiņš teica: «Mēs iesim pagrīdē» un lūdza iemācīt cietumnieku ābeci.[4]

«Kļaviņš» Valmieras rajona politpārvaldes priekšniekam ziņoja: Ā. Šilde izteicies, ka cietumā ieslodzītajiem pērkonkrustiešiem ir možs gars, viņi tic savai lietai un uzvarai un cer, ka līdzi paši būs arī biedri brīvībā.[5]

Interesi izraisa Arv. Bērziņa vēstule, kas adresēta J. Jurevica kungam Valsts statistikas pārvaldē.

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 114. l. — 41. lp.
[2] Turpat, 35. lp.
[3] *Stranga A.* Arveds Bergs un Kārlis Ulmanis. — Zinātņu Akadēmijas Vēstis. — 1991. — Nr. 6. — 129. lpp.
[4] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 113. l. — 92. lp.
[5] Turpat. — 1/22 apr. — 710. l. — 56. lp.

«A. god. Šefa kgs!

Kā Jūsu ilggadējais darbinieks turu par savu pienākumu, kaut arī vēlu, tomēr reiz Jums uzrakstīt, jo personīgi, kā zināt, esmu aizkavēts sniegt kādus paskaidrojumus par sevi... Būtu jau agrāk aizrakstījis, bet diemžēl no šejienes var sūtīt tikai vienu vēstuli nedēļā, un tā pati iet caur cietuma un prokuratūras cenzoru rokām, kas aizņem ļoti daudz laika. No ārienes varu saņemt vēstules cik tīk, protams, ar tās pašas cenzūras starpniecību. Tas nu tā! Nezinu noteikt, vai es vēl skaitos Jūsu darbinieku rindās vai ne, bet jau pirmās apcietināšanas dienās man bija skaidrs, ka vietu zaudēšu. Protams, ka apcietināšana un ar to saistītā vietas zaudēšana mani nepārsteidza, jo to sagaidīju jau agrāk. Vai tas kādam patīk vai ne, tomēr jāsaka, ka ne vienu minūti neesmu izjutis nožēlošanu par savu tagadējo stāvokli, nedz arī esmu savus uzskatus grozījis. Taisni otrādi, man būtu ļoti sāpīgi noskatīties ārpusē, ka mani mīļi draugi un cīņas biedri cieš. Tādēļ varu teikt, ka šeit es jūtos laimīgs, jo ne jau tauta mani ir ieslodzījusi vai notiesājusi. Daudz savā laikā esmu pētījis vecos rakstus, tautas atmodas laikmetu un viņas darbiniekus. Daudz esmu par tiem runājis un rakstījis. Tas gars, kas toreiz vadīja nedaudzos latviešu tautas dēlus cauri visiem tumšajiem mākoņiem, mani ievadīja arī *Pērkonkrusta* rindās. Tas gars vada mani arī šeit cietuma mūros. Kaut gan visapkārt rēgojas restoti logi un restotas durvis, tomēr šeit esmu brīvs, jo mans gars ir brīvs. Kā mani nesalauza savā laikā lielinieku un čekas drausmīgie kambari, tā arī šeit neviens to neiespēj. Mani tikpat maz interesē, ka man no Politiskās pārvaldes inkriminēti 71. un 108. panti, kā ja tiem vēl būtu pievienoti kādi desmit citu pantu, jo es zinu, ka ne domās, ne darbos pret savu tautu neesmu noziedzies. ... Lai nu tur augšā izdarās paši, nav vērts par to runāt. Rītdien mums stāv priekšā zināmas iekārtas gāšana varas līdzekļiem, proti, mēģinājums blaktis iznīcināt ar dezinfekcijas palīdzību... Bieži atceros Jūs un savus darba biedrus, novēlu visiem to labāko un tomēr neticu, ka kāds no Jums ir laimīgāks par mani. Latviju Latviešiem — latviešiem darbu un maizi ir bijusi arī mana devīze un tāda paliks visu mūžu... Pesimisms un drūmas pārdomas mani nekad nav mākušas. Te ir mana sirds Jūsu priekšā. Tiesājat, ja varat. Tomēr es ceru, ka Jūs un visi, kas mani zina, nekad nenožēlos, jo tas mani apkaunotu. Mana adrese: Arvīds Jāņa d. Bērziņš, Rīgas Centrālcietumā. Sveiciens visiem krietniem!

Arvīds

(Noraksts) Vēstule datēta ar 1934. gada 29. jūliju.[1]

Svešas vēstules lasīt nepieklājas, taču ieskatīsimies arī Dr. E. Plāķa vēstulē sievai:

«Mīļā Marianna!

Šī ieslodzīšana ir ļoti vērtīga tanī ziņā, ka dod iespēju pilnīgi koncentrēties, izdomāt līdz galam visu to, ko darbu steigā ārpusē nevarēja, liek

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 113. l. — 177. lp.

visu pamatīgi pārdomāt un, salīdzinot ar dažādām parādībām cilvēces attīstības gaitā, — nākt pie slēdziena, ka iesāktais ceļš ir vienīgi pareizais. Es esmu cieši pārliecināts, ka tās gara vērtības, ko mēs centāmies sevī izkopt, kuru pamatā likta nesavtīga darbība savas tautas labā, reizē ar to veicinot sen aizmirsto cēlo latviešu vīru īpašību atmodināšanu, nostādot vīra goda prātu, darbu un taisnību kā dzīves saturu un jēgu, — ka viss tas ir tāds spēks, ko nekādas vajāšanas nevar nomākt, gan otrādi, var tik vairāk norūdīt. ... Ja Latvijā izceltos karš un tautas dēliem būtu atkal jāstājas cīnītāju rindās, tad tikai īsteni redzētu, kurš savu dzimteni un tēviju karstāk mīlē. Vai tie nebūtu atkal tie paši «puikas» kā Latvijas tapšanas laikmetā, kuru izsmietais ideālisms uzvarēja visu. Prāta vēderi radās tikai pēc tam, kad mīksta gulta un regulāri ienākumi bija nodrošināti.»[1]

Kā redzams, morālā ziņā vismaz daļa pērkonkrustiešu nejutās salauzti, bija gatavi turpināt cīņu par saviem ideāliem. 1934. gada nogale vēl bija lielu cerību laiks, jo pērkonkrustieši taču ticēja, ka «paies lētais sajūsmas skurbulis, izbeigs savas gaitas norīkotās un labprātīgās apsveicēju delegācijas... Atkal iestāsies īstenība un rūgtā ikdiena»[2]. Pērkonkrustiešu apņēmīgo noskaņojumu sekmēja pārliecība, ka tiem ir spēcīgas pozīcijas armijā — Vidzemes divīzijas štābā, Latvijas armijas štābā u. c. militārajās vienībās, aizsargos — Rīgas 5. aizsargu pulkā, Cēsu aizsargu vidū utt.[3], ka pērkonkrustiešiem ir savi uzticami cilvēki visās nozīmīgās valsts struktūrās — valdībā, dažādās iestādēs, ieskaitot pat politisko pārvaldi. Pērkonkrustieši pārāk augstu vērtēja savas pozīcijas — E. Puksis, piemēram, 1937. gada septembrī liecināja, ka pērkonkrustiešiem nav bijuši kontakti ar Latvijas armiju[4] (cita lieta, ja kāds no virsniekiem vai karavīriem simpatizēja pērkonkrustiešiem vai pat slepeni darbojās organizācijā).

No pērkonkrustiešu viedokļa 1934. gadu noslēdza divi nozīmīgi notikumi: nodibinājās visai aktīva pretulmaniski noskaņota grupa *Latvju brīvības cīnītāji* (to vadīja A. Avots), kuras rindās darbojās arī pērkonkrustieši.[5] Oktobrī slēdza laikrakstu «Latvis» — faktiski vienīgo legālo laikrakstu, kuram pēc 15. maija vēl simpatizēja pērkonkrustieši.

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 132. l. — 58.—59. lp.
[2] Turpat. — 129. l. — 124. lp.
[3] Turpat. — 113. l. — 181. lp.
[4] Turpat. — 118. l. — 194. lp.
[5] Turpat. — 309. l. — 11. lp.

1934. gada novembrī *Latvju brīvības cīnītāji* izdeva pērkonkrustiešu uzsaukumu «15. maija patiesais saturs», kurā uzsvēra: «Demokrātijas sabrukums jau bija tik tālu, pērkonkrustiešu un citu nacionālo grupu idejas tautā bija jau atradušas tik auglīgu zemi, ka Saeimas vēlēšanu rezultāti 1934. gada rudenī bija skaidri pārredzami — tiklab sociāldemokrāti, kā *Zemnieku savienība* būtu cietušas tik smagus zaudējumus, ka viņu iespaids būtu galīgi satricināts. Šī fakta tālākās sekas būtu visu to korupciju atklāšanas, kurās bija iejaukti *Zemnieku savienības* līderi, šo līderu morāliskais un materiālais bankrots, apsūdzēto sols un tā joprojām. Ulmanim tātad bija jāizšķir Hamleta jautājums — «būt vai nebūt». Tauta bija vīlusies demokrātijā, bet tagad to pieviļ arī autoritārā iekārta, «lai atņemtu viņai pārliecību, ka tā pati spēj par sevi valdīt. Viss tas psiholoģiski saindē mūsu tautu, padara viņu mazāk spējīgu kādreiz liktenīgās dienās uzupurēties savas tēvijas dēļ.» 15. maija īstais nolūks bija «novērst patiesi nacionālu revolūciju, kas Latviju būtu padarījusi morāliski un materiāli stipru un vienotu. 15. maija radītie apstākļi padarījuši mūs par Vācijas intrigu upuri un objektu un latvju tautai draud visnopietnākās briesmas pazaudēt savu neatkarību. Tamdēļ laiks mosties, latvieši! Mums jāapvienojas tāpat, kā apvienojāmies pret savu viltīgo vēsturisko ienaidnieku strēlnieku laikos, kā apvienojāmies pret landesvēristiem un bermontiešiem 1919. gadā! Mēs negribam vairs kalpot vāciešiem! Un tāpēc — nevienu dienu mēs negribam kalpot viņu aģentam Vilhelmam Munteram! Tam jāpazūd, lai nebūtu jāpazūd mūsu valstij.»[1] Vēl šajā uzsaukumā kritizēta K. Ulmaņa ekonomiskā politika, taču galvenā uzmanība veltīta (kā to redzējām) apvērsuma vērtējumam un tā eventuālajām sekām, kas ārpolitikas aspektā iezīmētas visai precīzi.

Laikraksta «Latvis» slēgšana apklusināja K. Ulmaņa valdības kritiku no labās puses un likvidēja brīvās preses pēdējo salu. Tā bija liecība, ka jaunā vara pilnībā apzinās savu spēku un nav gatava paciest nekādas atkāpes vai brīvdomības izpausmes. Pietiek ieskatīties tikai dažos «Latvis» redaktora A. Avota rakstos, lai saprastu valdošo aprindu nepatiku — «Nav ne mazākā pamata skatīties no augšas uz leju uz cilvēku, kas piede-

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/6 apr. — 547. l. — 1.—3. lp.

rēja pie kādas agrākās opozīcijas partijas, bet tomēr ir bijis godīgs cilvēks»; «Jaunais laiks nav nācis, lai kāda no bijušām partijām spriestu tiesu par citām partijām»; «Tas vadonis, kas pats sevi nosauc par vadoni, pirms tauta to pateikusi (un vadoņa draugus vēl nevar saukt par tautu), rūgti pārprot vadoņa jēdzienu»[1].

Politpārvalde atzīmēja: pēc «Latvja» slēgšanas pērkonkrustieši uzskata, ka tā bijušie lasītāji «esot visu pateicīgākā zeme, kur sēt pērkonkrustiešu kustības sēklu»[2].

Tā pagāja 1934. gada otrā puse, kas pērkonkrustiešiem bija saistīta ar lielām cerībām par drīzu K. Ulmaņa varas gāšanu un «Latviešu Latvijas» izveidošanu, balstoties uz visiem patiesi nacionālajiem un patriotiskajiem spēkiem. Taču cerības palika nepiepildītas, un plaši izvērstas represijas jūtami retināja pērkonkrustiešu rindas.

---

[1] *Stranga A.* Arveds Bergs un Kārlis Ulmanis, — Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. — 1991. — Nr. 6. — 127.—128. lp.
[2] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 776. l. — 170. lp.

«PĒRKONKRUSTS» 1935. GADĀ

1935. gada janvārī politpārvaldes priekšnieks ziņoja iekšlietu ministram, ka *Pērkonkrusta* organizācija sadalījusies nelielās vienībās — blokos (1—6 cilvēki). Bloki apvienoti rajonos, kurus vada rajonu priekšnieki, kas savukārt pakļauti apgabala inspektoram. Rīgas apgabala inspektors ir Pauls Voldemārs Roze, Zemgales — Ādolfs Greble, Vidzemes — uzvārds nav zināms (dzīvo Cēsīs), Kurzemes — Voldemārs Tenis, Latgales — Andrejs Švēde. Organizācijas vadībā aktīvi darbojas Miervaldis Riekstiņš, Viesturs Brencens, Rūdolfs Freibergs — visi no Rīgas. Rīgas apgabals sadalīts 5 rajonos — Sarkandaugavas, Čiekurkalna, Rīgas Centra, Pārdaugavas un Rīgas Jūrmalas. Centra rajonā aktīvi ir studenti Nikolajs Baltmanis, Augusts Ālers, Vilhelms Vītols, Valdis Didrihsons u. c. Visplašāk darbību ir attīstījuši Pārdaugavas rajona pērkonkrustieši — to skaitā Viesturs Brencens, Rūdolfs Vīlips, Jānis Arvīds Ģērmanis, Rūdolfs Freibergs.[1]

Tomēr organizācija pārdzīvoja grūtas dienas — pirms 15. maija Liepājā bija 400 pērkonkrustiešu, bet 1935. gada aprīlī tikai 30 maksāja biedra naudu.[2] Augustā politpārvaldē ienāca ziņas, ka Liepājā esot tikai 20 pērkonkrustiešu un tikai 6—7 darbojas aktīvi.[3] Zināmā mērā šo situāciju ietekmēja *Pērkonkrusta* vadības nostāja — tā atteicās atjaunot sakarus, kamēr nebūs noskaidrots provokators.[4]

No Jēkabpils apriņķa ienāca informācija, ka, izņemot atsevišķus literatūras iesūtīšanas gadījumus, nav nekādu datu par pērkonkrustiešu kā organizētas vienības darbību.[5] Savukārt no

1 LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 114. l. — 46. lp.
2 Turpat. — 1/22 apr. — 774. l. — 186. lp.
3 Turpat, 221. lp.
4 Turpat. — 1/8 apr. — 342. l. — 64. lp.
5 Turpat. — 1/22 apr. — 775. l. — 212. lp.

Jelgavas ziņoja, ka pērkonkrustiešu rindās aktīvi darbojas students Fricis Lāma. Ventspilī 1935. gada pavasarī *Pērkonkrusta* nelegālā organizācija darbojās ar Rolandu Freivaldu un Ernestu Gaudiņu priekšgalā. Lieldienās arestēja G. Celmiņa māsu Birutu Jaunzemi — Ventspils valsts ģimnāzijas direktora sievu. Apsūdzības motīvi nav īpaši skaidri (arhīva lietā šī epizode nav izvērsta, taču nav šaubu, ka tās pamatā bija attiecības ar *Pērkonkrustu*). Piltenes pagastā kā aktīvs pērkonkrustietis darbojoties policijas kārtībnieks Gustavs Tīrmanis.[1] No Gulbenes ziņoja, ka daži pērkonkrustieši gatavojas izvirzīt savu kandidatūru vietējās pašpārvaldes vēlēšanās un meklē kontaktus ar *Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partijas* biedriem un pat ar *Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas* biedriem, «lai kopīgiem spēkiem cīnītos par līdzšinējās valdības padzīšanu un pēc šīs akcijas lai saņemtu mūsu valsts vadību savās rokās. Saņemto informāciju līdz šim nav izdevies pārbaudīt.» (Augusta mēneša ziņojums.)[2] Starp citu, vēl jūnijā no Gulbenes vēstīja, ka nekāda bloķēšanās starp pērkonkrustiešiem un citu partiju biedriem nav novērota.[3]

Protams, nesnauda arī politpārvaldes aģenti. Lūk, rakstura ziņa — *Pērkonkrusta* vadītājs Kuldīgā Kārlis Spēlmanis uzdevis «ziņotājam» «...izvest pastiprinātu aģitāciju un jaunu biedru vervēšanu»[4]. Nav grūti iedomāties, kas jau tuvākajā nākotnē gaidīja «jaunos biedrus».

No Daugavpils rajona ziņoja, ka rajona robežās reģistrēti 17 aktīvi pērkonkrustieši (daži no tiem atradās robežapsardzības un policijas dienestā).[5]

Būtisku ieskatu organizācijas dzīvē sniedz A. Švēdes vēstule, kuru Rīgas Centrālcietuma uzraugi atrada tualetē 1935. gada 5. oktobrī. A. Švēde nezināmam adresātam raksta:

«Cīņai sveiks! Organizācija pašreiz visas akcijas ir atlikusi, jo pienotava (t. i., politpārvalde — *aut.*) piedraudēja atkal saņemt visus viņai zināmos *cbb*. Nezinu, vai tas ir pareizi, bet

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 775. l. — 221. lp.
[2] Turpat, 728. l. — 294. lp.
[3] Turpat, 279. lp.
[4] Turpat. — 1/8 apr. — 342. l. — 16. lp.
[5] Turpat. — 1/22 apr. — 808. l. — 129. lp.

apmierinos, ka *cbb* uz vaļas labāk paredz apstākļus un zin, ko dara. Par organizāciju vairāk nezinu, jo 2 man rakstītās vēstules acīmredzot ir pazudušas.»[1] Līdzīgi jāvērtē arī E. Pukša liecība 1937. gada 5. septembrī: 1935. gadā *Pērkonkrustam* bija trīs galvenie uzdevumi — 1) saturēt kopā organizāciju; 2) attīstīt polemiku par valsts dzīves jautājumiem; 3) vadīt darbu solīdākā un inteliģentākā gultnē, lai arī tad, kad kustībai būtu jāiznīkst, tas tomēr notiktu ar godu.[2]

Nozīmīgs notikums organizācijas dzīvē bija 1935. gada 26. un 27. februārī notikusī kara tiesa pret *Pērkonkrusta* vadītājiem G. Celmiņu, Ernestu Plāķi, Evaldu Andersonu, Frici Kronbergu, Arvīdu Melliņu, Arvīdu Bērziņu, Kārli Pētersonu, Mārtiņu Eihi, Ādolfu Šildi, Georgu Zaueru un Alfredu Zebaueru. Par darbošanos *Pērkonkrustā* un nelegālās preses izplatīšanu tiesāja arī Kārli Poli un Edvīnu Lejasmeijeru. Galvenā apsūdzības daļa balstījās uz sodu likuma 71. pantu — par sastāvēšanu nelegālā organizācijā, kuras mērķis musināt uz nepaklausību valsts varas likumīgiem rīkojumiem un, lietojot varas darbus, gāzt Latvijā pastāvošo nacionālo valdību un ministru kabinetu un sagrābt valsts varu savās rokās.[3] «Brīvā Zeme» savukārt rakstīja, ka pērkonkrustiešus tiesā par «nodevīgu plānu kalšanu pret tautas vienību». Pulcinot «šaubīgus elementus» (leģionārus, leikartiešus, sociāldemokrātus), pērkonkrustieši centušies nodibināt «īsto latvisko Latviju» jeb, citiem vārdiem, — «savu Latviju».[4] Lai gan pērkonkrustieši zināmu laika sprīdi pirms tiesas bija nolēmuši nerīkot nekādas akcijas, aresti turpinājās. Kratīšanas un aresti notika Valkas apriņķī, Liepājā bija veiktas 13 kratīšanas un 4 aresti.[5]

Presē neparādījās plašs tiesas procesa atspoguļojums, taču ir zināms, ka nekādi grēku nožēlošanas plūdi no pērkonkrustiešu puses nenāca. Tā, piemēram, G. Zebauers noliedza savus sakarus ar pērkonkrustiešiem, noliedza savu «ļoti aktīvo» darbu Liepājā.[6] G. Celmiņš pirms tiesas sprieduma pasludināšanas

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 117. l. — 197. lp.
[2] Turpat. — 118. l. — 192.—194. lp.
[3] Jaunākās Ziņas. — 1935. — 26. febr.
[4] Brīvā Zeme. — 1935. — 26. febr.
[5] LVVA. — 3235. f. — 1/8 apr. — 342. l. — 6. lp.
[6] Turpat. — 3. apr. — 116. l. — 58. lp.

teica: «Tā kā tiesas izmeklēšanas laikā nav nākuši klāt nekādi jauni materiāli, kas varētu kaut ko grozīt, tad man nav vairāk nekas ko teikt. Es neapzinos neko noziedzies pret Latviju un latvju tautu.»[1] Varas iestādes centās izvairīties no jebkādas nesankcionētas informācijas par tiesas procesa norisi. G. Celmiņa māsai Ievai politpārvaldes darbinieki atņēma divas burtnīcas, kurās viņa izdarīja atzīmes, un intensīvi meklēja trešo, kas tomēr bija izceļojusi no tiesu zāles.[2] Vissmagāko sodu piesprieda G. Celmiņam — 3 gadus pārmācības namā, ieskaitot iepriekšējā ieslodzījumā pavadīto laiku.[3] Pēc daudziem gadiem Latvijas kara virstiesas loceklis N. Skriņņikovs atzinās Ā. Šildem, ka K. Ulmanis izdarījis spiedienu uz procesa norisi un pieprasījis arestēto pērkonkrustiešu sodīšanu.[4]

Pēc tiesas pērkonkrustiešu izdotais «Ziņojums» (1935. g. Nr. 33) rakstīja, ka prokuroram K. Ulmanis solījis «stipru tēju», ka politpārvaldes liecības un liecinieki ir «par naudu pirkti», lai arī dod zvērestu runāt patiesību. Visrupjākie meli, ka pērkonkrustieši G. Celmiņa uzdevumā stājušies sakaros ar A. Hitleru — *Pērkonkrusts* ir noskaņots pret vāciešiem.[5] *Pērkonkrusta* jaunatnes izdevums *Jaunā Sardze* (devīze — «Latviju latviešiem! Tēvzeme, tavs esmu viss!») rakstīja: «Kara tiesa ir notikusi. Latviešu Latvijas cīnītāji ir notiesāti pārmācības namā, bet valsts grāvēji un tautas bagātību izsaimniekotāji var rīkot dzīres pēc dzīrēm. Mēs gaidām, ko teiks kara virstiesa. Vai arī tā pamatos savu spriedumu uz apšaubāmiem pienotavas (politpārvalde — *aut.*) ziņojumiem... Jauns pavasaris nāk latviešu zemē, *Pērkonkrusta* iezvanīts. Pelēkie cīnītāju pulki stāv nomodā par savu dzimto zemi. Jaunajās acīs mirdz svēta ticības dzirksts. Jaunatne saka tēvzemei savu ticības apliecību — «Tēvzeme, tavs esmu viss!».»[6]

Kā redzam, process beidzās, bet polemika turpinājās. «Jaunākās Ziņas» 20. martā publicēja anonīmu rakstu (domājams, politpārvaldes inspirētu vai vismaz sankcionētu, jo tā kopija vēl

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/6 apr. — 547. l. — 7. lp.
[2] Turpat. — 3. apr. — 114. l. — 119. lp.
[3] Turpat. — 2. apr. — 6835. l. — 1. lp.
[4] *Silde Ā.* Ardievas Rīgai, 110.—111. lpp.
[5] LVVA. — 3235. f. — 1/6 apr. — 547. l. — 7. lp.
[6] Turpat. — 3. apr. — 114. l. — 186. lp.

pirms publicēšanas atradās politpārvaldes rokās) ar nosaukumu «*Pērkonkrusta* īstā seja».

Anonīmais autors norādīja, ka *Pērkonkrusts* esot gribējis dabūt mandātus Saeimā, taču «laime bija tā, ka viņš nedabūja atklāti parādīt sevi politiskā darbā. Ja tas būtu noticis, tad itin visi būtu varējuši pilnīgi skaidri pārliecināties, ka *Pērkonkrusta* darbība ne ar ko neatšķiras no citu politisko partiju un tautas vienības ārdītāju darbības». Tālāk konstatēts, ka pērkonkrus tiešu darbības turpinājums (t. i., pēc 15. maija) izskaidrojams «vienīgi ar dažu *Pērkonkrusta* priekšgalā esošu personu godkārību un patmīlību». Vēl seko uzskaitījums par pērkonkrustiešu līderu sociālo izcelšanos un materiālo stāvokli — G. Celmiņš nāk no bagātas ģimenes (tēvs Kārlis savulaik bija Rīgas diskonto banku direktors), viņam pieder nams Elizabetes ielā 9; F. Kronbergam — vairāki nami Liepājā; Ā. Šilde bijis Rīgas pilsētas valdes ierēdnis; E. Andersons — labi atalgots ierēdnis Latvijas bankā utt. Autors nonāca pie secinājuma, ka sociālie apstākļi nevarēja būt par pamatu viņu neapmierinātībai un nav «neviena argumenta, kas tagadējos apstākļos varētu attaisnot kaut kādu kustību, vērstu pret tagadējo valsts vadību...»[1]

Slēptākā formā pret pērkonkrustiešiem uzstājās arī kāds vārdā nenosaukts sociāldemokrāts (raksturots kā partijas «atbildīgs darbinieks»), kura atmiņas par 15. maija notikumiem publicēja laikraksts «Rīts». Šis cilvēks liecināja, ka pēc aresta izjutis «nelielu mierinājumu» tikai apstāklī, «ka valsts vara nav nonākusi pērkonkrustiešu, bet gan zemnieku pārstāvju rokās»[2]. Līdzīgi izskan arī šāda viņa liecība: «Daudzi, kas 15./16. maija naktī novesti tieši no dzīvokļiem politiskā pārvaldē, līdz pat rītam nevarējuši izgudrot, kas tad īsti izvedis valsts iekārtas maiņu. Lielākā daļa bijusi gatava pielaist domu, ka pie varas nākuši pērkonkrustieši un leģionāri, kuru pusē nostājusies policija un aizsargi. Kad uzzin, ka K. Ulmanis, dažs labs noteicis: «Nu, paldies Dievam, tad jau tik traki vēl nav.»[3]

R. Fogelis, Liepājas muitas darbinieks, 16. maijā paņēmis dienesta revolveri un izgāja uz ielas, teikdams, ka «nošaušu

[1] Jaunākās Ziņas. — 1935. — 20. marts.
[2] Rīts. — 1935. — 20. marts.
[3] Turpat, 24. marts.

katru, kas iešot apspiest strādniekus». Pēc aresta policijā viņš paskaidroja, ka domājis, ka apvērsumu veikuši pērkonkrustieši vai leģionāri. R. Fogelis bija sociāldemokrātu partijas biedrs.[1]

1935. gada janvārī izdotajā uzsaukumā pērkonkrustieši rakstīja, ka 15. maijs bijusi vēsturiska diena, kad «sabruka vecā, satrunējusī iekārta. Visi atviegloti uzelpoja, kad partijas likvidēja, atklātos valsts ienaidniekus un tautas morāles grāvējus — sociāldemokrātu vadoņus apcietināja. Valdības manifests vēstīja jaunu laikmetu mūsu dzīvē, vēstīja Latviju, kurā varēs tautas veselīgais gars un griba brīvi izpausties... kur gavilēs latviskais un zudis būs svešais, kur nebūs vietas ne šķiru, ne naida politikai, kur vienādi būs visi Latvijas darbīgie tautas dēli, kur beidzot būs radīti droši pamati īstai tautvaldībai...»[2].

Saprotams, ka pērkonkrustiešu izpratnē šādas cerības netika attaisnotas, jo arvien tiek pagarināts kara stāvoklis, «īstie» Latvijas patrioti smok cietumā, netiek atmaskoti «veco laiku» koruptanti, netraucēti darbojas «lielās valūtas haizivis» un «žīdu veikalnieki», nepārtraukti atskan «glaimi ap Ulmani».[3]

Pērkonkrustieši izdevumā «Ziņojums» (1935. gads, Nr. 30) rakstīja, ka politpārvaldei nav jāmeklē noziedznieki «pērkonkrustiešu vai viņu domubiedru aprindās»,bet gan jāskatās uz otru pusi, t. i., uz pašreiz valdošām aprindām — «uz tiem vīriem, kas ar mierīgu sirdi pērk un pārdod latvju tautas godu un mantu kā savu»[4].

Dažus numurus iepriekš (1935. gads, Nr. 27) «Ziņojums» rakstīja, ka brīvmūrnieku veiklie brāļi, koruptanti, politiskie šīberi, nacionālspekulanti bija izdomājuši «šo falsifikātu, lai novērstu tās īstās latviskās Latvijas nodibināšanos, no kuras viņiem visiem bija visvairāk bailes. Vai tautu varēs apkrāpt ar šo falsifikātu? Cauri lišķu un bezmugurkaulu šļupstainām ovācijām skan jau atkal skaidri un spēcīgi — Latvisku Latviju!»[5]

Vienā no uzsaukumiem tika uzsvērts, ka «ar sodiem nevar iznīcināt ideju», un izteikts aicinājums «Nesmērējiet rokas, lat-

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/8 apr. — 487. l. — 395. lp.
[2] Turpat. — 3. apr. — 114. l. — 38. lp.
[3] Turpat.
[4] Turpat, 78. lp.
[5] Turpat. — 129. l. — 129. lp.

vieši!», jo «neviena despotija nav bijusi mūžīga» un reiz Latvija kļūs «brīva, ētiski tīra un patiesi nacionāla, kur tad meklēs cilvēkus ar raksturu, drosmi, spējām un tīrām rokām»[1].

Pērkonkrustiešu prese asi vērsās pret K. Ulmani, dažreiz to darot ar humora pieskaņu. Pārfrazējot Ministru prezidenta izteikumu, ka no nezāļu sēklām nekad neizaugs zelta graudi, pērkonkrustieši piezīmēja, ka taisni tādās domās par K. Ulmaņa ministriem un palīgiem ir Latvijas tauta.[2] Pret K. Ulmani vērstajā aģitācijā norādīts, ka K. Ulmaņa runas ir tukšas, bet tajā pašā laikā jo «lielākas un klajākas paliek Ulmaņa vīru korupcijas»[3].

Sevišķi lielu nepatiku pērkonkrustieši izjuta pret V. Munteru, kuru nedēvēja citādāk kā par «vācu aģentu», K. Ulmaņa «intīmo draugu» un «mūzu»[4], par «čekistu»[5] utt.

Tieši V. Munteram tika pārmests, ka nav nekādas Baltijas valstu savienības[6], ka pastiprinās draudi Latvijas neatkarībai no Vācijas puses, kas, izmantojot veco principu — skaldi un valdi —, gatavojas ieņemt Klaipēdas apgabalu,[7] ka pretēji tagadējai valdībai «latvju tauta Vācijā neredz vis draugu, bet viltīgu un bīstamu ienaidnieku»[8]. Pēc pērkonkrustiešu uzskata, nodevība ir rautot un ballēt tādā nopietnā brīdī, kad «visa pasaule drudžaini gatavojas lielajiem notikumiem... /bet/.. Ulmanis pārvērtis Latviju pīļu dīķī un ar pātagu rokā dzen latviešus plunčāties viņa seklajos ūdeņos»[9]. Līdzīgi kā iepriekšējos, arī 1935. gadā *Pērkonkrusts* uzskatīja, ka Latvijas valsts pastāvēšana ir reāli apdraudēta: «Latvju tauta asinīm pirkusi savu brīvību, un visi kā viens latvji atkal liktenīgā stundā aizstāvētu šo brīvību. Bet par ko tagad latvju tauta cīnīsies, kad Ulmanis brīvību viņai jau ir atņēmis. Vai Ulmaņa un viņa

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 129. l. — 68. lp.
[2] Turpat, 62. lp.
[3] Turpat, 81. lp.
[4] Turpat, 81. lp.; 3. apr. — 114. l. — 78. lp.
[5] Turpat. — 1/22 apr. — 728. l. — 258. lp.
[6] Turpat. — 3. apr. — 129. l. — 81. lp.
[7] Turpat. — 114. l. — 79. lp.
[8] Turpat. — 129. l. — 83. lp.
[9] Turpat.

favorītu dēļ ies kāds mirt? Kamēr latvju tauta nebūs atguvusi nolaupīto brīvību, mūsu valsts ir nopietni apdraudēta.»[1] Līdzīgi izskan arī šajā uzsaukumā teiktie vārdi: «Mūsu vidū atradušies daži naivi cilvēki, kas gatavi ticēt, ka no Vācijas puses mums nekādas briesmas nedraudot, starptautiskie sarežģījumi mūs neskaršot un mūsu nākotne esot pilnīgi droša. Paļaušanās uz vācu solījumiem un līgumiem tomēr senā un nesenā pagātnē mums ir jau maksājusi tik dārgi, ka neviens saprātīgs latvietis Vācijas draudzībai tomēr netic. Vācietis ciena un bīstas tikai spēku. Kas nespēj pretoties, to vācietis samin ar visiem līgumiem un garantijām.»[2] Nav grūti pamanīt, ka šie vārdi precīzi piepildās 1939. gada augustā.

Vērtējot šo attieksmi pret Vāciju, jānāk pie slēdziena, ka pērkonkrustiešiem šajā laikā nebija kaut cik nozīmīgu sakaru ar Vāciju, t. i., viņi nesaņēma no turienes naudu un instrukcijas tālākai darbībai, nebija arī nekādas jūtamas ideoloģiskas ietekmes. Pērkonkrustiešus nekādi nevarēja apmierināt vācu minoritātes arvien lielāka ieslīgšana nacionālsociālismā, kas izpaudās, piemēram, šajā 1935. gada 25. jūlijā Kuldīgā kāda referenta teiktajā runā: «.. vācu valsts pastāv tur, kur dzīvo vācieši, kuri ar Hitlera nākšanu pie varas ir uzmodušies no miega. Par īstu vācieti uzskatāms tas, kas savā sirdī jūt vāciski.»[3] Vienīgā zināmā informācija par šajā gadā notikušu mēģinājumu uzņemt sakarus ar Vāciju ir atspoguļota politpārvaldes ziņojumā, ka no Liepājas kāds atbildīgs pērkonkrustiešu darbinieks devies uz Rīgu, lai satiktu kādu no vadības ar mērķi apspriest jautājumu par došanos uz Nirnbergu, kur septembrī notiekot nacionālsociālistu kongress. No vadības nevienu satikt nav izdevies...[4]

No K. Ulmaņa ministriem vissarežģītākās attiecības pērkonkrustiešiem veidojās ar ģenerāli J. Balodi. Viņu kritizēja retāk par citiem, un savstarpējās sarunās pērkonkrustieši ar šo personu saistīja zināmas cerības kā iespējamu opozīcijas līdzdalībnieku. Tomēr arī viņam pārmeta aizraušanos ar kāršu spēli

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 310. l. — 4. lp.
[2] Turpat. — 1/22 apr. — 790. l. — 1. lp.
[3] Turpat. — 1/8 apr. — 342. l. — 66. lp.
[4] Turpat, 65. lp.

Latvijai tik sarežģītā laikā, apgalvoja, ka viņš «piesavinājies O. Kalpaka nopelnus un slavu. To bija viegli izdarīt, jo O. Kalpaks bija miris. Nākotne drīz atklās kārtis un atmaskos viltus varoņus.»[1]

Šķiet, visapjomīgāko pret K. Ulmaņa valdību vērstu materiālu publicēja *Latvju brīvības cīnītāji* 1935. gada jūnijā. Tajā bija 18 antiulmaniskas tēzes, un īsā atstāstījumā tās izskatījās šādi: Ulmanis ar savu kliķi nav tautas glābējs, bet gan apspiedējs; Ulmanis nolaupījis tautai suverēno varu; tautai riebjas Ulmaņa slavas kāre; tauta nevar demokrātijas laiku andelmani atzīt par savu vadoni; tautu smagi nospiež tas čekas un līdēju gars, ko Ulmanis kultivē; Ulmanis maziski izrēķinās ar saviem pretiniekiem; korupcija nav iznīdēta, bet gan uzplaukst; Ulmanis nodod Latviju vācu spiegu un aģentu rokās — spilgts piemērs tam V. Muntera darbība; latviskas Latvijas vietā Ulmanis devis tikai surogātu; Latvijas pilsoņiem nav vairs ne patiesa prieka, ne ticības nākotnei. Uzsaukums saturēja arī konstruktīvo daļu, kur 10 punktos bija izvirzītas prasības atjaunot biedrošanās, vārda, preses brīvību un tautvaldību; nodrošināt suverēno varu latvju tautai, sasaukt jaunu Satversmes sapulci, «kur iekšā nelaiž žīdus, vāciešus un koruptantus»; Valsts prezidentu vēlēt visas tautas vēlēšanās; izveidot lavisku, ētiski tīru, vienotu un taisnīgu Latviju. Uzsaukums noslēdzās ar vārdiem: «Mūsu brīvība, mūsu tautas nākotne stāv šinīs liktenīgās stundās uz svaru kausiem, tāpat kā 1918. un 1919. gadā. ... Ir tikai divas šīs frontes: drošsirdīgo tēvijas dēlu vidū, kas nesīs mūsu tautai jaunu brīvību, vai nožēlojamo gļēvuļu, līdēju un lišķu barā ... Padomā, latviet, jau šodien, kurā frontē tu būsi.»[2]

Varas iestādes 1935. gadā visai regulāri atzīmēja nelegālas pērkonkrustiešu literatūras izplatīšanas gadījumus. Aprīlī tā tika izplatīta Aizputē[3], jūnijā Priekulē uz ielām atrada 132 eksemplārus «Ziņojuma» (32., 33., 34. numurus), un politpārvaldi ne tik daudz mulsināja akcijas vēriens, kā fakts, ka *Pērkonkrusta* organizācija Priekulē nedarbojas un nekad nav arī dar-

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 728. l. — 258. lp.
[2] Turpat. — 790. l. — 17.—37. lp.
[3] Turpat. — 774. l. — 191.—192. lp.

bojusies.[1] Aģentūra ziņoja, ka diezgan daudzi Alūksnes iedzīvotāji no Rīgas pa pastu saņēmuši «Trauksmes» (Nr. 21) eksemplārus, taču tikai neliels skaits pilsoņu tos nodevuši policijai.[2] Šādu paņēmienu — piesūtīt pa pastu vai vienkārši iemest pastkastītē nelegālu izdevumu pērkonkrustieši izmantoja, lai vervētu jaunus biedrus. Ja saņēmējs policijai neziņoja, tad varēja interesēties tuvāk par konkrēto cilvēku.[3]

Krāslavā 1935. gada 6. novembrī uz žogiem un namu sienām bija izlīmēti lozungi «Latviešiem darbu un maizi!», «Nost korupciju!» un kāškrusta zīmes. Politpārvalde par plakātu izgatavošanu turēja aizdomās krāslavieti Teodoru Unguru.[4] 17. novembrī Pļaviņu stacijas tualetē bijis uzraksts: «Latvieti, atdari acis! Neļauj pārdot Latviju vāciešiem, kā to pašlaik dara ģenerālsekretārs Munters «vadoņa» vadībā! Bet šoreiz šie nodevēji — viltus nacionālisti — saņems algu pēc nopelna. Cīņai sveiks! Kāds latvietis.»[5]

Naudas trūkums, nepārtrauktie aresti, nodevības ļoti apgrūtināja nelegālās preses izdošanu, un tāpēc pērkonkrustieši jo aktīvi sāka darboties ar individuālo aģitāciju, t. i., sarunās ar dažādiem cilvēkiem kritizēja (vairāk vai mazāk asi) valdību, kas dzīvojot pārpilnībā, kamēr «īstos» patriotus pērkonkrustiešus spīdzinot pa cietumiem, sviežot ārā no darba vietām un veселas ģimenes atstājot likteņa varā.[6] Jāatzīst, ka tādai darbībai bija visai labvēlīga augsne. Politpārvaldes ziņojumos teikts, ka kopumā iedzīvotāji ir apmierināti ar valdību, taču izsaka neapmierinātību, ka gandrīz vienmēr «Jaunākās Ziņas» un «Brīvā Zeme» publicē «fotogrāfiskus uzņēmumus no dažādiem mielastiem, kuros redzami bagātīgi klāti galdi un dažādu dzērienu trauki»[7]. Līdzīgi izskanēja arī šis ziņojums: «Lauku iedzīvotāji runās tā, ka valdības locekļiem tiekot rīkotas par daudz plašas uzņemšanas, svinības un rauti, kad tie ierodoties uz lauku sarīkojumiem un savos kārtējos braucienos.» Lauku iedzīvotāji

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/8 apr. — 342. l. — 43. lp.
[2] Turpat. — 1/22 apr. — 728. l. — 267., 273. lp.
[3] Turpat. — 257. lp.
[4] Turpat. — 777. l. — 288. lp.
[5] Turpat. — 728. l. — 339. lp.
[6] Turpat. — 3235. f. — 3. apr. — 114. l. — 57. lp.
[7] Turpat. — 1/22 apr. — 776. l. — 180. lp.

bija neapmierināti, ka valdība neiepazīstina ar saviem nodomiem un «noliek» notikuša fakta priekšā.[1]

Pēc politpārvaldē ienākušajām ziņām (1935. g. aprīlis) Rīgā notikusi slepena apspriede, kurā runāts, ka «daudzas augstas personas no valdības» interesējas par *Pērkonkrustu*[2]. 1935. gada vasarā pērkonkrustieši izplatīja runas, ka zemkopības ministra Kauliņa un izglītības ministra Adamoviča atkāpšanās no amata ir saistīta ar to, ka tie «pēc savas pārliecības» esot pērkonkrustieši.[3]

Interesi izraisa šis politpārvaldes ziņojums — 1935. gada pavasarī pērkonkrustieši izplatīja baumas, ka Ministru prezidenta Ulmaņa kungs esot «ielenkts» no dažādām personām, kas atrodas zem vāciešu iespaida, un tieši tās traucē Ministru prezidentu «nākt tuvākos sakaros ar tautu». Tagad šīs baumas uzklīdušas no jauna, bet tās nenāk no tām aprindām, kam var būt kādi sakari ar *Pērkonkrusta* organizāciju vai kam būtu pieejama šīs organizācijas izdotā nelegālā prese. Baumas klīst «pilsoniski noskaņotos lauku strādniekos un amatniekos, mazāk — zemnieku vidū»[4].

No Liepājas rajona ienāca ziņas, ka, pēc pērkonkrustiešu domām, 15. augustā tikšot atcelts kara stāvoklis un izsludināta jauna Satversme dekrēta ceļā. Pēc kara stāvokļa atcelšanas *Pērkonkrusts* varēs izdot savu presi un tad sāks iznākt arī A. Berga «Latvis».[5]

No Cēsu rajona ziņoja, ka organizācijas atbalstītāji un līdzjutēji «nevis atklāti, bet tomēr nemitīgi un pastāvīgi izrāda zināmā mērā savu nemieru par valdību un valsts iekārtu. Šī pastāvošās iekārtas kritizēšana notiek galvenā kārtā viņu pašu starpā — viesībās un klubos ļoti uzmanīgā veidā pārrunu kārtībā un tiek arī pausta pilsētu un lauku iedzīvotājos. ... sarunās šo ļaužu starpā visur ir skaidri jūtama neapmierinātība un arī it kā vienaldzība. Bez tam šajās aprindās visi kratītie, pratinātie, tiesātie, notiesātie un attaisnotie pērkonkrustieši ir pataisīti par mocekļiem un nostādīti kā lieli cietēji par Latvijas

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 728. l. — 299. lp.
[2] Turpat, 255. lp.
[3] Turpat. — 2. apr. — 5640. l. — 85. lp.
[4] Turpat. — 1/22 apr. — 728. l. — 341. lp.
[5] Turpat. — 1/8 apr. — 342. l. — 64.—65. lp.

lietu. Ir izlaistas arī baumas, ka valdība pērkonkrustiešu darbiniekus uz 18. maiju amnestēšot, jo *Pērkonkrusta* organizācija taču esot 15. maija notikumu «patiesais sagatavotājs».[1]

Pērkonkrustieši izmantoja vēl vienu individuālās aģitācijas līdzekli. Autoritatīvā režīma apstākļos populāro dziesmu «Lai līgo lepna dziesma» (V. Plūdoņa vārdi) pērkonkrustieši sagrozīja. Oriģinālais teksts skanēja tā:

«Lai līgo lepna dziesma
Tev, brīvā Latvija!
Kā sauli uzlēcošu
Sirds tevi sveicina.»[2]

Pērkonkrustieši to interpretēja:

«Lai līgo treknā miesa,
Tev, Kārli, Apaļais.»[3]
«Lai līgo lepna dziesma
Dzied koruptants un žīds.»[4]

Bija arī tāds variants:

«Sen līgo lepna dziesma,
Tev, «brīvā Latvija»,
Bet vergu ķēdes tautai
Jo dienas kaldina;
Kas koruptējis, krāpis,
Nu vadoņtogā tīts,
No «Saratova» laikiem
Nāk siļķu smaka līdz,
Kas vairāk zog un ierauj,
Celts augstā amatā,
Bet īstam latvim vieta
Tik Centrālcietumā.
Kā līgo lepno dziesmu,
To, latviet, atceries . .»[5]

Dziesmu, kuru vēl tagad Latvijā pazīst pēc vārdiem «Tik dēļ jums, daiļās dāmas, dēļ jums» pērkonkrustieši sagatavoja dziedāšanai ar tādiem rupjiem vārdiem, ka pat divas rindas nav iespējams citēt.[6]

---

1 LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 776. l. — 229. lp.
2 Universitas. — 1984. — Nr. 53. — 19. lpp.
3 LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 710. l. — 188. lp.
4 Turpat, 182. lp.
5 Turpat. — 3. apr. — 129. l. — 107. lp.
6 Turpat. — 1/22 apr. — 710. l. — 47. lp.

Protams, šāda veida aktivitātes izsauca varas iestāžu pretdarbību. Rīgā no 9. maija līdz 1. jūnijam apcietināja 142 personas, no kurām lielākā daļa atzina savu vainu, t. i., pretvalstisku darbību. Pēc šīm akcijām politpārvalde uzskatīja, ka *Pērkonkrusta* organizācija «ir galīgi paralizēta»[1]. Jūnijā aresti turpinājās un politpārvalde par 130 cilvēkiem lietas nodeva prokuroram.[2] Septembrī Valmierā arestēja 24 personas par centieniem turpināt slēgtās organizācijas darbu.[3] 1935. gada februārī Rēzeknē arestēja 15 personas.[4] Taču vissmagāk pērkonkrustiešus skāra cita veida represijas — darba zaudēšana valsts iestādēs un lielas grūtības iekārtoties darbā pēc soda izciešanas. Pietiekami spilgti to apliecina šāda epizode — tūlīt pēc 15. maija «Universitas» redaktors Ā. Šilde atteicās pārkārtot pirmo lappusi, kas būtu veltīta apvērsuma slavināšanai, un no redaktora amata atteicās. Kad redakcijas kolēģi «Universitas» pastāvēšanas piecu gadu jubilejā nosūtīja Ā. Šildem uz cietumu apsveikumu, visus, kas to parakstīja, skāra dažāda veida sodi, bet E. Ķiploku izslēdza no redakcijas sastāva.[5] Starp citu, lai gūtu pēc iespējas plašāku informāciju, politpārvalde noklausījās telefona sarunas — E. Plāķa telefonam pieslēdzās 1935. gada 20. martā.[6]

Neskatoties uz represijām, saglabājās visai optimistisks noskaņojums. Tā, piemēram, pēc aģentūras ziņām, Vidzemē pērkonkrustiešu vadošie darbinieki «nožēlojot, ka tik viegli atļāvuši Ulmanim sagrābt varu savās rokās un ka tagad nākšoties grūti Ulmaņa pamatus satricināt».[7]

Liepājas pērkonkrustieši uzskatīja, ka, neskatoties uz represijām, cīņas biedri Rīgā «esot spara pilni, bet izturoties nogaidoši: cerot uz aktīvāko biedru drīzu atsvabināšanu»[8]. Politpārvaldes slepenais ziņotājs vēstīja, ka pērkonkrustietis «Ž. Pērkons pašreiz izturas ļoti uzmanīgi un saka, ka drīz nākšot tas

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 921. l. — 274. lp.
[2] Turpat, 294. lp.
[3] Turpat, 364. lp.
[4] Turpat. — 779. l. — 296. lp.
[5] Universitas. — 1980. — Nr. 45. — 17.—18. lpp.
[6] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 131. l. — 8. lp.
[7] Turpat. — 1/22 apr. — 776. l. — 178. lp.
[8] Turpat. — 1/8 apr. — 342. l. — 65. lp.

laiks, kad tautas aizbāztā mute atvēršoties, un ilgi ar varu nevarēšot valdīt. Arī ziņotājam viņš ieteica būt čaklam, bet ļoti uzmanīgam, jo uz katra soļa esot algoti spiegi. Stāstīja arī, ka «tauta no asarām iegrimusi sāpēs» un šīs sāpes cietīšot tik ilgi, kamēr būšot kara stāvoklis. ... *Pērkonkrusts* neesot miris un viņu garu nevarot arī neviens iznīcināt.»[1]

Kādā no pērkonkrustiešu vēstulēm, kas nokļuva politpārvaldes rokās, teikts, ka drīza uzvara nav iluzora, jo G. Celmiņš «ir izpratis latviešu darbīgās tautas sirdspukstienus un viņas ilgas tiešām reiz kļūt par kungu savā zemē bez dažādiem smirdošiem blakus īrniekiem. Tamdēļ arī nekāda laicīga vara mūsu sprausto mērķu sasniegšanu neapturēs, jo mūsu darbs ir visas tautas sauciens pēc viņas ilgu piepildījuma. Vienīgi mūs var iznīcināt tad, ja visu tautu iznīcina fiziski jeb vai tas nolemts no augstākas varas pār šīs zemes varām, tas ir, ka tauta ir jau savu misiju šeit veikusi un tai jānoiet no vēstures skatuves.»[2] Neskatoties uz atrašanos cietumā, G. Celmiņš pērkonkrustiešu vidū joprojām bija visaugstākā autoritāte. Jau tūlīt pēc viņa aresta 1934. gada jūnijā pērkonkrustieši runāja, ka «kustību atzīst vienīgi Gustava Celmiņa vadībā»[3], ka tikai G. Celmiņš var būt organizācijas priekšnieks — citi brīvībā esošie cīņas biedri var izpildīt tikai vietnieku lomu.[4] No Valkas ziņoja, ka vietējie pērkonkrustieši modificējuši sveicienu «Cīņai sveiks!» uz «Cīņai un priekšniekam sveiks!»[5]

Izplatījās arī pilnīgi neticamas runas, ka jau 1935. gada rudenī par Ministru prezidentu kļūšot G. Celmiņš.[6] Daudz mazākā mērā, var teikt, ļoti reti, atskanēja kritika. Tā, piemēram, aģentūra liecināja, ka 1935. gada oktobrī prof. J. Plāķis izteicies, ka G. Celmiņš «esot bijis par karstu un ka cietums tam nākšot par labu, jo pēc soda izciešanas varēšot nelegālo darbu mierīgi turpināt»[7]. Dažkārt tieši G. Celmiņu vainoja par to, ka

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 117. l. — 179. lp.
[2] Turpat. — 1/22 apr. — 921. l. — 463. lp.
[3] Turpat. — 3. apr. — 116. l. — 11. lp.
[4] Turpat. — 1/22 apr. — 710. l. — 50. lp.
[5] Turpat, 86. lp.
[6] Turpat. — 3. apr. — 117. l. — 16. lp.
[7] Turpat. — 1/22 apr. — 775. l. — 259. lp.

«organizācija sastavējusi no neapzinīgiem jaunekļiem, kuri pie arestiem viens otru nodevuši»[1].

Pēc 1935. gada vasaras arestiem un daudzajām kratīšanām (kā to redzējām) politpārvaldes ierēdņi uzskatīja, ka organizācijas darbība ir «likvidēta» vai «galīgi paralizēta».[2] Taču arī šajos optimistiskajos un analītiskajos pārskatos tika piezīmēts, ka daļa pērkonkrustiešu it kā netaisoties pārtraukt savu darbību, taču «tā ir vienkārša izrunāšanās, kurai nekāda pamata nav»[3]. 1935. gada septembrī no Jēkabpils ziņoja, ka daži pilsoņi «vēl tagad cildina *Pērkonkrusta* darbību»[4]. No Valmieras «Kļaviņš» informēja, ka Rolands Zemmers izteicies, ka «vienmēr stāvēšot par pērkonkrustiešu kustību»[5]. Atsevišķus pērkonkrustiešus raksturoja šādiem vārdiem: apstaigā organizācijas dalībniekus un mēģina vēl glābt to, kas glābjams; pēc iznākšanas no cietuma apstaigā «cīņas biedrus» un pulcē tos kopā; turpina intensīvi darboties organizācijā; vervējis biedrus un vācis ziedojumus; izplata baumas par Vadoni utt.[6] Vēl viena liecība, ka daļa pērkonkrustiešu saglabāja vēlmi cīnīties par savu mērķu sasniegšanu: «Neskatoties uz vairākkārtējiem brīdinājumiem, kā kratīšanām, apcietināšanām un nodošanu tiesai — sodīšanu, organizācijas biedri arvien savu darbību turpināja. Apcietināto un notiesāto vadoņu vietā stājās jauni, bet tie apcietinātie, kuri tika sodīti ar mazākiem soda mēriem — administratīvā kārtā, pēc iznākšanas no apcietinājuma no jauna turpināja darboties nelegālā *Pērkonkrusta* organizācijā.»[7]

Arī no cietuma nāca liecības, ka notiesātie cīņas biedri nav noskaņoti mainīt savu attieksmi pret 15. maija pārvērtībām. Tā, piemēram, 1935. gada martā apcietinātais E. Puksis sarunā ar citiem ieslodzītajiem izcēlis *Pērkonkrustu* un nokritizējis valdību.[8] Pērkonkrustietis A. Bērziņš asi uzstājies pret K. Ulmani, «nosaukdams ļoti nepieklājīgiem vārdiem»[9]. Arestētos atbalstīja

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 921. l. — 336. lp.
[2] Turpat. — 921. l. — 274., 336. lp.
[3] Turpat, 294. lp.
[4] Turpat. — 775. l. — 250. lp.
[5] Turpat. — 710. l. — 343. lp.
[6] Turpat. — 1/1 apr. — 403. l. — 5.—23. lp.
[7] Turpat. — 3. apr. — 123. l. — 38. lp.
[8] Turpat. — 1/22 apr. — 710. l. — 437. lp.
[9] Turpat. — 3. apr. — 117. l. — 3. lp.

brīvībā esošie biedri, dažkārt uzmundrinošas vēstules rakstīja arī sievietes, iespējams, ne organizācijas locekles. Šāda rakstura vēstules iepriekšējā cenzūra vienmēr aizturēja, un par tām apcietinātie neko neuzzināja. Lūk, viena no tām:

«...neesmu aizmirsusi un neaizmirsīšu nekad, nekad savus draugus. ...manas pirmās domas rītos mostoties — un pēdējās, gulēt ejot, ir pie pelēkiem cietuma mūriem. Tās tiek pāri visiem šķēršļiem — esmu ar Jums un būšu ar Jums.

Ar mīļu sveicienu, Latviete.»[1]

Iespējams, ka cietumā starp bijušajiem politiskajiem pretiniekiem ne vienmēr saglabājās nepārvaramas antipātijas, taču pērkonkrustieši uzskatīja (piemēram, A. Melliņa 1935. gada 24. aprīlī no Rīgas Centrālcietuma sūtītā vēstule L. Breikšam), ka «... Brunītis (Bruno Kalniņš — *aut.*) jūtas kā kungs un dabon satikšanos 2× nedēļā pilnīgi personīgi, kurpretim mums jārunā caur dubultu sietu sargu uzraudzībā.»[2]

Starp citu, arī brīvē runāja, ka, lūk, sociāldemokrāts Emils Ogriņš, «sarkanais dakters» (ārsts pēc nodarbošanās) īsā laikā no koncentrācijas nometnes Liepājā atbrīvots un strādā valsts darbu. Cita veida represijas vēršas pret *Pērkonkrustu*, jo «nacionālās aprindas ir nenopērkamas».[3]

Zūdot legālām darbības iespējām, organizācija radikalizējās, un īpaši tas redzams *T grupu* darbībā un tajās valdošajos noskaņojumos. Pēc aģentūras ziņām (1935. gada janvāris), «triecienniekі» savā starpā runājot, ka ir tikai divas izejas — uzvarēt vai mirt, ka no *T grupas* neviens izstāties nevar, jo tas nozīmē nāves sodu. Nedrīkstot būt personīgā dzīve — jākalpo tikai idejai.[4] «Cielaviņš» informēja, ka *T grupai* noteikti 4 soda veidi — 1) brīdinājums; 2) naudas sods; 3) arests; 4) nāves sods.[5] Pēc politpārvaldes savāktajiem datiem, pērkonkrustieši pieļauj iespēju, ka notiks bruņota izrēķināšanās ar Vilhelmu Munteru.[6] 1935. gada februārī (otrais ziņojums vienā mēnesī)

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 133. l. — 190. lp.
[2] Turpat, 57. lp.
[3] Turpat. — 1/22 apr. — 808. l. — 160. lp.
[4] Turpat. — 3. apr. — 114. l.— 65. lp.
[5] Turpat. — 131. lp.
[6] Turpat. — 1/22 apr. — 808. l. — 164. lp.

«Cielaviņš» politpārvaldei rakstīja: «Pēdējā laikā sakarā ar *Pērkonkrusta* prāvas iztiesāšanu kara tiesā un *Pērkonkrusta* darbinieku apcietināšanām atbildīgāko *Pērkonkrusta* darbinieku runās bija dzirdami izteicieni par «galvas noņemšanu» valdības locekļiem un citām svarīgākām amatpersonām valstī. Kā notikumi rāda, tad ir neapšaubāmi, ka patlaban *Pērkonkrusts* tiešām meklē jau konkrētus ceļus un līdzekļus savu minēto noziedzīgo nodomu izvešanai.»[1] Atentāta veikšanai tika meklēti brīvprātīgie, turklāt neprecēti.

1935. gada martā no Alūksnes ziņoja, ka 15. maijā notikšot kāda akcija un tajā «varbūt būšot arī pirmie par *Pērkonkrusta* ideju kritušie, bet tas nedrīkstot atturēt citus cīņas biedrus no turpmākas darbības...»[2]. Pēc 15. maija no Alūksnes ienāca informācija, ka tikusi plānota kāda akcija Rīgā, jo uz turieni bija devies kāds Alūksnes pārstāvis.[3] 1935. gada 30. oktobrī «Ābele» rakstīja politpārvaldei, ka Rīgā, Slokas ielā notikusi slepena sapulce, kurā apspriesti sekojoši jautājumi: vai nebūtu žēl atdot savu dzīvību *Pērkonkrusta* labā; vai būs kluss un neko neatcerēsies, ja nebūs jāatceras; kur dzīvo Politiskās pārvaldes priekšnieks, administratīvā departamenta direktors Anšmits; kā varētu ieņemt politpārvaldi (nolēma, ka klusi jāizolē sargi un jādabū iekšā politpārvaldes telpās 10 cilvēki — loģiski, bet pietiekami naivi).[4]

Vēl politpārvalde ieguva informāciju, ka apvērsuma gadījumā tiks internētas visas personas, kas var traucēt apvērsuma norisei, — Valsts prezidents, Kara ministrijas vadība, aizsargu vadība utt. Baidīdamies no uzbrukuma, K. Ulmanis savu dzīvokli esot izklājis ar bruņu platēm.[5] Pēc citas informācijas (1935. gada aprīlis), kāda pērkonkrustiešu grupa uzskata, ka saistīt organizācijas vārdu ar apvērsumu nav izdevīgi — labāk, ja šo «darbu izvestu kreisie, tie zaudētu iedzīvotāju simpātijas un šinī brīdī *Pērkonkrusts* ar veiklu politisku žestu gūtu sev jaunus piekritējus»[6]. Šī informācija sasaucās ar kādu citu

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 116. l. — 2. lp.
[2] Turpat. — 1/22 apr. — 728. l. — 245. lp.
[3] Turpat, 267. lp.
[4] Turpat. — 3. apr. — 117. l. — 180. lp.
[5] Turpat. — 114. l. — 59. lp.
[6] Turpat. — 1/22 apr. — 728. l. — 255. lp.

E. Plāķis un citi vecākie biedri esot pret terora un vardarbības pielietošanu atšķirībā no «jaunatnes ar Rozi priekšgalā».[1]

Diemžēl nav nekādu citu materiālu par šāda rakstura pretrunām un to risinājumu. Domājams, tikai uz baumām balstījās pērkonkrustiešu savstarpējās runas, ka *T grupu* rīcībā esot angļu sistēmas «Mils» rokas granātas, Igaunijā ražotas patšautenes utt.[2] Šo apbruņojumu pērkonkrustieši saistīja ar īpašajām *T grupām* — *GCT*, kuru formēšana sākās 1934. gadā, un līdz gada beigām bija izveidotas 4 grupas — pa 9 cilvēkiem katrā. Nav grūti atšifrēt nosaukumu — Gustava Celmiņa Triecienieki. Katra no tām deva zvērestu melnās kapucēs ar pavērstu seju pret G. Celmiņa ģīmetni. Uz labās rokas elkoņa iededzināja ugunskrustu, un tikai viena grupa to atteicās darīt, jo tas nederot konspiratīvai darbībai. Kā savdabīgu kompensāciju par atkāpšanos no rituāla tā deva savu biedru parakstus, ka gatavi upurēt savu dzīvību, ja tas būs nepieciešams, pildot kādu vadības uzdevumu.[3]

Jādomā, ka *GCT* grupām nebija vispār nekādu ieroču, jo labi informētā politpārvalde tādus būtu atklājusi un arhīvu materiālos tas noteikti atspoguļotos. Un tomēr tā nedrīkstēja ignorēt informāciju, ka tieši viena no *GCT grupām* (Frīdvalds, Brengulis, Liepiņš, Ūdris u. c.) interesējās par to, cik stipra ir apsardze Ministru prezidentam, Ārlietu ministrijai utt.[4] Marta sākumā Rīgā notika «trauksmes pārbaude» — Brīvības bulvārī neuzkrītoši reģistrēja, cik un kādā laikā cīņas biedri ieradušies noteiktā vietā.[5] Nav zināms, kādus secinājumus pēc šī pasākuma izdarīja *Pērkonkrusta* vadība.

Pēc aģentūras materiāliem vēl redzams, ka pērkonkrustieši šīs tiesas laikā plānoja ar savu raidstaciju uzsākt savu lozungu raidīšanu,[6] ka uz 15. maiju bijis nodoms uzspridzināt elektrisko spēkstaciju, lai atstātu Rīgu bez gaismas.[7]

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 921. l. — 61.—62. lp.
[2] Turpat. — 116. l. — 6., 16. lp.
[3] Turpat. — 879. l. — 9.—12. lp.
[4] Turpat. — 3. apr. — 116. l. — 7. lp.
[5] Turpat, 16. lp.
[6] Turpat. — 1/22 apr. — 710. l. — 473. lp.
[7] Turpat. — 709. l. — 138. lp.

Cik zināms, nekas tāds īstenots netika un varbūt (ar nelielu ironiju) var teikt, ka lielākais pērkonkrustiešu «terora» akts notika 1935. gada 5. novembrī, kad Latvijas Universitātes aulā notika agronomu sanāksme, kurā piedalījās Valsts prezidents A. Kviesis. Politpārvaldes darbinieks ziņoja savam Rīgas rajona priekšniekam: «Sanāksmes beigās ievēroju kādu aizdomīgu personu, kas nosēdās aiz Valsts prezidenta otrā rindā un ar savu uzvešanos traucēja apkārtējos klausītājus — viesus. Valsts prezidenta runas laikā un beigās ar nepiedienīgām kustībām apsveica runu. Tāpat rēcošā balsī dziedāja «Lai līgo lepna dziesma».» Aizturētā persona izrādījās bijušais policists, Latvijas Universitātes students Teodors Kuršinskis, kas savu laik bijis arī *Pērkonkrusta* biedrs.[1]

Ar 1935. gadu iezīmējās centieni izmantot dievturu rīkotos pasākumus cīņas biedru pulcināšanai. Veicot nelielu atkāpi, jāatzīmē, ka dievturību Garīgo lietu pārvaldē reģistrēja 1926. gadā kā īpašu draudzi, bet aptuveni pēc gada tika reģistrēta *Latviešu dievturu sadraudze,* kuru vadīja E. Brastiņš.[2] Politpārvaldē ienāca informācija, ka 1935. gada 7. aprīlī Liepājā notikusi dievturu draudzes nodaļas dibināšana. Dievkalpojumu vadījis J. Bīne, kas esot ieradies no Rīgas. Pēc J. Bīnes ar runu uzstājies *Pērkonkrusta* organizācijas aktīvs dalībnieks, Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris Ādolfs Lācis, kas dzīvoja Kazdangas muižā. Viņa runu noklausījušās aptuveni 100 personas, starp tiem arī pērkonkrustieši no Liepājas, Kalvenes, Skrundas u. c. apdzīvotām vietām.[3] Tāda bija viena no ziņām, kas ienāca politpārvaldē, bet nākamajā — 1936. gadā tādu ziņojumu bija vēl vairāk, jo pērkonkrustieši savu darbību dievturu vidū aktivizēja.

1935. gadā politpārvalde aktīvi centās noskaidrot, kādi kontakti pastāv starp *Pērkonkrustu* un *Igaunijas atbrīvotājiem (VABS)* — divām pēc rakstura radniecīgām organizācijām. Tika iegūta informācija, ka jau 1933. gada jūnijā E. Puksis un 20 korporācijas *Lettonia* pārstāvji bijuši Igaunijā, pie viena apmeklējot arī *VABS* mītni Tallinā. Tomēr tad uzņemtie sakari

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 118. l. — 40. lp.
[2] Universitas. — 1973. — Nr. 32. — 66. lp.
[3] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 774. l. — 192. lp.

esot pārtrūkuši, jo igauņu puse nav atbildējusi uz vēstulēm.[1] 1934. gada rudenī kontakti atjaunojušies un bijusi iecere, ka *VABS* palīdzēs izveidot «pašaizsardzības jeb kaujas grupas», taču jau decembrī darbība (nenoskaidrotu iemeslu dēļ) šādā virzienā tikusi apturēta.[2] Tomēr arī 1935. gadā klīda runas, ka Igaunijā esot pērkonkrustiešu «kolonija», kur patveras Latvijā vajātie cīņas biedri.[3] Pēc aģentūras ziņām, Arnolds Olders no Alūksnes esot piedāvājis vadībai uzņemt sakarus ar Igauniju, jo Alūksne ģeogrāfiski ir izdevīgs rajons.[4]

Interesi izraisa E. Krieviņa (sūtnis Igaunijā) konfidenciālais ziņojums no Tallinas 1935. gada 17. decembrī. Tajā teikts, ka *VABS* savu darbību uzsākusi 1926. gadā un savās rindās sākotnēji uzņēmuši tikai Brīvības cīņu dalībniekus. 1933./34. gadā Tallinā bijis ap 3000 aktīvu biedru, ko vadīja no dienesta atvaļinātais ģenerālmajors Larka un viņa vietnieks Sirks (dēvēts par «Fīreru»). *VABSi* asi uzstājās pret parlamentu, politiskajām partijām, viņi vēlējās tādu prezidentu, kas būtu visas tautas vēlēts un apveltīts lielām pilnvarām. Naktī no 7. uz 8. decembri Igaunijā notika valsts apvērsuma mēģinājums, taču varas iestādēm šis plāns jau bija zināms un īsi pirms izšķirošajiem notikumiem tika arestēti 99 cilvēki, ieskaitot Larku. Izmeklēšanas gaitā atklāja visai niecīgus ieroču krājumus, sarakstu par atbildīgām valsts amatpersonām, kas nepieciešamības gadījumā jāiznīcina. Netika atrasti nekādi lietiskie pierādījumi, kas liecinātu par *VABS* sadarbību ar *Pērkonkrustu* Latvijā. Visai noteikti izpaudās Somijas ieinteresētība un atbalsts plānotajam apvērsumam.[5] Vēstures literatūrā ir liecība, ka 1933. gada 17. maijā Vācijas Ārlietu ministrijā ticis pārrunāts, kāda summa būtu jāvelta *Igaunijas brīvības cīnītājiem* to cīņā par pievēršanos Vācijai un pret «sapuvušo parlamentārismu»[6]. Tomēr jau sūtņa E. Krieviņa ziņojumos teikts: ja ... visā šinī lietā vāci vispārīgi spēlētu kādu lomu, tad variet

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 118. l. — 194. lp.
[2] Turpat. — 1/22 apr. — 921. l. — 446. lp.
[3] Turpat. — 808. l. — 102. lp.
[4] Turpat. — 3. apr. — 117. l. — 2. lp.
[5] Turpat. — 1/22 apr. — 743. l. — 191.—194. lp.
[6] *Andersons E.* Latvijas vēsture. 1920.—1940. — Ārpolitika, I d., 100. lpp.

būt pārliecināti, ka viss būtu sagatavots, noorganizēts un izvērsts daudz, daudz pamatīgāk»[1].

1935. gada martā politpārvaldes aģentūra liecināja, ka Klaipēdā nodibinājies *Informācijas birojs*, kuru veido *Pērkonkrusts*, Igaunijas *VABS* un Lietuvas *Dzelzs vilks*. Šīs organizācijas uzdevums esot sekmēt kopīgiem spēkiem «spraustā uzdevuma» veikšanu.[2] Citā politpārvaldes ziņojumā teikts, ka *Informācijas birojs* izveidots ar nolūku, lai katra no minētajām organizācijām būtu spējīga veikt «nodomāto noziedzīgo uzdevumu»[3].

Tā Pērkonkrusta dzīvē pagāja 1935. gads, un var secināt, ka organizācijas ietekme uz Latvijas politisko dzīvi bija jūtami mazinājusies. Par to liecina skaitliski arvien mazākais ziņojumu daudzums par pērkonkrustiešu iespiešanos aizsargos, armijā, policijā un citās svarīgās valsts struktūrās.

Visbiežāk *Pērkonkrusta* kontekstā tika pieminēti aizsargi. Tā, piemēram, ienāca ziņojums, ka Rīgas aizsargu sakaru rotas bataljona apmācības rotas aizsargi Aizsargu namā 1935. gada 4. janvārī iedzerdami saukuši «augstas laimes *Pērkonkrustam*»[4]. Bija arī informācija, ka daļa aizsargu ir neapmierināta ar savu materiālo stāvokli un runājot, ka «vienu apvērsumu mēs izdarījām, mēs izdarīsim arī otru»[5]. Cita starpā slepenais ziņotājs «Dzintars» politpārvaldei rakstīja, ka aizsargu Dubultu nodaļā no 28 cilvēkiem 4 ir aktīvi pērkonkrustieši, bet visi pārējie simpatizē nelegālajai organizācijai.[6] Par dažiem no Dubultu aizsargiem ienāca arī konkrētākas ziņas — Vilhelms Vainovskis (dz. 1910. g.) mājās glabājot *Pērkonkrusta* literatūru, nozīmes un plakātus. Tas bija 1935. gada 5. marta ziņojums.[7] Taču jākonstatē, ka iepriekšējā — 1934. gadā dažādas ziņas par pērkonkrustiešu un aizsargu attiecībām politpārvalde ieguva daudz vairāk. Tas liecina nevis par konkrētās iestādes darba pasliktināšanos, bet gan par *Pērkonkrusta* politiskās ietekmes un aktivitātes samazināšanos. Šo secinājumu apstiprina fakts,

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 743. l. — 154. lp.
[2] Turpat. — 3. apr. — 116. l. — 65. lp.
[3] Turpat. — 1/22 apr. — 921. l. — 447. lp.
[4] Turpat. — 3. apr. — 114. l. — 139. lp.
[5] Turpat. — 1/22 apr. — 710. l. — 114. lp.
[6] Turpat. — 3. apr. — 116. l. — 56. lp.
[7] Turpat, 8. lp.

ka visai būtiski sašaurinājās materiālo atbalstītāju loks. Arvien mazāk uzvārdu parādās aģentūras ziņojumos, lai gan joprojām ziedojumu formā finansiāla palīdzība tika saņemta — 1935. gada sākumā no vīntirgotājiem brāļiem Lūciņiem, veļas fabrikanta Plato un auto daļu tirgotāja Rumpīša.[1] Novembrī pērkonkrustieši savus uzsaukumus it kā esot izplatījuši armijas virsnieku vidū un vākuši ziedojumus.[2]

Galvenais rezultāts, kas tika panākts 1935. gadā, bija kustības saglabāšana, neskatoties uz plašajām represijām un būtiskajām izmaiņām Latvijas politiskajā dzīvē. To nespēja sākotnējie konkurenti — V. Ozola vadītie leģionāri. Var teikt, ka *Leģions* Latvijā nebija atradis daudzmaz noturīgu sociālo un politisko bāzi. V. Ozolam par labu neliecina arī šis fakts — kāds cilvēks Igaunijā apmeklējot ārvalstu vēstniecības (Čehoslovakijas, Padomju Savienības) un piedāvājot materiālus pret Latvijas valdību, kura necilvēcīgi izturoties pret V. Ozolu un bez pamata turot viņu apcietinājumā. Padomju vēstniecībā šis cilvēks «it kā atradis dzirdīgas ausis»[3]. Tā 1935. gada 4. februārī Latvijas vēstniecība ziņoja no Tallinas V. Munteram.

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 114. l. — 46. lp.
[2] Turpat. — 1/22 apr. — 775. l. — 297. lp.
[3] Turpat. — 2. apr. — 5228. l. — 47. lp.

«PĒRKONKRUSTS»

1936. un 1937. gadā

1936. gada 21. janvārī politpārvaldes priekšnieks iz-
deva pavēli, kurā teikts, ka *Pērkonkrusts* atjauno darbību, vervē
biedrus, izplata baumas un veic pretvalstisku aģitāciju un tā-
pēc visiem rajonu priekšniekiem tiek uzdots «nostādīt šinī or-
ganizācijā pienācīgu aģentūru un ārējo novērošanu»[1].

Garu, izsmeļošu ziņojumu sniedza slepenais ziņotājs «Kārk-
liņš» personīgi Politiskās pārvaldes priekšniekam. Viņš norā-
dīja, ka pērkonkrustieši ir «pārveidojuši savu ideoloģiju. Vairs
nav diktatūras kārie lozungi, bet līdzīgi igauņu atbrīvotājiem
revolucionāras prasības — «brīvību tautai». ... Mācījušies no
pirmām neveiksmēm, pērkonkrustieši ietur visstingrāko konspi-
rāciju, pielietojot nelegālo darbinieku metodes. Taču galveno-
kārt dalībnieku jaunības dēļ konspirācija nevar tikt pilnīgi
ieturēta, kaut gan no vadības esot kategoriski noliegta jebkāda
lielība, poza, ārišķība — t. i., nostādnes, kas organizācijai, vēl
legālai esot, bija tās spēka un daudzu biedru pieplūduma
iemesls. Biedri sakarus savstarpēji uztur caur vadītājiem. Paši
savā starpā nemaz viens otru nepazīst, visus rīkojumus saņem
tikai no vadītāja; tāpat mājās atnāk iekasēt mēnešmaksas, par
kurām nekāda kvīte izsniegta netiekot. Biedriem uzdots nele-
gālā kārtā iegādāties un turēt paslēptus ieročus — revolverus.
Lai uzturētu možu gara stāvokli, tiem arvien tiek stāstīts par
Pērkonkrusta plašo aizmuguri, uzskaitīti aizsargu vadoņi, ar-
mijas vienības un valstsvīri, kuri visi it kā esot ar *Pērkon-
krustu.* Lielākā daļa nelegālo grupu vadītāju tomēr ir ļoti jauni
cilvēki un pie tam, kā jau agrāk iejaukti *Pērkonkrusta* lietās,
tiek novēroti. Bet to apzinās arī galvenie vadītāji, kuri slēpjas
ēnā un arvien vairāk sarežģī organizāciju iekšēji, lai piekļūt

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 710. l. — 341. lp.

vadībai būtu neiespējami arī iekrišanas gadījumā. ... Visumā *Pērkonkrusta* vīri nav izirusi, atskaitot nedaudzos, kuri izsludināti par nodevējiem. Sakari savstarpēji tiek uzturēti, kultivēts opozīcijas gars un ļaudis turēti gatavībā.»[1]

Martā no Valmieras ziņoja, ka organizācijas piekritēji sadalījušies grupās — dalībnieki, līdzjutēji un klusie atbalstītāji. No Valmieras informācijas izriet, ka pērkonkrustieši bija pilsētas valdes loceklis Francis Morovskis, rūpnieki Raiska, Pētersons, aptieku īpašnieks Meijers.[2]

Organizācijas dzīvē ťika gaidīts 1937. gada 17. jūlijs, kad no cietuma kā sodu izcietušiem vajadzēja atbrīvoties vadošajiem kadriem — E. Plāķim, A. Bērziņam, E. Andersonam, G. Zaueram, F. Kronbergam, A. Zebaueram.[3] Paredzētajā laikā viņus atbrīvoja, taču nevarētu teikt, ka līdz ar to pērkonkrustieši būtu uzsākuši krietni rosīgāku darbību. Ieslodzījuma laiks nebija beidzies G. Celmiņam.

Kad 1934. gada jūnijā Gustavu Celmiņu Kārļa d. ievietoja Rīgas Centrālcietumā, viņa personīgajā kartiņā ierakstīja šādus datus: dz. 1899. gada 1. aprīlī Rīgā. Luterticīgs. Latvietis. Augstskolas — filozofiskā izglītība. Nodarbošanās — nama pārvaldnieks. Dzīvo Rīgā, Elizabetes ielā 9, dz. 6. Augums — 180 cm, tumši mati, pelēkas acis. Par izdarīto noziegumu paskaidroja, ka veicis to «pārliecības dēļ». Laikā no 1922. gada līdz 1924. gadam viņš strādājis Kara ministrijā kā virsnieks, valodnieks. No 1925. gada līdz 1927. gadam par ārlietu ministra sekretāru. 1928. gadā strādājis Rīgas apdrošināšanas sabiedrībā par nodaļas vadītāju, no 1930. gada — Finansu ministrijā par revidentu un saimniecības departamenta vicedirektoru. 1932. gadā uzsācis darbu kā nama pārvaldnieks. Par viņa uzvedību cietumā teikts, ka «uzvedas labi un ir paklausīgs», citkārt atzīmēts, ka «uzvešanās nav priekšzīmīga».

G. Celmiņš cietumā daudz lasīja (galvenokārt angļu un franču valodā). Tie bija A. Hakslija, Dž. Prīstlija, T. Karlaila u. c. rakstnieku darbi, kā arī B. Musolini sacerējumi, žurnāli «Universitas», «International Affairs».[4]

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 117. l. — 215. lp.
[2] Turpat. — 1/22 apr. — 776. l. — 257. lp.
[3] Turpat. — 920. l. — 612. lp.
[4] Turpat. — 3273. f. — 1. apr. — 2545. l. — 1.—7., 131.—143. lp.

Daudz cietumā lasīja arī E. Plāķis, A. Melliņš. No tiesātajiem pērkonkrustiešiem cietumā visnedisciplinētāk uzvedās A. Melliņš, kurš laikā no 1934. gada 28. jūnija līdz 1936. gada 18. janvārim saņēma četrus sodus — par cietuma bibliotēkas grāmatu aprakstīšanu, par organizēti demonstratīvu izturēšanos dievkalpojumu laikā, par kameras sienu bojāšanu un saklauvēšanos.[1] Vecāki viņam rakstīja:

«Mīļais dēls! Esam Rīgā. Atvedām ābolus. Pie Tevis šoreiz netiekam. Mēs no mājas rakstīsim. Nosūtām tev 5 Ls. Tagad vairāk nav pie rokas — āboli lēti. Nopirkām Armijas Ekonomiskajā veikalā jaunu valsts karogu un svētīsim priecīgi 18. XI. Vai Tu ar būsi pie mums?»[2]

Ne 1934., ne 1935. gada 18. novembrī vecākiem neizdevās svinēt kopā ar dēlu.

1937. gada oktobrī Centrālcietuma cenzūra aizturēja pasta atklātni ar šādu tekstu: «Lāčplēša K. o. kavalierim, *Pērkonkrusta* priekšniekam Gustava Celmiņa kgm. Rīgas Centrālcietumā. Sveiciens no rēzekniešiem.»[3] Jā, bija pagājuši trīs gadi un pienācis G. Celmiņa atbrīvošanas laiks, taču R. Stiglics, politpārvaldes aģentūras nodaļas vadītājs, rakstīja iekšlietu ministram, ka G. Celmiņš par spīti ieslodzījumam turpina vadīt organizāciju un «... ir visas *Pērkonkrusta* nelegālās-pretvalstiskās kustības iedvesmotājs. ...Gustava Celmiņa darbība ir noteikti kaitīga nacionālās valsts interesēm, un viņa atsvabināšana apdraud valsts mieru un drošību.»[4] Ar statusu «sevišķi bīstams» G. Celmiņš tika paturēts apcietinājumā uz 1917. gada 2. augusta likuma pamata.

1937. gada augustā politpārvaldes vadību informēja, ka Rīgas Jāņa un Dubultu baznīcās noticis aizlūgums par G. Celmiņu, lai gan — «Aizlūgumā nav minēts Celmiņa vārds, bet aizlūgts par Latvijas atbrīvotāju, Lāčplēsi, kurš ticis sodīts un vēl pēc soda izciešanas paturēts apcietinājumā.»[5] Ieslodzījuma laiks varēja būt neierobežots, un G. Celmiņš piekrita izbraukt no

---

[1] LVVA. — 3273. f. — 1. apr. — 8114. l. — 1.—29. lp.
[2] Turpat, 43. lp.
[3] Turpat. — 3235. f. — 2. apr. — 6835. l. — 9. lp.
[4] Turpat. — 2. lp.
[5] Turpat. — 5210. l. — 120. lp.

Latvijas.[1] 1937. gada 12. novembrī Iekšlietu ministrijas pārstāvis viņam paziņoja, ka pēc atbrīvošanas viņam nekavējoties jāatstāj Latvija, jo «neizceļošanas vai patvarīgas atgriešanās gadījumā viņš par jaunu tiks turēts apcietinājumā»[2]. Nākamajā dienā G. Celmiņš ar vilcienu šķērsoja Latvijas-Polijas robežu, viņu pavadīja sieva un politpārvaldes ierēdnis, kurš ziņojumā rakstīja: «Pa manu pavadīšanas laiku ar Celmiņu neviens runājis netika, kā arī es ar viņu nesarunājos.»[3] Tā sākās jauns posms G. Celmiņa dzīvē — piespiedu emigrācijas gadi, daudzas uz Latviju sūtītas vēstules — sievai Irmai un dēlam Ģirtam, mātei, tēvam un māsām. Protams, nebija aizmirsti arī cīņas biedri.

Pērkonkrustieši dažādi uztvēra ziņu par G. Celmiņa aizbraukšanu — vieni uzskatīja, ka tas ir sitiens tiem, kas paliek cietumos; otri, ka tas ir labs solis un sekmēs darbību, jo ārzemēs G. Celmiņš organizēs materiālo un morālo atbalstu.[4]

Politpārvaldes arhīvā nav izdevies atrast plašus materiālus par to, kā G. Celmiņš no Rīgas Centrālcietuma vadīja *Pērkonkrustu*. Visai informācijai ir fragmentārs raksturs, kas aprobežojas ar aģentūras konstatētajām liecībām, ka G. Celmiņš arī no cietuma turpina vadīt organizāciju.[5] Tikai dažkārt redzam plašāku informāciju. 1936. gada septembrī G. Celmiņš esot devis rīkojumu visiem, ka pēc 2 gadu cietumsoda izciešanas 1 gadu jāatturas no aktīvas darbības. G. Celmiņš teicis, ka esot jānogaida, kamēr «tauta no Ulmaņa novērsīsies» un Ulmanis «pilnīgi politiski bankrotēs». Ziņotājs norādīja, ka par rīkojumu stāstījis G. Zauers, «ģērbies pelēkā kreklā»[6]. 1937. gada janvārī pirms pērkonkrustiešu tiesas prāvas (sīkāk par to vēlāk) G. Celmiņš izdevis rīkojumu neizturēties tiesā «visai gļēvi, lai to lietu nepadarītu smieklīgu un paši nesāktu raudāt»[7]. 1937. gada maijā G. Zauera teiktie vārdi atkal nokļuva politpārvaldē — G. Celmiņš esot devis rīkojumu uzsākt pamatīgu

[1] LVVA. — 3235. f. — 2. apr. — 6835. l. — 11. lp.
[2] Turpat, 19. lp.
[3] Turpat, 23. lp.
[4] Turpat. — 1/22 apr. — 920. l. — 58. lp.
[5] Turpat. — 728. l. — 450. lp.
[6] Turpat. — 3. apr. — 118. l. — 4. lp.
[7] Turpat. — 1/22 apr. — 709. l. — 22. lp.

organizācijas pārveidošanu un atsvabināties no visiem nederīgiem elementiem un balstīties kaut vai uz nelieliem, bet labi organizētiem un drošiem spēkiem. Pēc organizācijas pārveidošanas un nostabilizēšanas sākt plānveidīgu darbību.[1]

Neskatoties uz 3 gadus ilgo apcietinājumu, G. Celmiņš saglabāja augstu autoritāti cīņas biedru vidū. Arī 1937. gadā izplatīja G. Celmiņa fotoattēlus par cenu Ls 1—2, kas bija paredzēti «īstas, latviskas latviešu Latvijas fondam».[2] «Cielaviņš» ziņoja, ka pie kāda pērkonkrustieša ar organizācijas laikrakstiem nokārtas visas istabas sienas, bet uz galda atradusies liela G. Celmiņa ģīmetne.[3]

Izplatījās baumas, ka ģenerālis J. Balodis neesot gribējis parakstīt rīkojumu par G. Celmiņa izraidīšanu no Latvijas.[4] Pēc citas informācijas (1936. gada janvāris) J. Balodis kādās medībās dzērumā izteicies, ka vairāk cienot G. Celmiņu nekā K. Ulmani un vispār starp abiem valstsvīriem valdot nesaskaņas.[5]

Kā to jau varēja redzēt iepriekš, ne 1936., ne 1937. gads nebija labvēlīgs *Pērkonkrustam* un, pat salīdzinot ar 1935. gadu, organizācija kļuva vājāka, mazāk saliedēta, mazskaitlīgāka. Par to liecina, piemēram, politpārvaldes priekšnieka ziņojumi iekšlietu ministram, ka daudzos rajonos (Daugavpils, Rēzeknes, Jelgavas, Liepājas u. c.) 1937. gada nogalē nav konstatēta pērkonkrustiešu darbība, ka nav izdota un izplatīta organizācijas nelegālā prese.[6] Pēc politpārvaldes datiem, daudzi pērkonkrustieši nav gatavi darboties un «sevišķi bailīgi ir tie, kuriem ir kaut kāda nodarbošanās ... tie norāda, ka maize esot pirmā vietā un tāpēc nekā nevarot darīt»[7].

Tomēr atkal un atkal viņi pieteica sevi te vienā, te otrā vietā. Marta pirmajās dienās (1936. gads) pienāca ziņojums, ka Rēzeknes ielās atrasti 1933. gadā izdoti laikraksti «Uguns»

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 118. l. — 134. lp.
[2] Turpat, 153. lp.
[3] Turpat. — 114. l. — 59. lp.
[4] Turpat. — 1/22 apr. — 920. l. — 139. lp.
[5] Turpat. — 3. apr. — 117. l. — 159. lp.
[6] Turpat. — 1/22 apr. — 920. l. — 102.—103. lp.
[7] Turpat, 102. lp.

krusts» un «Pērkonkrusts». Uz tiem bijis uzrakstīts: «Nost Ulmaņa valdību, lai nāk īstā valdība!» un «Nost Ulmani, lai valda tas, kam pienākas!»[1]

Maijā pie Briežu kroga Suntažu pagasta robežās atrada plakātu ar uzrakstu: «Labdien! Lai dzīvo, lai dzīvo, lai dzīvo *Pērkonkrusts*! Lai valda pār Latviju!»[2]

Dažkārt pērkonkrustiešiem vēl izdevās izdot ko nelegālu, taču tas nenozīmē, ka tur būtu pateikts kaut kas principiāli jauns. 1936. gada novembrī Liepājā atrastajā uzsaukumā teikts: «Ko devusi līdzšinējā Ulmaņa valdības darbība? Tā devusi palielinātu bezdarbu, dzīves dārdzību, nacionālo pilsoņu vajāšanu, visa latviskā izvarošanu un žīdu saimnieciskās virskundzības pastiprināšanu.»[3] Arī citā gada nogalē izdotajā uzsaukumā (1936. g.) latvieši tiek aicināti uz aktīvu pretdarbību K. Ulmaņa režīmam: «Droši cīņā pret izvirtuļu kliķi! Uzvara ir mūsu! Ar *Pērkonkrustu* par Latviešu Latviju! Latvieti, mosties!» Uzsaukumā uzsvērts, ka valdība īsteno nepareizu un pēc rakstura komunistisku politiku — ierobežo privāto iniciatīvu, uzņēmumus nodod valsts rokās utt., ka pasliktinās latviešu materiālais stāvoklis, armijas bruņojums ir vājš un nepilnīgs, bet nacionāli domājošie virsnieki cieš no represijām (pārceļ uz citu dienesta vietu utt.)[4].

1937. gada februārī izdotajā uzsaukumā izskanēja ne mazāk radikāli un apņēmīgi noskaņojumi:

«Kas izcīnīja Latvijas brīvību? Mūsu tautas labākie dēli. Kam pieder šī zeme? Tikai latviešiem. Kas pārdevis Latviju sveštautiešiem? Ulmanis mūsu Latviju pārdevis žīdiem. Ulmanis! — mūsu tautas lielākais nodevējs un krāpnieks, kas piesavinājies aizsargiem ziedoto naudu, kara aviācijas fonda naudu un jau gatavo jaunu krāpšanu ar Uzvaras parka izdaiļošanas loteriju. Par šo naudu šis godkārīgais mantrausis un viņa piedēkļi kļuvuši par līdzīpašniekiem ārzemju un iekšzemju rūpniecības uzņēmumiem. Pats «vadonis» iegādājies lepnu muižu Austrumprūsijā Vācijā. Tikai tāpēc Tevi, latvieti, žņaudz ar karastāvokli, administratīviem sodiem un ziedojumiem spaidu kārtā, lai šie blēži varētu dzīvot zaļi. Kāpēc pastāv kara stāvoklis, ja visa tauta ir vienota? Netici tam, latvieti, jo Ulmanis tikai kūda uz šķiru naidu, nemaz nevēlas vienotu latviešu tautu, tāpēc viņš bīstas tautas tais-

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 780. l. — 40. lp.
[2] Turpat. — 3. apr. — 117. l. — 232. lp.
[3] Turpat. — 129. l. — 204. lp.
[4] Turpat. — 118. l. — 20. lp.

nās tiesas... Latvietis viņu nolād! Kauns tam latvietim, kas ar viņu biedrojas! — Mēs ne soli nepiekāpsimies, bet cīnīsimies līdz galam par pelēko Latviešu Latviju!»[1]

Cerībā, ka lasītājs pats izvērtēs pērkonkrustiešu attieksmi pret Latvijas valdības politiku un tās realizētājiem, autors izvairās izplūst komentāros vai plašās piezīmēs. Tāpēc arī šoreiz tikai neliela piebilde, ka pērkonkrustieši, šķiet, pēc 15. maija kļuva arvien primitīvāki reālo notikumu analīzē, lai gan detaļās visai jūtīgi uztvēra latviešu sabiedrībā valdošos noskaņojumus. Tā, piemēram, Latvijas armijas atvaļinātajam pulkvedim Krišam Ķūķim (viņu zvēriski nogalināja sarkanie partizāni Otrā pasaules kara beigās) nelikās simpātiska pati Uzvaras laukuma ideja: «Ja mēs dabūsim sukas, tad tās būs pelnītas, jo nemākam rūpēties par savas valsts drošību, šķiežot naudu kādiem tur Uzvaras parkiem.»[2]

Netika aizmirsta arī individuālā aģitācija. No Aizputes ienāca ziņas, ka tur dzīvojot kāds ārsts un atvaļināts virsleitnants, kas «vēl tagad vedot aģitāciju nelegālās organizācijas *Pērkonkrusta* garā»[3]. No Sīpeles pagasta informēja, ka G. Zauera sieva atvērusi Dobelē tējnīcu, kuru apmeklē pērkonkrustieši.[4] Zināma sensācija bija aģenta «X» ziņojums, ka pērkonkrustietis Herberts Broders apņēmies uz fotografēšanas brīdi sagādāt Politiskās apsardzes aģentūras nodaļas vadītāja parakstītu rīkojumu par sekošanu nacionālajām organizācijām.[5]

1936. gada decembrī pazibēja aģentūras ziņojums, ka pērkonkrustieši savu zīmi iegriež veikalu skatlogos un līdz ar to viņiem izdevies atrast «tādu propagandas paņēmienu, ko nevar izdzēst»[6].

Ja runā par konkrētu aģitāciju pret ebrejiem, tad šajos gados izveidojās īpatnēja situācija — pērkonkrustieši globalizēja ebreju ietekmi uz Latvijas valdību un sabiedrību, uzsverot, ka šīs ietekmes sekas būs izteikti negatīvas Latvijai. Tajā pašā laikā politpārvaldes avoti liecināja, ka «žīdi glaimo valdībai

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 117. l. — 251. lp.
[2] Turpat. — 1/22 apr. — 701 l. — 12. lp.
[3] Turpat. — 775. l. — 282. lp.
[4] Turpat, 354. lp.
[5] Turpat. — 3. apr. — 118. l. — 16. lp.
[6] Turpat, 59. lp.

vai atturas komentēt, taču neapmierināti»[1]. No Rēzeknes rajona 1936. gada februārī politpārvaldes darbinieki ziņoja par ebreju minoritāti: «...rajona robežās novērots, ka žīdi nevar aizmirst bijušo politisko partiju laikus, kad Latgales pilsētu pašvaldībās bieži vien tie bija par visu noteicēji, varēja paši sevi «aplikt» ar nodokļiem utt. Sūrojas žīdi arī par to, ka tiem Latvijā neatļaujot iegādāties nekustamus īpašumus un vispār sākot tos ierobežot arī tirdzniecībā. Latvieši, un tā šķiet, — ne bez pamata, silti apsveic un izsaka vēlēšanos, lai ar attiecīgu likumu žīdiem tiktu noliegts iegādāties jebkādus īpašumus.

Bijušos politisko partiju laikos, kā tas zināms, arī rajona robežās žīdi ir uzpirkuši pat dažus prāvus grūtībās nonākušus lauku īpašumus un vēlāk ar tiem spekulējuši. Kristīgie iedzīvotāji žīdus apzīmē par negodīgākajiem uzpircējiem ūtrupēs, augļotājiem un lētticīgo lauku iedzīvotāju krāpējiem; kā tādi tie vienmēr arī palikšot kristīgo lauku un pilsētu iedzīvotāju acīs. ... Visumā ņemot, krievu tautības iedzīvotāji, vismaz to vairākums rajona robežās, salīdzinot ar citām minoritātēm, ir samērā lojāli pilsoņi.»[2]

Kāds slepenais ziņotājs «Lazda» personīgi politpārvaldes priekšniekam ziņoja, ka franču brīvmūrnieki kādā slepenā izdevumā publicējuši pateicību K. Ulmanim par 15. maija apvērsumu, jo tas stiprinājis brīvmūrniecību Latvijā, E. Plāķis savukārt izteicies, ka brīvmūrnieku, t. i., masonu ložās augstākās pakāpes var sasniegt tikai «žīdi».[3] Ja atceramies, ko rakstīja Ā. Šilde grāmatā «Ardievas Rīgai», tad atliek secināt, ka E. Plāķis pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma īpaši akcentēja antisemītismu un bija šajā ziņā izteiktāks nekā G. Celmiņš.

Kā redzējām, galvenokārt runāts par 1936. gadu, un tā nav nejaušība — 1937. gadā ir vēl mazāk ar *Pērkonkrustu* saistītu notikumu. Viens no tādiem ir vācu valodā piesūtītā vēstule kādam zviedru virsniekam, kurš 1937. gada augustā bija ieradies uz starptautiskām jāšanas sacīkstēm Latvijā. Tajā un citās ārzemniekiem un ārvalstu vēstniecībām piesūtītās vēstulēs bija izcelta *Pērkonkrusta* kustība.[4]

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 780. l. — 52. lp.
[2] Turpat. — 29.—30. lp.
[3] Turpat. — 3. apr. — 118. l. — 39. lp.
[4] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 320. l. — 178. lp.

1937. gada decembrī politpārvaldes priekšnieks saņēma korporāciju (*Patria, Ventonia* u. c.) vēstuli par žurnāla «Universitas» saturu — «kauns lai pārņem ikvienu, kas lasa Jūsu tagadējo žurnālu «Universitas», kas ir palicis pāri no akadēmiskās domas?». Raksta noslēgumā studenti aicināti izsargāties no «melno vīru Ulmaņa, Muntera, Bērziņa trejsavienības», jo viņi «pa pusei jau pārdevuši mūsu valsti»[1].

Politpārvalde atzīmēja, ka pērkonkrustiešiem «tenku izplatīšana ir galvenais uzdevums» un viņi paši uzskatot, ka tas aizstāj literatūras izdošanu un izplatīšanu.[2] Tā, piemēram, kāds Jānis Andulis runājis, ka Ulmanis «ilgi nevilkšot, ka vajagot turēties kopā», ka *Pērkonkrusts* Rīgā ir populārs.[3] Šī tēze par pērkonkrustiešu popularitāti un līdz ar to arī spēju kādā brīdī būtiski ietekmēt politisko notikumu attīstību bija viena no visvairāk izplatītajām. 1936. gada nogalē pērkonkrustieši izplatīja runas, ka K. Ulmanis gatavojas precēt Ā. Hitlera radinieci un līdz ar to Latvija nonāks pilnīgā Vācijas varā.[4]

Ļoti aktīvi tika spriests par Valsts prezidenta A. Kvieša pilnvaru laika izbeigšanos un reālo iespēju, ka šo posteni nekavējoties pārņems K. Ulmanis. Tādā gadījumā organizācijas biedri «rīkošot plašas manifestācijas un prasīšot tiesības tautai izvēlēt sev valdnieku»[5]. 1936. gada rudenī pērkonkrustieši izteicās, ka gaidījuši, ko A. Kviesis teiks, jo viņam vajadzējis teikt «tikai vienu vārdu», taču A. Kviesis klusējis.[6] Pirms tam vēl vasarā pērkonkrustieši aktīvi pārrunāja it kā notikušo incidentu starp prezidenta dēlu Viktoru Kviesi un K. Ulmani, pie tam pirmais Ministru prezidentam iesitis tādu pliķi, ka «izlidojuši liekie zobi».[7]

1937. gada maijā no Rīgas Jūrmalas pienāca ziņojums, ka Melluži «ir piesātināti dažādām pretvalstiskām baumām, kas, kā redzams, tiek izplatītas ar nolūku». No ziņotāja teiktā varēja spriest, ka baumas lielāko tiesu nāk no vietējo aizsargu aprin-

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 118. l. — 216. lp.
[2] Turpat. — 1/22 apr. — 920. l. — 613. lp.
[3] Turpat. — 780. l. — 73. lp.
[4] Turpat. — 728. l. — 356. lp.
[5] Turpat.
[6] Turpat. — 1/22 apr. — 776. l. — 314. lp.
[7] Turpat. — 710. l. — 421. lp.

dām un «šiem nostāstiem ir pērkonkrustiska nokrāsa». Mellužos tika runāts, ka pirms nedēļas Rīgā pie Brīvības pieminekļa noticis atentāts pret K. Ulmani un lode skārusi viņa vaigu. Atentāta mēģinājums noticis arī pagājušajā gadā, un par to esot nošauts A. Kvieša dēls, utt. . .[1]

1937. gada jūnijā politpārvaldes aģentūra informēja, ka Babītes pagastā agrāk neesot bijis neviena pērkonkrustieša, bet «tagad tur vai viss pagasts runājot *Pērkonkrusta* valodu»[2].

1937. gada septembrī politpārvalde konstatēja, ka *Pērkonkrusts* «vēl turpina pret nacionālo valdību izturēties naidīgi, katru valdības rīcību kritizē, nopeļ un turpina sēt visādas naidīgas baumas», stāstot, ka ministri rīko rautus, bet tauta slīgst nabadzībā.[3]

Pērkonkrustieši izplatīja sabiedrībā dažādas anekdotes, kas bija vērstas pret valdošo režīmu. Lūk, dažas no tām — Ulmanis sludina «jauno Latviju», bet «Jaunā Latvija» sēž cietumā.[4] Ulmanis esot vislabākais agronoms pasaulē, jo viņš kviešus (domāts bijušais prezidents A. Kviesis) pļauj jau aprīlī.[5] K. Ulmanis, cietumu apmeklējot, sasveicinās ar sevišķi smagus noziegumus izdarījušiem, kuri atbild: «Sveiks, mūsu vadoni!»[6] Kad Svētais Pēteris jautā Ā. Hitleram — krāsotājam — ko viņš paveicis, tas atbild, ka pārkrāsojis Vāciju nacionālās krāsās. Musolīni — mūrnieks — atbild, ka uzcēlis jaunu Itāliju. Ulmanis — cūkkopis — saka, ka piecūkojis visu Latviju.[7]

Ļoti iespējams, ka pērkonkrustieši bija autori ievērojamai daļai no tām anonīmajām vēstulēm, kuras 30. gadu otrajā pusē tika piesūtītas vairākiem Latvijas valstsvīriem, ieskaitot Prezidentu. Parasti rakstītāji pauda asu neapmierinātību ar situāciju valstī — ekonomikā, iekšpolitiskajās un ārpolitiskajās norisēs un nereti izteica gatavību fiziski izrēķināties. Politpārvalde anonīmo korespondenci dēvēja par «ķengu rakstiem», jo

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 118. l. — 132. lp.
[2] Turpat. — 1/22 apr. — 728. l. — 560. lp.
[3] Turpat. — 920. l. — 138. lp.
[4] Turpat. — 710. l. — 421. lp.
[5] Turpat. — 3. apr. — 117. l. — 44. lp.
[6] Turpat. — 1/22 apr. — 710. l. — 700. lp.
[7] Turpat, 50. lp.

daudzkārt vēstules bija rupjas pēc satura un arī formas. Rakstīja par komunistiem un pret tiem, rakstīja no *Pērkonkrusta* pozīcijām un rakstīja arī pret tiem. Tā, piemēram, Valsts prezidentam adresētajā vēstulē teikts: «Uzmanību! Kāšu krusta puiši rīkojas. Vai Pils ielā un citu stūru ēku augšās nav ligzdas?»[1] Politpārvaldes darbinieki apklaušināja vairāku namu sētniekus un ievāca informāciju par to namu iemītniekiem, kas dzīvoja Prezidenta rezidences tuvumā, pārbaudīja arī bēniņus, taču neko aizdomīgu neatklāja.

Sociāli neapmierinātie elementi rakstīja: «Kur gan vēl pasaulē ir tāda ākstu un brīnumu zeme kā Latvija? Lūk, paši simtprocentīgie slaisti un slaistu radītāji dēvē citus par slaistiem!»[2] Finansu ministrs L. Ēķis saņēma vēstuli (ja to neaizturēja kāds ierēdnis), kurā komentēti «sasniegumi saimnieciskā laukā»: «Jūs varbūt pa Rīgas ielām kājup nestaigājat, tāpēc arī nezināt dzīves patiesību... Var jau būt, ka lieliski sasniegumi saimnieciskā ziņā ir daudzu slavas dziedātāju kabatām un makiem...»[3]. Sabiedrisko lietu ministru A. Bērziņu kāds interesents lūdza atbildēt, vai «nevajadzētu propagandēt ne tik vien vienību darbos, bet arī — makos»[4]. Vēl vienā no vēstulēm autors emocionāli izklāstīja savas domas: «Latvija, cik Tu varētu būt skaista, ja Tev kā bišu saimei nebūtu trani, kuri apēd Tavu grūti krāto medu... Avīzes jau sen raksta, nav krīzes, nav bezdarba, bet tagadējā valdība no mūsu pensijām nekaunās laupīt to, kas viņai nepienākas. Strādā, lai kungi runā un iedzer, nodokļu maksātāj, nedomā protestēt, ja nodokļu inspektors liek pārdot tavu pēdējo kreklu, vieta jau aiz restēm gatava. Mute aizbāzta. Cieti un stāvi klusu.»[5] Katrā ziņā šie ar dzīvi neapmierinātie cilvēki potenciāli bija *Pērkonkrusta* sabiedrotie un atbalstītāji, jo viņiem nesimpatizēja Latvijas iekārta un valdība.

Šā vai tā, bet politpārvalde nevarēja ignorēt informāciju, ka aizsargs Dreifelds (bijušais *Latvju Nacionālā kluba* biedrs)

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 521. l. — 32. lp.
[2] Turpat, 9. lp.
[3] Turpat. — 3. apr. — 273. l. — 70. lp.
[4] Turpat, 72. lp.
[5] Turpat, 17. lp.

teicis, ka «viņš kā aizsargs esot ņēmis aktīvu dalību 15. maija apvērsumā un par to esot ļoti priecājies, bet vēlāk esot atsities kā ar pieri pret sienu. Ja viņš to būtu zinājis, ka tādas tās lietas būšot, viņš nebūtu savu roku klāt licis.»[1] Jebkurš nemiers šajā laikā K. Ulmanim tik uzticīgajā struktūrā bija nepatīkams simptoms.

Arī 1937. gadā saglabājās vismaz teorētiski draudi izrēķināties ar atkritējiem no «aktīvo nacionālistu organizācijas» un nodevējiem.[2]

Ievērojamu aktivitāti pērkonkrustieši izrādīja E. Brastiņa vadītajos dievturos, un tas nebija nekas negaidīts, jo E. Brastiņš 1933. gada beigās un 1934. gada sākumā bija *Pērkonkrusta* biedrs.[3] Tajā pašā laikā «ciņas biedrs» bija arī cita vadoša persona dievturos — mākslinieks J. Bīne.[4] 1936. gada 8. jūlijā nopratināšanā E. Brastiņš liecināja, ka zina par pērkonkrustiešiem, kuri darbojas dievturos, taču neesot informēts, vai pērkonkrustieši «darbojas pretvalstiski».[5] Politpārvaldei bija zināms, ka E. Brastiņš ir «uzmanīgs sarunās ar svešiem»[6], taču tas nebija šķērslis uzzināt, ka viņš par sava mūža lielāko vilšanos uzskata uzticēšanos K. Ulmanim pēc 15. maija apvērsuma.[7] Kad 1937. gadā dievturi aicināja E. Brastiņu oficiāli atzīmēt 15. maija gadskārtu, viņš teica: «Nē, to es nedarīšu nekad, jo es nevaru atzīt un neatzīšu Ulmaņa politiku.»[8] 1936. gada martā parādījās informācija, ka E. Brastiņš pērkonkrustiešu kustībai ziedojis 1000 latus.[9] Politpārvaldē ienāca ziņas, ka, izplatot dievturu preses izdevumu «Labietis», notiek aģitācija par *Pērkonkrustu* un vākti ziedojumi.[10]

1936. gada oktobrī pēc vairāku dievturu arestiem un kratīšanām E. Brastiņš esot ieteicis nenākt uz dievturu rīkotajiem

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 118. l. — 111. lp.
[2] Turpat, 197. lp.
[3] Turpat. — 1/1 apr. — 507. l. — 8.–9. lp.
[4] Turpat. — 2. apr. — 6822. l. — 9. lp.
[5] Turpat. — 3. apr. — 117. l. — 203. lp.
[6] Turpat. — 305. l. — 265. lp.
[7] Turpat, 265. lp.
[8] Turpat. — 306. l. — 11. lp.
[9] Turpat. — 117. l. — 202. lp.
[10] Turpat. — 1/22 apr. — 710. l. — 464. lp.

svētrītiem un nedziedāt korī pērkonkrustiešiem, kas pavasarī bijuši apcietināti.[1]

1936. un 1937. gadā pērkonkrustieši joprojām aktīvi pārrunāja iespēju organizēt terora aktu pret prezidentu K. Ulmani. Šāda veida sarunas aģentūra savai vadībai piegādāja visdažādākajās formās. Tā, piemēram, M. Eihe izteicās, ka nodzīs savu bārdu tikai tad, kad «vadonis» būs kritis; ka *Pērkonkrusta* jaunieši devuši zvērestu, ka nogalināšot K. Ulmani; M. Cālītis izteicies, ka prezidents «katrā ziņā kritīšot no viņu rokas»; kāds cits pērkonkrustietis norādījis, ka «Vadonis Jaungadu sagaidīšot, bet, ka izdošoties sagaidīt citu rudeni, tam viņš neticot»[2]. K. Ulmanis nebija vienīgais, pret kuru vērsās naidīgā attieksme. Visbiežāk kā iespējamie terora akta upuri nosaukti A. Bērziņš (sabiedrisko lietu ministrs), J. Anšmits (administratīvā departamenta direktors), J. Fridrihsons (politpārvaldes priekšnieks)[3], ģenerālis J. Balodis, par kuru pērkonkrustieši dažkārt runāja, ka viņš pret organizāciju izturas daudz negatīvāk nekā citi K. Ulmaņa ministri.[4]

Tajā pašā laikā ne mazāk izteikti izskanēja viedoklis, ka, realizējot pret «pūsli» (K. Ulmanis — *aut.*) atentātu, tomēr *Pērkonkrusts* vēl nebūs tik spēcīgs, «lai saņemtu varu savās rokās»[5], «bet to noteikti izdarīšot, kad būšot cilvēks, ko varēšot likt vietā»[6]. Nav grūti pamanīt, ka šis cilvēks būtu G. Celmiņš, kas tobrīd atradās cietumā.

Nekas vairāk kā sarunas bija iecere 1936. gada vasarā Baldones tuvumā nolaupīt K. Ulmani un panākt, lai viņš atsakās no varas.[7] Tāpat jāvērtē it kā no 6 cilvēkiem sastāvošā grupa — brāļi Grebles, A. Melliņš u. c., kas runājuši: «Mēs zaudēt neko nevaram, mūs nošaus, bet arī viņiem vadoņa nebūs.»[8] Politpārvaldē vēl ienāca ziņas, ka pērkonkrustietis Laiders teicis, ka līdz vasarai «pūslis vairs neelpošot». Tas bija 1936. gada 4. martā

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 710. l. — 464. lp.
[2] Turpat. — 3. apr. — 117. l. — 208. lp.; turpat, 118. l. — 66.—70. lp.
[3] Turpat, 203. lp.
[4] Turpat, 186. lpp.
[5] Turpat.
[6] Turpat, 231. lp.
[7] Turpat. — 1/22 apr. — 709. l. — 22. lp.
[8] Turpat. — 3. apr. — 118. l. — 111. lp.

aģenta «Ābeles» ziņojums.[1] Latvijas sabiedrībā laiku pa laikam cirkulēja baumas par iespējamo atentātu pret prezidentu, ko it kā apstiprinot viņa apsardzes «uzkrītoši rūpīgā» uzmanība pret neitrāliem vērotājiem.

Acīmredzot fikcija bija informācija, ka pērkonkrustieši turpinot organizēt *T grupas* — piemēram, Krāslavā 1936. gada vasarā.[2] Tas attiecas arī uz ziņām, ka *T grupas* dalībniekam, pēc «pagaidu instrukcijas», sagatavošanās periodā treniņos jāizšauj 100 patronas, jāiepazīstas ar kara šautenēm, jāapgūst šaušanas teorija, topogrāfija, jāiziet fiziskās sagatavošanas kurss.[3]

1936. gadā aktīvi ieskanējās viedoklis, ka nodevēji pērkonkrustiešu vidū fiziski jāiznīcina. Līdz tam tik radikālu soli ar augstākās vadības piekrišanu teorētiski varēja veikt tikai pret *GCT* grupas biedru. Tā liecina *GCT* «soda likumi», kur paredzēts arī naudas sods, rājiens ierindas priekšā, fiziska iespaidošana.[4] Nav ziņu par to, kas izstrādājis šos likumus un kā tos pielietoja organizācijas dzīvē.

1937. gadā lielākās pērkonkrustiešu aktivitātes bija orientētas uz 15. maiju. Pie Gostiņiem viņi bija paredzējuši pieslēgties Madonas raidītāja vadiem un noraidīt tekstu: «Sakarā ar šīs iekārtas trīsgadīgu pastāvēšanu Valsts prezidents Dr. K. Ulmanis izsludina vispārēju amnestiju, atceļ karastāvokli un nosaka vispārējas vēlēšanas.» Tas bija jāveic E. Plāķa uzdevumā.[5] Radio raidītāju izgatavoja L. Maskavas ielā 156, dz. 7, tas esot darbojies labi, taču politpārvalde, kā parasti, bija informēta savlaicīgi[6]...

Par 15./16. maija notikumiem Rīgā politpārvalde ziņoja, ka 15. maija rītā plkst. 10.30 Strēlnieku ielā 1 «atrasts sivēns zilā krāsā ar piestiprinātu Valsts prezidenta ģīmetni uz muguras».[7] Šajā «akcijā» vainīgos politpārvalde noskaidroja — tie bija stu-

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 117. l. — 193. lp.
[2] Turpat. — 1/22 apr. — 777. l. — 367. lp.
[3] Turpat. — 808. l. — 152. lp.
[4] Turpat. — 3. apr. — 116. l. — 306. lp.
[5] Turpat. — 1/22 apr. — 920. l. — 310. lp.
[6] Turpat, 314. lp.
[7] Turpat. — 3. apr. — 119. l. — 2. lp.

denti Andrejs Ozoliņš, Arvīds Rozīts, Jānis Ratnieks, kā arī Adonis Griķis.[1] Arī šo pasākumu sankcionēja E. Plāķis.

Aģentūra joprojām piegādāja ziņas, ka pērkonkrustieši spriež par vardarbības aktiem pret valsts vadošajām personām — pērkonkrustietis Hermanis Pētersons Rīgas Centrālcietumā kopā ar citiem ar asinīm parakstījuši zvērestu, ka «nogalināšot Latvijas Valsts prezidentu Dr. K. Ulmani»[2]. 1937. gada nogalē politpārvalde ieguva informāciju, ka pērkonkrustietis Bratkus (pēc citām ziņām, viņš uzturēja sakarus arī ar komunistiem kā *Leģiona* pārstāvis)[3] esot solījies kļūt par lokomotīves vadītāju, jo pēcāk «mēģināšot izvest dzelzceļa katastrofas ar vilcieniem, kuros braukšot Latvijas ievērojamākie valstsvīri»[4]. Tieši viņš solījās «uzspridzināt salonvagonu» (1937. gada 15. decembra ziņojums).[5]

Joprojām parādījās ziņas par *Pērkonkrusta* un aizsargu attiecībām, un tām bija pretrunīgs raksturs. Informācijā par Rīgas aizsargu pulka komandējošā sastāva balli, kas notika 1936. gada 7. februārī, atzīmēts, ka pērkonkrustiešu «noskaņojuma pazīmes netika manītas pat attiecīgās sarunās ar stiprāk ieskurbušiem»[6]. Taču jau 11. februārī politpārvaldes vadība izteica neapmierinātību, ka no aizsargu aviācijas vēl nav izslēgts Fricis Lāma un daži citi pērkonkrustieši.[7]

Pēc politpārvaldes datiem, 25. martā aizsargu aviācijas pārstāvji nolēmuši doties uz «Piena restorānu» un «ieņemt pēc iespējas visus galdiņus un tad apmeklētājiem latviešiem atbrīvot vietas, bet žīdiem nedot». Viss vakars restorānā pagāja mierīgi, lai gan bija ieradušies ap 10 aizsargu (publikā apmēram 50% ebreju tautības apmeklētāji).[8] Martā aģents «Ābele» rakstīja politpārvaldei, ka stiprs pērkonkrustiešu noskaņojums ir Krustpils armijas lidotāju vidū, «kuri esot ar mieru visu

---

[1] *Stranga A.* Arveds Bergs un Kārlis Ulmanis. — Zinātņu Akadēmijas Vēstis. — 1991. — Nr. 7. — 112. lpp.

[2] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 119. l. — 2. lp.

[3] Turpat, 12. lp.

[4] Turpat. — 118. l. — 202. lp.

[5] Turpat, 220. lp.

[6] Turpat. — 1/22 apr. — 754. l. — 7. lp.

[7] Turpat. — 3. apr. — 117. l. — 170. lp.

[8] Turpat, 211. lp.

priekš *Pērkonkrusta* izdarīt»[1]. Tomēr acīmredzams ir fakts, ka šāda rakstura informācija arvien mazāk plūda uz valsts drošības iestādēm.

To var teikt arī par ziedojumu vākšanu. Tikai atsevišķas ziņas liecināja, ka pērkonkrustieši turpina tos vākt,[2] strauji bija samazinājies arī vārdā saukto saraksts — P. Ašmanis (bijušais Centrālās valdes loceklis *Nacionālajā apvienībā*), rūpnieks Taube, izkārtņu darbnīcas īpašnieks O. Meijers.[3] Žanis Pērkons — savulaik bija *Nacionālās apvienības* Centrālās valdes loceklis un «aktīvs ziedojumu vācējs» — centās palīdzēt pērkonkrustiešiem, iekārtojot tos darbā *Latvijas Piensaimnieku centrālajā savienībā*. Tādā veidā viņš esot palīdzējis ap 10 pērkonkrustiešiem.[4]

Politpārvaldē netrūka informācijas, ka savstarpējās sarunās pērkonkrustieši izsakās visai optimistiski, norādot, ka «maldoties tie, kas domājot, ka *Pērkonkrusts* savu lomu esot izspēlējis»[5]. Atskanēja runas, ka organizācija Rīgā iedzīvotāju aprindās ir populāra un tāpēc «vajagot turēties kopā»[6], un aicinājums paciest, izturēt, nepadoties, jo «būs arī citādi».[7] Politpārvaldei ziņoja, ka Voldemārs Ozoliņš kādā sarunā sacījis, ka Liepājā «mūsu zēni atkal uz «pekām»» un tikai gaidot rīkojumu no Rīgas.[8]

Aģentūra ieguva arī visai kuriozu liecību par to, ka pērkonkrustieši runājuši šādi — *Pērkonkrusts* ir atdzimušās latviešu tautas pamats, bet pārbaudījumu laikmetu radījis Valsts prezidents saziņā ar G. Celmiņu, lai atrastu «stiprākos latviešus». Tikai tad, kad tas būs izdarīts, Valsts prezidents aicinās uzņemties «latviešu tautas vadību»[9].

Varbūt par zināmu optimismu liecina arī šī ziņa: Rīgā, K. Laškevicam piederošajā restorānā 1936. gada februārī vai-

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 117. l. —, 205. lp.
[2] Turpat. — 1/22 apr. — 777. l. — 385. lp.
[3] Turpat. — 3. apr. — 117. l. — 139., 192. lp.; turpat, 118. l. — 12. lp.
[4] Turpat. — 117. l. — 198. lp.
[5] Turpat. — 118. l. — 45. lp.
[6] Turpat. — 1/22 apr. — 780. l. — 73. lp.
[7] Turpat. — 3. apr. — 118. l. — 66. lp.
[8] Turpat, 57. lp.
[9] Turpat, 14. lp.

rākkārt ieradušies «jauni cilvēki, iebaudījuši dzērienus, kāpuši uz taburetēm un izklieguši pērkonkrustiešu lozungus»[1].

Bija zināms, ka pērkonkrustieši regulāri apmeklē arī ēdienu veikalu «Kaukāzs» Merķeļa ielā.[2]

Ienāca arī informācija par cilvēkiem, kas nav bijuši agrāk saistīti ar *Pērkonkrustu,* bet sākuši tam aktīvi simpatizēt. Rīgas tramvaju darbnīcas inženieris J. Blūms «ciena» *Pērkonkrustu* un ministra A. Bērziņa ierašanās laikā darbiniekiem aizliedzis saukt «Lai dzīvo!» un atļāvis apsveikt ministru tikai «īsos vārdos». Viņš arī vērpjot intrigas pret «valstiski domājošiem»[3].

Politpārvaldes pārskati par organizācijas biedru noskaņojumu un eventuālo darbību ir visai pretrunīgi. 1936. gada marta ziņojumā konstatēts, ka pērkonkrustiešu aprindās valda nospiests garastāvoklis, bet pati organizācija ir «izjukusi un demoralizēta». Daudzi vēlētos turpināt darbību, bet traucē savstarpējā neuzticēšanās un «personīgais dzīves veids», kas parāda, ka daļa pērkonkrustiešu uztur dažāda veida attiecības ar sveštautiešiem, bet tas savukārt liecina, ka pērkonkrustiešu idejas bijušas tikai ārējā maska, bet «iekšēji tās nav varējušas nostiprināties»[4].

Par Alūksnes pērkonkrustiešiem bija teikts, ka tie neizrāda nekādu aktivitāti, tomēr: «Savus maldīgos politiskos uzskatus tie nav atmetuši un pret pastāvošo mūsu valsts iekārtu izturas nelabvēlīgi»[5].

1937. gada marta ziņojumā teikts, ka «Vispārējais iedzīvotāju noskaņojums, izņemot kreisās marksistiskās un galēji labās aprindas kā bij. *Latvis* ļaudis un pērkonkrustiešus, visā valstī ir labs».[6] 1937. gada oktobra pārskatā konstatēts, ka pēc G. Zauera, Ā. Šildes, M. Riekstiņa, A. Melliņa u. c. izteikumiem organizācija «mazā mērā un klusībā» Rīgā darbojas, bet dīgāk esot ar provinci, «kur pašlaik nekas netiekot darīts».[7]

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 117. l. — 125. lp.
[2] Turpat, 176. lp.
[3] Turpat. — 118. l. — 58. lp.
[4] Turpat. — 1/22 apr. — 710. l. — 400. lp.
[5] Turpat. — 728. l. — 427. lp.
[6] Turpat. — 920. l. — 388. lp.
[7] Turpat, 102. lp.

Pērkonkrustieši joprojām centās ievērot visstingrāko konspirāciju, lai izvairītos no plašiem arestiem. Politpārvaldes aģents «X» 1936. gada 22. augustā ziņoja, ka (pēc *Selonijas* korporanta J. Klaustiņa izteikuma) jaunus cīņas biedrus uzņem tikai no pārbaudītu cilvēku vidus.[1] Joprojām spēkā bija dažāda veida paroles — viena pirksta pielikšana pie cepures sveicinoties, samirkšķināšanās utt.[2], tika rīkotas slepenas sapulces naktī (nereti tajās lietoja alkoholu).[3] Darbības slepenību palīdzēja uzturēt arī pērkonkrustiešu sievas — E. Plāķa sieva 1937. gada 18. maijā apstaigājusi vairākus organizācijas biedrus un nodevusi tiem jaunās paroles. Līdzīgi darbojās arī citas.[4] No represijām centās pasargāt arī G. Celmiņš — 1937. gada jūnijā viņa izdotajā rīkojumā norādīts, ka neviens nedrīkst «uz savu roku izlekt»[5].

Tomēr visi piesardzības soļi deva nelielu efektu un varas iestādes joprojām bija visai labi informētas par pērkonkrustiešu darbību. 1937. gada vasarā tika aktīvi pārrunāti divu iespējamo nodevēju vārdi — Bernarčiks un R. Hāzenfūss. 1937. gada augustā Ā. Šilde F. Bīviņa tēvam izteicās, ka pēdējā iekrišana notikusi, pateicoties nodevējiem, un viens no tādiem esot Bernarčiks, kurš no politpārvaldes par savu nodevību esot saņēmis 1000 latus. Pēc Ā. Šildes vārdiem, «tā šo lietu tomēr neatstāšot ...»[6]. Vairākkārt politpārvaldē ienāca ziņas, ka pērkonkrustieši izsakās par nepieciešamību «nolaist no kājas» nodevējus Bernarčiku un Hāzenfūsu.[7] Tas kļūtu par «brīdinājumu arī citiem»[8]. Vispār politpārvaldes materiāli diezgan precīzi — varētu teikt, pat pilnīgi nešaubīgi apstiprina, ka R. Hāzenfūss bija politpārvaldes aģents. Vienā no dokumentiem norādīts, ka «ziņotājs» atteicies savai *GCT* grupai iededzināt kāškrusta zīmi uz rokas. Šīs grupas vadītājs bija R. Hāzenfūss. Turklāt šis cilvēks neslēpa, ka pērkonkrustiešiem saziedotos

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 118. l. — 2. lp.
[2] Turpat. — 117. l. — 160. lp.
[3] Turpat. — 118. l. — 71. lp.
[4] Turpat, 142.—143. lp.
[5] Turpat, 152. lp.
[6] Turpat, 187. lp.
[7] Turpat. — 1/22 apr. — 920. l. — 213. lp.
[8] Turpat, 209. lp.

līdzekļus vienkārši izšķērdējis. Neskatoties uz to, E. Plāķis esot ticējis, ka R. Hāzenfūss nav nodevējs.[1]

Represijas, kā to redzējām iepriekš, neaprobežojās tikai ar arestiem. Raksturīgs piemērs ir Rīgas rajona politpārvaldes priekšnieka vēstījums savam tiešajam vadītājam, ka uz Berlīnes olimpiādi no Izglītības ministrijas gatavojas braukt 30 zēnu delegācija un eventuāli par tās vadītāju var kļūt pērkonkrustietis F. Laursons, taču, ņemot vērā «F. Laursona politisko darbību un sastāvēšanu zem izmeklēšanas, nav vēlams, ka viņš vispār piedalās jaunatnes reprezentatīvā vienībā ārzemēs»[2].

Viena no lielākajām tiesām pret *Pērkonkrustu* bija 1936. gada 1. jūlijā, kad Rīgas apgabaltiesas 3. kriminālnodaļa iztiesāja lietu pret A. Švēdi, M. Riekstiņu, E. Puksi, J. Ģērmani, F. Uzbārdu, V. Dreifeldu, O. Sedlenieku, N. Balodi, A. Rutki u. c. Apsūdzības bija dažādas — sākot ar nelegālās literatūras izplatīšanu un ziedojumu vākšanu un beidzot ar apvainojumu, ka A. Švēde, M. Riekstiņš u. c. veikuši visas organizācijas koordinējošu darbību. Tiesa uzklausīja arī 39 lieciniekus.[3] Visi apsūdzētie noliedza savu vainu, izņemot J. Ģērmani, kurš gan atzīmēja, ka viņa darbība *Pērkonkrustā* nav bijusi saistīta ar nodomiem bruņotā ceļā grozīt pastāvošo iekārtu, bet gan tikai «idejiskā» ceļā.[4]

Apsūdzētie A. Švēde, E. Puksis u. c. vispār noliedza, ka jebkad būtu sastāvējuši Pērkonkrustā, un atzina tikai darbību *Tēvijas Sargā*. Prokurors savā runā uzsvēra: «Kas ir apsūdzētie pēc sava stāvokļa un gara spējām, ja viņi uzdrošinās aicināt uz «nacionālu revolūciju»? Viņu personības nav nekas, it nekas! Viņi nejūt ne morāliskas, ne sabiedriskas atbildības.» Vissmagākos sodus saņēma A. Švēde un M. Riekstiņš — divus gadus pārmācības namā, pārējie mazāk, ieskaitot vienīgo sievieti Hertu Vītolu, kurai piesprieda sešus mēnešus cietumsoda, nosacīti atlaižot.[5] Attaisnoja pierādījumu trūkuma dēļ bijušo Cēsu stacijas priekšnieku A. Rutki un pazīstamo pērkonkrustieti E. Puksi.

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 709. l. — 67. lp.
[2] Turpat. — 3. apr. — 117. l. — 232. lp.
[3] Turpat, 28. lp.
[4] Jaunākās Ziņas. — 1936. — 2. jūlijs.
[5] Turpat, 3. jūlijs.

1936. gada 14. oktobrī Liepājā tiesāja 8 pērkonkrustiešus. Starp tiem bija viena sieviete — Anna Nikovskis (21 g. v.). Smagākos soda mērus saņēma Arnolds Strads (23 g. v.), Gothards Grīnvalds-Grīnlapa (28 g. v.), Kristaps Mangužs-Treimanis (29 g. v.) — vienu gadu un sešus mēnešus cietumsoda. Pārējie saņēma sešu mēnešu sodu, bet vienīgā sieviete — trīs mēnešus.[1] Starp citu, A. Nikovskis paskaidroja, ka ar pērkonkrustiešiem sadarbojusies tikai tādēļ, ka Liepājā bijis par maz «pazīstamu vīriešu».[2]

1937. gada 21. janvārī Rīgas apgabaltiesā sāka iztiesāt vēl vienu *Pērkonkrusta* prāvu. Galvenā apsūdzība — cenšanās ar varas līdzekļiem sagrābt varu. «Jaunākās Ziņas» rakstīja:

«Šim nolūkam pie slepenās organizācijas radītas speciālas terora grupas, kuru uzdevums bijis lietot dažādus terora aktus savu noziedzīgo mērķu sasniegšanai. Tāpat organizētas īpašas kaujas grupas.» Vadība gan organizācijas biedriem norādījusi, ka ieročus lietot nebūs nepieciešams, jo viņiem sekojot «lielas tautas masas».[3]

«Jaunākās Ziņas» norādīja, ka tiesas procesā pilnībā atklājusies noziedzīgā darbība, kuras galvenais mērķis bijis gāzt pastāvošo iekārtu un izveidot «*Pērkonkrusta* valsti» ar Gustavu Celmiņu kā Ministru prezidentu priekšgalā. Rīgā darbojušies 130 pērkonkrustieši — «nepiedzīvojuši jaunekļi», turīgu vecāku dēli. Viens no tiem — A. Barkovskis bijis tik tālu pārņemts ar pērkonkrustiešu idejām, ka visas sava dzīvokļa sienas un pat pletdzelzi nolīmējis ar kāškrusta zīmēm. Raksts noslēdzas ar sekojošu kvintesenci: «Pēc 15. maija Latvijā sācies liels garīgas un materiālas uzbūves laikmets, kopējiem spēkiem tauta veic lielus darbus ar dziļi nacionālu nozīmi. Pērkonkrustieši to nav izpratuši un ar saviem darbiem mēģināja traucēt latviešu tautas vienību. Tas ir liels noziegums, kas pelnījis vissmagāko sodu.»[4]

Tiesa piesprieda dažāda ilguma sodus 31 cilvēkam — 19 no tiem sodu nosacīti atlaida. Vissmagāko sodu saņēma A. Sirmovičs («pērkonkrustiešu valstī» viņam bija paredzēts ieņemt iekš-

[1] Kurzemes Vārds. — 1936. — 15. okt.
[2] Turpat, 16. okt.
[3] Jaunākās Ziņas. — 1937. — 21. janv.
[4] Turpat, 22. janv.

lietu ministra posteni) — divi gadi un seši mēneši pārmācības namā, Alfrēds Auza — divi gadi, Rūdolfs Priednieks — viens gads seši mēneši, Vilhelms Prībergs — viens gads utt. Visvecākajam no tiesātajiem pērkonkrustiešiem Vilim Dravniekam bija 40 gadi, pārējie vecumā no 22 līdz 31 gadam.[1]

Šis janvāra process politpārvaldes materiālos atspoguļojās šādi: «Tiesā bija vērojamas divas puses — daļa stipri baidījās no notiesāšanas, kāpēc arī tiesā izturējās mierīgi un savu vainu centās pat nožēlot, bet tādu nebija daudz un viņiem piespriesto sodu nosacīti atlaida» (to vidū arī tie, kuriem sods bija tikai seši mēneši). Lielākā daļa apcietināto izturējās rezervēti, savu vainu centās noliegt, un daļa «izturējās pat demonstratīvi organizācijas garā»[2]. Pēc tiesas sprieduma pasludināšanas uz vienu gadu notiesātais Visvaldis Dailonis-Raudiņš pēc pērkonkrustiešu pieņemtā sveicināšanās parauga pacēla labo roku un izsauca «Cīņai sveiks!». Par «dienas varoni» kļuvis arī H. Pētersons, kurš paspiedis Raudiņam roku un arī saucis «Cīņai sveiks!», «Lai dzīvo *Pērkonkrusts*!». Otrajā tiesas dienā uz iztiesājamo lietu saraksta, kurš bija izkārts pie tiesas zāles durvīm ārpusē, bija uzrakstīts: «Nost Ulmani! Nost! Visas tautas vārdā!» Vainīgo nav izdevies atrast.[3]

1937. gada maijā sākās plaši pērkonkrustiešu aresti, kuru rezultātā tiesai tika nodotas 32 personas (E. Plāķis, A. Švēde, H. Heine, R. Hāzenfūss, H. Pētersons, M. Anševics u. c.), atklātas 2 nelegālas tipogrāfijas, un politpārvalde konstatēja, ka līdz ar «šīm apcietināšanām norādītā kustība no jauna ir galīgi likvidēta»[4]. «Jaunākās Ziņas» publicēja rakstu «Apcietināti tautas vienības jaucēji», kurā atzīmēja, ka diemžēl līdz pašam pēdējam laikam «mūsu sabiedrībā atrodas personas, kas pašas nezina, ko viņas vēlas un ko dara», ka «nožēlojama parādība ir tā, ka galvenie šīs kustības atjaunotāji ir vai nu bijušie, vai tagadējie mūsu augstskolu studenti un dažādu organizāciju locekļi».[5]

Represijas pret pērkonkrustiešiem deva rezultātu — par

---

[1] Jaunākās Ziņas. — 1937. — 23. janv.
[2] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 920. l. — 449.—450. lp.
[3] Turpat. — 3. apr. — 118. l. — 87. lp.
[4] Jaunākās Ziņas. — 1937. — 29. jūnijs.
[5] Turpat.

G. Celmiņa sievu Irmu ienāca informācija, ka viņa kļuvusi nervoza un histēriska, «saslimusi pilnīgi ar tādu kā vajāšanas māniju»[1]. Slepenais ziņotājs «X» informēja, ka ne «tikvien cietušie, bet arī to piederīgie un paziņas nesaprot, kā izbēgt no «patiesības apziņas», kad latviešiem nekad nav bijis laimes pilnīgi atbrīvoties, bet ar savstarpējām apkarošanām tie jo ciešāki važas kaluši». Tas bija 1936. gada 11. aprīļa ziņojums, kurā vēl atzīmēts vienas sabiedrības daļas uzskats, ka pret pērkonkrustiešiem vēršas «pārspīlētas represijas».[2]

Aģentūra ziņoja, ka E. Puksis teicis, ka «viņš nenožēlojot savas ciešanas, jo neviens nav savam liktenim izbēdzis», ka pērkonkrustiešu pusē arvien esot *Selonija, Lettonia, Talavija* — «tādas korporācijas, kuras necienot liekuļus»[3].

A. Švēde pēc atbrīvošanas no cietuma 1937. gada martā «atkal kā vecs, aktīvs un pārliecināts organizācijas darbinieks uzņēma sakarus ar nelegālo organizāciju...»[4]. Vēl A. Švēde izteicās, ka pērkonkrustieši cietumā tiekot turēti vissliktākā stāvoklī un tas esot «dabīgi, jo *Pērkonkrusts* esot valdībai visbīstamākais, kas to varētu apdraudēt». Tajā pašā laikā Bruno Kalniņam cietumā esot visādas privilēģijas.[5] Arī par atsevišķām komunistu prāvām pērkonkrustieši runāja, ka, neskatoties uz daudzajiem pierādījumiem, sodi parasti ir «mīksti» — pret *Pērkonkrustu* savukārt pat uz nelielu pierādījumu bāzes sodi ir smagāki — «tātad *Pērkonkrusts* ir ko vērts».[6] Kāds politpārvaldes ziņotājs «Eglājs» liecināja savā ziņojumā, ka visi cietumā izsēdējušies cīņas biedri ir ieskaitīti par «mūža cīņas biedriem», ka «tie esot saslēgušies vienā gredzenā un visu mūžu izturējuši smagus pārbaudījumus un nav locījušies»[7]. Aiz cietuma mūriem izplatījās ziņa, ka arestanti, ejot pastaigā gar korpusu, kurā atradās G. Celmiņš, sveicienam paceļot labo roku.[8]

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 118. l. — 42. lp.
[2] Turpat. — 117. l. — 122. lp.
[3] Turpat. — 118. l. — 18. lp.
[4] Turpat. — 123. l. — 39. lp.
[5] Turpat. — 118. l. — 138. lp.
[6] Turpat, 114. lp.
[7] Turpat, 153. lp.
[8] Turpat. — 1/22 apr. — 728. l. — 450. lp.

Protams, ne 1936., ne 1937. gadā sabiedrībā nebija vērojamas tendences, kas liecinātu par kustības popularitātes pieaugumu. Visai iznīcinoši šajā ziņā skan šis politpārvaldes ziņojums: «. . . laucinieki ar gandarījumu piemin stingros sodus, ko saņem mūsu valsts grāvēji — «pērkonkrustieši». *Pērkonkrusta* lieta laukos ir zaudējusi katru pamatu, par to tik ļaudis smejas un āzējas, ka puikas gribējuši tikt par ministriem u. tml. Visa ievārītā putra tātad ir jāizēd pašiem *Pērkonkrusta* ļaudīm aiz restēm, un viņu lieta pieder pagātnei.»[1]

Tā pagāja divi aplūkotie gadi, un visi secinājumi vai vērtējums par šo laiku izriet tikai no iepriekš teiktā, taču runa bija par reāliem un dzīviem cilvēkiem — to lieku reizi atgādina šī F. Bīviņam — ieslodzītajam pērkonkrustietim rakstītā māsas vēstule (1937. gada 17. sept.):

«Mīļo brāli! Mamma šodien bija pie prokurora, bet tas satikšanās atļauju nedeva. Sūtīja pie tiesneša, arī tas nekā nevarot darīt. Mamma staigāja kā Kristus laikā no Poncius pie Pilatus, bet kungi pat neviena prātīga vārda neesot pateikuši: ļoti žēl, ka cilvēks tagadējā laikmetā, kur mēs skaitāmies atbrīvotā Latvija, netiek pie skaidrības un kur vēl pie taisnības.»[2]

---

1 LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 710. l. — 388. lp.
2 Turpat. — 3. apr. — 118. l. — 70. lp.

«PĒRKONKRUSTS» LATVIJAS VALSTS MIJKRĒSLĪ

1938.—1940. gads

Pēc apjoma politpārvaldē šajos gados joprojām samazinās ziņas un dažāda rakstura informācija par *Pērkonkrustu*. Visbiežāk arhīva materiālos redzami tikai dažādu ziņotāju ievāktie dati — tas liecina par to, ka pērkonkrustiešiem vairs neizdevās iespiest kaut cik ievērojamu nelegālo literatūru, ka cita veida akcijas tāpat nav bijušas daudzmaz izteiktas un politpārvaldes dokumentos pieminamas.

Pēc slepenā aģenta liecībām izriet (viņa segvārds «Upe»), ka 1938. gada janvārī A. Melliņš izteicies pret mazo privātuzņēmumu likvidāciju, kuru uzsākusi K. Ulmaņa valdība, — tas līdzinoties «tādam pat stāvoklim, kāds esot Krievijā».[1] Tas pats «Upe» 10. februārī ziņoja, ka pērkonkrustietis A. Bērziņš norādījis uz faktu «viltošanu pēc vajadzības» — tāpēc varot sagaidīt, ka vienā jaukā dienā K. Ulmanis kļūs par hercoga pēcteci.[2] 1938. gada decembrī ienāca raksts par Arvīda Bērziņa kāzām ar Liliju Trenci. Tajās piedalījās no 45 līdz 50 cilvēkiem, to skaitā G. Celmiņa tēvs, sieva un māsa, E. Puksis ar māsu, F. Kronbergs, Ā. Šilde, G. Zebauers, A. Melliņš, M. Eihe u. c. (kāzas notika Jūrmalā, Mellužos, Zemeņu ielā 11).[3] Tuvākas ziņas par runāto politpārvaldē neienāca.

Pērkonkrustieši aktīvi apsprieda ārpolitikas jautājumus un parasti nonāca pie secinājuma, ka Ulmaņa valdība «ietur noteiktu krievisku orientāciju», ka Latvijas armijā valda neapmierinātība ar noslēgto neuzbrukšanas līgumu ar Padomju Savienību 1939. gada 5. oktobrī,[4] asi nosodīja brāļošanos ar «erc-

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 119. l. — 1. lp.
[2] Turpat, 19. lp.
[3] Turpat. — 1/22 apr. — 922. l. — 173. lp.
[4] Turpat. — 3. apr. — 119. l. — 57., 148. lp.

slepkavu Staļinu» un «slepkavu kara kuģu bāzes ierīkošanu Liepājā».[1] Bieži atskanēja doma, ka apvērsuma mēģinājums vai pat «pretžīdu akcija Universitātē» varētu nopietni destabilizēt stāvokli valstī un sekmētu PSRS tiešu iejaukšanos.[2] Atskanēja runas par kādu neapmierinātu «armijas grupu», kas negrib sadarboties ar pērkonkrustiešiem, jo «tie pārāk bieži iekrīt».[3]

Vispār šajā laikā visai spilgti iezīmējas augošas pērkonkrustiešu simpātijas pret Vāciju, kas realizēja izteikti antisemītisku politiku, asi vērsās pret brīvmūrniekiem un komunistiem — tā būšot arī Latvijā, kad *Pērkonkrusts* iemantos «lielāku noteikšanu».[4] Kādā citā ziņojumā politpārvalde informēja iekšlietu ministru, ka vadošie pērkonkrustieši «pēdējā laikā arvien biežāk piemin Vāciju un norāda, ka viņu uzvaru sekmēšot Vācijas iejaukšanās Latvijas lietās. Vācija atzīstot Gustava Celmiņa nopelnus un uz Celmiņu skatoties ļoti labvēlīgi kā nākošo Latvijas tautas vadītāju»[5].

1938. gada novembrī politpārvalde ieguva ziņas, ka viens pērkonkrustietis griezies pie dažiem vācu nacionālistiem ar lūgumu uzņemt *Pērkonkrustu* nacionālsociālistiskajā kustībā. Šis lūgums ticis noraidīts.[6] Savukārt aģents «Liepa» liecināja, ka pērkonkrustiešiem esot labi sakari ar vācu vēstniecību (1939. gada novembris).[7] Tas pats ziņotājs 1939. gada pavasarī informēja, ka G. Celmiņš Berlīnē runāšot ar «vadošām personām».[8] Tajā pašā laikā citi avoti stāstīja, ka G. Celmiņam vācieši piedāvājuši 200 000 latus darbības paplašināšanai, taču G. Celmiņš atteicies pieņemt, jo negribējis būt pilnīgi atkarīgs no tiem. Turklāt Somijā G. Celmiņš esot ticies ar Bruno Kalniņu (!?) un tikušas pārrunātas «sadarbības iespējas» (!?).[9]

1938. gada augustā ienāca informācija, ka G. Celmiņš Rumānijā ticies ar Kodreanu, bet Šveicē nolasījis vairākus priekš-

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 119. l. — 62. lp.
[2] Turpat, 93. lp.
[3] Turpat, 167. lp.
[4] Turpat. — 1/22 apr. — 922. l. — 223. lp.
[5] Turpat, 172. lp.
[6] Turpat, 120. lp.
[7] Turpat. — 3. apr. — 119. l. — 161. lp.
[8] Turpat. — 118. l. — 88. lp.
[9] Turpat. — 119. l. — 88. lp.

lasījumus pērkonkrustiešiem radniecīgai organizācijai.[1] Kapteinis Kodreanu Rumānijā vadīja *Dzelzs gvardi*, un G. Celmiņš bija pārsteigts, cik kopīgi mērķi viņu vadītajām organizācijām.[2]

1938. gada oktobrī politpārvaldes rīcībā nonāca uz Latviju sūtīta vēstule, kas bija rakstīta uz veidlapas. Teksts nenozīmīgs, bet bija redzams, ka darbību uzsācis «Latviešu cīņas organizācijas *Pērkonkrusts* ārzemju sakaru birojs». Šī norāde atkārtojās arī franču, itāļu un vācu valodā.[3]

G. Celmiņš no ārzemēm (tāpat kā no Rīgas Centrālcietuma) centās vadīt organizāciju, un, cik var noprast, ne visas viņa sūtītās vēstules politpārvaldei izdevās pārtvert. Tā, piemēram, tikai pēc aģentūras ziņām nāca klajā fakts, ka G. Celmiņš vēstulē G. Zaueram norādījis, ka pērkonkrustiešiem jāmeklē «jauni paņēmieni, vecie vairs nekur nederot». G. Celmiņš prasīja «noskaidrot stāvokli», t. i., sniegt viņam pēc iespējas objektīvāku informāciju par notikumiem Latvijā.[4]

1939. gada jūnijā pērkonkrustieši bijuši uztraukti par iespējamām kratīšanām, jo politpārvaldei esot zināms, kas saņems G. Celmiņa uzrakstīto rokasgrāmatu.[5] Iespējams arī, ka tāda nebija uzrakstīta, jo politpārvaldes materiālos neizdevās atrast vēl kādu atsauksmi uz to.

1939. gada oktobrī politpārvaldei kļuva zināms G. Celmiņa rakstītās vēstules F. Kronbergam saturs (iespējams, ka aģenta segvārds «Liepa» ir piešķirts F. Kronberga sievai — pērkonkrustiešiem bija aizdomas, ka tieši viņa ir nodevēja).

Vēstulē bija teikts, ka nepieciešams uzzināt, ko «domā darīt lielie, ko mazie, ko paši, kā spriež un kā izturas». Mēs «būsim vajadzīgāki kā jebkad un mūs pat meklēs rokā. Ģimenei jāturas kopā un jābūt pilnīgi gatavai»[6]. Tajā pašā laikā pērkonkrustieši vāca ziedojumus G. Celmiņa atbalstam.[7]

Pēc 1939. gada 3. janvāra datiem, 60 bijušie (nevar taču būt runa par atklātu darbību) *Ugunskrusta, Pērkonkrusta, Tē-*

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 709. l. — 188. lp.
[2] Turpat. — 920. l. — 325. lp.
[3] Turpat. — 709. l. — 188. lp.
[4] Turpat. — 3. apr. — 119. l. — 57. lp.
[5] Turpat, 135. lp.
[6] Turpat. — 6. apr. — 331. l. — 4. lp.
[7] Turpat. — 3. apr. — 119. l. — 105. lp.; 1/22 apr. — 920. l. — 139. lp.

vijas Sarga un Jaunās Latvijas cilvēki strādāja Rīgā Zemkopības un Finansu ministrijā, kā arī Šoseju un zemes ceļu departamentā, Valsts cukurrūpniecības pārvaldē, Rīgas pastā, Latvijas bankā u. c.[1]

Pērkonkrustieši nu jau vairākus gadus centās atturēties no lielām aktivitātēm, un arī G. Celmiņš, tobrīd būdams Romā, rakstīja, ka nav nepieciešams organizēties plašumā, lai turas kopā tikai tie, kas savā starpā esot uzticami, zināmi un droši, lai ārēji tas viss izskatītos tā, ka *Pērkonkrusta* gars jau būtu «galīgi izbeidzies»[2]. Tādējādi arī *GCT* darbībā nav jābūt izlēcieniem, «lai rokas nebūtu aptraipītas»[3]. Arī Latvijas pērkonkrustiešu vidū redzamu vietu ieņēma viedoklis, ka no jebkuras teroristiskas darbības jāatturas, jo «viss atrisināsies arī bez tā»[4].

Kā vienmēr, ienāca rakstīti vēstījumi no valstiski noskaņotiem pilsoņiem, kuros norādīts, ka pērkonkrustieši ir «valsts iekārtas grauzēji un grāvēji» (autors P. Leitis lūdza savu uzvārdu neizpaust, jo pretējā gadījumā viņu gaidot nāve) un to rīcībā esot ieroči un sprāgstvielas.[5] Kāds K. Stūrmanis apgalvoja, ka 1938. gada martā notiks valsts apvērsums un «vajadzības gadījumā» atbraukšot arī «virsvadonis» G. Celmiņš no ārzemēm.[6] Cik zināms, neviena no šīm informācijām neguva apstiprinājumu reālajā dzīvē.

Turpināja skanēt arī antisemītiskas notis — no Daugavpils rajona vairākkārt ienāca informācija, ka gatavojas kāda «pretžīdu akcija»[7]. 1939. gada martā Preiļu sinagogā tika izsists logs, apgāzti un salauzti soli, taču nebija tiešu pierādījumu, ka tas būtu pērkonkrustiešu «veikums»[8]. Šajā kontekstā iekļaujas arī E. Plāķim sūtītā vēstule (1939. gada janvāris): «Nosūtām Jums sirsnīgus novēlējumus jaunā gadā un reizē paziņojam, ka dzīvosim Jūsu idejām līdz arī turpmāk. Šo starptautisko žī-

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 119. l. — 39.—43. lp.
[2] Turpat. — 1/22 apr. — 920. l. — 10.—11. lp.
[3] Turpat. — 3. apr. — 119. l. — 67. lp.
[4] Turpat, 57. lp.
[5] Turpat, 55. lp.
[6] Turpat, 25. lp.
[7] Turpat, 94. lp.
[8] Turpat. — 1/22 apr. — 808. l. — 186. lp.

dismu arī mēs neatzīsim un nekad līdzi nelīgosim. Lai drīzi aust jaunā diena!»[1]

Šajos gados nav redzama pērkonkrustiešu aģitācija ar nelegālās preses starpniecību, un zīmīgs ir Ā. Šildes ierosinājums raidīt *Pērkonkrusta* aģitāciju no Latvijai garāmbraucoša kuģa.[2]

Neskatoties uz visām problēmām, daļa pērkonkrustiešu saglabāja pietiekami kareivīgu noskaņojumu — E. Plāķis sarunā ar kādu žurnālistu esot teicis, ka «no cīņas pret Ulmaņa valdību es neatteikšos nekad, arī tad ne, ja šajā cīņā es palikšu viens pats». Savukārt pērkonkrustietis Kārlis Reimanis teicis, ka ir «pienācis laiks dibināt īstas terora vienības, kaut vai ar nosaukumu «Melnā roka». *Pērkonkrusta* uzvarai man nav jātic, jo es skaidri zinu, ka tā reizi nāks.»[3]

Loģiski, ka varas iestāžu attieksme pret pērkonkrustiešiem nemainījās un tie joprojām bija pakļauti dažāda veida represijām. Tikai daļa (pie tam mazākā) pēc atbrīvošanās no cietuma spēja atrast sev darbu. Tā, piemēram, Ā. Šilde, bijušais žurnāla «Universitas» redaktors, 1939. gada novembrī meklēja darbu, un «tādu tam nekur nedodot, neskatoties uz atkārtotiem mēģinājumiem darbu atrast. Noskaņots tāpēc ļoti pretvalstiski.» Kādā sarīkojumā izgājis no zāles, kad skanējusi Latvijas himna, vācot materiālus par Ulmaņa valdības nelikumīgo rīcību.[4]

Kopumā ņemot, *Pērkonkrusta* darbība bija ļoti jūtami sarukusi un atsevišķi ziņojumi par pērkonkrustiešu aktīvo līdzdalību dievturu draudzē Liepājā Ā. Lāča vadībā, protams, nevar mainīt kopainu.[5] Taču tas nenozīmēja, ka varas iestādes būtu pārstājušas rūpīgi sekot pērkonkrustiešu darbībai. 1938. gada maijā un oktobrī notika divas lielas pērkonkrustiešu prāvas. Pirmajā no tām Rīgas apgabaltiesas 3. kriminālnodaļa izskatīja apsūdzību pret pērkonkrustiešiem E. Plāķi, A. Švēdi, V. Prībergu, H. Heini, H. Pētersonu u. c. Deviņi no apsūdzētajiem bija uzaudzējuši «tradicionālās pērkonkrustiešu bārdas».

---

1 LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 112. l. — 40. lp.

2 Turpat, 67. lp.

3 Turpat. — 119. l. — 32. lp.

4 Turpat, 125. lp.

5 Turpat. — 1/8 apr. — 343. l. — 48. lp.

A. Brants, atbildot uz izmeklēšanas ierēdņa Evansa interesi par uzaudzēto bārdu, teica, ka viņš var nosaukt vismaz trīs lieciniekus, kas apstiprinās, ka «spalva viņam augot vēl citā vietā»[1]. A. Ozoliņš savukārt paziņoja, ka izmeklētājs Salnājs esot viņu sitis «līdz nemaņai», lai panāktu atzīšanos. A. Ozoliņš, E. Plāķis, H. Heine, V. Prībergs un vispār apsūdzēto vairākums savu vainu neatzina. To darīja tikai daži, un zināmā mērā pārsteigums bija A. Švēdes un R. Hāzenfūsa atzīšanās.[2] Interesi izraisa fakts, ka ievērojama daļa tiesāto un sodīto pērkonkrustiešu nebija dzimuši Latvijā: A. Švēde Kurskā, F. Bīviņš Ļeņingradā, F. Kuka Tallinā, E. O. Straupe Maskavā, G. A. Tebergs Harkovā, A. V. Mekšs Taškentā, V. Ķeņģis Pleskavā.[3]

Pērkonkrustiešu prāvu plaši atspoguļoja «Jaunākās Ziņas», norādot, ka tiesas priekšā stājas labi situētu vecāku bērni (seši studēja, divi mācījās ģimnāzijas pēdējā klasē, vairāki bija agrāk studējuši).[4]

Rakstā «Pērkonkrustiešu atzīšanās» konstatēts, ka savu vainu pilnīgi vai daļēji atzinuši 9 pērkonkrustieši, pārējie neatzīstas vai arī nevēlas neko tuvāk paskaidrot par nelegālo darbību.[5] Līdz 1. jūnijam bija nopratināti 52 liecinieki, viens no tiem — J. Kārkliņš pastāstīja par sprādzienu pie Ārlietu ministrijas 19. novembrī: «No rīta agri gāju uz Viestura dārzu, bet kanāla malā ieraudzīju mazu baltu paciņu un sāku bakstīt ar nūju. Uz reizi lielgabala šāviens, man bārda svilst, es neko neredzu un apdullis pakrītu zemē. Uz laiku zaudēju valodu un ar vienu ausi vēl tagad nevaru dzirdēt. Vairāk neko nezinu.»[6]

Kā parāda tiesas materiāli, sprādzienam vajadzējis notikt 18. novembrī, bet aukstā laika dēļ sprādziens aizkavējās... Līdz pat sprieduma pasludināšanai pērkonkrustieši, kurus apvainoja arī nelegālu uzsaukumu izplatīšanā un cita veida pretvalstiskā darbībā, izturējās dažādi — E. Plāķis visā tiesas laikā neatbildēja ne uz vienu jautājumu un vispār nepateica nevienu vārdu.[7]

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 119. l. — 36. lp.
[2] Turpat.
[3] Turpat. — 3273. f. — 1. apr. — 1293. l. — 22. lp.
[4] Jaunākās Ziņas. — 1938. — 30. maijs.
[5] Turpat, 31. maijs.
[6] Turpat, 1. jūnijs.
[7] Turpat.

Prokurors apsūdzēto V. Prībergu raksturoja kā «īstu profesionāla revolucionāra tipu», cilvēku, kas, neskatoties uz vienreiz jau izciesto sodu, nav labojies, un nav zināms, vai «vispār var būt tāds sods, kas uz viņu atstātu kādu iespaidu»[1].

Sodi šoreiz bija smagāki nekā iepriekšējās reizēs piespriestie. E. Plāķi notiesāja uz sešiem gadiem spaidu darbos, bet J. Puršeli (54 gadus vecs, pirms tam dzīvoja Amerikā un strādāja ķīmiskajā rūpniecībā), kurš bija izgatavojis spridzekli, kas tika novietots pie Ārlietu ministrijas, — uz četriem gadiem un sešiem mēnešiem. Pārējie sodi bija mazāki — četri gadi spaidu darbos A. Švēdem, H. Heinem u. c. (neskatoties uz vaļsirdīgo atzīšanos, sods bija pietiekami bargs), mazākais sods bija astoņi mēneši pārmācības namā — to pasludināja pieciem pērkonkrustiešiem.[2] H. Pētersons pirms sprieduma pasludināšanas sacīja: «Es lūdzu tādu spriedumu, ka vilks būtu paēdis, bet kaza dzīva.»[3] Grūti pateikt, kā tas ietekmēja un vai vispār ietekmēja tiesas spriedumu — četri gadi spaidu darbos.

Šī prāva parādīja, ka valsts varas attieksme pret nelegālo pērkonkrustiešu darbību kļūst asāka un neiecietīgāka, neskatoties uz to, ka organizācijai bija krietni mazāk spēku un iespēju cīnīties par savu ideju realizāciju.

1938. gada 18. oktobra prāvā pērkonkrustiešu aizstāvēšanu bija uzņēmies zvērinātais advokāts V. Zāmuels — ļoti prominenta persona. Kā zvērināts advokāts viņš Rīgā praktizēja jau no 1902. gada. Sākot ar 1915. gadu, bija latviešu strēlnieku bataljonu organizācijas komitejas loceklis. 1917. gadā kļuva par *Latviešu Pagaidu nacionālās padomes* locekli un tās valdes priekšnieku. 1918. un 1919. gadā bija Latvijas senāta virsprokurors un kara tiesas priekšsēdētājs. Vēlāk Satversmes sapulces loceklis, tieslietu ministrs, zemkopības ministrs, juristu biedrības prezidija loceklis utt.[4]

Aizstāvības runā V. Zāmuels teica: «Ja apsūdzēto nodarījums būtu individuāla rakstura, nesaistītos ar kādu kolektīvu

[1] Jaunākās Ziņas. — 1938. — 2. jūnijs.
[2] Turpat, 3. jūnijs.
[3] Turpat, 2. jūnijs.
[4] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 119. l. — 95. lp.

vai organizāciju, tad viņu nodarījumi pēc Soda likuma nebūtu smagi vērtējami, tiem varētu piemērot noteikumus par valdības apvainošanu, par nelegālās literatūras izplatīšanu utt. Bet apsūdzētie atrodas baigajā *Pērkonkrusta* ēnā. Kāda nu ir šī *Pērkonkrusta* seja? Apsūdzības rakstā tā ir zīmēta galvenā kārtā pēc Politiskās pārvaldes materiāliem. Vai zīmējums ir pareizs? (Še tiesas pr-tājs Zāmuela runu pārtrauc.) Nedomāju ar pieri caur sienu skriet. Es zinu, ka tiesa agrākās lietās atzinusi *Pērkonkrustu* par noziedzīgu organizāciju, atzinusi arī, ka *Pērkonkrusta* biedru darbībā saskatāms bruņotas varas pielietošanas nodoms. (Tiesas pr-tājs atkal pārtrauc, aizrādot, lai nerunā par *Pērkonkrustu*, bet par apsūdzēto Leimani.) ... Jaunākajā literatūrā, starp citu, teikts: «Latvijā būs goda prāts, darbs un taisnība tur valdīs.» Man šķiet, ka šīs saimnieciskās, sociālās un ētiskās prasības var parakstīt katrs nacionāli un godīgi domājošs un jūtošs cilvēks.» Tālāk zv. advokāts norādīja, ka 1934. gada maija apvērsumu izdarīja valdība, bet pēc juridiskām normām arī veiksmīgi izdarīts apvērsums ir noziegums, ka *Pērkonkrusta* darbībā viņš saskatot daudz ko pozitīvu. Organizācijas rīcībā neesot bijuši bruņoti spēki, tā ietekmē neatradās armija, policija vai aizsargi. *Pērkonkrusts* «nav tas briesmīgais bubulis, kādu to tēlo Politiskā pārvalde, un viņam ir savi nopelni no 1934. gada 15. V apvērsuma un Nacionālās valdības viedokļa, jo viņš šiem notikumiem ir idejiski līdzinājis ceļu... Galvenie apsūdzētie taču ir piedzīvojuši, inteliģenti cilvēki, vīri, un, ja pēc pārciestiem sodiem atjaunojuši savu ... darbību, tad taču ne savtīgos nolūkos, bet sekojot savai pārliecībai, neizvairoties no ciešanām arī nākamībā.» Par šo runu zv. advokātu padome V. Zāmuelam izteica rājienu.[1]

Šajā laikā būtiski bija ierobežotas cilvēku tiesības un brīvības. Tā, piemēram, pēc Drošības policijas departamenta direktora ziņojuma Latvijas hipotēku bankai 1939. gada augustā no darba tika atbrīvots students Jānis Alksnis, kurš esot izteicies, ka K. Ulmaņa runas ir «švakas» un tās nav vērts klausīties, ka Valsts prezidentu neviens neatbalstot, bet nav arī drošu cilvēku, kas to padzītu.[2]

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 119. l. — 96. lp.
[2] Turpat, 139., 144. lp.

1939. gada martā Iekšlietu ministrijas administratīvais departaments izdeva speciālu rīkojumu: «Visiem atbildīgajiem valsts darbiniekiem gādāt par to, lai iedzīvotājos neizplatītos uztraucošas baumas sakarā ar pēdējiem starptautiskiem notikumiem Viduseiropā. Tamdēļ ne savā starpā, ne arī sabiedrībā nav pielaižami iztirzājumi un zīlējumi par mūsu nākotni, zīmējoties uz iedomātām briesmām no kādām citām valstīm, sevišķi mazdūšīgiem slēdzieniem, ka mūsu valstij nebūs nekādas izejas utt. Šādi zīlējumi un slēdzieni ir bīstami un var radīt tautā nevēlamu psiholoģisko iespaidu. Tie enerģiski pārtraucami katrā gadījumā, ziņojot attiecīgām iestādēm par personām, kas izpauž kaitīgas ziņas un baumas.

Taisni otrādi: visur un katrā vietā jāuzsver, ka mūsu tauta nekad labprātīgi neatdos tik dārgi izkaroto neatkarību un cīnīsies līdz pēdējam elpas vilcienam. Tikai tā tauta ir cienīga pastāvēt, kas gatava katrā brīdī aizstāvēt savu neatkarību. Ja tāda gatavība tautai būs, tad citām agresīvām tautām mazināsies apetīte aprīt drošsirdīgo tautu.»[1]

Tomēr nekāds rīkojums nespēja mazināt nemieru un bažas par Latvijas nākotni. No Kuldīgas ziņoja, ka plaša sabiedrība Vācijas panākumus kaujas laukos uztver ar nepatiku (1939. g. sept.) un veidojas «dziļš naids pret vāciešiem».[2] 1940. gada februāra pirmajās dienās Ventspilī Latviešu biedrības bufetes telpās K. Ķīsis (Šoseju un ceļu departamenta ierēdnis), būdams iedzēris, publikai skaidrojis, ka Latvijas valsts vairs nepastāv — to esot ieņēmuši krievi.[3] Zīmīga ir šī K. Ulmanim piesūtītā anonīmā vēstule: «Labi jau Jūs runājat, bet tomēr mēs, klausītāji, nevaram tam piekrist — mēs neesam cūkas, ja, paēdušas zīles, zem ozola liksies gulēt... Mums sirds sāp, ka esam tik gļēvi pataisīti, ka par «mieru» atdodam savas kauna un goda jūtas. Mēs labāk karotu līdz varenajiem somiem un paliktu vēsturē vareni nekā tādi gļēvuļi, kas kaunās nosaukt tā neliešа vārdu, kas mūsu kuģus gremdē.»[4]

No Daugavpils politpārvalde 1939. gada oktobrī ziņoja, ka

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/6 apr., — 683. l. — 47. lp.
[2] Turpat. — 1/8 apr. — 343. l. — 213. lp.
[3] Turpat. — 6. apr. — 381. l. — 48. lp.
[4] Turpat, 52. lp.

«Iedzīvotāju pārrunu galvenais temats ir PSRS-bas karaspēka ierašanās Latvijā un sakarā ar to latviešu un valstiski noskaņoto iedzīvotāju aprindās valda drūma noskaņa. Žīdi un mazturīgie krievu ļaudis savās pārrunās par PSRS-bas karaspēka ienākšanu Latvijā manāmi priecājas.»[1]

Komunisti savos nelegālajos uzsaukumos 1939. gada nogalē pilnīgi atklāti pauda savu sajūsmu un rakstīja: «... Sarkanā armija noslaucīs no zemes virsas ne tikai Somijas «vadoņus», bet, ja tas būs vajadzīgs, arī pārējos avantūristus un tautu žņaudzējus. Lai nedomā Ulmaņa kliķe, ka, pastāvot līgumam ar PSRS, viņai dotas tiesības turpināt savu varmācības politiku pret darba tautu un viņas brīvības cīnītājiem. Par to viņa drīz dārgi samaksās.»[2] Citā skrejlapā teikts, ka: «Rītdiena pieder darba tautai. Bet šobrīd vēl rīkojas Ulmaņa kliķe. Šo politisko līķu novākšana ir darba tautas uzdevums.»[3] Komunistu centrālorgāns «Cīņa» vēl 1937. gada janvārī tālredzīgi ieskatījās nākotnē: «... mēs ne uz mirkli neaizmirsīsim visas pasaules strādnieku ģeniālā stratēģa un vadoņa b. Staļina vārdus — to, kas ir panākts PSRS-bā, ir pilnīgi panākams arī citās zemēs».»[4]. Diemžēl šī latvju tautai traģiskā prognoze piepildījās — viena no retajām reizēm, kad komunistu pravietojums kļuva par realitāti.

1940. gada vasarā aktīvākie okupantu armijas sveicēji bija vietējie komunisti un arī diezgan daudzi mazākumtautību pārstāvji. Jāpiezīmē, ka 30. gadu nogalē dažādos ārzemju izdevumos parādījās pret K. Ulmaņa valdību vērsti raksti, kuros tai tika pārmesta antisemītiska politika. Tā, piemēram, 1938. gada pirmajā pusē Ņujorkas, Londonas, Parīzes, Romas laikrakstos atrada vietu publikācijas ar apgalvojumu, ka Latviju esot sasniedzis «brūnais mēris» un tas nozīmē, ka ebrejiem «lemta nekavējoša bojā iešana». Šī sentence balstījās uz informāciju, ka Latvijā jaunajiem ebreju advokātiem neļaujot uzsākt praksi, ebreju studentus atskaitot no medicīnas studijām, neļaujot kļūt par orķestru vadītājiem, spiežot pārdot savus īpašumus latvie-

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 808. l. — 506. lp.
[2] Turpat. — 785. l. — 257. lp.
[3] Turpat. — 253. lp.
[4] Cīņa. — 1937. — janv.

šiem utt.[1] Autoritārā režīma gados valdība tiešām centās ierobežot privāto sektoru un nostiprināt valsts pozīcijas tautsaimniecībā. Nereti tas notika arī uz nelatviešu uzņēmumu un īpašumu rēķina, taču runas par ebreju «bojā iešanu», maigi izsakoties, bija pārspīlētas. Tomēr šādai politikai bija negatīva ietekme psiholoģiskā ziņā, un tas neapšaubāmi izpaudās arī 1940. gada jūnija dienās, kad Sarkanā armija maldīgi tika uzskatīta par «atbrīvotāju» no visām likstām un bažām, ieskaitot fašistiskās Vācijas iespējamo agresiju pret Latviju.

Autoritārais režīms nespēja radīt miera un stabilitātes sajūtu, un katrs domājošs cilvēks saprata, ka pasauli gaida nopietni satricinājumi, bet pati neatkarīgas Latvijas valsts pastāvēšana ir nopietni apdraudēta. Bija noticis tas, no kā vēl 1923. gadā brīdināja *Latvju Nacionālais klubs* — *Ugunskrusta* priekštecis, proti: «Bija un vēl būs jācīnās par Latvijas valsts pastāvēšanu, jo Krievija un Vācija ir tās ienaidnieki, kas var arī vienotā frontē uzstāties pret Latviju. Mūsu karaspēks ir labs, bet viņš būs par mazu kritiskajā brīdī. Stipra mūsu armija var būt vienīgi tad, kad visa tauta ar savu fizisko, materiālo un morālisko palīdzību nāks viņai talkā.»[2] Diemžēl 1940. gada vasarā varēja pārliecināties, ka šie vārdi gūst apstiprinājumu dzīvē. Te jāpiebilst, ka 1939. gada sākumā valsts varas struktūrās pazibēja ideja, ka jāatrod, kas palicis pāri no G. Celmiņa «godīgiem trakuļiem» un uz *Pērkonkrusta* bāzes jāorganizē «nacionālā pagrīde», kas uzsāktu darbību brīdī, kad reāli būs apdraudēta Latvijas neatkarība.[3] Tas netika izdarīts, un Latvijas okupācija noritēja bez sarežģījumiem, raiti un bez aizķeršanās — Josifs Staļins Maskavā varēja būt apmierināts.

Komunistu režīms neizjuta nekādas simpātijas (tieši otrādi) pret bijušajiem valsts noziedzniekiem — pērkonkrustiešiem — un nekavējoties ķērās pie arestiem. Tie sākās jau 5. jūlijā 1940. gadā, un pa lielākai daļai arestētos deportēja uz Komi apgabalu.[4] Acīmredzot pēc augstākstāvošu instanču norādījuma

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 711. l. — 92. lp.

[2] Latvju Nacionālais klubs (viņa mērķi un uzdevumi). — LNK izd., Rīga. — 1923. — 10. lpp.

[3] *Aleksandrs.* Neredzamā divīzija, 66. lpp.

[4] Latvju enciklopēdija. (A. Švābes red.). — 2. sēj. — 1897. lpp.

Iekšlietu Tautas Komisariāts (NKVD) sāka intensīvu darbu, lai noskaidrotu, kur atrodas aktīvie pērkonkrustieši — Ā. Šilde, M. Eihe, Ā. Greble, G. Zebauers, E. Puksis, A. Bērziņš u. c., kā arī tie rūpnieki un tirgotāji, kuri ziedoja *Pērkonkrustam*. Runa bija par G. Ērenpreisa velosipēdu rūpnīcas, «Jelgavas Auduma» īpašniekiem, kā arī J. Vanagu, J. Raisku u. c., taču tas, protams, bija tikai sākums — terora mašīna uzņēma jaudu.[1] Starp citu, arestēja arī Indriķi Poni — bijušo *Latvju Nacionālā kluba* vadītāju, kurš 1934. gadā, šķiet, tikai uz īsu brīdi, darbojās arī *Pērkonkrustā*.[2] Grūti saprast, kādus gan noziegumus pret jauno varu būtu veikuši nosauktie cilvēki, ieskaitot I. Poni, kurš cerēja, ka pret viņu kā fiziska darba strādnieku represijas nevērsīs.[3]

1940. gada 21. jūnijā no cietumiem atbrīvoja 253 politieslodzītos[4], un ir dzirdēts viedoklis, ka to vidū bija arī pērkonkrustieši. Tas bija iespējams, taču uz viņiem likums par politieslodzīto amnestiju neattiecās. Tie, kas bija notiesāti ar spaidu darbiem un strādāja Kalnciemā, vispār netika atbrīvoti, un viņu ceļš veda tieši uz Gulaga arhipelāgu — tāds liktenis piemeklēja E. Plāķi, F. Kronbergu u. c.[5] Tikai dažiem liktenis bija labvēlīgāks — E. Puksis slēpās un dzīvoja nelegāli, līdz 1941. gada pavasarī viņam izdevās nokļūt Vācijā[6]. Kara sākums un vācu armijas ienākšana paglāba no aresta Ā. Šildi, bet A. Melliņu vēl 1939. gada decembrī izraidīja no Latvijas.[7]

Svešās zemēs bija labāk nekā PSRS okupētajā Latvijā, kur katru pērkonkrustieti varēja skart visnežēlīgākās represijas, tomēr dzimteni nekas nevarēja aizstāt. G. Celmiņš daudz rakstīja saviem tuviniekiem, tēvam un sievai. Politpārvalde pārfotografēja šīs vēstules un atsevišķos gadījumos arī aizturēja. Viena no vēstulēm (1938. gada septembris) savai sievai Irmai G. Celmiņš rakstīja: «... ir drusku jocīgi, ja Tu patiesi tici, ka es Tev

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 915. l. — 2.—4. lp.
[2] Turpat. — 3. apr. — 175. l. — 1.—5. lp.
[3] Turpat. — 2. apr. — 3713. l. — 155. lp.
[4] *Gore I., Stranga A.* Latvija: neatkarības mijkrēslis. Okupācija. / Izglītība, 1992. — 181. lpp.
[5] Literatūra un Māksla. — 1991. — 23. marts.
[6] Daugavas Vēstnesis. — 1941. — 24. okt.
[7] LVVA. — 3273. f. — 1. apr. — 8113. l. — 15. lp.

visu vasaru neko nebūtu rakstījis — no Šveices divas (vai pat trīs) vēstules un arī pa kartiņai, bet kur tās palikušas, to tagad velti taujāt.»[1] 1939. gada martā pērkonkrustieši brīdināja G. Celmiņa tēvu, ka Irma pieprasījusi 3000 latus — pretējā gadījumā visu tai zināmo informāciju par organizācijas darbu paziņošot politpārvaldei, un lūdza viņu paziņot dēlam, lai Irmu neiesaista «nekādās organizācijas darīšanās»[2].

Neskatoties uz visām problēmām, G. Celmiņš centās uzturēt možu garu un būt optimistisks. «Esiet visi sveiki un spraigi!» viņš rakstīja ieslodzītajiem cīņas biedriem E. Plāķim, A. Švēdem u. c.[3] Ne bez humora A. Rozentālam adresētajā vēstulē teikts: «... patīkami dzirdēt, ka šņabis nav dārgāks... Ko tad vēl? Nekādas vētras tad neko nespēs.»[4] Latvijas politpārvaldē sākās zināms satraukums, kad G. Celmiņš 1938. gada novembrī ieradās Somijā. Latvijas puse lūdza somus informēt par G. Celmiņa darbību un joprojām to raksturoja kā valstij bīstamu personu. Pēc atzīmēm G. Celmiņa ārzemju pasē kļuva zināms, ka viņš ir apmeklējis Poliju, Ungāriju, Rumāniju, Dienvidslāviju, Turciju, Itāliju, Vāciju un Igauniju. Visilgāk viņš bija uzturējies Itālijā.[5] Vēl uz Latviju atnāca ziņa, ka G. Celmiņš dzīvo noslēgtu dzīvi, mācās somu un zviedru valodu, izteicis vēlēšanos strādāt zinātnisku darbu valsts universitātē.[6]

G. Celmiņš uz Latviju rakstītajās vēstulēs atzīmēja: «Joprojām man raksta no visādām zemēm un aprindām, tā kā — spēj tik atbildēt.»[7] Bija redzams, ka viņam Eiropas ziemeļos — Somijā patīk labāk nekā Itālijā, kur senjora, pie kuras viņš īrēja dzīvokli, staigāja «brūkošos apakšsvārkos», nemazgājusies, bet tomēr absolūti pārliecināta, ka vienīgā kultūras tauta Eiropā ir itāļi un varbūt vēl franči.[8] Iespējams, ka aiz šiem vārdiem slēpās zināma vilšanās Itālijā valdošajā režīmā, pret kuru pērkonkrustieši izjuta simpātijas.

---

[1] LVVA. — 3273. f. — 3. apr. — 118. l. — 53. lp.
[2] Turpat. — 119. l. — 87. lp.
[3] Turpat. — 2. apr. — 6835. l. — 41. lp.
[4] Turpat.
[5] Turpat. — 3235. f. — 2. apr. — 6835. l. — 36. lp.
[6] Turpat, 44. lp.
[7] Turpat. — 3. apr. — 132. l. — 341. lp.
[8] Turpat. — 2. apr. — 6835. l. — 78. lp.

1939. gada 30. novembrī sākās PSRS agresija pret Somiju. G. Celmiņš kā brīvprātīgais iestājās kapteiņa B. Nūrdlunda vadītajā *Ārzemnieku leģionā* un kļuva par viņa adjutantu. Latvijā nebija iespējama brīvprātīgo organizēta došanās uz Somiju, tāpēc somu brīvības cīņās piedalījās ļoti neliels skaits Latvijas pilsoņu. Vēsturnieks E. Andersons bez G. Celmiņa nosauca tikai vienu, pēc citām ziņām to bija ap 20[1]. Tikai formāli Latvija vēl saglabāja neitrālas valsts statusu — reāli tas bija jau zaudēts un valdība bija spiesta ignorēt tautas noskaņojumu: «Ārpolitiskos notikumus fabrikās pārrunājot, atskaitot noteikti komunistiski noskaņotos jeb arī krievu tautības strādniekus, kuri aizstāv S.P.R.S. ofensīvu Somijā, pārējā lielā daļa strādniecības simpatizē somiem un nožēlo mazo, varonīgo un strādīgo tautu, kuru izposta ar rupju varu.»[2]

1940. gada vasarā eventuāli arī Latvijas bruņotie spēki varēja stāties pretī okupantiem, taču tas nenotika, un joprojām vēstures literatūrā atrodamas dažādas versijas par to, kā būtu bijis labāk. Tagad to nav iespējams noskaidrot, taču var atgādināt, ka pērkonkrustiešu negatīvā attieksme pret valsts vadību un bažas par Latvijas valsts bojāeju guva apstiprinājumu. Tā, piemēram, vēsturnieks E. Dunsdorfs raksta: «Kārlis Ulmanis bija gudrs politiķis, bet viņa politikas pēdējā cēlienā politiķa instinkts viņu bija atstājis — slavenais teiciens «es palikšu savā vietā, jūs palieciet savās» bija kļūda. Nepaliekot savā vietā Rīgas pilī, bet dodoties uz ārzemēm, Ulmanis būtu varējis vairāk darīt Latvijas labā.» Un vēl: «Ir tiešām traģiski, ka Latvijas patstāvības pēdējā cēlienā abas personas, kam bija Valsts prezidenta tituls, bija uzurpatori. Kārlis Ulmanis bija pats iesēdies Valsts prezidenta krēslā, bet Augusts Kirhenšteins šai amatā bija ierāpies krievu durkļu aizsardzībā.»[3]

1940. gada aprīlī «Brīvā Zeme» ar sabiedrisko lietu ministra A. Bērziņa vārdiem mudināja tautu, lai tā lielas paļāvības un uzticības pilna iet pa ceļu, ko nospraudis Valsts prezidents Kārlis Ulmanis, jo Prezidents redz vistālāk un Prezidents arī

---

[1] *Gore I., Stranga A.* Latvija: neatkarības mijkrēslī. Okupācija, 53.—54. lpp.
[2] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 523. l. — 17. lp.
[3] *Dunsdorfs E.* Kārļa Ulmaņa dzīve, 531. lpp.

varēs dot vislabākās pavēles.[1] Šo traģisko dienu vērtējums nedod alibi arī citam pērkonkrustiešu nicinātam valstsvīram — V. Munteram.

Šobrīd gandrīz vairs nav šaubu, ka V. Munters pildījis NKVD uzdevumu — informējis ne tik daudz par notikumiem Latvijā, vairāk par citām Eiropas valstīm. Viņam kā ārlietu resora vadītājam bija visas iespējas šo uzdevumu pildīt kvalitatīvi.[2] Starp citu, K. Ulmanis pilnībā ignorēja Dr. M. Valtera «ļoti pamatīgi un vispusīgi» apgaismoto V. Muntera Latvijas interesēm kaitīgo politiku (sanaidotas attiecības ar Lietuvu un Igauniju, sabojātas ar Angliju un Franciju, bet īpaša labvēlības izrādīšana pret Vāciju un sevišķi PSRS).[3] Jāpiebilst, ka V. Munters jau pēc sava aresta padomju drošības dienestam liecināja, ka *Pērkonkrustam* esot bijuši līdzjutēji visdažādākajās aprindās, un tāpēc viņu rīcībā bija plašs materiāls atmaskojošiem rakstiem. No tā daudzi sākuši baidīties un «bija pat gadījumi, kad politiķi un augstākie ierēdņi «atpirkās» no iespējamiem atmaskojumiem vai paklusām nodibināja sakarus ar organizāciju, lai «apdrošinātos»».[4]

Šokējoši ir apzināties, ka «leģendārais» Bruno Kalniņš, par ko tik daudz rakstīts arī ārzemju presē, bija īsts padomju izlūkdienesta aģents ar segvārdu «Baltietis». Un tā viņš izkalpojās pat līdz PSRS armijas ģenerāļa uzplečiem.[5] Kā liecina dokumenti, jau 1940. gada 8. jūlijā B. Kalniņš rakstīja iesniegumu *LKP* CK ar lūgumu uzņemt komunistu rindās. Savu pozīciju, cita starpā, viņš pamatoja tā: «Naidīgas attiecības pret PSRS neesmu ieturējis. Esmu aktīvi atbalstījis sociāldemokrātiskās partijas Padomju Savienībai draudzīgo līniju, kādu tā ieturēja jau ilgus gadus. PSRS sūtniecība un kara atašeji arvien ir uzturējuši draudzīgas attiecības un sadarbojušies (!? — *aut.*) ar mani.»[6] Manuprāt, šeit B. Kalniņš sevi atklāja pats. Kā raksta I. Ķezbers, arhīvu materiāli liecina, ka ar iesauku «Bubijs»

[1] Brīvā Zeme. — 1940. — 12. aprīlis.
[2] *Ķezbers I.* Durvīs. Tā tas bija. — Neatkarīgā Cīņa. — 1992. — 8. dec.
[3] *Bastjānis V.* Gala sākums. Vērojumi un vērtējumi. — Memento, 1964. — 95. lpp.
[4] Diena. — 1993. — 17. marts.
[5] Neatkarīgā Cīņa. — 1992. — 8. dec.
[6] Cīņa. — 1989. — 2. dec.

B. Kalniņš kalpojis arī Vācijas drošības policijai Otrā pasaules kara laikā...[1]

Ar stāšanos *LKP* rindās B. Kalniņu apsteidza cits sociāldemokrātu līderis — F. Menders, kurš iesniegumu ar attiecīgu saturu uzrakstīja jau 3. jūlijā.[2] Cik ātri gan šie cilvēki pārvērtās no Latvijas Republikas «aizstāvjiem» par vienkāršiem līdzskrējējiem padomju režīmam. Bet arī pērkonkrustieši zināmu laika sprīdi nespēja izvairīties no ciešas sadarbības ar citu — Vācijas totalitāro režīmu, lai gan pilnīgi noteikti jāapzinās, ka šai sadarbībai bija pavisam cits raksturs. Par to nākamajās lappusēs.

[1] Neatkarīgā Cīņa. — 1992. — 8. dec.
[2] Cīņa. — 1989. — 2. dec.

«PĒRKONKRUSTA» DARBĪBAS NOSLĒGUMS

1941.—1944. gads

Padomju režīms Latvijā turpināja aktīvi vajāt pērkonkrustiešus. Līdz 1941. gada 21. jūnijam no Latvijas tika deportēti A. Švēde, H. Heine, A. Bērziņš, A. Zebauers u. c.[1] Uz vienas no Rīgas Centrālcietuma kameras sienām bija saglabājusies H. Heines rakstītā vēsts, ka viņu vedīs uz Krieviju 24. aprīlī.[2] Izsūtījumā gāja bojā M. Eihe, un līdz pēdējam laikam par to nebija nekādu tuvāku ziņu.[3] J. Greble — Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris — bez vēsts pazuda čekas cietumos, viņa brālis Ādolfs gāja bojā spīdzināšanas laikā.[4] Oto Greble bija kritis Latvijas brīvības cīņu laikā (tāpat kā tēvs). Augusts Greble — leitnants un divu Dzelzskrustu kavalieris — krita Krievijā 1944. gada jūlijā. Heinrihs Greble 60. gados mira Kanādā.[5] Tāds patiešām traģisks bija latviešu ģimenes liktenis.

22. jūnijā, kad sākās karš starp Vāciju un PSRS, līdz ar vācu armijas uzbrūkošajām daļām Latvijā atgriezās pērkonkrustieši G. Celmiņš, E. Puksis, A. Melliņš, E. Andersons. E. Puksis kā vācu armijas zonderfīrers cīnījās pie Liepājas,[6] tur kaujā piedalījās arī G. Celmiņš (starp citu, viņš apraksta savulaik mācību grāmatās cilāto epizodi par vācu mēģinājumu ar vilcienu slepeni un negaidīti iebraukt Liepājā — modrs dzelzceļa uzraugs visu atklājis un pretī tikusi nosūtīta lokomotīve, sadursmes rezultātā hitlerieši cietuši milzu zaudējumus. Tad,

---

[1] These names accuse. Nominal list of Latvians deported to Soviet Russia in 1940—41. Second edition. — Stockholm. — p. 421., 447., 476.

[2] Tēvija. — 1941. — 17. jūl.

[3] Universitas. — 1987. — Nr. 59. — 40. lpp.

[4] Turpat. — 1976. — Nr. 38. — 59.—60. lpp.

[5] Turpat. — 1978. — Nr. 42. — 36. lpp.

[6] Daugavas Vēstnesis. — 1941. — 24. okt.

lūk, G. Celmiņš atradās ar vācu karavīriem piepildītā vilciena sastāva lokomotīvē... Kā redzams, sadursme nav bijusi tik grandioza, kā to aprakstīja vēstures grāmatas padomju Latvijas skolām).[1] Rīgā G. Celmiņš ieradās 10. jūlijā.[2] Jāpiezīmē, ka daļa pērkonkrustiešu bija iesaistījušies pretestības grupās un vēl pirms vācu ienākšanas uzsāka kaujas ar sarkanarmiešiem.[3]

Pērkonkrusts atjaunoja legālu darbību, un, kā rakstīja H. Maldonis, ikviens organizācijas biedrs bija nemaldīgi ticējis, ka «viņu laiks drīzi nāks, jo *Pērkonkrusta* priekšnieks Vācijā neatlaidīgi rūpējas par latviešu tautas atbrīvošanu»[4]. Tā bija vienīgā latviešu politiskā organizācija, kas vācu okupācijas pirmajos mēnešos varēja atklāti darboties. Īsā laikā reģistrējās ap 10—15 tūkstošu cilvēku un, pateicoties vācu virsnieku atbalstam, daudzi pērkonkrustieši ieņēma augstus amatus policijā, dažādās iestādēs, pašvaldībās, to ietekmē nonāca daļa preses izdevumu un pat gestapo.[5]

Par šo laiku F. Cielēns ironizēja, ka G. Celmiņš bija jau pasūtījis jaunu fraku un smokingu, jo cerējis, ka vācieši viņu iecels par Ministru prezidentu. *Pērkonkrusts* darbojoties kā «Latvijas valsts atjaunošanas orgāns», un tieši šiem cilvēkiem pienākas ieņemt svarīgākos posteņus valsts struktūrās.[6] Pērkonkrustieši darbojās ļoti rosīgi un ar dažādiem sporta pasākumiem savās rindās centās iesaistīt jaunatni (šo darbu organizēja E. Andersons un A. Melliņš). Tika noorganizēta parakstu vākšana kā apstiprinājums komunistu zvērībām Latvijā — īsā laikā savāca 200 000 parakstu un nosūtīja uz ASV. Pērkonkrustieši centās iespiesties «visos dzīves laukos un tos iegūt sev», taču galveno uzmanību pievērsa latviešu militāro vienību formēšanai, kas varētu piedalīties Vācijas cīņā pret komunismu un līdz ar to iegūt tiesības uz nacionālās valsts patstāvības atjaunošanu. G. Celmiņš lūdza aizmugures armijas apgabala pavēlnieku ģenerāli Deroku atļaut divu latviešu divīziju veidošanu

[1] Kurzemes Vārds. — 1942. — 5. jūn.
[2] Turpat, 14. jūn.
[3] Latvju enciklopēdija (*A. Švābes* red.). — 2. sēj., 1987. lpp.
[4] *Maldonis H.* Pirmie cīnītāji. — Daugavas Vēstnesis. — 1941. 23. okt.
[5] Laiks. — 1967. —. 11. nov.
[6] *Cielēns F.* Laikmetu maiņā. — 3. d. — 224. lpp.

Šim darbam pērkonkrustieši bija piesaistījuši Latvijā ļoti pazīstamus sportistus E. Bietagu, J. Daliņu, A. Bērziņu u. c. G. Celmiņš, nesaņēmis atļauju no jau pieminētā ģenerāļa, devās uz Vāciju, bet arī tur neatrada atbalstu[1].

Ā. Šilde raksta, ka pērkonkrustietis E. Rencis bijis pārņemts ar plānu par padomju koncentrācijas nometnēs ieslodzīto atbrīvošanu, izmantojot izpletņlēcēju vienības.[2] Šī ideja nemaz nebija tik utopiska, jo vācu reihā ietekmīgā militārpersona V. Šelenbergs savā atmiņu grāmatā atzīmē, ka eksistēja iecere tādā veidā atbrīvot nometņu ieslodzītos (dažās no tām bija līdz 20 000 cilvēku). Pēc atbrīvošanas tiem būtu jāpalīdz nokļūt apdzīvotās vietās. Sekmīgas akcijas gadījumā padomju varas iestādēm rastos vesela virkne problēmu, ieskaitot zaudējumus propagandas laukā. Dažādu nesaskaņu un neizdarību rezultātā visai perspektīvā iecere palika neīstenota.[3]

1941. gada 17. augustā vācu militārā pārvalde *Pērkonkrustu* slēdza[4], un līdz ar to zuda jebkuras ilūzijas, ka vācieši varētu būt sabiedrotie cīņā par Latvijas neatkarības atjaunošanu. Vācu okupācijas vara neatdeva komunistu nacionalizētos īpašumus, aizliedza dziedāt valsts himnu, publiski lietot sarkanbaltsarkano karogu, pārdēvēja Brīvības ielu par Ā. Hitlera ielu utt.[5] Tāda notikumu attīstība pērkonkrustiešiem bija pilnīgi nepieņemama, un tieši nespēja panākt kompromisu tik principiālos jautājumos izšķīra *Pērkonkrusta* likteni — vācieši atteicās no jebkādas sadarbības ar to.

Organizācijā 1942. gadā iezīmējās asa ideoloģiska krīze, no tās izstājās E. Andersons, A. Melliņš, E. Puksis, Ā. Šilde u.c., kas uzskatīja, ka jāveido cieša sadarbība un apvienība ar citām latviešu pretestības grupām.[6] Daļa pērkonkrustiešu aktīvi iesaistījās vācu dienestā, tomēr lielākā daļa uzsāka nelegālu darbību pretestības kustībā. G. Celmiņš 1942. gadā bija viens no latviešu karavīru bataljonu apgādes organizatoriem un pa-

[1] *Biezais H.* Gustava Celmiņa Pērkonkrusts dokumentu gaismā — Treji Vārti. — 1989. — Nr. 127. — 32. lpp.

[2] *Šilde Ā.* Ardievas Rīgai. 179. lpp.

[3] *Шелленберг В.* Лабиринт. Мемуары гитлеровского разведчика. — М., 1991. — с. 263.

[4] Latvju enciklopēdija (*A. Švābes* red.). — 2. sēj. — 1897. lpp.

[5] *Cielēns F.* Laikmetu maiņā. — 3. d. —225. lpp.

[6] Latvju enciklopēdija (*A. Švābes* red.). — 2. sēj. — 1897. lpp.

grīdē izdeva laikrakstus «Vēstījums», «Latvju Raksti», «Brīvā Latvija» (tos izplatīja 60 Latvijas vietās). Viņa darbība nepaslīdēja garām vērīgajām gestapo acīm. Pamazām viņu atbrīvoja no visiem amatiem un vēlāk neņēma darbā pat par tulku, apķīlāja un atņēma vieglo automašīnu, bet kādā no avīzē «Tēvija» publicētajām fotogrāfijām, kur redzami kalpakiešu sanāksmes dalībnieki, viņa seja no fotogrāfijas izdzēsta.[1] 1944. gada 14. martā gestapo arestēja G. Celmiņu un ieslodzīja Flosenburgas koncentrācijas nometnē. 1945. gada 5. maijā G. Celmiņu atbrīvoja amerikāņu karavīri.[2] 1944. gadā gestapo arestēja arī F. Rikardu un viņa palīgus, kuri strādāja vācu drošības dienestā un slepeni piegādāja ziņas pērkonkrustiešiem.[3] Var teikt, ka pēc šiem arestiem organizēta pērkonkrustiešu darbība apsīka, drīz vien Latvijā parādījās «atbrīvotāja» sarkanarmija, un pretestības kustība ieguva daudzējādā ziņā citu raksturu un galvenokārt izpaudās bruņotā cīņā.

Atliek tikai vēlreiz atgriezties pie jautājuma — kā vērtēt *Pērkonkrusta* sākotnējo sadarbību ar vāciešiem? Vai tā nebija klaja nacionālo interešu nodevība un kalpība svešai, Latvijai naidīgai varai? Nav vajadzības noliegt, ka 1941. gadā bija izveidojusies visai cieša sadarbība, taču tajā pašā laikā tai bija ļoti komplicēts raksturs. Ā. Šilde norāda, ka 1941. gada vasarā vācu drošības policijas pārstāvis viņam rādījis laikraksta «Pērkonkrusts» numurus, kur bija ievietota karikatūra ar parakstu «Es vācieti dancināšu uz sarkaniem ķieģeļiem», un kādu rakstu ar nosaukumu «Hitlers un viņa trakojošā banda».[4] Ā. Šildi pārsteidza situācija, kad kādu jaunu cilvēku gandrīz nošāva par to, ka viņš esot vācu karavīru izgrūdis no tramvaja un turklāt darbojies *Pērkonkrustā*.[5] 1942. gada 12. janvārī rakstītajā iesniegumā (nav zināms, kam tas bija adresēts) G. Celmiņš neuzrāda kaut cik vērā ņemamus kontaktus ar Vāciju, ja neskaita bezrezultāta sarunas ar H. Espu.[6] Nebija nekādas vajadzības tos slēpt — tādi izpalika.

---

[1] *Celmiņš G.* Eiropas krustceļos. — Dzintarzeme, 1947. — 5. lpp.
[2] *Celmiņš G.* Eiropas krustceļos, 5. lpp.
[3] Latvju enciklopēdija (*A. Švābes* red.). — 2. sēj. — 1897. lpp.
[4] *Silde Ā.* Ardievas Rīgai, 180.—181. lpp.
[5] Turpat.
[6] *Biezais H.* Gustava Celmiņa Pērkonkrusta dokumentu gaismā. — Trejі Vārti. — 1989. — Nr. 127. — 33. lpp.

G. Celmiņš nekad nesimpatizēja vāciešiem, un viņa uzskati nebija mainījušies arī pēc izraidīšanas no Latvijas. 1938. gada novembrī uz dzimteni rakstītā vēstulē lasām: «Vispirms par to degunu gaisā sliešanu no vietējo vācu puses — lai tikai izpriecājas, tas neko nemaksā, bet cerēt uz kaut kādu gaidāmu ieguvumu jeb veco pozīciju atjaunošanu tiem nav un nebūs ne mazāko cerību. Sudetija un pat Klaipēda un Danciga ir pavisam kas cits, un tikai viņu dullā augstprātība un naids pret latviešiem var tiem iedvest tik galīgi aplamas cerības.»[1] 1943. gadā Sesavas tautas namā G. Celmiņš atteicies uzsaukt augstas laimes grāfa Medema oficiālajam pārstāvim — 200 cilvēki piecēlušies kājās, bet G. Celmiņš palicis sēdam un teicis: «Katra sūda vācieša priekšā es kājās necelšos.» Ā. Šilde atzīmēja, ka «Celmiņa pašapziņa bija vienādi liela un tā nemazinājās ne par matu arī vācu okupācijas laikā. ... tieši vācu okupācijas pēdējos divi gados viņš parādījās kā bezbailīgs cīnītājs par latviešu tautu un nozīmīgas politiskās pagrīdes izveidotājs.»[2]

Ž. Unāms atmiņās konstatēja, ka pērkonkrustiešiem bija daudz kopīga ar nacionālsociālismu — pirmām kārtām autoritārais režīms kā politiskās darbības pamats. Tajā pašā laikā *Pērkonkrusta* kustība pēc sava rakstura bija nacionālistiska, un tas neizbēgami radīja nepārvaramu pretrunu ar tiem spēkiem, kas sludināja āriešu rases pārākumu. Pēc Klaipēdas okupācijas pērkonkrustieši vilka suņiem baltas zeķes un aiz saites vilka tos atpakaļ, kad tie centās pieiet pie kāda staba: teikdami: «Ādolf, kur līdīsi!»[3]

Pret *Pērkonkrustu* ir tikusi vērsta vēl viena apsūdzība, proti, ka šīs organizācijas biedri ņēmuši aktīvu dalību represijās pret civiliedzīvotājiem. J. Silabriedis un B. Arklāns rakstīja, ka G. Celmiņam, E. Andersonam, E. Puksim, A. Melliņam u. c. bijusi «ievērojama loma» masu slepkavību organizēšanā, ka Ā. Šilde veicis «smagus noziegumus pret cilvēcību», H. Cukurs tieši vadījis pērkonkrustiešu «bandas» utt.[4] Uzmanīgāk lasot šo

---

[1] LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 132. l. — 348. lp.
[2] *Šilde Ā.* Ardievas Rīgai, 176., 170. lpp.
[3] Laiks. — 1967. — 11. nov.
[4] *Silabriedis J., Arklāns B.* «Politiskie bēgļi» bez maskas, 19., 29., 49. lpp.

autoru grāmatas rindas, ir viegli pamanīt, ka tie ir klaji apgalvojumi, jo netiek uzrādīti konkrēti fakti. Grūti iedomāties, ka pērkonkrustiešus, šos «rūdītos noziedzniekus», būtu atstājušas nesodītus dažādas starptautiskas instances un tiesas — G. Celmiņš, Ā. Šilde u. c. nebēga uz Paragvajas džungļiem 1945. gada maijā, nedzīvoja pagrīdē ar viltotiem personības dokumentiem. Maz ticams, ka varas iestādes pret viņiem būtu tik tolerantas, ja būtu tiešām zināma piedalīšanās masu represijās, pat ja ar to saprotam tikai organizēšanu un konkrētu idejisku atbalstu. Neuzdrošinos apgalvot, ka absolūti visi pērkonkrustieši šajā ziņā nebija aptraipījuši savas rokas. Arhīva materiālos ir pieminēts kāda V. Arāja vārds, kurš 1934. gadā strādāja Rīgas prefektūrā un «daudz laba» darījis pērkonkrustiešu kustībai.[1] Visdrīzāk, ka šis cilvēks kustībai vienkārši simpatizēja, nebūdams tās biedrs, un šobrīd nav skaidrs, vai runa iet par Viktoru Arāju — Drošības policijas palīgvienības komandieri, kura vaina masu slepkavībās ir neapšaubāma. Vēsturnieks A. Ezergailis dziļi aplūko holokaustu Latvijā, un no viņa teiktā izriet, ka nav iespējams atbrīvoties no visām kļūdām, bet tas arī nav vajadzīgs: «Ja beigsies kļūdu meklēšana, tad var beigties debates un pārdomas par holokaustu Latvijā.»[2]

[1] LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 710. l. — 63. lp.
[2] *Ezergailis A.* Kļūdas par holokaustu Latvijā. — Diena. — 1992. — 16. okt.

EPILOGS

1947. gadā, atkal būdams tālu prom no dzimtenes, G. Celmiņš rakstījis rindas, kas kaut nedaudz atklāj viņa cilvēcisko būtību, kāda tā saglabājusies cauri smagu pārbaudījumu gadiem: «Kura no šīm izjūtām tagadnes latvietim varētu likties dziļākā un cilvēciski vērtīgākā: mīlestība, sāpes, cerības vai ilgas ... Vienlīdz vērtīgas ir visas. Ja atņemtu cilvēkam kaut vienu no tām, dzīve zaudētu jēgu.»[1]

Pirmos pēckara gadus viņš bija dzīvojis Romā, bet pēdējos mūža divpadsmit gadus ASV, kur strādāja par krievu valodas pasniedzēju San Antonio St. Mary's Universitātē, nodarbojās arī ar tulkošanu. Viņš rakstīja par Latvijas okupāciju amerikāņu laikrakstos un runāja Teksasas televīzijas raidījumos.

Gustavs Celmiņš mira 1968. gada 10. aprīlī. Amerikas Savienotajās Valstīs, San Antonio pilsētā, Teksasas štatā apstājās «krietna vīra un patriota sirds, kas kopš jaunības ir dzīvojis Latvijai un latviešu tautai».[2] Lai šie vārdi no G. Celmiņam veltītā nekrologa ir pēdējie vēstījumā par šo cilvēku un viņa vadīto *Pērkonkrustu.*

---

[1] *Celmiņš G.* Eiropas krustceļos. — Dzintarzeme, 1947. — 199. lpp.
[2] Universitas. — 1968. — Nr. 22. — 61. lpp.

PIELIKUMS

Pielikumā publicētais oriģināldokuments — 1933. gadā izdotā brošūra «Kas ir? Ko grib? Kā darbojas? *Pērkonkrusts*» ļauj lasītājam no pirmavota iepazīties ar organizācijas programmu un statūtiem. Savukārt pērkonkrustiešu dziesmas un dzeja atklāj savdabīgu pasaules redzējumu un ir sava laika liecība.

PĒRKONKRUSTIEŠU DZIESMAS UN DZEJA

LATVIEŠU LATVIJAS PRIEKŠPULKU CIŅAS HIMNA

(A. Upenieks)

Aust latvju tautai slavas rīts
No Ugunskrusta iezvanīts,
Zem mūsu soļiem zeme rīb,
Ko darām mēs, to tauta grib.
    Viss tautas posts no neliešiem,
    No Marksa viltus praviešiem.
    Mēs Mordochajiem neticam,
    Bet klausām savam priekšniekam.
Kad tēvu zeme bojā iet,
Nav laika gudrot, spriedelēt,
Ko priekšnieks teic, tas likums mums,
Tam atbildam mēs — rīkojums.
    Mēs nīstam gļēvos, bailīgos,
    Bet sveicam drošos, spējīgos.
    Ikviens no mums ik katru brīd'
    Par dzimto zemi stāv un krīt.
Mēs gaisa pilis nesolām —
Būs darbs un maize latviešam.
Mēs gribam maz, bet arī daudz, —
Mēs ejam tur, kur tauta sauc.

(LVVA. — 1977. f. — 1. apr. — 9. l. — 3.lp.).

LATVJU CĪŅAS DZIESMA

(A. Strautnieks)

Mūs salauzt vairs nespēj nodevīgs naids,
Mūs nebaida restotie logi.
Tik spītīgās lūpas klāj nicinošs smaids:
Drīz sadrups ap mums celtie žogi!
Jaū zibeņi brāļu kapenēs virst,
Dzied putens par cīniņu jaunu!
Vai strēlnieks lai ubagu patversmē mirst? —
Nāk atriebt viņš tēvzemes kaunu.
Ik cīnītājs pelēkais droši var krist
Vai trimdu ciest taisnīgā lietā:
Lemts atstātai vālei vēl kangarus sist, —
To tūkstoši tvers viņa vietā.
Ja tumsības gari vēl Latvijā ņirdz,
Vai tāpēc lai drosme mums zustu?
Zem pelēkā krekla deg latvieša sirds,
Kas kveldina uzvaras krustu!

(LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 710. l. — 34. lp.)

PELĒKĀ CIETUMNIEKA DZIESMA

(A. Strautnieks)

Vai pērkonkrustietis cietumā skums?
Viņš neskums, ja nāve pat skautu,
Jo Latviešu Latvija pieder tik mums,
Tik mēs varam glābt mūsu tautu.

Vai kameras krēslā izdzīsis gars,
Kam atņemt grib brīvību plašo?
Jo cietākas važas, jo spītīgāks spars,
Vēl kvēlāku nemieru dvašo.

Ko cietumā lolojām, pildīsim mēs,
Mums svēta ir pelēkā junda,
Kas salauzt gan pērkonkrustiešus spēs,
Reiz sitīs to uzvaras stunda.

Kad durvis dzelžainās atvērtas tiks
Vistālākās Latvijas malās,
Tad varenais sauciens nodrebēt liks,
Mēs protam iet tikai līdz — galam!

(LVVA. — 3235. f. — 1/22 apr. — 710. l. — 106. lp.)

SOLĪJUMS

(A. Upenieks)

Pland brīvi Pērkonkrusta karogs,
Tur Latvju dēli pulcējas,
Tie rūdīti kā senču vairogs,
Par Latviju mirt nebīstas.
Nāc, cīņas biedri, sargā
Mūs Latviju latviešiem.
Šī zeme mums ir dārga,
Šeit valdīt mūsu tikumiem.

Ne tāpēc latviets asins lēja,
Lai valdītu še marksisti.
Tie šķiru naidu starp mums sēja,
Lai žīdi būtu saimnieki.
Nav tālu vairs tas brīdis,
Jau marksisti jūt to,
Kad mūsu zobens skaldīs
Šo naida hidru sarkano!

Lai fabrikā un lauku sētā
Nav latvieša, kas nav ar mums,
Kam nebūtu šī zeme svēta,
Kam nedeg sirdī solījums.
Lai — cīņai sveiks — ikkatris
Līdz galam droši iet,
Tas — Pērkonkrusts, kas pratīs
Šo domu darbos liet.

(1977. f. — 1. apr. — 9. 1. — 1.—2. lp.)

MOSTIES, TAUTA, IR PIENĀCIS LAIKS

(*L. Breikša* vārdi, *G. Vernera* mūzika)

Mosties, tauta! Ir pienācis laiks
Tvert ar īgnumu sentēvu vāli,
Pāri Latvijai smacīgs kūp tvaiks,
Dzird jau ducinām pērkoni tālu.
Modrā sardzē vai nakti, vai dien,
Lai mēs stāvam par zemi un tautu.
Slepens ienaidnieks zobenu slien,
Lai ar viltu mūs — latviešus kautu.
Latvjiem Latviju — mērķis mums sprausts,
Tauta vienota — sauciens mums kaujā.
Gaišas dienas lai tēvijai aust —
Tādēļ šķēpus mēs saņemam saujā,
Tamdēļ nīstam ikvienu, kas mūs nīst,
Tādēļ svētīts ikviens, kas mūs svētī, —
Pāri Latvijai viesulis drīz
Nāks no pelavām labību vētīt.

(Ugunskrusts. — 1932. g. 25. dec.)

CĪNIES, LATVIET!

Cīnies, latviet, ja ir brīvība, kas važās kalta,
Un ja laime — sapnis, kuru saprast šodien liegts,
Kas kā viltots spriedums, melns uz balta
Tev kā nezinātājam tiek sniegts.

Cīnies, latviet, ja pār tavu sastrādāto zemi
Drausmīgāk kā senāk asins vēlas plūst,
Un lai šķēps, ko svēti rokās jemi,
Ienaidnieka krūtīs lūst.

Cīnies, latviet, līdz aust rītos saules blāzma
Un viss ļaunais, nīcīgais ap tevi zūd,
Jo tikai tad būs galā cīņas brāzma,
Kurā vada tevi Ugunskrusts.

(Pērkonkrusts. — 1933. — 14. maijs)

NĀC LĪDZ!

(A. Briedis)

Kad dzirdi lāstus, neticību, zaimus,
Kad tautai gandēts latvietības tēls, —
Tad nebaidies vēl raisīt spēkus cīņai,
Kaut arī nāktu tu kā palīgs vēls!

Vēl senču tikums latvju krūtīs mājo,
Tam tālās varoņdienas slavu pauž,
Tas zudis nav un nezudīs ne mūžam,
Kaut dzimto zemi baigas vēsmas glauž.

Un ja vēl šodien ikdienība valda,
Ja šķiet, ka visur pašlabuma gars —
Lai nīstam to! Lai acis vaļā veram:
Nāk ātriem soļiem tautas pavasars.

Tad brīdi ieklausies, kā cīņai svētai
Jau latvju vīru drošais gājiens dim,
Vai agrāk, vēlāk — tas ir laika ziņā,
Kad mirdzēs pērkonkrusts pie latvju debesīm.

(Pērkonkrusts. — 1933. — 26. nov.)

AUST RĪTS...

(Andrejs Ozoliņš)

Latvija baltā! Dzimtene mana! —
Austrumu debess gaismas plūdos slīkst.
Dievnamu torņos jau rītausmu zvana;
Rudajā zemē zaļi asni dīgst. —

Latviju latviešiem — ticības vārdi —
Laukos un ielās gaiss gavilēs trīc,
Noskan aiz mežiem vēl pērkondārdi, —
Aust šai zemē gaišs uzvaras rīts!

(Pērkonkrusts. — 1933. — 10. dec.)

* * *

(Atis Kāpa)

Kas spēj sauli apturēt, kas rītus blāzmo,
Kas var gaismu aptumšot, kad diena aust:
Kas spēj upes aizsprostot, kad pali plūsmo,
Kas var mēnesi un zvaigznes lejā raust?!

Vai var apturēt, ja tauta mostas, ceļas —
Savu brīvību sev iegūt, paturēt;
Vai var apslāpēt to ļaužu siržu liesmas,
Kas par Latviju spēj visu upurēt.
(Rīgas Telegrammas. — 1934. — 3. febr.)

CIŅAS DZIESMA

Šalc bērzu birzis Vidzemē,
Šņāc priežu meži Kurzemē,
Sauc ūpis trauksmains balsī skaļā —
Nav ilgi vairs, ies drīzi vaļā...

Pār Latgales purviem un ezeriem,
Pār Zemgales klajumiem līdzeniem
Baigs klusums un mākoņi klājas,
Bet vīri kreklos pelēkos —
Tur cīņai jau rindās stājas.

Klau! Sirmie Rīgas torņi sauc:
Lūk, pulks aiz pulka šurpu trauc!
No visām Latvijas malām!
Šie vīri kreklos pelēkos,
Tie nerims, bet ies līdz galam.

Šie vētras putni pelēkie,
Šie vīri, cīņās rūdītie,
Nav dzimuši mieram, bet karam,
Tie latvju zemi atbrīvos
Uz mūžiem no svešām varām.
(LVVA. — 3235. f. — 3. apr. — 114. l. — 186. lp.)

AVOTI UN LITERATŪRA

Latvijas Valsts Vēstures arhīvs (LVVA)
1977. f. — I apr. — 8. l.
2906. f. — I apr. — I., 2. l.
3235. f. — I/I. apr. — 403. l.
1/6. apr. — 547. l.
1/8. apr. — 341., 342., 741. l.
1/10. apr. — 400. l.
1/22. apr. — 282., 320., 523., 701., 708., 709., 710., 720., 728., 743., 774., 775., 776., 777., 778., 779., 780., 785., 808., 921., 924., 1990. l.
2. apr. — 3713., 4923., 5092., 5133., 5210., 5228., 5635., 5640., 6835., 7152. l.
3. apr. — 110., 113., 114., 115., 116., 117., 118., 120., 121., 123., 129., 130., 131., 132., 133., 175., 251., 305., 309., 313. l.
Latvijas Valsts arhīvs (LVA)
240. f. — 1. apr. — 551., 581., 585. l.
2. apr. — 969. l.
Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas. — R., 1933.—1934.

Andersons E. Latvijas vēsture. 1920—1940. — Ārpolitika. I d. — Daugava, 1982.
Aleksandrs. Neredzamā divīzija. — Toronto, 1964.
Bastjānis V. Gala sākums. Vērojumi un vērtējumi. — Memento, 1964.
Celmiņš G. Eiropas krustceļos. — Dzintarzeme, 1947.
Cielēns F. Laikmetu maiņā. Atmiņas un atziņas. — 3. sēj. — Memento, 1964.
Dunsdorfs E. Kārļa Ulmaņa dzīve. — Daugava, 1978.
Freivalds O. Latviešu politiskās partijas 60. gados. — Imanta, 1964.
Gore I., Stranga A. Latvija: neatkarības mijkrēslis. Okupācija. — R., 1992.
Krastiņš J. Latvija fašistiskās diktatūras laikā (1934—1940). — R., 1949.
Latvijas likteņgadi. II. d. — R., 1988.
Latvijas PSR vēsture. Saīsināts kurss. — R., 1967.
Latvju enciklopēdija (*A. Švābes* red.) — Stokholma, 1952—1953.
Latvju enciklopēdija 1962—1982 (*E. Andersona* red.) — 3. sēj. — Rockville, 1987.
Latvju Nacionālais klubs (viņa mērķi un darbība) — R., 1923.
LKJS Vislatvijas konference. Protokoli (febr. 1925. g.) — Spartaks, 1925.

Mednis I. Latvijas neproletāriskās partijas (1920—1934) — Grām.: Pretstatu cīņā. — R., 1990. — 123.—158. lpp.
Samsons V. Ekstrēmā latviešu nacionālisma sabiedriski politiskie un filozofiskie uzskati un tā virzība uz fašismu. Grām.: Apcerējumi par sabiedriskās un filozofiskās domas attīstību Latvijā (1920—1940). — R., 1982. — 54.—80. lpp.
Silabriedis I., Arklāns B. «Politiskie bēgļi» bez maskas. — R., 1963.
Straume A. Starpnacionālās attiecības Latvijā (1920—1940). — Grām.: Pretstatu cīņā. — R., 1990. — 159.—175. lpp.
Silde Ā. Ardievas Rīgai. — Grāmatu Draugs, 1988.
Silde Ā. Latvijas vēsture. 1914—1940. — Daugava, 1976.
Silde Ā. Pirmā Republika. Esejas par Latvijas valsti. — 2. izd. — Grāmatu Draugs, 1989.
These names accuse. Nominal list of Latvians deported to Soviet Russia in 1940—41. Second edition. — Stockholm.
Шелленберг В. Лабиринт. Мемуары гитлеровского разведчика. — М., 1991.

LAIKRAKSTI UN ŽURNĀLI

Brīvā Zeme 1933—1940.
Cīņa 1937, 1989.
Daugavas Vēstnesis 1941.
Diena 1992—1993.
Jaunākās Ziņas 1933—1940.
Kurzemes Vārds 1936, 1942.
Laiks 1967.
Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis 1991.
Latvis 1932—1934.
Literatūra un Māksla 1991.
Neatkarīgā Cīņa 1993.
Pēdējā Brīdī 1933.
Pērkonkrusts 1933—1934.
Rīgas Telegrammas 1933.
Rīts 1935.
Sociāldemokrāts 1933—1934.
Students 1932.
Ugunskrusts 1932—1933.
Universitas 1932—1934, 1968—1987. 1990.

SATURA RĀDĪTĀJS

Armands Paeglis

«PĒRKONKRUSTS» PĀR LATVIJU
(1932—1944)

Redaktore I. Vjacira
Māksl. redaktore M. Alševska
Tehn. redaktore I. Klotiņa
Korektore Z. Seņkova
Vāku zīm. A. Sprūdžs

Apgāds «Zvaigzne ABC», SIA, K. Valdemāra ielā 105, Rīgā, LV-1013. Reģistr. Nr. 2-1060. Red. Nr. S-18. Formāts 60×84/16. A/s «Preses nams» tipogrāfija, Balasta dambī 3, Rīgā, LV-1081. Pas. Nr. 898.

Pērkonkrusta tautas izdevums Nr. 1



Kas ir?
Ko grib?
Kā darbojas?

Pērkonkrusts

[illegible] Paegle

«PĒRKONKRUSTS» PAR LATVIJU

([illegible])

Redaktore [illegible]
[illegible] redaktore [illegible]
[illegible] redaktore [illegible]
Korektore [illegible]
[illegible]

[illegible]

Pērkonkrusta rakstu krājums Nr. 1.



Kas ir?
Ko grib?
Kā darbojas?

Pērkonkrusts

Programma ar paskaidrojumiem
Deklarācijas iztirzājums
Statūti

L. T. A. Pērkonkrusta propag. daļas izdevums
Rīgā, 1933. gada jūnijā

Ievadam.

„Pērkonkrusta rakstukrājums" ir neperiodiski iznākošu darbu serija, ar uzdevumu atvieglot cbb, bet it sevišķi cbb-vadītājiem teorētiski un praktiski ieiet Pērkonkrusta mērķos un darbā.

Pirmās grāmatas nolūks ir ievadīt cbb Pērkonkrusta pasaules uzskatā, iepazīstināt tos ar organizācijas uzbūves un darba metodes pamata principiem, kā arī dot visnepieciešamākos praktiskos aizrādījumus.

Tā nav, un nav arī domāta ka „programma".

Iztirzātais materiāls še lietātā uztverē ir pietiekoši plašs, lai **dotu cbb iespēju patstāvīgi un saskaņoti strādāt.**

Ar to grāmatas uzdevums arī ir izsmelts.

Rīgā, 1933. g. jūnijā.

R e d a k c i j a.

Latviju latviešiem — latviešiem darbu un maizi.

Latviešu Tautas Apvienība

„PĒRKONKRUSTS"

Kas ir Pērkonkrusts? Pērkonkrusts ir cīņas organizācija tiem latviešiem, kas grib un prot strādāt savas tautas labā, neprasot, kas tiem par to tiks, un ne bīstoties no tā, ko varētu ar to zaudēt.

Ko grib Pērkonkrusts? Pērkonkrusta mērķis ir: latviešu Latvijas valsts, kur valda goda prāts, darbs un taisnība.

Kāpēc ir vajadziga organizācija Pērkonkrusts? Pērkonkrusts ir nepieciešams, lai latviešu tautai būtu noorganizēts, ideju un tiešo mērķu ziņā saskaņots, disciplinēts dzīvā spēka kodols ar tādām pat šūniņām visās Latvijas vietās, sabiedrības vienībās un sociālos nogrupējumos, kas vienmēr un visur, līdz pēdējai konsekvencei būtu modrs par latviešu tautu un valsti.

Kur ir Pērkonkrusta darba lauks? Visur kur skan un kādreiz ir skanējusi latviešu valoda: lauku sētās, fabrikās, skolās, laborātorijās, iestādēs, darbnīcās, uzjēmumos, kantoros, veikalos, mākslas un zinātnes kabinetos, klausītavās, biedrībās — visur tur, kur latvietis cīnās pret sveštautiešiem un citām naidīgam varām par latviskā gara, tikuma un darba uzvaru.

Kas Pērkonkrustā darbojās? Visi latvieši bez aroda, mantas stāvokļa, izglītības izšķirības, kam tauta, valsts un nācionālā pašcieņa stāv augstāk par pašlabumu.

Kā darbojas Pērkonkrusts? Atklāti, disciplinēti, neatlaidīgi, balstoties uz mērķa skaidru apziņu, drosmi, darbu un nemeklējot lētu populāritāti.

Kam Pērkonkrusts tic? Latviešu tautas izcilām intellektuālām īpašībām, darba spējām un pirmatnējam zemes spēkam. Viņas augstai nācionāli-kultūrālai misijai Austrumu Eiropas tautu saimē. Latvijas valsts neiznīcībai, Pērkonkrusta mērķiem un darba sekmēm.

Kam Pērkonkrusts netic? Latvijas patreizējās valsts iekārtas lietderībai, Saeimas darba spējām, sveštautiešu lojālitātei pret Latvijas valsti, politisko partiju nesavtībai, iespējamībai, ka sociāldēmokrati un citi marksisti pamazām ieaugs valstiskā izpratnē. Tautu Savienības varai un nākotnei, Paneiropai, mūžīgā miera sapnim.

Ko Pērkonkrusts atzīst un ciena? Vīra drosmi, atklātu vārdu un darbu, sātību, neatlaidību.

Ko Pērkonkrusts nicina? Gļēvulību, vienaldzību nācionālos jautājumos, pārgudru spriedelēšanu un kritizēšanu, nācionālisma Pietuka Krustiņus un Švaukstus.

Kas Pērkonkrusta pastāvēšanu apsveic? Neatkarības ciņu veterāni, lauku un pilsētu, darba un skolu jaunatne, darba intelliģence, gara un saimniecisku vērtību ražotāji — visi latvieši, kas Latviju grib redzēt latvisku, stipru un lietderīgi izkoptu, bet vairs netic, ka to spēs politisko partiju sistēma pie patreizējās iekārtas.

Kam Pērkonkrusts netīk? Žīdiem un viņu sabiedrotiem — marksistiem, sveštautiešiem, veikalu partiju līderiem, mazdūšīgiem.

Kur sniedz tuvākas ziņas par

Pērkonkrusta darbību un iestāšanās noteikumiem?

Galvenā Nometnē, Rīgā, Bruņinieku ielā Nr. 25.

PĒRKONKRUSTA uzdevums un loma latviešu nācijas turpmākā gaitā.

Gļēvais, nelietderīgais, savā saturā izkurtējušais parlamentārisms četrpadsmit neatkarības gados ir paspējis novest latviešu nāciju un viņas vārdā nosaukto Latvijas valsti līdz saimnieciskai un nacionālai nevarībai.

Ārējā čaula, šķiet, vēl turās: vilcieni iet un nāk, žīdu veikali tirgojas, kino apmeklētāju skaits nav manāmi sarucis, mazos zaglēnus joprojām ķer un spundē iekšā... Vai nu tas kas sevišķs, ka profesionālo bezdarbnieku rindas ir kupli papildinātas ar patiesiem darbu meklējošiem latviešiem, ka lauksaimnieku sviedri vairs augļus nenes. Gan jau pārcietīs, izturēs, — domā kungi pie zaļā galda; kā tad bija 1919./20. gados?

Pareizi, toreiz bijām izdēdējuši, noskrandājušies, **ārēji** daudz nabadzīgāki kā tagad (1920. gadā Rīgā taču nebija vairāk kā 6 auto!). Un tomēr iztikām, un kā vēl! Bet nevajaga aizmirst, ka toreiz zem dažādu krāsu un armiju pārtaisītiem frenčiem latviešu sirds sita pavisam citādā ritmā. **Ticība un dzīvotgriba toreiz bija nesalaužama. 1933. gadā to vairs nav!** Uz kredīta radītā pārticība un nesamērīgi plašais dzīves veids, kas ieviesās dažos treknos gados, ātri plok un taisās sasniegt 1920. gada līmeni. Cieš vienādi vainīgie un nevainīgie, balmutes un darba darītāji,

jo **paļāvība uz saviem spēkiem, kas neatkarības pirmos gados bij tik ārkārtīgi stipra, tagad ir aizlauzta pašā serdē, dzīves** prieka un spara vietā ir stājusies trula vienaldzība.

Vairs nav kam ticēt, nav pie kā griezties. Ir zudis nācijas stipruma galvenais priekšnoteikums — kontakts starp tautu un vadību. **Tauta vairs neredz savā** «pašas izraudzītā» **vadībā ne spēku, ne saprašanu,** bet gan nevarīgu laipošanu, kompromisus, dzīšanos pēc pašlabuma. Tā jūt, ka vadība nesaka tai patiesos sabrukuma iemeslus, nojauš pat, ka tā tos dažureiz arī nemaz nezina. Tikpat valsts administrātīvais aparāts, kā arī citi valsts likteņus noteicošie organi darbojas schēmatiski, pēc vecas inerces. Sliktās īpašības un iekārtas kliedzoši trūkumi ir paspējuši nodrošināt sev pilsoņu tiesības blakus labām un lietderīgām, pārkaļķotā birokratisma spraugās arvien drošāk un nepieejamāk uzzied korrupcijas puķes.

Ir radies dīvaini drausmīgs stāvoklis: **ir gluži viena alga, vai Saeima sēd vai atpūšas,** ir gluži tas pats, vai resora priekšgalā stāv pilntiesīgs, vai arī pagaidu, vai arī neviens ministrs — tie nespēj ietekmēt apstākļu norisi, morāliskā un saimnieciskā krīze joprojām iet plašumā un dziļumā.

Tauta jūt, ka ilgi tā turpināties nevar. Tā saprot, ka visā mūsu valsts iekārtā, sociālās un saimnieciskās attiecībās, individuālās brīvības un valsts varas funkciju izpratnes **pašos pamatos ir jānotiek plašam pārkārtošanas procesam.** Ka nekādi plāksterīši un pagaidu līdzekļi vairs neko nedos, lai arī tiem desmit reizes apkārtu «suverēnās tautas» gribas plīvuru.

Latviešu nācijas dzīvais spēks tikpat kā nemaz vairs nav reprezentēts virzienu dodošos organos. Tas ir atdalījies no vadošām sfairām, neatrodot tur pietiekoši daudz gaisa, tur valdošā vidējības, savtības un sīko interešu tvanā, neredzot iespējamību savai dzīvot un radīt gribai izteikties.

Tādā stāvoklī Pērkonkrusts atrod latviešu nāciju.

Kas ir, ko grib, kāpēc ir vajadzigs un ko še var panākt Pērkonkrusts?

Pērkonkrusts grib to, ko līdz šim vadošie spēki nav spējuši, mācējuši vai arī gribējuši dot: latviešu Latviju, kur katram latvietim ir darbs un maize. Pērkonkrusts ir tas, kas to spēj, prot un grib, un tāpēc tas ir vajadzīgs.

Kas ir Pērkonkrusts?

Pērkonkrusts ir cīņas organizācija tiem latviešiem, kas grib un prot strādāt savas tautas labā, neprasot, kas tiem par to tiks, un nebīstoties no tā, ko varētu ar to zaudēt.

Pirmā kārtā Pērkonkrusts ir **cīņas** organizācija. Tā ir viņa ipatnējā pazīme, saturs. Nevis kompromisu, audzināšanas, sadraudzības, bet tēraudcieta cīņas organizācija. Tā nav vārdiska atšķirība vien. Visa Pērkonkrusta iekārta, darbības princips, taktika atbilst **cīņas** organizācijai, un tikai tik ilgi, cik tā šo raksturu uzturēs tīru pēc būtības, tā pastāvēs un gūs sekmes. Daudz mūsu zemē ir tikušas dibinātas un kādu laiku darbojušās organizācijas, kuru programmai un mērķiem nevarēja nepiekrist, un kam nevarēja arī liegt labo gribu. Bet tagad viņu vairs nav un ja ir, tad atrodas galīgā paguruma stāvoklī. Viņas nebij sapratušas cīņas jēdzienu jeb arī tīšām vairījušās no tā pielietošanas. Pērkonkrusts no tā nebīstas! Nekad tas neies kompromisos. Bet arī nekad nesūtīs savus spēkus cīņā nesagatavotus un neapmācītus. Mēs necīnāmies sporta dēļ, jeb lai par mums runātu, bet ar nelokāmu gribu — uzvarēt.

Otrkārt Pērkonkrusta deklarācijā ir teikts, ka Pērkonkrusts ir organizācija tiem latviešiem, kas grib un prot strādāt. Šī atšķirība nav mazāk svarīga kā augstāk minētā. Garām-

ejot ieskriet biedrībā «pašiverēties», gudri pakritizēt, lai tad steidzīgi dotos atpakaļ pie savām personīgām izprpiecām, ir viens, un to prot katrs nācionālšvauksts. Bet tas nav darbības veids, kas var dot panākumus. Pērkonkrustā der un tiek pie vārda tikai tādi latvieši, kas prot ielikt darbā visu savu no maizes darba brīvo laiku, padara Pērkonkrusta mērķus un cīņu par savu mērķi un cīņu un izkopj sava darba metodes līdz augstākai iespējamībai. Daudziem liekas nesaprotami, kapēc «Pērkonkrusts» necenšas vairot savu piekritēju skaitu, kas ir katras organizācijas karstākā vēlēšanās.

Tāpat kā nekas Pērkonkrusta deklarācijā nav lieks vai dēmagoģijas nolūkā ievietots, tā arī noteikums par darba gribu un spējām mums ir likums: **mēs uzjemam un paturam savās rindās tikai tos, kas par mūsu darbību un viņas pajēmieniem ir skaidrībā, kuŗus mēs darbā varam norīkot un tur pārbaudīt.** Nekad Pērkonkrusts nepadosies kārdinājumam un nepārlāgos savu darbinieku triecienu spējas ar lieku nastu. Reiz, protams, pienāks laiks, kad katrs latvietis būs Pērkonkrusta cīņas biedrs, jo tikai ar Pērkonkrusta palīdzību tas varēs ar sekmēm celt latviešu nāciju un tai kalpot, bet lai šī jaunā Latvijas celtne nebūtu atkal pagaidu ēka, ir nepieciešami rūpīgi un ar apdomu nostiprināt viņas balstus. To Pērkonkrusts zina un ievēros.

Treškārt ir teikts: «n e p r a s o t, k a s t i e m p a r t o t i k s u n n e b ī s t o t i e s n o t ā, k o v a r ē t u z a u d ē t». Šis nolikums Pērkonkrusta dēklarācijā ir ievērojams ar to, ka te krasi tiek novikta robeža starp viņu un politiskām partijām. Politisko partiju jēga un nolūks ir šaurākā vai plašākā uztverē pašmērķis, balstoties uz kādu nebūt dibinātu, vai arī iedomātu, jeb arī mākslīgi radītu interešu kopību. Cilvēki viņās iet vai nu tāpēc, «lai viņiem kautkas no tā tiktu», jeb arī tādēļ, «lai izvairītos no iespējamības kaut ko zaudēt». Lielie biedri sniedzas pēc augstākām «vērtībām», mazākie, jeb kā viņi paši saka, «apstākļu dēļ iestāties spiesti» — dienišķas maizītes dēļ. Cik pirmais ir peļams un otrs nožēlo-

jams — abiem tiem ir kopējs pamats — materiālais aprēķins, kas augstākā attīstības pakāpē izvirst līdz ciniskai savtībai.

Pērkonkrusta cīņas biedrs sev neiegūst nekā, bet savas pārliecības dēļ riskē zaudēt eksistenci «valdošo» atriebības dēļ. Pērkonkrusts nav savtīga partija, bet idejiska cīņas organizācija. Tā zina, ka nav cīņas bez zaudējumiem un katrs jauniestājies ar to rēķinās. Jo tas zina arī, ka ikviena cīņa, ja to tik nepamet pusceļā, beidzas ar uzvaru, kas dos gandarījumu par visām pārestībām, ko marksistu-žīdu-veikalu partiju pļēgurokratija ir nodarījusi latviešu cīnītājiem. Un mēs iesim līdz galam.

Ko grib Pērkonkrusts?

Pērkonkrusta mērķis ir: latviešu Latvijas valsts, kurā valda goda prāts, darbs un taisnība.

Tas skan tik pieticīgi, nav te nekā graujoša, intriģējoša. Vispasaules sajauktās brālības vietā tikai latviešu Latviju, nevis «ziķerīgu veiklību», bet goda prātu, plašāku ērtību vietā darbu, taisnību žīdu un partiju patvarību vietā.

Kur tad ar tādiem «lozungiem» var aizbraukt? teiks partiju vīri. Vai tie «velk»? Jā saka Pērkonkrusts, tikai tie un ne citi. **Pērkonkrusts grib Latviju, kur latvietis būtu noteicējs un uz kuŗu tas varētu būt lepns. Pērkonkrusts tic, ka latviešu nācijas nospiedošais vairums ir goda cilvēki, kas bez darba un taisnības nevar ilgi izturēt.** Tie nevis atzīst tagadējo iekārtu, parašas un tikumus, bet tikai to cieš. Plānā karjēristu, viduvēju «politiķu», žīdu un viņu kalpu «vadošā» virskārta, kas pagaidām noteic latviešu nācijas likteņus, nav viņu radīta, bet tomēr kavē tiem tikt pie vārda un darba. Lai šos spējīgos, godīgos, strādīgos latviešus visās darba nozarēs, amatos atrastu, vienotu tos, un ļautu tiem savas spējas latviešu nācijas labā izlietot, Pērkonkrusts ir dibināts.

Neviens godīgs latvietis savā zemē nedrīkst būt bez darba un iztikas. **Darbs jāceļ godā, no kurienes to ir gāzuši žīdu mācības dienderi.** Taisnība ir vienīgā mēraukla, kas latviešu zemē kārtos un pārkārtos attiecības — vēsturiskās un nācionālās, attiecības starp strādnieku un darba devēju, ražotāju un patērētāju. Taisnīgs sods ķers nācijas ienaidniekus, sveštautiešus.

To grib un panāks Pērkonkrusts.

Kāpēc ir vajadzīga organizācija Pērkonkrusts?

Lai latviešu tautas rīcībā būtu dzīvā spēka kodols, kas vienmēr un visur līdz pēdējai konsekvencei būtu par to modrs.

Citiem vārdiem: **mēs negribam ilgāk nīkt zem žīdu saimnieciskā un kultūrālā sloga,** mēs negribam ļaut mūsu tautu un zemi svešniekiem izmantot **mēs negribam kļūt par ēmigrantiem un kopā ar grūziņu tautas pārstāvjiem žēloties: «ak kaut mums toreiz būtu bijis prāts un saprašana!»** Mums nav paļāvības, ka to spēj veikt un nodrošināt oficiālā valsts vadība viena pati. Ar rīkojumiem vien nevienu valsti nevar padarīt spēcīgu un neuzvaramu. Ir nepieciešama nācijas un vadības cieša sadarbība it sevišķi mūsu, tik ļoti apdraudētos ģeografiskos apstākļos. Pērkonkrusts grib būt un būs starpnieks starp nācijas kodolu un dzīvākiem spēkiem no vienas puses, un valsts vadības t. s. «labākām domām» no otras puses. To neviens līdz šim nav domājis darīt. Pērkonkrusts to veiks.

Kāpēc ir vajadzīga šāda organizācija? Tāpēc, ka citu nav. Ir viena otra teicama organizācija, bet vai nu tā sirgst ar kronisku mazasinību, vai arī ir saindēta no kādas polītiskas partijas uzmākumiem, vai arī tuvredzīgi ir noslēgusies šaurā idejiskā-kultūrālā lokā. Vienīgā organizācija, kas reprezentē

ļoti ievērojamu spēku, kuŗas loma līdz šim jau ir bijusi ārkārtīgi svarīga, un kas citos apstākļos patiesi varētu padarīt Pērkonkrusta pastāvēšanu un darbību par nevajadzīgu, ir aizsargi. Bet tas, lūk, ir kā **citos** apstākļos. Pie līdzšinējās iekārtas un varas sadalījuma, aizsargus nekad neizlaidīs no acīm un rokām. Pašlaik valdošie neļaus tiem kļūt autonomiem un līdz ar to par faktiskiem nācijas vadītājiem. No vienas puses viņu idejisko lidojumu un sevis apzināšanos kavē t. s. «kroņa» cilvēku rīcības tiesības par tiem. Lai tie arī būtu krietni un spējīgi cilvēki, tie tomēr ir atkarīgi no katra nejauša valdoša vairākuma, un sakarā ar to ir vismaz «uzmanīgi». No otras puses dažu politisko partiju šaursirdība ievērojamā mērā ir mazinājusi aizsargu vienības apziņu. Pērkonkrusts tic, ka pienāks laiks, kad aizsargi šos sīkos kavēkļus nometīs, bet kamēr tas vēl nav noticis fakts, un lai to paātrinātu, Pērkonkrusts, kā no «kroņa» neatkarīga organizācija, ir vajadzīga.

Kur ir Pērkonkrusta darba lauks?

Visur kur skan un kādreiz ir skanējusi latviešu valoda ... visur kur latvietis cīnas pret svešautiešiem un citām naidīgām varām par latviskā tikuma, gara un darba uzvaru.

Pērkonkrusta darba lauks nav zaļais galds, kafejnīcas stūrītis, kroga lete. Plāni un nodomi, kas tur rodas un iztrādājas nav mūsu plāni un nodomi. **Pērkonkrusta** darba lauks ir pati latviešu tauta, vienalga kur viņas locekļi atrodas, kādu darbu tie strādā un kam tie pagaidām tic.

Katrs latvietis ir mūsu darba vērts, pat, un it sevišķi tad, ja tas neapzinādamies būtu no savas tautības atšķirts un kļuvis par «baltkrievu», «poli», «krievu», «vācieti». Vēl jo vairāk tad, ja tas vairāk

vai mazāk būtu saindēts no žīdiska internācionālisma.

Bet vistiešākais Pērkonkrusta darba lauks ir tur, kur latvietis cīnas. Vienalga pret ko latvietis cīnas: pret žīdiem, vāciešiem, pret marksistiem, pret nācionālās domas atšķaidītājiem, pret vidējību, savtību, kailo materiālismu un citām latviešu nācijai uzbrukušām likstām. Šo cīnītāju ciņa ir mūsu ciņa. Viņu zaudējumi un uzvaras ir mūsu zaudējumi un uzvaras. Visi latviskā pašcieņā, apziņā, lepnumā aizvainotie, visi bezcerībā doties negribētāji, visi 1919./20. gadu ciņas gara klusie glabātāji ir mūsu cīņas biedri. Te Pērkonkrusts strādās, ars un sēs. Te ir viņa neaptveŗamais darba lauks.

Kā darbojas Pērkonkrusts?

Atklāti, disciplinēti, neatlaidīgi. Balstoties uz mērķa skaidru apziņu, drosmi, darbu un nemeklējot lētu popularitāti.

Mēs neiesim pagrīdē revolūcionāras romantikas dēļ. Mēs neļausim katram, kas sevi iedomājas par nācionālistu, «uz savu roku» padarboties, lai tad atmestu uzsākto pie malas.

Mūsu darbība norit visas tautas acu priekšā, un mums nav nekā ko slēpt jeb bīties. Disciplina, kā jau augstāk teikts, ir mūsu organizācijas būtība un pazīme. Pēc ārējās un būtiskās disciplinas katrs var atšķirt Pērkonkrusta latvieti no pārējiem.

Mūsu mērķis nav ne miglā tīts ne viņā saulē sasniedzams, tas ir visiem redzams un saprotams: nācionālā ziņā «Latviešu Latviju», sociālās taisnības ziņā «visiem latviešiem darbu un maizi». Droši un ar darbu mēs pēc viņa sniegsimies un sasniegsim.

Mēs nebūt nevairāmies no ciņas paņēmieniem, kas saviļņos visu latviešu tautu, bet darīsim to, ja to prasīs lietderība, bet nekad ne pašas saviļņošanās dēļ. Kas domā citādi, lai iet pie nācionālšvaukstiem.

Kam Pērkonkrusts tic?

Latviešu tautas izcilām intellektuālām īpašībām, darba spējām un pirmatnējam zemes spēkam.

Daudzi pēc dzimuma latvieši, bet internācionālisma maldu mācībām saindēti, cenšas apgalvot, ka tauta, nācija esot pārdzīvots jēdziens ka visu jautājumu atrisinājums meklējams tikai materiālisma plāksnē, ka mēs esot par mazu jeb arī nespējīgi, lai radītu paliekošas kultūras vai saimnieciskas vērtības uz nācionālas bazes. Pērkonkrusts tādu apziņu vai arī neapzinātu nodevību uz visasāko apkaro. Mēs ticam, jo daudzkārt esam varējuši pārliecināties, ka

nav tāda aroda, zinātnes, amata kurā, latvietis nebūtu spējīgs sacensties ar cittautiešiem un tos pārspēt.

Kas apgalvo pretējo, spriež vai nu pēc savas personīgās mazvērtības, kas tautai par mērauklu neder, jeb arī tas darbojas algotā uzdevumā. Nekur svešā malā latvietis «neizgāzīsies».

Nedaudzie objektīvie dati no latviešu senvēstures jau liecina, ka mūsu kultūras sasniegumi ir bijuši ievērojami. To apliecina arī tie vācu vēsturnieki, kas izjēmuma gadījumā prata nebūt vienpusīgi novērotāji. To apstiprina latviešu strādnieku, amatnieku, uzjēmēju uzvaras gājiens pagājušā gadu simteņa beigās Latvijas pilsētās, neraugoties uz vācu konkurrences prīvileģēto stāvokli, latviešu lauksaimnieku sacensības spējas, brīvo profesiju, mākslinieku, akadēmiski izglītoto latviešu izcilu sasniegumi tikpat Latvijas territorijā, kā arī Krievijā un citās pasaules malās. Vēl spilgtāk to pasvītro latviešu karavīru īpašības un sasniegumi, tikpat neatkarības cīņās, kā arī pasaules un Krievijas pilsoņu kara abās frontēs. Nav tādas zemes, aroda, veikuma, kurā latvietis nevarētu būt arī pirmais.

Un šai ziņā mēs it nebūt neesam gājuši atpakaļ.

Vienīgi mūsu pašpaļāvība, pašapziņa ir cietusi zem žīdu plānveidīgās pašreklāmas ietekmes.

Mēs, Pērkoņkrusta cīņas biedri, ne tikai ticam bet zinām, ka arī tagad ir un top lietprateji, speciālisti, ģeniāli darbinieki visās nozarēs. Mēs zinām, kā mūsu armijas pulkos un uz flotes vienībām top un savā pašapziņā un prasmē norūdās vesela virsnieku un citu vadītāju paaudzes, kas ne tikai ar savu nācionālas pārliecības spēku un dziļumu, bet arī ar zināšanām un spējām spēj daudzkārt atvietot veco bij. Krievijas oficieru paaudzi, kā arī dot izcilus vadoņus un patiesus latviešu armijas veidotājus. Mēs zinām, ka mūsu ūniversitātes kabinetos un laborātorijās jau ir vesela rinda jaunu latviešu zinātnieku, kas savus skolotājus ir pārauguši un katrā laikā ir spējīgi sacensties starptautiskā mērogā. Mēs zinām, ka mums ir izcili ķirurgi, inženieri, mākslinieki, fabriku meistari, kvālificēti strādnieki, amatnieki, kas katrā laikā spēj «neatvietojamos» ārzemju speciālistus ar uzviju atvietot, arī sportisti, lidotāij u. t. t.

Mēs tik esam atradināti viņiem ticēt un pilnīgi paļauties. Vienmēr visur esošais žīds presē, atklātībā, nekaunīgi izceldams un sargādams savas vidējības mūsu darbiniekus atbīda pēdējā plānā.

Dzīvais materiāls, darba spējas un asfalta tvanā, vēl neizkaltušais zemes spēks mums ir tiku tikām. To vajaga organizēt, drošināt, gaismā celt, novērst kavēkļus, kas tam ceļā stāv, iznīdēt tranus, kas tautas vārdā runā un to blamē. To grib un darīs Pērkonkrusts.

«Latviešu tautas augstai nācionāli-kultūrālai misijai Austrumu Eiropas tautu saimē Pērkonkrusts tic.

Pats par sevi saprotams, ka tāpēc mēs neesam centušies dzīvot patstāvīgu dzīvi, lai savas izcilās spējas turētu zem pūra. Materiālisma pamatmācības — kommūnisms, sociālisms, kā arī citi idejiskie un politiskie internācionālisti mūs līdz šim ir mācījuši domāt tikai par savu saimniecisko iztiku, par šķiru naidu. Līdz ar mūsu nācijas izveidošanos, Pērkonkrusta vadībā par patstāvīgu dzīvot un radīt spējīgu

nācionālu vienību, tai pašķiras goda pilns uzdevums citu mazāk spējīgu un apdāvinātu tautu sadarbībā. Mūsu topošai, gan vēl ļoti vārga asniņa veidā esošai nācionālai kultūrai, piemīt visas spējas un īpašības, lai svētīgi ietekmētu apkārtējās tautas un zemes.

Mēs ticam Latvijas valsts neiznīcībai.

Lai arī Latvijas valsts vēl nav latviešu valsts — savās tagadējās robežās un suverēnitātē tā pastāvēs. Protams, ne tāpēc, ka to nosaka starptautiskie līgumi, to «nodrošina» Tautu Savienība» — Grūzijai bija tādas pat drošības. Bet gan tāpēc, ka visu latviešu nāciju fiziski iznīcināt nav tik viegli iespējams. Lai arī tagad uz laiku nav kontaktu starp nāciju un viņas «vadību», lai arī daudz kas nav darīts, lai drošību vairotu, izšķirošā brīdī viss mākslotais un neīstais nokritīs, sie noteikšanas nāks patiesi latviešu nācijas spēki un vīri, un savu valsti noturēs. Par to gādās Pērkonkrusts.

Kam Pērkonkrusts netic?

Latvijas patreizējās valsts iekārtas lietderībai, Saeimas darba spējām.

Te ir teikt — patreizējai. Nekad Pērkonkrusts neatzīst 1920. gadā, zem sociāldēmokratu nesamērīgi lielā iespaida, dēmokratisma lielākā karstumā pieņemto kompromisu un nejaušu lēmumu pārbagāto satversmi, par lietderīgu latviešu tautai. Mēs toreiz jūsmojām un ticējām visādām nepārbaudītām mācībām, un šai noskaņā arī ļāvām sevi akli pievilt. Patreizējā satversme ir sociāldēmokratu vajadzībām radīta un viņi tālab arī izrādās par tās sirdīgākiem aizstāvjiem. Bet kas sociāldēmokratiem ir kopējs ar latviešu nācijas interesēm? — Nekādi sīki ielāpi un pārlabojumi te nelīdzēs. —

Valsts iekārta radikāli jāpārkārto: no gļēvā parlamentārisma uz vienvadību, no partiju bodīšu sistēmas uz organizētu, arodniecisku pārstāvību, no neatbildīgas slepenas nobalsošanas iekārtas uz patiesi kontrolējamu atbildību.

Sveštautiešu lojālitātei pret Latvijas valsti, politisko partiju nesavtībai, iespējamībai, kā sociāldēmokrāti un citi marksisti pamazām ieaugs valstiskā izpratnē.»

Šīs trīs neticības stāv ciešā sakarā ar augstāk aprādīto nelietderīgo valsts iekārtu. Ja valsts vara ir vaja, saskaldīta, tad katrs vilks un arī velk uz savu pusi un saviem spēkiem lūkos nodrošināties, vienalga, vai tas ir vācietis, žīds vai partiju bodnieks. Ja valsts vara nebūs pietiekoši stipra, lai sociāldēmokrati un citi marksisti to bītos, tie netraucēti ies un iet savu ceļu, un tikai arvien vairāk no nācijas un valsts izpratnes attālināsies. Visi prātojumi un pazīmes par it kā nomanāmu topošu sociāldēmokratu «valstiskumu», vācu un žīdu tieksmi asimilēties ar latviešiem, ir un paliks lētticīgi pilsoniski sapņojumi.

«Tautu Savienības varai un nākotnei, Paneiropai, mūžīgā miera sapņiem.»

«Jūs varat nodoties mierīgi savam darbam, privātām interesēm un dzīvei — par jūsu un jūsu valsts drošību gādās citi» — ir žīdu mācības paņēmiens. «No Dieva puses neaudziniet nācionālismu, šo nemoderno, pārdzīvoto lietu, bet pāri nepretošanās noskaņai, pacifismam, Paneiropai, Tautu Savienībai, saplūstot vienā jucekli — bez tautību, rases, ticības, izšķirības, tad būs miers, svētlaimība un visiem labi.»

Mēs tam piekristu ja visām šīm jaukām lietām kūmās nestāvētu žīds un ar sistēmatisku neatlaidību zvejotu goju vientiešus nesagatavotu ceļu savai pasaules varai. Kas pūš pacifisma, Paneiropas, tautu brālības stabulē? Žīds ar savu pakalpīgo draugu — brīvmūrnieku. Pērkonkrusts netic šiem māņiem.

Pērkonkrusts atzīst, ka tikai tā nācija, kas pati sevi grib un spēj apsargāt ir dzīvot cienīga. Lai to panāktu, jau jaunātnē jāiepotē nācionāla pašlepnuma. pašaizsargāšanās un cīņas gars. Miera žužinājumi mūsu ģeografiskos apstākļos ir nodevība. Ko var atļauties sev lielas un nodrošinātas nācijas, to neva-

ram mēs. Tāpēc mūsos jāieaudzē un visiem spēkiem jānostiprina vītāls nācionālisms, jo tikai kā viena nedalāma nācionāla vienība, mēs spēsim noturēties neizbēgamā pārbaudījumā.

Ko Pērkonkrusts atzīst un ciena?

Vīra drosmi, atklātu vārdu un darbu, sātību un neatlaidību.

Mūsu sekmju apmērs un sasniegšanas ātrums visnotaļ atkarājas no tā, cik ātri mēs spējam savu cīņas biedru starpā padarīt vīra drosmi, par valdošo tikumu, pretēji pilsoniskai dēmokratiskās mīkstčaulības ieaudzētai laipošanas taktikai, biklai manevrēšanai. Atklāti mēs varam teikt, un sakām to, kas mums latviešu tautai sakāms, neapslēpts, nemaskots ir darbs ko mēs veicam tautas druvā.

Mēs zinām, ka nekas ilgstošs ar spējiem spēku uzgrūdumiem nav panākams, bet ka visu lielu tautas kustību pamatos ir bijusi spēku lietpratīga izlietošana un, galvenais, neatlaidība.

Pērkonkrusts labi apzinās, ka iekādus šķēršļus nezinoša neatlaidība ir tas lielais noslēpums, kas ikvienu pareizi ievadītu lietu noved pie mērķa bez izjēmuma. Tā ir trūkusi dauzām mūsu bijušām nācionālām organizācijām un tāpēc tās arī priekšlaicīgi ir sabrukušas.

«Mēs iesim līdz galam» ir Pērkonkrusta darba devīze, ko nekādi spēki nevar apturēt. Mēs nezinām kas un cik nonāks pie mērķa no tiem, kas kopā ar mums gaitas sāka, bet lai arī cik daudziem būtu cīņā jākrīt — mūsu mērķis tiks sasniegts.

Ko Pērkonkrusts nicina?

Gļēvulību, vienaldzību nācionālos jautājumos, pārgudru spriedelēšanu un kritizēšanu, nācionālisma Pietuka Krustiņus un Švaukstus.

«Esi auksts vai karsts, bet nekad ne remdeni glēvs savā nācionālā domā un darbos», mēs sakām saviem jaunākiem ciņas biedriem, kad tie stājas mūsu rindās. Reiz tu esi pie mums nācis, neviena nespiests, tad zini, ka tavs uzdevums ir: strādāt, strādāt un atkal strādāt, pie sevis veidošanas, pie Pērkonkrusta mērķu sasniegšanas, pie latviešu nācijas celšanas. Ja tu neko nedari — nerunā. Mums nav vajadzīgi padomi no tiem, kas paši nekā nedara. Mēs neesam balmutīgi, bet darba darītāji. Ko līdz visaugstākā ideja, gudrākā doma, ja to nereālizē? Tas ir svarīgs pants mūsu deklarācijā, jo izčurkstošā pilsonība atstājusi jaunradošā kustībā labu tiesu savu «darbinieku». Kur kas taisās, kur kas top, tur viņi ir klāt, sajūsminās, nāk ar gataviem plāniem un vienam otram sabiedriskā darbā svešam prot atstāt iespaidu, ka te ir ideja, spēks, pārliecība. Bet pēc tam nāk rūgta vilšanās, kas nereti izsit no sliedēm arī tos, kas būtu spējīgi un nopietni ir gribējuši strādāt. Nācionālšvauksti kā trani aplip katru dzīvu pasākumu un to nožņaudz, noslāpē to vārdu un projektu plūdos. Arī mums, Pērkonkrusta cīnītājiem, ar šādām neērtībām sākumā nopietni jārēķinās. Bet mēs tām tiksim pāri, ar to vien, ka, viņas apzināmies.

Kas Pērkonkrusta pastāvēšanu apsveic?

Visi latvieši, kas Latviju grib redzēt latvisku, stipru un lietderīgi izkoptu, bet vairs netic, ka to spēs politisko partiju sistēma pie patreizējās iekārtas.

Kas tad tie ir tādi par dīvainiem radijumiem mūsu laikos, kas negrib neko sev, bet savai valstij? Kur viņi atrodas?

Tie ir «latvieši bez vārda». Visur viņi ir — uz laukiem un pilsētās, vairāk jaunatnē nekā vecākā paaudzē. Tie ir tie latvieši, kuru vārdus un ģimet-

nes veikala vai partiju laikraksti nenes, kuŗu ēšanas parašas, dzīves veidu, slimības vai citus notikumus ģimeņu žurnāli neattēlo, bet kas dienu no dienas veic savu darbu, bet nav tiktāļu notrulinājušies un zaudējuši dūšu, lai neredzētu, kas ap mums notiek un kurp tiek vesta latviešu nācija.

«Tā nav pareizi, kā tagad ir un tā nevar turpināties», saka viņi sev vai saviem tuvākiem biedriem. Viens ar īgnumu, otrs ar skumjām, viens ar paļāvību, otrs bezcerībā grimis, atkarībā no viņu temperāmenta, vecuma, cīņas gara.

Bet visi bez blakus nodoma. Mēs zinām, ka viņu ir daudz, bet ka tie nav vienoti. Tie pat nevar sasaukties, jo nepazīst viens otru. Viena daļa no viņiem formāli ir pieslējušies pie kādas partijas, tāpēc ka nekā labāka nav varējuši atrast, lielākais vairums tomēr nav nekur, jo jūt sevī nepārvaramu riebumu līst partiju zaņķī.

Šie latvieši ir tie, kas Pērkonkrustam dod cīnītāju kadrus, tā ir neizsmeļama dzīva spēka rezerve jaunai tautas atmodas kustībai. «Beidzot reiz», viņi saka, ierodoties Pērkonkrusta Galvenajā Nometnē jeb arī citādi apliecinot gatavību stāties mūsu cīnītāju rindās. «Mēs gaidījām un vērojām — kur un kad reiz radīsies tas kodols, ap kuŗu latviešu nācijas spēki varēs pulcēties. Bij labi domāti pasākumi, bet ātri viņos iemetās ķirmji un tie nonīka. Šoreiz mēs redzam, ka lieta ir nopietna. Mēs zinām, ka ne uzreiz un ne tik viegli izdosies gūt panākumus, bet galvenais jau ir veikts — mēs zinām drošu pieturas centru un atkal drīkstam ticēt. Par to jums Pērkonkrusta celmlaužiem latviešu pateicība».

Kam Pērkonkrusts netīk!

Žīdiem un viņu sabiedrotiem — marksistiem, svešItautiešiem, veikalu partiju līdeŗiem, mazdūšīgiem.

Galvenā kārtā, protams, žīdiem, bet viņi nav tik muļķi, lai to izrādītu jeb paši spertu kādus so-

ļus. Viņi zina, ka ar sludinājumiem mūsu laikrakstā mūs nevar nopirkt, un ka nekādi lāsti vai draudi mūsu cīņas sparu nevar lauzt. Viņi zina, ka katrs protests vai taisnošanās no viņu puses tikai modinās viena otra latvieša uzmanību un būs ūdens mūsu dzirnavām. Tāpēc veco pārbaudīto paņēmienu — noklusēt cik ilgi vien var. Vērst uzmanību uz tukšām sensācijām. Tā, piem. «Latvijas (ne latviešu) nācionālsociālistu partijas» dibināšanu tie skaļi un plaši izbazūnēja vēl pirms tā bij radusies, labi zinādami, ka no «Latvijas», un pie tam partijas viņiem nekādas briesmas nedraud, bet gan ka viņas neizbēgamās neveiksmes nopietni sagandēs mūsu zemē fašisma, nācionālsociālisma un taml. pamata ideju. Turpretim ļoti nopietno un labi nostādīto mēneša laikrakstu «Tautas Vairogs», kas žīdu briesmas attēlo, tie ir pratuši noklusēt vairāk kā gadu, jo neviens laikraksts nav uzdrošinājies to plašāki reklāmēt, baidoties zaudēt žīdu kino un citus sludinājumus.

Tā arī Pērkonkrusta krūšu nozīmi visvairāk ievēro un pazīst žīdi, bet vēl nekā nesaka. Kā jau parasti melno darbu izdarīs viņu padevīgie kalpi — komūnisti, sociāldēmokrati, apkaŗojot antisemītismu internācionālisma vārdā un uzdevumā, vācieši un krievi — it kā tautu saprašanās vārdā, bet īstenībā sludinājumu dēļ savos laikrakstos, veikalu partijas — it kā cilvēcības idejas, pat «valsts interešu» vārdā, bet patiesībā vienīgi savu un savas partijas bodīšu stutēšanas dēļ. Un protams, biedri bravurnieki, kā arī lielā gļēvuļu un mazdūšīgo armija, ko žīdu pašu uzpotētas un audzētas fašisma «humānitātes» un citas «idejas» ir padarījušas par tramīgiem jēriem, kas bīstas no visa un vairās no katra, bet it sevišķi no vārdiem antisemīts, fašists, šovinists.

Nelīdz šoreiz nekā jūsu nepatikšana un naids. Pērkonkrusts nekandidēs ne Eiropas ne pasaules skaistuma konkursā un, tā tad, tam jūsu prese nav vajadzīga. Pērkonkrusts nav arī politiska partija, kas bez politiskas prostitūcijas, tas ir izpatikšanās un

atdošanās visiem un katram, nevar ne ilgi ne plaši dzīvot.

Pērkonkrusts pats zina savu vērtību un saskaņā ar to arī darbojas.

Kur sniedz tuvākas ziņas par Pērkonkrusta darbību un iestāšanās noteikumiem?

Par Pērkonkrusta darbību un mērķiem vislabāki var pārliecināties abonējot laikrakstu Pērkonkrusts, kas iznāk katru svētdienu. Gada abonements maksā Ls 5.—. Pasūtīt var Pērkonkrusta Galvenajā Nometnē, Rīgā, Bruņinieku ielā 25, tālr. 95601, visās Pērkonkrusta nodaļās, pasta iestādēs, kā arī nežīdu laikrakstu kioskos. Tāpat paskaidrojumus sniedz visi Pērkonkrusta cīņas biedri, kā arī G. N. birojā.

Kas nodrošinā Pērkonkrusta ideju un mērķu galīgu uzvaru!

Kam no iepriekš sniegtiem paskaidrojumiem vēl nebūtu pietiekoši spilgts jēdziens par Pērkonkrusta nozīmi, darbu un uzvaru, kas nekad nevar izpalikt, tam varam pateikt to īsi un skaidri:

Pērkonkrusts ir pirmais un vienīgais organizētais latviešu spēks, kas ar skaidru apziņu par priekšā stāvošās cīņas grūtībām, neatturami iet pretim savam mērķim: latviešu Latvijai, kurā katram latvietim būs darbs un maize.

Pērkonkrusta spēks nav ne atšķaidāms, ne novirzāms uz maldu takām, jo viņa cīņas biedru starpā nav neviena, kam būtu kāda savtīga interese jeb blakus nodoms, bet vienīgi latviešu nācijas gods un zelšana.

Pērkonkrusta cīņas biedros kvēlo un katru brīdi spēj uzliesmot īstais latviešu brīvības cīnītāju, strēl-

nieku, kalpakiešu, ziemeļnieku cīņas gars, jo viņu pārstāvji ir stājušies Pērkonkrusta rindās.

Pērkonkrusta iekārta ir veidota balstoties uz piedzīvojumiem nācionāli-sabiedriskā laukā, kas dod iespēju neatkārtot agrāko organizāciju kļūdas.

Pērkonkrusta rīcībā ir lietprateji visās sadzīves, zinātņu un techniskās nozarēs, kas izslēdz diletantismu un paviršību.

Pērkonkrusta cīņas biedru pulki sastādās no visu arodu, šķiru un «kārtu» latviešiem, kas dod iespēju pulcēt visas nācijas labākos spēkus; bet galvenais:

Pērkonkrusta cīnītājos mājo un nekad nezudīs īstā latviešu sentēvu neatlaidība, sīkstā izturība un akmenscietā darba griba. Pret to nekas nevar pastāvēt.

Cīņas biedri,

nesat mūsu garu un domas tautā!

Latvieši,

atmetat šoreiz neticību un šaubas un

stājaties mūsu rindās!

Vienmēr un visur:

Latviju latviešiem —

latviešiem darbu un maizi!

Latviešu Tautas Apvienības „Pērkonkrusts" apstiprinātā programma:

1. Par Latvijas valsti, savu turpmāko paaudžu un citu tautu priekšā atbild latviešu tauta.
2. Gādība par latviešu tautas godu, vienību un labklājību ir augstākais uzdevums.
3. Latvija ir un paliek lauksaimniecības valsts. Viņas saimnieciskai politikai jāatbilst vienīgi šim nolikumam.
4. Baltijas valšķu militārā, politiskā un saimnieciskā savienība ir Latvijas valsts ārējās politikas pamats.

Lai to varētu izvest dzīvē, mēs prasām:

Latviju latviešiem — latviešiem darbu un maizi!

1. Politiskai un saimnieciskai varai valstī jāatrodas latviešu rokās bez ierobežojumiem.

2. Latvija ir un paliek lauksaimniecības valsts. Viņas saimnieciskai politikai jāatbilst vienīgi šim nolikumam. Privāta īpašuma tiesības ir neaizskaramas.

3. Lauksaimniecības pacelšana izvedama pēc noteikta plāna, piegriežot vērību lauksaimniecībā atpakaļpalikušiem valsts novadiem.

4. Rūpniecība jānostiprina tiktālu, cik to prasa

vietējo jēlvielu apstrādāšana un valsts iekšējo vajadzību apmierināšana. Sīkiem krājējiem valsts nodrošina viņu noguldījumu pilnvērtību — zeltā.

5. Valsts uzjēmība un monopoli pielaižami ne kā saimnieciskas iekārtas veids, bet kā cīņas ierocis pārējas laikmetā pret trestiem, sindikātiem un nelatviešu saimniecisko uzkundzēšanos.

6. Uzjēmumu koncesijas izsniedzot, kā arī piešķirot tiesības nodarboties brīvās profesijās, jājem vērā tautību skaitliskais samērs. Sadalījuma atslēgai par pamatu jemams latviešu tautas samērs pēc arodiem un nodarbošanās. Krēditus piešķiŗot jāievēro tas pats princips. Tautībām, kas atsevišķos arodos vai darbu nozarēs samēra normu ir pārsniegušas, koncesijas un tiesības atjemamas, krēditi slēdzami un atprasāmi.

7. Sociālā apgādība jāapvieno valsts rokās un jāatbrīvo no liekām starpinstancēm. Pilsētās mākslīgi ieviļinātā darba spēka atlikums, kas kļūst lieks pēc rūpniecības racionālizācijas, plānveidīgi jānovada atpakaļ lauksaimniecībā un pie zemes.

8. Visiem valsts iedzīvotājiem obligātoriski nodrošināma pensija vecuma dienām savstarpējas apdrošināšanas ceļā, kuŗā valsts piedalās ar attiecīgu %. Pensija izsniedzama 50% apmērā naudā, bet pārējie 50% ekspluatēšanai derīgas zemes pretvērtībā. Pensija izmaksājama attiecīgos apmēros arī bezdarba gadījumos.

9. Izglītības un mācības iestādes valsts un pašvaldības uztur tikai ar latviešu mācības valodu. Nelatviešu mācības iestādes var darboties. tautību samērību robežās, saviem līdzekļiem. Pabalsti no ārvalstīm nav atļauti. Mācības iestāžu tīkls jāpieskaņo latviešu Latvijas izbūves prasībām, pašvītrojot arodniecisko gatavību un praktiskās dzīves vajadzības. Augstākās mācības iestādēs visās fakultātes ievedams numerus clausus.

10. Valsts drošības dienests jānodod to latviešu rokās, kam Latvijas valstiskā neatkarība ir dzīves nepieciešamība. Armijā visiem vadošiem posteņiem

jāatrodas neatkarības ciņu dalībnieku un Latvijas kaŗa mācības iestādes beigušo virsnieku rokās. Tās pašas priekšrocības minētās personas bauda policijas dienestā. Aizsargu organizācija ir autonoma.

11. Latvijas tiesa ir neatkarīga. Tiesnešus apstiprina valsts prēzidents.

12. Izpildu vara un likumdošana valstī ir šķirtas. Izpildu varas augstākais organs ir uz 5 gadiem tautas vēlēts valsts prēzidents. Viņa tiesībās ietilpst sastādīt valdību, kas atbildīga tikai viņam. sasaukt un atlaist likumdošanas iestādi.

Pašvaldību vienību vēlētiem organiem piekrīt vienīgi padomu došanas un vispārējās pārraudzības tiesības. Vienību administrātīvā un saimnieciskā vadība un atbildība par to piekrīt vēlēto organu priekšā liktām un valdības apstiprinātām uzticības personām. Apriņķu valžu iekārta likvidējama.

Būtisko un jūridisko atbildību par administrātīvo un saimniecisko vadību valstī nes attiecīgas valdības pilnvarotās uzticības personas. Kommisiju sistēma, aizklāta balsošana likvidējamas.

13. Likumdošanas iestāde ir arodu pārstāvju parlaments. Deputātu skaits viņā nepārsniedz 50. Atalgojumu no valsts deputāti sajem tikai par likumdošanas sēdēm. Arodu parlamenta piejemtie likumi stājas spēkā pēc tam, kad tos apstiprinājis valsts prēzidents.

Denputāti bauda neaizkaramību vpnīgi likumdošanas darbu izpildot.

14. Ārējās polītikas vienīgais uzdevums ir laikā noskārst un novērst briesmas, kas var apdraudēt Latvijas valstisko neatkarību. Reprezentācijas un etiķetes diplomātija atmetama. Sūtniecības atstājamas tikai tajās valstīs, kas varbūtēju ārēju sarežģījumu gadījumos var būt Latvijas sabiedrotās. Pārējās tās jāpārveido par ģenerālkonsulātiem.

Polītiska. militāra un saimnieciska Baltijas valšķu savienība ir Latvijas neatkarības ķīla.

Ārlietu resora darbinieku kadri papildināmi ar armijas ģenerālštāba virsniekiem un praktiskās saim-

nieciskās dzīves darbiniekiem. Nelatviešiem, brīvmūrniekiem un viņiem līdzīgu organizāciju locekļiem ārlietu resorā vietas nav.

15. Latviešu tautas vienība, labklājība un gods ir valsts varas uzdevumu pamats. Pārkāpumi un darbība pret to pielīdzināma valsts nodevībai.

Organizācijas, kas sludina šķiru naidu, kas tieši vai netieši mazina latviešu tautas pašaizsardzības spējas vai gribu, pielīdzināmas pretvalstiskām un slēdzamas.

Partijas Latviešu Tautas Apvienība „PĒRKONKRUSTS"

STATŪTI

I. Apvienības mērķi un tiesības.

1. Partijas mērķus un uzdevumus noteic apvienības programma.

2. Savu mērķu sasniegšanai apvienībai ir tiesība :

a) sasaukt sapulces un apspriedes, sarīkot priekšlasījumus, kursus, teātrus, bazārus, loterejas, nometnes, gājienus un citus izrīkojumus;

b) dibināt un uzturēt klubus, tautas namus, sporta grupas u. t. t.;

c) ierīkot un uzturēt bibliotēkas un lasāmgaldus;

d) apgādāt un izplatīt periodiskus un neperiodiskus izdevumus;

e) sniegt juridisku palīdzību, izstrādāt likumu ierosinājumus un projektus;

f) sniegt saviem biedriem saimnieciska rakstura palīdzību;

g) slēgt līgumus, iegūt un atsavināt kustamu un nekustamu mantu, sūdzēt un atbildēt tiesā;

h) dibināt partijas nodaļas visā Latvijā;

i) dibināt sekcijas atsevišķu jautājumu pārzināšanai.

3. Apvienībai ir juridiskas personas tiesības. Viņai ir savs karogs, ārējie tērpi, kuri apstiprināmi likumā paredzētā kārtībā nozīmes un zīmogs.

II. Apvienības sastāvs, biedru uzņemšanas un izstāšanās kārtība.

4. Apvienībā var iestāties abu dzimumu latviešu tautības personas, ne jaunākas par divdesmit vienu gadu, kuŗu tiesības nav ierobežotas ar tiesas spriedumu.

5. Ikvienas partijas biedrs pieder pie savienības nodaļas pēc savas dzīves vietas.

Piezīme: Biedri, kuŗu dzīves vietā nav nodaļas, skaitās sevišķā grupā pie Centrālās valdes. Šos biedrus uzņem un izslēdz Centrālā valde. Šai grupai nav pārvaldes organu, bet pilnvarnieku sapulcēs grupas biedri sūta pilnvarniekus uz priekšstāvniecības noteikumiem, kuŗi pastāv nodaļā. Pilnvarnieku ievēlēšanai Centrālā valde sasauc grupas biedru sapulci, izsludinot to partijas organā vai kādā citā laikrakstā.

6. Biedrus uzņem nodaļu valdēs uz divu biedru ieteikumu.

7. Biedrs skaitās kā izstājies no apvienības, ja viņš:

a) paziņo par to attiecīgas nodaļas valdei vai Centrālai valdei;

b) sešu mēnešu laikā pēc atgādinājuma nesamaksā Centrālās valdes noteikto biedru naudu, bez iemesla, kuŗu Centrālā valde atzīst par dibinātu.

8. Biedrus izslēdz nodaļas valde. Šo lēmumu apstiprina Centrālā valde. Biedrus var izslēgt arī tieši Centrālā valde, iepriekš sazinoties ar nodaļas valdi. Tādā pat kārtībā biedrus var atstādināt pagaidām no apvienības darba.

III. Apvienības pārvaldes orgāni:

9. Apvienības pārvaldes organi ir dēlēgātu sapulce, Centrālā valde un revīzijas kommisija.

Dēlēgātu sapulce.

10. Dēlēgātu sapulce lemj par visiem jautājumiem, kas attiecas uz apvienības darbību, starp citu par:

a) Centrālās valdes darbību un kases pārskatu, kā arī budžeta pieņemšanu;

b) statūtu grozīšanu;
c) apvienības likvidēšanu.

P i e z ī m e: Līdz nodaļu nodibināšanai un pirmās dēlēgātu sapulces sanākšanai apvienību vada dibinātāji, kuri uzņem biedrus un sasauc biedru pilnu sapulci. Šī sapulce darbojas dēlēgātu sapulces vietā, piemērojoties šo statūtu noteikumiem par dēlēgātu sapulcēm, izņemot 11. p. noteikumus un noteikumu par sapulces iepriekšējās izziņošanas kārtību. Ar pirmās dēlēgātu sapulces sanākšanu pilnās biedru sapulces un tās ievēlētās Centrālās valdes, kā arī revīzijas kommisijas pilnvaras izbeidzās.

11. Dēlēgātus ievēl apvienības nodaļas biedru sapulce ik uz 15 biedriem vienu. Nodaļas ar biedru skaitu, mazāku par 15 biedriem, bet ne mazāk par 6 biedriem, sūta pa vienam dēlēgātam. Dēlēgāti ievēlami katrai dēlēgātu sapulcei atsevišķi.

12. Dēlēgātu sapulce pilntiesīga pie katra sanākušo dēlēgātu skaita. To atklāj Centrālās valdes priekšsēdētājs vai tā biedrs un vada, kamēr sapulce pati neizvēl sev vadītāju. Lemjošas balsstiesības bauda arī Centrālās valdes un revīzijas kommisijas locekļi, izņemot gadījumus, kur apspriež viņu rīcību.

13. Dēlēgātu sapulci sasauc Centrālā valde vismaz vienreiz gadā, paziņojot par to nodaļām rakstiski, vai izsludinot to kādā laikrakstā vismaz divas nedēļas pirms dēlēgātu sapulces sanākšanas. Dēlēgātu sapulce jāsasauc, ja to pieprasa viena piektā daļa no apvienības nodaļām vai revīzijas kommisija. Ja Centrālā valde uz šādu pieprasījumu dēlēgātu sapulci nesasauc, to sasauc revīzijas kommisija.

14. Visus lēmumus dēlēgātu sapulce pieņem ar vienkāršu balsu vairākumu, atklāti balsojot, izņemot statūtos sevišķi paredzētus gadījumus. Lēmumi par Centrālās valdes un revīzijas kommisijas locekļu atcelšanu no amata, statūtu grozīšanu un apvienības likvidāciju pieņemami ar divu trešdaļu klātesošo sapulces dalībnieku balsu vairākumu.

Centrālā valde.

15. Centrālā valde vada apvienības darbību un reprēzentē apvienību bez sevišķas pilnvaras. Starp citu viņa sastāda darbības un kases pārskatus un budžetu, pārzina un rīkojas ar apvienības mantu un līdzekļiem, pieņem darbiniekus, apstiprina nodaļas un to darbības rajonus, pārbauda viņu darbību, vai vajadzības gadijumā slēdz, izved dzīvē dēlēgātu sapulces lēmumus un pārzin visas citas apvienības lietas. Centrālās valdes lēmumi saistoši visiem apvienības biedriem un nodaļām. Par savu darbību Centrālā valde atbildīga dēlēgātu sapulces priekšā.

16. Centrālā valde sastāv no četrdesmit locekļiem. Centrālās valdes locekļus ievēl dēlēgātu sapulce no biedru vidus uz vienu gadu. Tāpat ievēl vietniekus, kuri pēc dabūto balsu skaita stājās izstājušos Centrālās valdes locekļu vietā. Centrālā valde izvēl no sava vidus prēzidiju, kurš Centrālās valdes sēžu starplaikā darbojas Centrālās valdes vietā, pēdējās nospraustās robežās. Prēzidija locekļu skaitu nosaka Centrālā valde. Centrālās valdes un prēzidija sēdeklis ir Rīgā.

17. Centrālā valde un prēzidijs sanāk uz sēdēm pēc vajadzības. Sēdes sasauc priekšsēdētājs vai tā biedrs. Centrālās valdes vai prēzidija sēdes jāsasauc, ja to pieprasa viena trešā daļa šo organu locekļu vai revīzijas kommisija. Sēdes pilntiesīgas, ja viņās piedalās vismaz puse šo organu locekļu, ieskaitot priekšsēdētāju vai tā biedru. Lēmumus pieņem ar vienkāršu balsu vairākumu. Lēmumus pieņem atklāti balsojot.

Revīzijas kommisija.

18. Revīzijas kommisija pārbauda apvienības darbvedību, grāmatvedību un kasi, viņa dod atsauksmi par darbības un kases pārskatu, kā arī budžetu. Revīzijas kommisija sastāv no trim locekļiem, kuŗus dēlēgātu sapulce no biedru vidus ievēl uz vienu gadu. Tāpat ievēl divus vietniekus, kuŗi pēc dabūto balsu skaita stājās izstājušos revīzijas kommisijas locekļu vietā. Revīzijas kommisija ievēl sev priekšsēdētāju. Sēde jāsasauc, ja to pieprasa abi pārējie revīzijas kommisijas locekļi. Revīzijas kommisijas darbībā attiecīgi

piemērojami arī šo statūtu 17. p. noteikumi, cik tālu šinī pantā nav noteikts kas cits.

IV. Apvienības nodaļas.

19. Apvienības darbību uz vietām veic nodaļas. Nodaļā jābūt vismaz sešiem biedriem. Nodaļas darbību vada nodaļas biedru sapulce, valde un revīzijas kommisija.

20. Nodaļas biedru sapulce nosaka nodaļas darbību dēlēgātu sapulces un Centrālās valdes lēmumu robežās. Attiecībā uz nodaļu, nodaļas biedru sapulcei pieder tās pašas tiesības, kuras dēlēgātu sapulcei piešķirtas šo statūtu 10. p. «a» punktā. Biedru sapulces sasauc nodaļas valde ne retāk kā reizi gadā. Viņa jāsasauc, ja to pieprasa vismaz viena trešā daļa nodaļas biedru. Biedru sapulces darbībā attiecīgi piemērojami arī šo statūtu 12. līdz 14. p. p. noteikumi, cik tālu šinī pantā nav noteikts kas cits.

21. Nodaļas valde ir nodaļas izpildu organs un darbojas biedru sapulces lēmumu robežās. Nodaļās, kuru biedru skaits nepārsniedz 10, biedru sapulce ievēl valdē trīs locekļus no biedru skaita, nodaļās ar biedru skaitu no desmit līdz simtam — piecus locekļus, bet nodaļās, kuru biedru skaits pārsniedz simtu — septiņus locekļus. Valdes sēdes pilntiesīgas, ja tanīs piedalās vismaz trīs valdes locekļi, tanī starpā arī priekšsēdētājs. Valde izvēl no sava vidus priekšsēdētāju, sekretāru un kasieri. Viņa var ievēlēt arī plašāku prēzidiju. Valdes darbībā attiecīgi piemērojami arī šo statūtu 17. p. noteikumi, cik tālu šinī pantā nav noteikts kas cits.

22. Nodaļas revīzijas kommisijā ievēlama un darbojas uz šo statūtu 18. p. noteikumu pamata ar to starpību, ka viņas darbība attiecas uz vietējo nodaļu.

V. Apvienības līdzekļi.

23. Apvienības līdzekļi sastāv no biedru naudām, ienākumiem no izrīkojumiem, pasākumiem, īpašumiem, kapitāliem, aizņēmumiem, ziedojumiem, mantojumiem, legātiem un citiem ieņēmumiem.

VI. Likvidācijas kārtība.

24. Likvidācijas gadījumā likvidāciju izdara Centrālā valde vai dēlēgātu sapulces ievēlētā likvidācijas kommisija.

kuŗa sastāv vismaz no trīm locekļiem. Likvidācija padota revīzijas kommisijas pārbaudīšanai.

Paraksti:

Šo statūtu § 3 ierakstīts: «kuŗi apstiprināmi likumā paredzētā kārtībā» un, virsrakstā «Pērkoņkrusts».

Gust. Celmiņš.

Uz šo programmu un statūtiem attiecas Iekšlietu ministrijas apliecība Nr. 143395.

Rīgā. 1933. g. 12. maijā.

Preses un biedrību nodaļas vadītājs: (paraksts).

Darbvedis: (paraksts).

A.-S. «Izdevējs» spiestuve Rīgā, Elizabetes ielā 83/85. Tek. rēķ. pastā 10429

ARMANDS PAEGLIS

«PĒRKONkrusts pār Latviju»

/1932-1944/

Armands Paeglis dzimis 1960. gadā Rīgā. 1983. gadā beidzis Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes vēstures nodaļu. Strādā Latvijas Mākslas akadēmijā un tuvākajā laikā iecerējis uzrakstīt grāmatu par "Latvju Nacionālo klubu" — organizāciju, kas aktīvi darbojās no 1922. gada līdz 1927. gadam ar devīzi "Visu par Latviju!"



ARMANDS PAEGLIS